

**HİLÂFET DEVLETİ'NİN
CİHAZLARI**
(Yönetimde ve İdârede)

**Hilâfet Devleti'nin Cihazları
(Yönetimde ve İdârede)**

Dar-ul Ummah Yayınevi

[Mutemet Baskı]
M. 2005 – H. 1426

Hizb-ut Tahrir Neşriyâtındandır

Kitabın Muhtevâsı

Bu Kitap Hakkında.....	9
Mukaddime.....	14
Halife.....	30
Unvan	30
Halife'nin Şartları	33
<i>În'ikâd Şartları.....</i>	<i>33</i>
<i>Efdaliyet Şartları .....</i>	<i>38</i>
Halife'yi Naspette Metodu.....	38
Halife'nin Nasbına ve Bey'atına Yönelik Pratik İşlemler	41
Geçici Emîr	45
Adayların Sınırlandırılması.....	47
Bey'atın Keyfiyeti	54
Hilâfet'in Vahdeti.....	56
Halife'nin Salâhiyetleri.....	59
Halife, Benimsemeye (Kanunlar Çıkarmada) Şer'î	
Hükümler ile Mukayyedir	68
Hilâfet Devleti, Beşerî Bir Devlettir, İlâhî (Teokratik)	
Bir Devlet Değildir	71
Halife'nin Başkanlık Müddeti.....	75
Halife'nin Azli.....	76
Halife'yi İkâme Etmeleri İçin Müslümanlara Verilen	
Müddet	77
Muâvinler (Tefvîz Muâvinleri)	82
Tefvîz Muâvininin Şartları.....	87
Tefvîz Muâvininin İşi	88

Muâvinlerin Tâyinleri ve Azilleri.....	93
Tenfiz Vezîrleri	95
Tenfiz Muâvininin Halife ile Diğerleri Arasında Vâsita Olduğu İşler	97
Vâlîler	110
Vâlînin Azli.....	111
Vâlî Türleri.....	112
Vâlî Bir Vilâyetten Diğer Bir Vilâyete Nakledilemez.....	114
Halife, Vâlîlerin İşlerini İncelemelidir	115
Cihâd	119
Birincisi: Ordu	120
İkincisi: Dâhilî Emniyet (İç Güvenlik).....	122
Üçüncüsü: Sanâyi	124
<i>Askerî Fabrikalar Kurulması Farzdır.....</i>	<i>125</i>
Dördüncüsü: Devletlerarası İlişkiler	127
Cihâd Emîri - Harbiye Dâiresi (Ordu)	130
Ordunun Kısımları.....	134
<i>İslâmî Ordu Tek Bir Ordudur .....</i>	<i>137</i>
Ordunun Komutanı Bizzat Halife'dir.....	138
Dâhilî Emniyet (İç Güvenlik) Dâiresi	143
Dâhilî Emniyet Dâiresi'nin Görevleri	145
<i>Mürtedler ile Mücâdele.....</i>	<i>146</i>
<i>Bâğîler ile Mücâdele.....</i>	<i>147</i>
<i>Hirâbeciler ile Mücâdele .....</i>	<i>148</i>
<i>İnsanların Mallarına, Canlarına ve Irzlara Yönelik Saldırıları ile Mücâdele.....</i>	<i>149</i>
<i>Şüpheliler ile Muamele.....</i>	<i>150</i>
Hâriciye (Dışişleri) Dâiresi.....	158

Sanâyi Dâiresi	161
Kadâ (Yargı)	166
Kâdî Türleri	168
Kâdîlerin Şartları.....	172
Kâdîlerin Tâyini	172
Kâdîlerin Rızkı.....	173
Mahkemelerin Teşkîli.....	175
<i>Kâdî Yalnızca Kadâ Meclisi'nde Yargılayabilir</i>	176
<i>Mahkemelerin Derecelendirilmesi</i>	178
<i>Hem İsti'nâf Mahkemeleri Hem de Temyiz</i> <i>Mahkemeleri Yoktur</i>	179
Muhtesib	181
<i>Muhtesibin Salâhiyetleri</i>	181
Mezâlim Kâdîsi	183
<i>Mezâlim Kâdîlerinin Tâyini ve Azli</i>	186
<i>Mezâlim Kadâsının (Yargısının) Salâhiyetleri</i>	187
Hilâfet'in Kurulmasından Önceki Akitler, Muameleler ve Dâvâlar.....	189
İdârî Cihaz (İnsanların Maslahatları)	196
İdârî Cihaz, Yönetim Değil İdâre Üslubudur	200
Maslahatların (Müdürlüklerin) İdâre Siyâseti	203
İdârî Cihazda Görevlendirilme Hakkı Olanlar	204
Beyt-ul Mâl (Hazîne)	206
Medya	222
Medya Araçlarının Ruhsatlandırılması	226
Devletin Medya Siyâseti	227
Ümmet (Şûrâ ve Muhâsebe) Meclisi	228
Şûrâ Hakkı.....	229

Muhâsebenin Vâcibiyeti	230
Ümmet Meclisi Üyelerinin Seçimi	234
Ümmet Meclisi Seçimlerinin Keyfiyeti	235
Ümmet Meclisi'ne Üyelik	237
Ümmet Meclisi'ne Üyelik Müddeti	240
Ümmet Meclisi'nin Salâhiyetleri	241
Engelsiz Konuşma ve Görüş Belirtme Hakkı.....	256
Livâlar ve Râyeler	260
Hilâfet Devleti'nin (Neşidi) Marşı	266

Sonra Isırıcı Meliklik olacaktır. Böylece Allah'ın olmasını dilediği kadar olacak, sonra kaldırmayı dilediğinde Allah onu da kaldıracaktır. Sonra Zorba Diktatörlük olacaktır. Böylece Allah'ın olmasını dilediği kadar olacak, sonra kaldırmayı dilediğinde onu da kaldıracaktır. Sonra (yeni-den) Nübüvvet Minhâcı üzere (Râşidî) Hilâfet olacaktır." Sonra sükût etti."¹

Bizler, *Dar-ul Ummah Yayınevi* olarak, Allah Subhanehû'nun vaadine inanıyor, Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in müjdesini doğruluyor ve Hilâfet'in yeniden geri getirilmesi için İslâmî Ümmet arasında ve beraberinde çalışıyoruz. Bizler, Allah Subhanehû'dan bize Hilâfet'in ikâmesi ile ikramda bulunmasını ve bizi O'nun erlerinden, Râyesini hayır ile ve hayır üzere yükseltenlerden, O'nunla zaferden zafere koşanlardan kılmasını dileyenler olarak, bunun gerçekleşeceğinden kesinlikle eminiz ve mutmainiz. Muhakkak ki bu, Allah'a hiç de zor değildir.

Bu kitabta, Hilâfet Devleti'ndeki yönetim ve idâre cihazlarını ifadesi açık, anlaşılması kolay, uygulaması pratik bir şekilde göstermek istedik. Her şeyden önce istinbât ve istidlâlin, kalpleri mutmâin kılacak ve gönülleri ferahlatacak şekilde sahih olmasını temenni ettik.

Bizi buna sevk eden unsur; bugünün dünyasında mevcut yönetim nizamlarının, şekil ve içerik bakımından İslâm'daki yönetim nizamından uzak olmasıdır. İçeriğe gelince; Müslümanlar için gâyet açıktır ki mevcut nizamların hiçbiri Allah'ın Kitâbı'ndan, Rasulü'nün Sünneti'nden ve bunların irşâd ettiklerinden alınmamış olup, İslâm Nizamı ile açıkça çelişen nizamlardır. Bu, Müslümanların hakkında ihtilâf et-

---

¹ Ahmed tahrir etti

medikleri hissedilir somut bir vâkıdır.

Velâkin zihinlerinde karışıklığa yol açabilecek husus, İslâm'daki yönetim şeklinin, cihazları bakımından mevcut nizamların kurumlarından farklı olmadığını zannetmeleridir. Bundan dolayı bugün, mevcut beşerî nizamlarda olduğu gibi vâkıası ve salâhiyetleri itibariyle Bakanlar Kurulu'nun, bakanlıkların ve bakanların veya benzerlerinin varlığında bir beis görmemektedirler. Dolayısıyla bu kitapta, Hilâfet Devleti'ndeki yönetim cihazlarına yoğunlaşmaya hırs gösterdik ki yönetim cihazlarının şekli, henüz Allah'ın izniyle kurulmadan önce, zihinlerde gözle görülüyormuşçasına somut olarak idrâk edilir hâle gelsin.

Aynı şekilde Hilâfet Devleti'nin Râyesini (bayrağını) ve Livâ'ını (sancağını) da ilâve ettik. Yine kitaba eklediğimiz başka gerekli hususlar da vardır ki bunları, ilan etme vaktinin gelmesine tercih ettik. Zîra bunlara ilişkin gerekli kânunları kitabın ekinde yayınlayacağız, bi-İznillah. Bu hususlar şunlardır: Halife'nin seçim keyfiyeti, bey'at sığasının belirlenmesi, Halife'nin esir haline düşmesi durumunda - kurtuluş ümidi olduğunda veya olmadığına- Geçici Emîr'in salâhiyetlerinin belirlenmesi, uygulama ve idâre bakımından vilâyetlere ait polis teşkilâtının düzenlenmesi, Dâhilî Emniyet Dâiresi'ne kadın polislerin tâyin edilmesi, vilâyet meclislerine ve Ümmet Meclisi'ne seçim keyfiyeti, devletin resmî marşının onanması... Bu hususlara, kitapta yeri geldikçe işâret ettik.

Allah Subhanehû'dan bizlere Nusretini âcil kılmasını, fazlı ile nimetlendirmesini, izzet ve keremi ile ikramda bulunmasını diliyoruz ki Ümmet, yeniden insanlar için çıkartılmış en hayırlı ümmet haline geri dönsün ve İslâmî Devlet, yeni-

den dünyanın birinci devleti konumuna gelsin de yeryüzünde hayrı yaysın ve her bir köşesine adâleti ulaştırsın. İşte o gün mü'minler de Allah'ın zaferi ile ferahlayacak ve böylece Allah, mü'min toplumun gönüllerine şifâ verecektir.

Duâlarımızın sonu, Âlemlerin Rabbi olan Allah'a hamd etmektir.

Dar-ul Ummah Yayınevi

Mukaddime

Hilâfet Devleti'nin cihazlarının tafsilâtına başlamadan evvel, aşağıdaki hususları hatırlatmak kaçınılmazdır:

Birincisi: *Rabb-ul Âlemin'in Farz Kıldığı, İslâm'daki Yönetim Nizamı Hilâfet Nizamı'dır*

Bu nizamda, Allah'ın Kitâbı ve Rasulü'nün Sünneti üzere bey'at yoluyla, Allah'ın indirdikleri ile yönetmesi için bir Halife nasedilir. Buna ilişkin olarak, Kitâp, Sünnet ve İcmâ'-us Sahabe'den istifâde ile elde edilmiş birçok deliller vardır.

Kitâb'a gelince; Allahu Teâlâ, Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem'e* hitâben şöyle buyurmuştur:

فَاخُكُمْ بَيْنَهُمْ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَهُمْ عَمَّا جَاءَكَ مِنَ الْحَقِّ

Aralarında Allah'ın indirdikleri ile hükmet ve Sana gelen haktan (sapıp da) sakın onların hevâlarına tâbi olma! (el-Mâide 48) Ve şöyle buyurmuştur:

وَأَنِ احْكُم بَيْنَهُمْ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَهُمْ وَاحْذَرْهُمْ أَنْ يَفْتِنُوكَ عَنْ بَعْضِ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ إِلَيْكَ

Aralarında Allah'ın indirdikleri ile hükmet! Onların hevâlarına tâbi olma ve Allah'ın Sana indirdiklerinin bir kısmından Seni saptırmalarından sakın! (el-Mâide 49) Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem'in* "aralarında Allah'ın indirdikleri ile yönetmesine" ilişkin bu hitap, *Salâvâtullahi ve Selâmuhu Aleyh'in* Ümmeti'ne de bir hitaptır. Mefhumu ise, Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem'den* sonra, aralarında Allah'ın indirdikleri ile yönetecek bir yönetici belirlenmesi gereğidir. Hitaptaki emir, kesinlik ifade etmektedir. Çünkü hitâbın mevzusu farzdır. Usûl kaidesine göre bu, kesinliğe dair bir

karînedir. Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'den sonra Müslümanlar arasında Allah'ın indirdikleri ile yöneten yönetici Halife'dir. Bu yönüyle İslâm'da yönetim nizamı, Hilâfet Nizamı'dır. Bunun yanı sıra hadlerin ve sâir hükümlerin ikâmesi vâciptir ve bunlar, yönetici olmadıkça ikâme edilemez. (ما لا يتم الواجب إلا به فهو واجب) **“Kendisi olmadıkça vâcibin tamamlanmayacağı husus da vâciptir.”** Yani Şeriatî ikâme edecek yöneticinin ortaya çıkarılması vâciptir. Bu yönüyle yönetici Halife'dir, yönetim nizamı da Hilâfet Nizamı'dır.

Sünnet'e gelince; Nâfi'den şöyle dediği rivayet edilmiştir: Abdullah ibn-u Ömer bana dedi ki: “Rasulullah SallAllahu Aleyhi ve Sellem'i şöyle derken işittim:

مَنْ خَلَعَ يَدًا مِنْ طَاعَةِ لَقِيَّ اللَّهَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ لَا حُجَّةَ لَهُ وَمَنْ مَاتَ وَلَيْسَ فِي عُنُقِهِ
بِبَعَّةٍ مَاتَ مِيتَةً جَاهِلِيَّةً

“Her kim itaatten elini çekerse, Kıyâmet Günü'nde lehine hiçbir delil bulunmaksızın Allah'ın karşısına çıkar. Ve her kim de boynunda bey'at olmadan ölürse cahiliye ölümü ile ölmüş olur.” Böylece Nebi *SallAllahu Aleyhi ve Sellem* her Müslümana boynunda bir bey'atın olmasını farz kıldı ve boynunda bey'at olmaksızın ölen kimseyi (مَاتَ مِيتَةً جَاهِلِيَّةً) **“cahiliye ölümü ile ölmek”**le vasıflandırdı. Bey'at ise Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'den sonra ancak Halife'ye olur, başkasına değil! Dolayısıyla hadis, her Müslüman'ın boynunda bir bey'atın varlığını vacip kılmaktadır. Yani varlığı ile her Müslüman'ın boynunda bir bey'atı gerekli kılan bir Halife'nin varlığını vacip kılmaktadır. Muslim, A'râc'dan Ebu Hurayra kanalıyla Nebi *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in şöyle buyurduğunu rivayet etti:

إِنَّمَا الْإِمَامُ جُنَّةٌ يُقَاتَلُ مِنْ وَرَائِهِ وَيُنْتَقَى بِهِ

“İmam (Hâlîfe) ancak bir kalkandır, O'nun arkasında savaşıılır ve O'nunla korunulur.” Yine Muslim, Ebu Hâzim'den şöyle dediğini rivayet etti:

قَاعَدْتُ أَبَا هُرَيْرَةَ حَمْسَ سِنِينَ، فَسَمِعْتُهُ يُحَدِّثُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: كَانَتْ بَنُو إِسْرَائِيلَ تَسُوسُهُمُ الْأَنْبِيَاءُ، كُلَّمَا هَلَكَ نَبِيٌّ خَلَقَهُ نَبِيٌّ، وَإِنَّهُ لَا نَبِيَّ بَعْدِي، وَسَتَكُونُ خُلَفَاءَ فَتَكْثُرُ، قَالُوا: فَمَا تَأْمُرُنَا؟ قَالَ: فُوا بِبَيْعَةِ الْأَوَّلِ فَلِأَوَّلِ، وَأَعْطُوهُمْ حَقَّهُمْ، فَإِنَّ اللَّهَ سَائِلُهُمْ عَمَّا اسْتَرْعَاهُمْ

“Ebâ Hurayra ile beş sene oturdum. O'nu, Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem'in şöyle dediğini tahdis (hadis olarak rivayet) ederken işittim: “İsrâil oğulları, Nebiler tarafından siyâset ediliyordu (yönetiliyordu). Bir Nebi vefat edince, bir diğer Nebi ona halef oluyordu. Artık Benden sonra Nebi yoktur. Halifeler olacak da çoğalacaklardır.” Dediler ki: **“Bize ne emredersiniz?”** Dedi ki: **“Önceki ilk bey'atinize vefalı olun (sadâkat gösterin) ve onlara haklarını verin. Muhakkak ki Allah, yönettikleri hakkında (ne yaptıklarını) onlara soracaktır.”**

Bu hadislerde, Halife için *“kalkan”* yani *“koruyucu”* vasfı vardır. Dolayısıyla Rasul Sallallahu Aleyhi ve Sellem'in İmâm'ı (Halife'yi) *“kalkan”* olarak vasfetmesi, İmâm'ın (Halife'nin) varlığına meth (övgü) içeren bir haberdir. Bu ise taleptir. Zîra Allah'tan ve Rasulü'nden gelen haberler, zemm (yergi) içeriyorsa, terk talebi yani nehy (yasaklama) vardır ve meth (övgü) içeriyorsa, fiil (yapma) talebi vardır. Talep edilen fiilin, yapılması Şer'î hükmün ikâmesini gerektiriyorsa veya terk edilmesi Şer'î hükmün kaybolmasına yol açıyorsa, bu talep kesinlik arz eder. Yine bu hadislerde, Müslümanları siyâset edecek (yönetecek) olanların, Halifeler olduğu da haber verilmektedir. Bu ise, ikâmelerinin (ortaya çıkarılmalarının) talep edil-

mesi demektir. Ayrıca Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*, Halifelere itaat etmeyi ve Hilâfetleri hakkında kendileri ile çatışanlar ile savaşmayı da emretmiştir. Bu ise Halife'nin ikâme edilmesinin ve kendisi ile çatışmaya girenlere karşı savaşarak Hilâfetinin muhâfaza edilmesinin emredilmesi demektir. Nitekim Muslim, Nebi *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

وَمَنْ بَايَعَ إِمَامًا فَأَعْطَاهُ صَفْقَةً يَدِهِ وَتَمَرَةً قَلْبِهِ فَلْيُطِئْهُ إِنْ اسْتَطَاعَ فَإِنْ جَاءَ آخَرُ
يُنَازِعُهُ فَاصْرَبُوا عُنُقَ الْآخَرِ

“Her kim bir İmâm’a (Halife’ye) bey’at edip elinin ayağını ve kalbinin semeresini verirse, gücü yettiğinde ona itaat etsin. Eğer bir diğeri onunla (yönetimi ele geçirmek üzere) çekişmek için gelirse, o diğerrinin boynunu vurun!”

Dolayısıyla İmâm’a (Halife’ye) itaate ilişkin emir, onun ikâmesine ilişkin bir emirdir. Onunla çatışanlar ile savaşmaya ilişkin emir de, tek bir Halife olarak varlığının devamlılığındaki kesinliğe dair bir karinedir.

İcmâ'-us Sahabe’ye gelince; Allah onlardan razı olsun, onların hepsi de vefatından sonra Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in ardından bir Halife nasp etmenin lüzumunda ittifak ettiler. Hepsisi de önce Ebu Bekr'i sonra Ömer'i ve sonra Osman'ı Halife olarak nasp etmede her birinin vefatının ardından bütünüyle birleştirdiler. Sahabe'nin bir Halife nasp etmeye dair vurgusu o kadar açık ve kesindi ki vefatından sonra Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'i defnetmeyi geciktirmek pahasına O'nun ardından yönetime geçecek bir Halife'yi nasp etmeye uğraştılar. Oysa vefatından sonra Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in pak bedenini defnetmek üzerlerine bir farz idi. En azından bir kısmının Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'i hazırlamakla ve O'nu defnet-

mekle uğraşması gereken Sahabe, Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'i defnetmekle meşgul olacağına bir Halife nasp etmekle meşgul oldu. Onlardan bazıları hazırlıklara da katılmadılar ve defnin iki gece gecikmesine ortak oldular. Hâlbuki bunu reddetmeleri ve defni gerçekleştirmeleri mümkün idi. Nitekim Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem* Pazartesi kuşluk vakti vefaat etti. Salı günü gece ve gündüz defnedilmeksizin bekletildi. Ebu Bekr *RadiyAllahu Anh'e* bey'at edildikten sonra Çarşamba gününün gece yarısı Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem* defnedildi. Yani defin işi iki gece ertelendi ve Ebu Bekr *RadiyAllahu Anh'e*, Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in defnedilmesinden önce bey'at edildi. İşte bu, bir Halife nasp etmeye uğraşma farzietinin, bir cenâzeyi (ki bu, Allah'ın Rasulü de olsa) defnetme farzietinden daha üstün bir mecburiyet olduğunu açığa çıkaran Sahabe İcmâ'idir. Yine Sahabenin tamamı kendi hayatlarında Hilâfet'e ve bir Halife nasp etmenin farzietine dâima büyük önem verdiler. Her ne kadar kimin Halife olacağı konusunda ihtilaf etmiş olsalar da, onlardan hiçbiri ne Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in vefatından sonra ne de Râşid Halifelerden herhangi birinin vefatından sonra bir Halife nasp etmenin farzietinde hiç ihtilaf etmemişlerdir. Dolayısıyla Sahabe'nin bu icmâsı, bir Halife nasp etmenin farzietine dair kuvvetli ve apaçık bir delil olmuştur.

İkincisi: *İslâm'da Yönetim Nizamı'nın Şekli (Hilâfet), Dünyada Bilinen Tüm Yönetim Şekillerinden Seçkindir*

Gerek üzerine kurulduğu esaslar açısından, gerek işlerin yürütülmesinde gözettiği fikirler, mefhumlar, ölçüler ve hükümler açısından, gerek tatbik ve tenfiz konumuna getirdiği anayasa ve kânunlar açısından ve gerekse İslâmî Devleti temsil eden ve tüm dünyada mevcut bütün yönetim şekille-

rinden üstün kılan şekil açısından...

İslâm'da Yönetim Nizamı'nın Şekli Krallık Değildir

Zîra Krallık Nizamı'nı ne tasvip eder, ne de bir benzerlik taşır. Nitekim Krallık Nizamı'nda, oğul verâset yoluyla kral olur ve Ümmet'in bununla hiçbir alâkası olmaz. Hilâfet Nizamı'nda ise verâset yoktur. Bilakis Ümmet'in bey'atı, Halife'yi naspetmenin metodudur. Benzer şekilde Krallık Nizamı kralı, kendisinden başka raiyyeden hiçbir ferdin sahip olmadığı imtiyâzlar ve özel haklar ile özelleştirir. Onu, kanunlar-üstü bir konuma ve Ümmet'in sembolü haline getirir. Bu, ya bazı Krallık nizamlarında olduğu gibi, kralın devletin mülkiyetine sahip olduğu halde devletin yönetimini üstlenmemesi biçiminde sembolik olur, ya da diğer bazı Krallık nizamlarında olduğu gibi, kralın ülke ve halkı üzerinde dilediği şekilde tasarrufta bulunarak hem devletin mülkiyetine hem de yönetimine sahip olması biçiminde fiilî olur. Her iki durumda da zulmü ve kötülüğü ne kadar olursa olsun, kendisini dokunulmaz kılar. Hilâfet Nizamı'nda ise Halife, - Krallık nizamındaki gibi- kendisini raiyyeden üstün kılan herhangi bir imtiyâz veya kendisini yargı karşısında Ümmet'in herhangi bir ferdinden üstün kılan özel haklar ile özelleştirilemez. Nitekim o, Krallık nizamındaki mezkûr mânâda Ümmet'in sembolü değil, aksine üzerlerinde Allah'ın Şeriatini tatbik etmek üzere seçilmiş ve bey'at verilmiş olarak Yönetim ve Sultan (Otorite) konusunda Ümmet'in Nâibidir, Vekîlidir ve o, tüm tasarruflarında, hükümlerinde ve Ümmet'in işlerine ve maslahatlarına riâyetinde Şer'î hükümler ile mukayyedir.

İslâm'da Yönetim Nizamı'nın Şekli İmparatorluk da Değildir

Zîra İmparatorluk Nizamı, her yönüyle tamamen İslâm'dan uzaktır. Çok çeşitli ırkları, renkleri barındırdığı ve hepsi tek bir merkeze bağladığı halde İslâm'ın yönettiği tüm bölgeler, İmparatorluk Nizamı ile yönetilmemiş, bilakis İmparatorluk Nizamı ile çelişen bir nizam ile yönetilmişlerdir. Çünkü İmparatorluk Nizamı, imparatorluğun farklı coğrafyalarda yaşayan çeşitli ırklar arasında yönetimde eşitlik gözetmez. Bilakis imparatorluğun merkezine yönetimde, mâliyede ve iktisatta ayrıcalık tanır.

İslâm'ın yönetim metodu ise devletin her parçasındaki yönetilenler arasında eşitlik gözetir ve her tür fanatik ırkçılığı, milliyetçiliği reddeder. Tâbiyet taşıyan gayri-Müslimlere, Şer'î hükümlere göre tebâlık hakları ve yükümlülükleri verir. (لهم ما للمسلمين من الإنصاف، وعليهم ما على المسلمين من) (الانتصاف) **“İnsaftan (merhamet ve adâletten) Müslümanlar için olan onlar için de vardır ve intisaftan (haklardan) Müslümanlar için olan onlar için de vardır.”** Bundan daha da önemlisi, -Müslüman da olsa- Ümmetin fertlerinden herhangi bir ferde, yargı karşısında -mezhibi, inancı ne olursa olsun -başkasının sahip olmadığı hakları vermez. İşte böylesi bir eşitlik sayesinde imparatorluk ile tamamen çelişir. Yine böylesi bir nizam ile yönettiği bölgeleri, ne sömürgeler haline getirir, ne de servetleri kötüye kullanılan ve yalnızca kendi faydasına genel merkeze aktarılan kaynaklar haline getirir. Bilakis tüm bu bölgeleri, aralarındaki mesâfe ne kadar uzak olursa olsun ve halklarının ırkları ne kadar çeşitli olursa olsun, tek bir bütün olarak görür, tüm bu bölgelere Devlet'in cisminin aslı parçaları olarak itibar eder, halklarına da merkezdeki veya bir başka bölgedeki halkın sahip olduğu hakların aynısını verir. Yine yönetim otoritesini, nizamını ve yasamasını, tüm bölgelerde tek ve aynı kılar.

İslâm'da Yönetim Nizamı'nın Şekli Federalizm Değildir

Zîra Federal Nizam'da eyâletler, otonomi ile ayrıldığı halde genel yönetimde birleşir. Oysa İslâm'da yönetim nizamı, vahdet nizamıdır. İslâmî Devlet için Batı'da Merakeş ne ise Doğu'da Horasan da odur. Velez İslâmî başkent Kâhîre'de olursa, el-Feyyum bölgesi ne ise diğer tüm diğer bölgeler de aynı konumda olur. Tüm bölgelerin mâliyesi tek bir mâliye, bütçesi de tek bir bütçe olur. Vilâyetleri neresi olursa olsun fonlar, raiyyenin maslahatlarına uygun olarak harcanır. Dolayısıyla eğer, örneğin bir vilâyetin gelirleri harcamalarından fazla ise, oraya ihtiyaçları miktarınca harcama yapılır, gelirleri miktarınca değil! Yine bir diğer vilâyetin gelirleri harcamalarına yeterli değil ise, bu durum dikkate alınmaz, bilakis gelirleri ihtiyaçlarını karşılamaya yeterli olsun ya da olmasın, Genel Bütçe'den ihtiyaçları miktarınca harcama yapılır.

İslâm'da Yönetim Nizamı'nın Şekli Cumhuriyet Değildir

Cumhuriyet Nizamı öncelikle Krallık Nizamı'nın azgınlığına tepki olarak ortaya çıkmıştır. Zîra Kral, egemenlik ve otorite sahibi idi. Ülkeyi ve halkını dilediği ve arzuladığı şekilde yönetiyor, yönlendiriyor ve dilediği şekilde yaşamada bulunuyordu. Ardından Cumhuriyet Nizamı gelip egemenliği ve otoriteyi sözde Demokrasi yoluyla halka aktardı. Böylece halk, kendi kanunlarının koyucusu, dolayısıyla helâlin ve haramın, güzelin ve çirkinin belirleyicisi haline getirildi. Yönetim; Cumhuriyetçi Başkanlık Nizamı'nda Cumhurbaşkanı ile bakanlarının eline, Parlamenter Cumhuriyet Nizamı'nda ise Bakanlar Kurulu'nun eline bırakıldı. (Bunun bir benzeri - yani yönetimin Bakanlar Kurulu eline verilmesi- yönetim salâhiyetlerinin Kral'dan alındığı Krallık Nizamı'nda da var-

dır. Zîra orada Kral, devletin mülkiyetine sahip ama devleti yönetmeyen bir sembol olarak kalır.)

İslâm'a gelince; yasama halka ait değildir. Bilakis yalnızca Allah'a aittir. Allah'tan başka hiç kimsenin, helâlleştirmeye veya haramlaştırmaya hakkı yoktur. Yasamayı beşere ait kılmak, İslâm'da büyük cürümdür. Nitekim şu âyet bunun için inzâl edilmiştir:

تَتَّخِذُوا أَحْبَابَهُمْ وَرُهْبَانَهُمْ أَرْبَاباً مِّنْ دُونِ اللَّهِ

Allah'ı bırakıp rahiplerini ve hahamlarını.... Allah'tan başka Rabler edindiler... (et-Tevbe 31)

Rasulullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem* bu âyet-il kerîme-nin tefsirinde, rahiplerin ve hahamların yasamada buldukları, böylece helâlleştirdikleri ve haramlaştırdıkları, tâbîlerinin de onlara itaat ettikleri, bunun da onları Allah'tan başka Rabler edinmek olduğu şeklinde tefsir etmiştir ki bu, Allah Subhanehû'dan başka helâlleştirenlerin ve haramlaştıranların cürümlerinin ne kadar ağır olduğuna delâlet etmektedir. Nitekim et-Tirmizî, Adıyy ibn-u Hâtim'in şöyle dediğini tahrir etti:

أتيت النبي وفي عنقي صليب من ذهب، فقال يا عدي اطرح عنك هذا الوثن.
وسمعه يقرأ في سورة براءة

“Boyunmda altından bir haç olduğu halde Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem'in yanına geldim. Bana dedi ki: “Ey Adıyy üzerinden şu putu at!” Ve onu Berâet (Tevbe) Sûresindeki şu ayeti okurken işittim:

تَتَّخِذُوا أَحْبَابَهُمْ وَرُهْبَانَهُمْ أَرْبَاباً مِّنْ دُونِ اللَّهِ

Allah'ı bırakıp rahiplerini ve hahamlarını.... Allah'tan başka Rabler edindiler... (et-Tevbe 31)

قال: أما إنهم لم يكونوا يعبدونهم، ولكنهم كانوا إذا أحلوا لهم شيئاً استحلوه، وإذا

حَرَمُوا عَلَيْهِمْ شَيْئاً حَرَمَهُ

“Dedi ki: “İnsanlar ise onlara ibâdet etmiyorlar, velâkin onlar kendilerine herhangi bir şeyi helâlleştirdiklerinde o şeyi helâl sayıyorlar ve onlar kendilerine herhangi bir şeyi haramlaştırdıklarında o şeyi haram sayıyorlardı.”

Nitekim İslâm’da yönetim, Bakanlar Kurulu ve bakanlar yoluyla olmaz. Zîra bu bakanlıklara değişik alanlar, yetkiler ve birbirlerinden ayrı, bazen artan bazen azalan bütçe ödenekleri ayrılır. Yine de birçok çetrefilli işlemler yapılmadıkça bu bütçe fazlalıkları birinden diğerine aktarılamaz. Bu durum, insanların tüm maslahatlarını tek bir idârî cihaz bünyesinde toplamak yerine, bir maslahata birçok bakanlığın karışmasından ötürü, çoğu zaman insanların maslahatlarının çözümünde karışıklıklara neden olur. Dolayısıyla Cumhuriyet Nizamı’nda yönetim, bakanlıklar arasında parçalanır ve yönetime kollektif biçimde sahip olan Bakanlar Kurulu’nda birleştirilir.

İslâm’da ise Demokratik şekil üzere yönetimi kollektif biçimde elinde tutan Bakanlar Kurulu yoktur. Üstelik Halife, Allah’ın Kitâbı ve Rasulü’nün Sünneti ile yönetsin diye Ümmet’in kendisine bey’at verdiği yöneticidir. Halife kendisi için muâvinler (tefvîz vezîrleri) tâyin eder. Onları Hilâfet yükünü kaldırabilmek için tâyin eder. Dolayısıyla onlar, lügat mânâsı ile vezîrdirler, yani Halife’nin kendilerini tâyin ettiği hususlarda onun muâvinidirler. (Arapça’da vezîr kelimesi günümüzde “bakan” anlamına geldiği için bu açıklama yapılmaktadır)

İslâm’da Yönetim Nizamı Demokratik Değildir

Yine İslâm’da Yönetim Nizamı; haramlaştıran ve helâlleş-tiren, güzelin ve çirkinin belirleyicisi olan yasamanın halka

ait olması bakımından ve özgürlükler adı altında Şer'î hükümler ile mukayyed olmaması bakımından, Demokrasi'nin hakikî mânâsı ile Demokratik de değildir. Kâfirler, Müslümanların, hakikî mânâsı ile Demokrasi'yi asla kabul etmeyeceklerini idrâk etmektedirler. Onun için Sömürgeci Kâfir devletler (bilhassa Amerika), Demokrasi'yi yöneticiyi seçme aracı olduğu şeklinde saptırma yoluyla ithâl ederek İslâmî beldelerde pazarlamaya uğraşmaktadırlar. Dolayısıyla Müslümanlara saptırıcı bir imaj sunmak maksadıyla -sanki Demokrasi'de temel işlev yöneticinin seçimiymişçesine- yöneticinin seçimi üzerine odaklanarak bununla Müslümanların duygularını okşadıklarını görürsünüz. İster Krallık isterse Cumhuriyet ile isimlendirilsin, bugün Müslümanların beldeleri; baskının, sindirmenin, zulmün, ağızları kapamanın ve zorbalığın (diktatörlüğün) acısını çekmektedir. Diyoruz ki bugün Müslümanların beldeleri, tüm bu acılara boğulmuş, böylece Kâfirin Müslümanların beldelerinde -güya yöneticinin seçimi olması bakımından- Demokrasi'yi pazarlama işi kolaylaştırılmıştır. Demokrasi'nin esâsî parçasını sarıp sarmaladılar ki bu, yasamanın, helâlleştirmenin ve haramlaştırmanın beşerin Rabbi'ne değil de beşere âit kılınır hale getirilmesidir. O kadar ki bazı "İslâmcılar", hatta içlerinden kimi "şeyhler, aydınlar" -ister iyi ister kötü niyetle olsun- bu aldatmacayı bağırklarına bastılar. Kendilerine Demokrasi hakkında sorarsan, yöneticinin seçimi olması itibarıyla onun câiz olduğu cevâbını sana verirler. Kötü niyetli olanları ise egemenliğin halka ait olması anlamında sahiplendikleri Demokrasi için, belirlediği hakikî mânâsından uzaklaşarak dillerini eğip bükerler ki bu hakikî mânâ, çoğunluğun görüşünün dilediği şekilde yaşamada bulunmak, helâlleştirmek, haramlaştırmak, güzeli ve çirkini belirlemek

ve “özgür” ferdin tasarruflarında dilediği şekilde davranması mesela, dilerse içki içmesi, dilediği ile zîna etmesi, Demokrasi ve özgürlükler adı altında mukaddesâta dilediği biçimde hakâret edip sövmesidir. Demokrasi'nin vâkiası, delâleti ve hakikâti işte budur! O halde İslâm'a îman eden bir Müslüman, nasıl olur da Demokrasi'nin câiz olduğu veya onun İslâm'dan olduğu şeklinde bir söz söylemeye cesâret edebilir ki?!

Ümmet'in yöneticiyi seçmesi yani Halife'yi seçmesi konusuna gelince; bu, nass ile belirlenmiş bir meseledir. Zîra (السيادة في الإسلام للشرع) **“İslâm'da egemenlik Şeriat'e aittir.”** İnsanların Halife'ye bey'atı, Halife olabilmenin esâsî şartıdır. Nitekim dünyanın diktatörlerin zulmü ve kralların tuğyânı altında yaşadığı bir zamanda İslâm'da Halife seçimleri yapıldı. Hulefâ-ir Râşidîn'in (Râşid Halifeler) -Ebî Bekr, Ömer, Osman ve Ali *RadiyAllahu Anhum*- seçim keyfiyetini inceleyen kimse, aralarından biri Müslümanların itaat etmesi vâcib olan Halife oluncaya dek, Ehl-il Hâl ve'l Akd olan Müslümanların temsilcilerinin, kendilerine verdiği bey'at-ların nasıl tamamlandığını tüm açıklığı ile görür. Müslümanların temsilcilerinin -ki onlar el-Medîne ehli idiler- görüşünü öğrenmekle görevlendirilen AbdurRahmân ibn-u Avf *RadiyAllahu Anh* aralarında dolaşüyor, ona buna soruyor, bir evden bir diğer eve gidiyor, Hâlife adaylarından kimi seçtiklerini görmek için kadınlara ve erkeklere soruyordu. Tâ ki insanların görüşü, işin sonunda Osman *RadiyAllahu Anh* üzerinde istikrar bulup ona bey'at tamamlanıncaya kadar...

Ve'l hulâsa: Muhakkak ki Demokrasi Kûfür Nizamı'dır. Yöneticinin seçimi dediği için değil! Zîra esas konu bu değildir. Çünkü Demokrasi'de esas mesele; yasamanın, Âlemlerin Rabbi olan Allah'a değil beşere ait kılınmasıdır. Oysa Allah

Subhanehû şöyle buyurmaktadır:

إِنَّ الْحُكْمَ إِلَّا لِلَّهِ

Hüküm sadece Allah'a aittir. (Yûsuf 40) Ve şöyle buyurmaktadır:

فَلَا وَرَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ حَتَّىٰ يُحَكِّمُوكَ فِيمَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ ثُمَّ لَا يَجِدُوا فِي أَنفُسِهِمْ حَرَجًا مِّمَّا قَضَيْتَ وَيُسَلِّمُوا تَسْلِيمًا

Hayır! Rabbine and olsun ki onlar aralarında çıkan anlaşmazlıklarda Seni hakem kılıp sonra da Senin verdiğin hükme içlerinde hiçbir sıkıntı duymaksızın tam bir teslimiyet ile teslim olmadıkça iman etmiş olmazlar!

(en-Nisâ 65)

Yasamanın yalnızca Allah'a ait olduğuna dair birbirini kuvvetle destekleyici nice meşhur deliller vardır.

Bunun yanı sıra Demokrasi, erkeğin ve kadının helâli ve haramı hiç umursamadan dilediğini yapabildiği Kişisel Özgürlükler'i, yine hiçbir sınır tanımaksızın irtidat etmeyi ve din değiştirmeyi içeren İnanç Özgürlüğü'nü, sonra çeşitli araçlar ile kuvvetlinin zayıfı sömürdüğü, böylece zengini daha da zenginleştiren, fakiri daha da fakirleştiren Mülkiyet Özgürlüğü'nü ve yine hak sözü söylemede değil, bilakis yalnızca Ümmet'in mukaddesâtı aleyhinde olan İfade Özgürlüğü'nü de ikrar etmektedir. O kadar ki İfade Özgürlüğü adı altında İslâm'a küstahça dil uzatanlara saygınlık verilmekte, kendilerine cevazlar yağdıranlara "Kanaat Önderleri" olarak itibar etmektedirler.

Binâenaleyh İslâm'da Yönetim Nizamı (Hilâfet); önceden açıkladığımız gibi ne Krallık Nizamı'dır, ne İmparatorluk Nizamı'dır, ne Federal Nizam'dır, ne Cumhuriyet'tir ne de Demokrasi'dir!

Üçüncüsü: *Hilâfet Devleti'nin Cihazları, Mevcut Sistemlerin Kurumlarından Farklıdır*

Her ne kadar bazı görünümünde benzeşse de!.. Nitekim Hilâfet Devleti'nin cihazları, Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in hicret edip İslâmî Devleti kurmasından sonra el-Medinet-il Munevvera' da ikâme ettiği, sonra *Salâvâtullahi ve Selâmuhu Aleyh*'in ardından Hulefâ-ir Râşidîn'in sürdürdüğü cihazlardan alınmıştır.

Bu konuda vârid olan nassların istikrandan, yönetimde ve idârede Hilâfet Devleti'nin cihazlarının aşağıdaki şekilde olduğu açığa çıkmaktadır.

1. *Halife*
2. *Muâvinler (Tefvîz Vezîrleri)*
3. *Tenfîz Vezîrleri*
4. *Vâlîler*
5. *Cihâd Emîri (Ordu)*
6. *Dâhilî Emniyet (İç Güvenlik)*
7. *Hâriciye (Dışişleri)*
8. *Sanâyi*
9. *Kadâ (Yargı)*
10. *İdârî Cihaz (İnsanların Maslahatları)*
11. *Beyt-ul Mâl (Hazîne)*
12. *Medya*
13. *Ümmet (Şûrâ ve Muhâsebe) Meclisi*

İleriki bölümlerde bu cihazların detaylarını ve delillerini açıklayacağız. Allah Subhanehû'dan bize Nusreti ile ikramda bulunmasını ve bizi İkinci Râşidî Hilâfet Devleti'ni kurmada

muvaffak kılmasını niyâz ediyoruz. İşte o zaman İslâm ve Müslümanlar aziz, Kûfür ve Kâfirler de zelil olacaklardır! Yeryüzünün her tarafına Hayr (İslâm) yayılacaktır.

وَمَنْ يَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ فَهُوَ حَسْبُهُ إِنَّ اللَّهَ بَالِغُ أَمْرِهِ قَدْ جَعَلَ اللَّهُ لِكُلِّ شَيْءٍ قَدْرًا

Her kim Allah'a tevekkül ederse O ona yeter. Şüphesiz ki Allah emrine gâliptir. Allah her şey için bir ölçü koymuştur. (et-Talak 2-3)

Muhakkak ki Allah Muste'ân'dır ve Tevekkül de O'nadır.

Dar-ul Ummah Yayınevi

H. 14 Zilhicce 1425

M. 24 Ocak 2005

Hilâfet Devleti'nin
Cihazları
(Yönetimde ve
İdârede)

HALİFE

Halife (الخليفة); Yönetim de, Sulta da ve Şeriat ahkâmının infâzında Ümmet'ten niyâbet, vekâlet alan yöneticidir. Zîra İslâm, Yönetim ile Sultayı Ümmet'e ait kılmıştır ki bu işi kendi içinde ikâme edecek olanı, niyâbet yoluyla kendisine nâib, vekîl kılsın. Nitekim Allah, Şeriat ahkâmının tamamının infâzını Ümmet üzerine farz kılmıştır.

Böylelikle Halife ancak Müslümanlar tarafından nasp edilir. Bundan dolayı onun vâkıası; Yönetim de ve Sulta da, ve Şeriat ahkâmının infâzında Ümmet'in nâibi olmasıdır. Bu nedenle Ümmet kendisine bey'at vermedikçe asla Halife olamaz. Hilâfet ile ona bey'at vermesi ise onu kendisinin nâibi kılar. Hilâfet'in bu şekilde ona in'ikâd edilmiş olması, ona Sultayı verir ve Ümmet'in de kendisine itaatini vâcip kılar.

Müslümanların yönetim işini üstlenecek kişi, Ümmet içerisindeki Ehl-il Hâl ve'l Akd'in, rıza ve seçime dayalı Şer'î İn'ikâd Bey'atı ile kendisine bey'at etmedikçe Halife olamaz ki onun Hilâfet'e in'ikâd şartlarının tamamına sahip olması ve Hilâfet'in kendisine in'ikâd edilmesinden sonra Şeriat ahkâmının tatbikini yürürlüğe koyması gerekir.

Unvan

Üzerine atfedilen unvana gelince; bu unvan, "Halife" veya "İmâm" veya "Emîr-ul Mu'minîn" olur. Bu unvanlar, sahih hadislerde ve İcmâ'-us Sahabe'de vârid olmuştur. Nitekim Hulefâ-ir Râşidîn de bu unvanlar ile anılmışlardır. Ebu Sa'îd el-Hudrî, Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in şöyle bu-

yurduğunu rivayet etmiştir:

إِذَا بُوِيعَ لِخَلِيفَتَيْنِ فَأَقْتُلُوا الْآخَرَ مِنْهُمَا

“İki Halife’ye Bey’at edildiğinde onlardan diğerini (ikincisini) öldürün!”²

Abdullah ibn-u Amr-u ibn-ul Âss’tan, Rasulullah SallAllahu Aleyhi ve Sellem’i şöyle derken işittiği rivayet edilmiştir:

وَمَنْ بَايَعَ إِمَامًا فَأَعْطَاهُ صَفْقَةً يَدِهِ وَنَمَرَةً قَلْبِهِ فَلْيُطِعْهُ

“Her kim bir İmâm’a (Halife’ye) bey’at edip, elinin ayağını ve kalbinin semeresini verirse, (gücü yettiğinde) ona itaat etsin!”³

Yine Avf ibn-u Malik’ten Rasulullah SallAllahu Aleyhi ve Sellem’in şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir:

خِيَارَ أُمَّتِكُمُ الَّذِينَ تَحِبُّونَهُمْ وَيَحِبُّونَكُمْ، وَتَصَلُّونَ عَلَيْهِمْ وَيَصَلُّونَ عَلَيْكُمْ

“Yöneticilerinizin hayırlı olanları, sizin kendilerini sevdiğiniz onların da sizi sevenleri ve sizin kendilerine dua ettiğiniz onların da size dua edenleridir.”⁴

Bu hadislerde, İslâm’da Şer’î hükümleri ikâme edecek yöneticinin unvanının “Halife” veya “İmâm” olduğu zikredilmiştir.

“Emîr-ul Mu’minîn”e gelince; el-Hâkim’in el-Mustedrak’inde geçen, ez-Zehebî’nin sahihlediği, et-Taberânî’nin tahrir ettiği ve el-Heysemî’nin adamlarının sahih adamlar olduğunu söylediği İbn-u Şihâb ez-Zuhrî hadisinde vârid olanlar bunu doğrulamaktadır. El-Hâkim’de geçen lafzı şöyledir:

عن ابن شهاب أن عمر بن عبد العزيز سأل أبا بكر بن سليمان بن أبي

² Muslim

³ Muslim

⁴ Muslim

حثمة... كان يُكتب: من خليفة رسول الله في عهد أبي بكر ، ثم كان عمر يكتب أولاً: من خليفة أبي بكر، فمن أول من كتب من أمير المؤمنين؟ فقال: حدثني الشفاء، وكانت من المهاجرات الأول، أن عمر بن الخطاب كتب إلى عامل العراق، بأن يبعث إليه رجلين جليدين يسألهما عن العراق وأهله، فبعث عامل العراق بليبيد بن ربيعة وعدي بن حاتم، فلما قدما المدينة أناخا راحلتيهما ببناء المسجد، ثم دخلا المسجد، فإذا هما بعمرو بن العاص، فقالا: استأذن لنا يا عمرو على أمير المؤمنين، فقال عمرو: أنتما والله أصبتما اسمه، هو الأمير ونحن المؤمنون، فوثب عمرو فدخل على عمر أمير المؤمنين فقال: السلام عليك يا أمير المؤمنين، فقال عمر: ما بدا لك في هذا الاسم يا ابن العاص؟ ربي يعلم لتخرجن مما قلت، قال: إن لببيد بن ربيعة وعدي بن حاتم قدما فأناخا راحلتيهما ببناء المسجد، ثم دخلا علي فقالا لي: استأذن لنا يا عمرو على أمير المؤمنين، فهما والله أصابا اسمك، نحن المؤمنون وأنت أميرنا. قال: فمضى به الكتاب من يومئذ. وكانت الشفاء جدة أبي بكر بن سليمان

“İbn-u Şihâb'dan rivayet edildi ki Ömer ibn-u AbdulAziz, Ebu Bekr ibn-u Suleyman ibn-u Ebi Haseme... sordu: “Ebu Bekr (RadiyAllahu Anh) zamanında Rasulullah (SallAllahu Aleyhi ve Sellem)’in Halifesi’nden” diye yazılırdı. Sonra Ömer önceleri “Ebu Bekir’in Halifesi’nden” diye yazıyordu. O halde ilk defa “Emîr-ul Mu’minîn” diye yazan kimdir?” “İlk Muhâcir kadınlardan olan eş-Şifâ bana anlattı ki: “Ömer ibn-ul Hattâb RadiyAllahu Anh Irak Âmiline, kendilerine Irak ve Irak halkı hakkında soru sorabileceği iki metîn adam göndermesini istediği bir mektup yazdı. Irak Âmili ona, Lebîd ibn-u Rabîa’yı ve Adiyy ibn-u Hâtim’i gönderdi. O ikisi Medine’ye gelince binek dışı develerini mescidin avlusuna çöktürüp mescide girdiler. Onlar Amru ibn-ul Âss’ı görünce; “Emîr-ul Mu’minîn’den bizim için izin isteyiver.” dediler. Bunun üzerine Amr dedi ki: “Valla-hi, siz ikiniz onun isminde isabet ettiniz. O emîrdir, biz ise mü’minleriz.” Amr hemen sıçrayıp Emir-ul Mu’minîn Ömer’in yanına girerek; “Es-Selâmu Aleyke, Yâ Emîr-al Mu’minîn.” dedi. Bunun üzerine Ömer; “Bu isim aklına nereden geldi, Ey İbn-

el Âss? Rabbim, söylediğinden kesinlikle bir çıkarımda bulunacağını biliyor.” Dedi ki: ‘Lebîd ibn-u Rabîa ve Adıyy ibn-u Hâtim geldiler ve binek dişi develerini mescidin avlusuna çöktürüp yanıma girerek bana; “Emîr-ul Mu’minîn’den bizim için izin isteyiver.” dediler. VAllahi o ikisi isminde isabet ettiler. Biz mü’min-leriz, sen de emîrimizsin.” O günden itibaren o şekilde yazdı. eş-Şifâ, Ebu Bekr ibn-u Suleymân’ın ninesidir.”

Ardından bu unvan, hem Sahabe zamanında hem de onlardan sonra Halifelere atfedilmeye devam etmiştir.

Halife’nin Şartları

Hilâfet’e ehil olabilmesi ve Hilâfet üzere kendisi ile bey’atın akdedilebilmesi için Halife’de yedi şart bulunması gerekir. Bu yedi şart, **İn’ikâd Şartları**’dır. Bu şartlardan herhangi birisi noksan olduğunda, Hilâfet akdi akdedilmiş olmaz.

İn’ikâd Şartları

1. Müslüman olması: Bir Kâfir’in Halife olması mutlak olarak sahih olmayıp böyle birine itaat de vâcip değildir. Zîra Allahu Teâlâ şöyle buyurmaktadır:

وَلَنْ يَجْعَلَ اللَّهُ لِلْكَافِرِينَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ سَبِيلًا

Muhakkak ki Allah, Kâfirler için Mü’minler aleyhine asla bir yol (sulta) kılmayacaktır! (en-Nisâ 141)

Yönetim, yöneticinin yönetilenler üzerindeki en kuvvetli yoluydu. (لَنْ) “Len” tâbiri, Müslümanlar üzerindeki herhangi bir mutlak yönetimin -ister Hilâfet isterse başka bir yolla olsun- Kâfire verilmesine ilişkin kesin yasaklamaya bir karine olarak “*ebediyyen/asla*” anlamında ifade edilir. Mademki Allah, Kâfirler için Mü’minler aleyhine herhangi bir yol bu-

lunmasını haram kılmıştır, o halde Müslümanların bir Kâfiri üzerlerine yönetici kılmaları da haram kılınmıştır.

Ayrıca Halife, (وَلِيّ الْأَمْرِ) “*Veliyy-ul Emr (Velâyet (Yönetim/Otorite) Sahibi)*”dir. Allah *Subhanehû ve Teâlâ* da, Müslümanların Veliyy-ul Emr’inin Müslüman olmasını şart koşmuştur. Allah *Subhanehû ve Teâlâ* şöyle buyurmuştur:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَأُولِي الْأَمْرِ مِنْكُمْ

Ey iman edenler! Allah’a itaat edin! Rasul’e itaat edin ve sizden olan Ulî’l Emr’e de! (en-Nisâ 59) Ve şöyle buyurmuştur:

وَإِذَا جَاءَهُمْ أَمْرٌ مِنَ الْأَمْنِ أَوْ الْخَوْفِ أَذَاعُوا بِهِ وَلَوْ رَدُّوهُ إِلَى الرَّسُولِ وَإِلَى أُولِي الْأَمْرِ مِنْهُمْ

Onlara güvenlik veya korkuya dair bir haber geldiği zaman hemen onu yayıverirler. Hâlbuki onu Rasul’e veya kendilerinden olan Ulî’l Emr’e götürmüş olsalardı...
(en-Nisâ 83)

Kur’an’da (أُولِي الْأَمْرِ) “*Emir sahipleri*” kelimesi ancak Müslümanlardan olmasına yönelik bir ifade eşliğinde vârid olmuştur. Bu ise Veliyy-ul Emr’in Müslüman olmasının şart koşulduğuna delâlet etmektedir. Mademki Halife, Veliyy-ul Emr’dir ve muâvinlerden, vâlilerden ve âmillerden olan Ulî’l Emr’i (emir (yönetim) sahiplerini) atayandır, o halde öncelikle biz-zat onun Müslüman olması şart koşulur.

2. Erkek olması: Halife’nin kadın olması câiz değildir. Yani erkek olması kaçınılmazdır. Kadın olması sahih olmaz. Nitekim el-Buhârî, Ebu Bekre’den şöyle dediğini rivayet etti:

لَمَا بَلَغَ رَسُولُ اللَّهِ أَنْ أَهْلَ فَارِسٍ قَدْ مَلَكَوا عَلَيْهِم بِنْتُ كَسْرَى قَالَ لَنْ يُفْلِحَ قَوْمٌ وَلَوْ أَمَرَهُمْ امْرَأَةٌ

“*Rasulullah (Sallallahu Aleyhi ve Sellem)’e Fars halkının,*

Kisrâ'nın kızını kendilerine kraliçe yaptıkları haberi ulaşınca şöyle dedi: "Emirlerini (yönetimlerini) bir kadına tevdi eden bir toplum asla iflah olmayacaktır."

Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in, yönetimlerini bir kadına tevdi edenlerin asla iflah olmayacaklarından haber vermesi, kadının yönetime getirilmesine dair bir nehiydir. Zîra bu haber, talep siğasındadır. Bu haberin yapısının, yönetimlerini bir kadına tevdi edenleri zemmeden ve asla felah bulmayacaklarını bildiren bir haber olarak gelmesi, bunun kesin bir nehiy olduğuna dair bir karinedir. Kadının yönetime getirilmesi hakkındaki bu nehiy, kesin bir talep ile terk etme talebine delâlet eden bir karineye eşlik ederek gelmiştir. Dolayısıyla kadının yönetime getirilmesi haram olmuştur. Kadının yönetime getirilmesinden kasıt, Hilâfet ve haricindeki yönetim olarak itibar edilen konumlara getirilmesidir. Çünkü hadisin konusu, Kisrâ'nın kızına kraliçe olarak velâyet verilmesidir. Bu, hadisin üzerinde cereyan ettiği yönetim konusuna hastır. Yoksa yalnızca Kisrâ'nın kızına velâyet verilmesi hadisesine has değildir. Üstelik bu, her şey için genel değildir ve yönetim konusu dışındakileri de kapsamaz. Nitekim ne yargıyı, ne Şûra ve Muhâsebe Meclisi'ni ne de yöneticinin seçimini kapsar. Bilakis tüm bunlar, ileride açıklanacağı gibi kadın için câizdir.

3. Bâliğ olması: Sabi (ergenlik çağında olmayan genç veya çocuk) olması câiz değildir. Nitekim Ebu Dâvûd, Ali ibn-u Ebî Tâlib *KerramAllahu Vechehu*'dan Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in şöyle buyurduğunu rivayet etti:

رُفِعَ الْقَلَمُ عَنْ ثَلَاثَةٍ عَنِ الصَّبِيِّ حَتَّى يَبْلُغَ وَعَنِ النَّائِمِ حَتَّى يَسْتَيْقِظَ وَعَنِ الْمَغْتَوِّهِ حَتَّى يَبْرَأَ

"Kalem (sorumluluk) üç kişiden kaldırılmıştır: Buluğa

erinceye kadar sabîden (çocuktan), uyanıncaya kadar uyuyandan, akli başına gelinceye kadar akli gidenden."

Aynı hadisnin bir diğer rivayetteki lafzında ise şöyle geçti:

رُفِعَ الْقَلَمُ عَنْ ثَلَاثَةٍ عَنِ الْمَجْنُونِ الْمَغْلُوبِ عَلَى عَقْلِهِ حَتَّى يَبْقَى وَعَنِ النَّائِمِ حَتَّى يَسْتَيْقِظَ وَعَنِ الصَّبِيِّ حَتَّى يَحْتَلِمَ

"Kalem (sorumluluk) üç kişiden kaldırılmıştır: Akli başına gelinceye kadar deliden, uyanıncaya kadar uyuyandan, ihtilam oluncaya kadar sabîden."

Üzerinden kalemin (sorumluluğun) kaldırıldığı kimsenin işinde tasarruf sahibi olması sahih olmaz ve o Şer'an mükellef de sayılmaz. Dolayısıyla Halife olması veya bunun dışında bir yönetici olması da sahih olmaz. Çünkü onun tasarruf yetkisi yoktur. Sabinin Halife olamayacağına bir delil de el-Buhârî'nin rivayet ettiği şu hadistir:

عن أبي عقيل زهرة بن معبد عن جده عبد الله بن هشام، وكان قد أدرك النبي وذهبت به أمه زينب بنت حميد إلى رسول الله فقالت: يا رسول الله، بايعه، فقال النبي: هو صغير. فمسح رأسه ودعا له...

"Ebî Akîl Zuhra ibn-u Ma'bed'den, o da Nebi (Sallallahu Aleyhi ve Sellem)'i gören ve annesi Zeyneb bint-u Humeyd ile birlikte giden (ve o zaman henüz küçük olan) dedesinden Abdullah ibn-u Hişâm'dan annesinin Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem'e şöyle dediğini nakletti: "Yâ RasulAllah, onun (Abdullah'ın) bey'atını al!" Nebi (Sallallahu Aleyhi ve Sellem), "O küçüktür." dedi, başını okşadı ve ona dua etti.

Sabinin bey'atı müteber olmadığına ve başkasına Halife olması için bey'at veremediğine göre, bizzat Halife olması da evlâ bâbından câiz olmaz.

4. Âkil olması: Deli olması sahih değildir. Zîra Rasulullah, رُفِعَ الْقَلَمُ عَنْ ثَلَاثَةٍ ***"Kalem (sorumluluk) şu üç kişiden kaldı-***

rılmıştır” buyurdu ve bunlar arasından, **عَنِ الْمَجْنُونِ الْمَغْلُوبِ عَلَى** “**Aklı başına gelinceye kadar deliden**” olanı da zikretti. Kendisinden kalem (sorumluluk) kaldırılan kimse ise mükellef değildir. Zira akıl, teklifin (mükellefiyetin) menâtidir, temel unsurudur ve tasarrufların sıhhati için şarttır. Halife ise ancak yönetim tasarruflarını ikâme etmekte ve Şer’î teklifleri (sorumlulukları) infâz etmektedir. Dolayısıyla onun deli olması sahîh olmaz. Çünkü kendi işlerinde tasarrufta bulunması sahîh olmayan bir delinin, insanların işlerinde tasarruf sahibi olması evlâ bâbından hiç sahîh olmaz.

5. Âdil olması: Fâsık olması sahîh değildir. Hilâfet’in in’ikâdı ve devamlılığı için adâlet şartı lâzımdır. Çünkü Allahu Teâlâ, şâhidin âdil olmasını (fâsık olmamasını) şart koşturmuştur. Allahu Teâlâ şöyle buyurmuştur:

وَأَشْهَدُوا ذَوِي عَدْلٍ مِّنكُمْ

İçinizden iki adalet sahibini şâhit tutun. (et-Talak 2)

Halife ise şâhiden daha üst bir konumda olduğu için, evlâ bâbından âdil olması zorunludur. Çünkü şâhid için adâlet şart koşulduğuna göre, Halife için evlâ bâbından şart koşulur.

6. Hür olması: Çünkü köle efendisinin mülküdür. Kendisinin tasarrufuna sahip değildir. Başkasının tasarrufuna ise evlâ bâbından sahip olamaz ve dolayısıyla insanlar üzerinde velâyet sahibi olamaz.

7. Kâdir olması: Kifâyet ehlinden olup Hilâfet yükünü ikâme etmeye güç yetirebilmesi gerekir ki bu, bey’atın gereklerindedir. Zîra âciz olan, raiyyenin işlerini, uğrunda bey’at verilen Kitâb ve Sünnet ile ikâme etmeye kâdir (muktedir) olmaz. Kifâyet ehlinden bir kâdir olabilsin diye Halife’de

bulunmaması gereken acziyet vasıflarını belirleme hakkı ise Mezâlim Mahkemesi'ne aittir.

Efdaliyet Şartları

Buraya kadar geçenler, Hilâfet'in Halife'ye in'ikâdı için gereken şartlar idi. Bu yedi şart dışında herhangi bir şartın, in'ikâd şartı haline getirilmesi sahih değildir. Hakkında sahih nasslar bulunan veya sahih nass ile sâbit bir hüküm altında sıralanan efdaliyet (tercih, üstünlük) şartları olabilir. Çünkü herhangi bir şartın in'ikâd şartı olabilmesi için, lüzumuna ilişkin bir karine olarak kesin talep içeren bir biçimde şart koşulduğuna dair bir delilin bulunması gerekir. Kesin talep içeren bir delil bulunmadığı takdirde şart, in'ikâd şartı değil efdaliyet şartı olur. Bu yedi şart dışında, kesin delil içeren bir delil vârid olmamıştır. Dolayısıyla sadece bunlar in'ikâd şartlarıdır. Bunlar dışında hakkında sahih delil geçen şartlara gelince; bunlar yalnızca efdaliyet şartlarıdır. Halife'nin Kurayş'tan olması, müctehid olması, silah kullanımında mâhir olması ve benzerleri gibi ki bunlar hakkındaki deliller kesin (talep içerecek biçimde) değildir.

Halifeyi Naspette Metodu

Şeriat, Ümmet'e başlarına bir Halife naspettemelerini farz kıldığında, Halife'yi naspettemenin gerçekleştiği metodu da belirlemiştir. Bu metod; Kitâb, Sünnet ve İcmâ'-us Sahabe ile sâbittir. İşte bu metod bey'attır. Halife'nin naspetteilmesi, Allah'ın Kitâbı ve Rasulü'nün Sünnet ile amel etmek üzere Müslümanların kendisine bey'atı ile gerçekleşir. Müslümanlardan kasıt, -eğer Hilâfet zaten kurulu ise- önceki Halife'nin Müslüman raiyyesidir veya -eğer Hilâfet henüz kurulmamışsa- Hilâfet'in (ilk anda) kurulduğu ülkenin Müslüman halkı-

dır.

Bu metodun bey'at olması, Müslümanların Rasul *Sallallahu Aleyhi ve Sellem'e* bey'at etmelerinden ve Rasul *Sallallahu Aleyhi ve Sellem'in* İmâma bey'at etmemizi emretmesi ile sâbittir. Müslümanların Rasul *Sallallahu Aleyhi ve Sellem'e* bey'at etmelerine gelince; bu, Nübüvvet üzere bir bey'at değil, ancak yönetim üzere bir bey'at idi. Zîra bu, tasdik üzere bir bey'at değil, amel üzere bir bey'at idi. Nitekim *Sallallahu Aleyhi ve Sellem'e*, Nebi ve Rasûl olması itibariyle değil, yönetici olması itibariyle bey'at edilmişti. Çünkü Nübüvvet'i ve Risâlet'i ikrâr îmandır, bey'at değildir. O halde geriye, O'na verilen bey'atin Devlet Başkanı olması itibariyle verildiği kalmaktadır.

Bey'at, hem Kur'an'da hem de hadiste vârid olmuştur. Allah *Subhanehû ve Teâlâ* şöyle buyurmuştur:

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِذَا جَاءَكَ الْمُؤْمِنَاتُ يُبَايِعْنَكَ عَلَىٰ أَنْ لَا يُشْرِكْنَ بِاللَّهِ شَيْئًا وَلَا يَسْرِقْنَ وَلَا يَزْنِينَ وَلَا يَقْتُلْنَ أَوْلَادَهُنَّ وَلَا يَأْتِينَ بِبُهْتَانٍ يَفْتَرِينَهُ بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَأَرْجُلِهِنَّ وَلَا يَعْصِيَنَّكَ فِي مَعْرُوفٍ قَبَائِعِهِنَّ

Ey Nebi! Mü'min kadınlar hiçbir şeyi Allah'a şirk koşmayacaklarına, hırsızlık yapmayacaklarına, çocuklarını öldürmeyeceklerine, elleri ve ayakları arasında bir iftira düzüp getirmeyeceklerine (zina mahsulü çocukları nikâhlı kocalarına nispet etmeyeceklerine), hiçbir ma'rufta Sana isyan etmeyeceklerine dair bey'at etmek üzere Sana geldikleri zaman onların bey'atını al. (el-Mumtehine 12) Ve şöyle buyurmuştur:

إِنَّ الَّذِينَ يُبَايِعُونَكَ إِنَّمَا يُبَايِعُونَ اللَّهَ يَدُ اللَّهِ فَوْقَ أَيْدِيهِمْ

Muhakkak ki Sana bey'at edenler ancak Allah'a bey'at etmişlerdir... Allah'ın eli onların elleri üzerindedir. (el-Fetih 10)

El-Buhârî ise bir rivayetinde şöyle demektedir: İsmail bize hadis olarak nakletti ki Malik ibn-u Yahya ibn-u Sa'îd, Ubâde ibn-ul Velîd'in kendisine, babası Ubâde ibn-us Sâmit'in şöyle dediğini haber verdiğini hadis olarak nakletti:

بَايَعْنَا رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى السَّمْعِ وَالطَّاعَةِ، فِي الْمُنْتَشِطِ وَالْمَكْرَهِ، وَأَنْ لَا نَنَازِعَ الْأَمْرَ أَهْلَهُ، وَأَنْ نَقُومَ أَوْ نَقُولَ بِالْحَقِّ حَيْثَمَا كُنَّا، لَا نَخَافُ فِي اللَّهِ لَوْمَةَ لَائِمٍ

“Rasulullah SallAllahu Aleyhi ve Sellem’e zor kolay günlerimizde iştirip itaat edeceğimize, yöneticilerle (yönetimi ele geçirmek üzere) çekişmeyeceğimize, halkın kınamasından korkmayıp sadece Allah’tan korkacağımıza, nerede olursak olalım hakkı söyleyeceğimize dair Bey’at ettik.”

Muslim ise, Abdullah ibn-u Amr-u ibn-ul Âss’tan Rasulullah SallAllahu Aleyhi ve Sellem’in şöyle buyurduğunu rivayet etti:

وَمَنْ بَايَعَ إِمَامًا فَأَعْطَاهُ صَفْقَةً بِيَدِهِ وَثَمَرَةً قَلْبِهِ فَلْيُطِعهُ إِنْ اسْتَطَاعَ فَإِنْ جَاءَ آخَرَ يُنَازِعُهُ فَاصْرِبُوا عُنُقَ الْآخَرِ

“Her kim bir İmâm’a (Halife’ye) bey’at edip elinin ayağını ve kalbinin semeresini verirse, gücü yettiğinde ona itaat etsin. Eğer bir diğeri onunla (yönetimi ele geçirmek üzere) çekişmek için gelirse, o diğerin boynunu vurun!”

Yine Muslim, Ebu Sa’îd el-Hudrî’den Rasulullah SallAllahu Aleyhi ve Sellem’in şöyle buyurduğunu rivayet etti:

إِذَا بُوِيعَ لِخَلِيفَتَيْنِ فَأَقْتُلُوا الْآخَرَ مِنْهُمَا

“İki Halife’ye Bey’at edildiğinde onlardan diğeri (ikincisini) öldürün.”

Yine Muslim, Ebu Hâzim’den şöyle dediğini rivayet etti:

قَاعَدْتُ أَبَا هُرَيْرَةَ حَمْسَ سِنِينَ، فَسَمِعْتُهُ يُحَدِّثُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: كَانَتْ بَنُو إِسْرَائِيلَ تَسْوِسُهُمُ الْأَنْبِيَاءُ، كُلَّمَا هَلَكَ نَبِيٌّ خَلَفَهُ نَبِيٌّ، وَإِنَّهُ لَا نَبِيَّ

بَعْدِي، وَسَتَكُونُ خُلَفَاءُ فَتَكْتُمُونَ، قَالُوا: فَمَا تَأْمُرُنَا؟ قَالَ: فُوا بِبَيْعَةِ الْأَوَّلِ فَلِأَوَّلِ، وَأَعْطُوهُمْ حَقَّهُمْ، فَإِنَّ اللَّهَ سَأَلَهُمْ عَمَّا اسْتَرْعَاهُمْ

“Ebâ Hurayra ile beş sene oturdum. O’nu, Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem’in şöyle dediğini tahdis (hadis olarak rivayet) ederken işittim: “İsrâil oğulları, Nebiler tarafından siyâset ediliyordu (yönetiliyordu). Bir Nebi vefat edince, bir diğer Nebi ona halef oluyordu. Şüphesiz Benden sonra Nebi yoktur. Halifeler olacak da çoğalacaklardır.” Dediler ki: “Bize ne emredersiniz?” Dedi ki: “Önceki ilk bey’atinize sadâkat gösterin ve onlara haklarını verin. Muhakkak ki Allah, yönettikleri hakkında (ne yaptıklarını) onlara soracaktır.”

Halife’yi naspette metodunun bey’at olduğuna dair Kitâb’ın ve Sünnet’in nassları gayet açıktır. Üstelik Sahabe’nin tamamı da bunu böyle anlayıp üzerinde yürümüşlerdir. Hulefâ-ir Râşidîn’e verilen bey’atlar bu hususta oldukça nettir.

Halife’nin Nasbına ve Bey’atına Yönelik Pratik İşlemler

Kendisi ile Halife’nin nasp edilmesi işleminin tamamlandığı, Bey’at edilmeden önceki pratik işlemlerin farklı şekiller alması caizdir. Aynen Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem’in vefatının akabinde gelen Hulefâ-ir Râşidîn üzerinde doğrudan meydana geldiği gibi ki onlar: Ebu Bekr, Ömer, Osman ve Ali *Rıdvânullahi Aleyhim* idi. Sahabe’nin tamamı buna sükût edip onaylamıştı ki şâyet Şeriat’e muhalif olsaydı, -hele bu, Müslümanların varlığı (devleti) ve İslâm ile yönetimin bekâsı gibi üzerine titredikleri en önemli husus ile ilgili iken- hiç şüphesiz reddederlerdi.

O Halifelerin nasp edilmesinde meydana gelenleri incelediğimizde, bazı Müslümanların Benî Sâ’ide sakîfesinde tar-

tıştıklarını görürüz. O zaman adaylar; Sa'd, Ebâ Ubeyde, Ömer ve Ebâ Bekr idi. Ancak Ömer ve Ebâ Ubeyde, Ebî Bekr ile yarışanlardan olmaya râzı olmadılar. Böylece mesele, âdeta başkası değil, ancak Ebu Bekr ile Sa'd ibn-u Ubâde arasında kaldı. Tartışmalar neticesinde Ebu Bekr'e bey'at edildi. Sonra ikinci gün Müslümanlar Mescid'e dâvet edildi ve onlar da Ebu Bekr'e bey'at ettiler. Sakîfedeki (birinci günkü) bey'at, onu Müslümanların Halifesi haline getiren İn'ikâd Bey'atı idi. Mescid'deki (ikinci günkü) bey'at ise, İtaat Bey'atı idi.

Ebu Bekr, hastalığının ölümcül bir hastalık olduğunu hissettiğinde ve bilhassa Müslümanların ordularının zamanın büyük devletleri olan Fars ve Rum devletleri ile savaş halinde olduğunu dikkate aldığı anda, Müslümanların Halifelerinin kim olacağı konusunda kendileri ile istişâre etmek üzere Müslümanları çağırdı. Bu istişâreler üç ay boyunca sürdü. Süreci tamamlayıp Müslümanların ekseri görüşünü öğrenince kendilerine, Ömer'in kendisinden sonra Halife olabileceğini önerdi, bugünkü tâbirle "aday" gösterdi. Bu öneri veya aday gösterimi, Ömer'in kendisinden sonraki Halifeliğine yönelik bir akit olmadı. Çünkü Müslümanlar, Ebu Bekr *Radiyallahu Anh'*in vefatından sonra Mescid'de hazır bulundular ve Ömer *Radiyallahu Anh'e* Hilâfet için bey'at verdiler ki O, bu bey'at ile Müslümanların Halifesi oldu, Ebî Bekr'in istişâreleri veya önerisi ile değil!

Nitekim Ömer'in Ebî Bekr tarafından aday gösterilmesi, Ömer'in Hilâfeti'ne yönelik bir akit olsaydı, Müslümanların bey'atına ne hâcet kalırdı? Buna ilâveten, daha önce zikrettiğimiz gibi Müslümanların bey'atı olmaksızın hiç kimsenin Halife olamayacağına açıkça delâlet eden naslar söz konusudur.

Ömer *RadiyAllahu Anh* hançerlendiği vakit, Müslümanlar kendisinden bir Halife adayı seçmesini istediler, ama o reddetti. Müslümanlar üzerine çok düşünce, altı kişi seçti. Yani onlar için altı aday gösterdi. Sonra insanlara namaz kıldırması ve kendileri için belirlenmiş üç gün içerisinde, Ömer'in aday gösterdiği kişiler, aralarından birini Halife seçinceye kadar üzerlerinde kâim olması için Suheyb'i tâyin etti ve Suheyb'e şöyle dedi:

... فإن اجتمع خمسة، ورضوا رجلاً، وأبى واحد، فاشدخ رأسه بالسيف...

“(Altı adaydan) beşi birleşir ve bir adama râzı olurlar da birisi reddederse, kılıçla onun başını uçar!” Nitekim bunu, et-Taberî *“et-Târih”* kitabında, İbn-u Kuteybe Halifeler Târihi olarak bilinen *“el-İmâme ve’s Siyâse”* kitabında ve İbn-u Sa’d *“et-Tabakât-il Kubrâ”* kitabında nakletmiştir.

Sonra Ömer *RadiyAllahu Anh* o adayları koruması için elli adam ile birlikte Ebâ Talhâ el-Ensârî'yi tâyin etti. El-Mikdâd ibn-ul Esved'i de adayların toplanma mekânını seçmekle sorumlu kıldı.

Ömer *RadiyAllahu Anh*'in vefatından sonra, adayların katılımıyla toplantı düzenlenmesinin ardından AbdurRahmân ibn-u Avf şöyle dedi:

أيكم يخرج منه نفسه ويتقلدها على أن يوليها أفضلكم

“Sizden kim, nefsinin geri çekip, onu (Hilâfet'i) en fazîletlini ze tevdi etme işini üzerine alır?” Hepsi sustu. Bunun üzerine AbdurRahmân, *“Ben kendimi (adaylığımı) geri çekiyorum.”* dedikten sonra her biri ile teker teker istişâre ederek onlara, kendilerini sarf-ı nazar etmeleri halinde aralarından kimi Hilâfet'e daha lâyük gördüklerini sordu. Cevapları şu ikisi üzerinde yoğunlaşıyordu: Ali ve Osman. Ondan sonra AbdurRahmân, Müslümanların görüşlerine yöneldi ve

o ikisinin hangisini istediklerini sordu. Hem erkeklere hem de kadınlara soruyor, insanların görüşlerini araştırıyordu. *RadîyAllahu Anh*, yalnızca gündüzleri değil, geceleri de çalışıyordu. El-Buhârî, Misver ibn-ul Mahrame'nin şöyle dediğini tahrir etti:

طَرَقَنِي عَبْدُ الرَّحْمَنِ بَعْدَ هَجْعٍ مِنَ اللَّيْلِ فَضْرَبَ الْبَابَ حَتَّى اسْتَيْقَظْتُ فَقَالَ أَرَأَيْكَ نَائِمًا فَوَاللَّهِ مَا اِكْتَحَلْتُ هَذِهِ اللَّيْلَةَ بِكَبِيرِ نَوْمٍ

“Abdurrahman bir gece yarısı kapımı çaldı. Ben uyanınca-ya kadar kapıya vurdu. Sonra şöyle dedi: Görüyorum ki uyuyorsun! VAllahî bu gece gözüme bir damla uyku girmedi.” Beyhaki'nin Sünen-il Kübra'daki rivayetinde ise Misver kanalıyla şöyle dediği rivayet edilmiştir:

طَرَقَنِي عَبْدُ الرَّحْمَنِ بَعْدَ هَجْعٍ مِنَ اللَّيْلِ فَضْرَبَ الْبَابَ فَاسْتَيْقَظْتُ فَقَالَ اَلَا اَرَاكَ نَائِمًا فَوَاللَّهِ مَا اِكْتَحَلْتُ هَذِهِ الثَّلَاثَ بِكَثِيرِ نَوْمٍ

“Abdurrahman bir gece yarısı bana uğradı ve kapımı çalınca ben hemen uyandım. Sonra şöyle dedi: Görüyorum ki uyuyorsun! Vallahi şu üç gündür gözüme bir damla uyku girmedi.” Yani üç gecedir... İnsanlar sabah namazını kıldıklarında Osman'ın bey'atı tamamlandı. Böylece Müslümanların bey'atı ile Halife oldu, Ömer'in onu altı aday arasına katmasından dolayı değil!

Sonra Osman katledildi. Bunun üzerine el-Medîne ve el-Kûfe'deki Müslümanların çoğunluğu Ali ibn-u Ebî Tâlib'e bey'at ettiler. Böylece *KerramAllahu Vechehu* da Müslümanların bey'atı ile Halife oldu.

Onların (*Rıdvânullahu Aleyhim*)'in bey'atlarının keyfiyeti tahkik edildiğinde açığa çıkmaktadır ki Hilâfet'e aday olanlar insanlara ilan ediliyordu ve onların hepsi de in'ikâd şartlarına sahip idiler. Sonra Ümmet'in temsilcileri olarak Müs-

lümanlardan Ehl-ul Hâl ve'l Akd'in görüşü alınıyordu ki Hulefâ-ir Râşidîn döneminde bu temsilciler biliniyordu. Zîra onlar, Sahâbîler *Rıdvânullahi Aleyhim* idi veya el-Medîne halkı idi. Sahabenin ve çoğunluğunun istediği kimseye, İn'ikâd Bey'atı ile bey'at ediliyor, böylece itaat edilmesi vâcip olan Halife haline geliyor, sonra da Müslümanlar kendisine İtaat Bey'atı ile bey'at ediyorlardı. Bu şekilde Halife ortaya çıkarılıyor, Yönetim ve Sultan'da Ümmet'in nâibi oluyordu.

Hulefâ-ir Râşidîn *RadiyAllahu Anhum*'in bey'atlarında hâsıl olanlardan anlaşılın işte budur! Ömer *RadiyAllahu Anh*'in altı aday göstermesinden ve Osman *RadiyAllahu Anh*'in bey'at işlemlerinden anlaşılın başka iki husus daha vardır ki bunlar, yeni Halife'yi naspetme sürecinde görevlendirilen Geçici Emîr'in varlığı ile adayların en fazla altı kişi ile sınırlandırılmasıdır.

Geçici Emîr

Halife'nin, ecelinin yaklaştığını hissettiğinde, Hilâfet mansıbının boşalmasından uygun bir süre önce, yeni Halife naspetme icraatları boyunca Müslümanların yönetim işini üstlenmesi için bir (الأمير المؤقت) "Geçici Emîr" tayin etme hakkı vardır. Geçici Emîr, Halife'nin vefatından hemen sonra işine koyulur. Onun esâsî işi, üç gün içerisinde yeni Halife'nin naspedilmesi işlemini tamamlamaktır.

Geçici Emîr'in hükümler benimsemesi câiz değildir. Çünkü bu, Ümmet'in bey'at verdiği Halife'nin salâhiyetlerindedir. Aynı şekilde Hilâfet'e kendisini aday gösterme veya adaylardan herhangi birini destekleme hakkı da yoktur. Zîra Ömer *RadiyAllahu Anh* Hilâfet için aday gösterdiklerinin dı-

sında birini Geçici Emîr tâyin etti.

Bu Emîrin velâyeti, yeni Halife'nin naspedilmesi ile sona erer. Çünkü onun vazîfesi, bu iş ile sınırlı ve geçicidir.

Suheyb'in, Ömer *RadiyAllahu Anh'in* tâyin ettiği Geçici Emîr olduğuna delil, Ömer *RadiyAllahu Anh'in* altı adaya söylediği şu sözüdür:

وليصَلِّ بكم صهييب هذه الأيام الثلاثة التي تتشاورون فيها

“Müşâvere edeceğiniz şu üç gün, size Suheyb namaz kıldırın.” Sonra Suheyb'e şöyle dedi:

صل بالناس ثلاثة أيام، إلى أن قال: فإن اجتمع خمسة، ورضوا رجلاً، وأبى واحد، فاشدخ رأسه بالسيف...

“İnsanlara üç gün namaz kıldır!” Devamla şöyle dedi:
“(Altı adaydan) beşi birleşir ve bir adama râzı olurlar da birisi reddederse, kılıçla onun başını uçur!”

Bu ise Suheyb'in üzerlerine Emîr tâyin edildiği anlamına gelmektedir. Zîra Salâh (namaz) için Emîr tâyin edilmişti ki (إمارة الصلاة) İmârat-us Salâh (Salâh (Namaz) Emîrliği) insanların emîrliği anlamında idi. Ayrıca ona, (فاشدخ رأسه) **“başını uçur”** sözü ile cezâlandırma salâhiyeti verilmişti ki Emîrsiz öldürme olmaz.

Bu iş, bir grup Sahabenin gözü önünde hiçbir tepki olmaksızın gerçekleştirildi. Böylece Halife'nin, yeni Halife'nin naspedilmesi icraatlarını üstlenecek bir Geçici Emîr tâyin etme hakkı olduğuna dair bir Sahabe İcmâ'ı hâsıl oldu. Dolayısıyla buna binâen Halife'nin hayatta iken, -yeni Halife'nin naspedilmesi icraatları için bir Geçici Emîr tâyin etmeksizin Halife'nin vefat etmesi durumunda- herhangi bir şahsın Geçici Emîr olabilmesini ifade eden bir madde benimsemesi câizdir.

Biz de burada, Halife'nin ölümcül hastalığı sırasında bir Geçici Emîr tâyin etmemesi halinde, en yaşlı Muâvinin (Tefvîz Vezîrinin), onun Hilâfet'e aday olması halinde, yaşça ondan sonraki en yaşlı Muâvinin ve hâkeza... ve sonra sırasıyla Tenfîz Vezîrlerinin aynı minvâlde tâkip edecek şekilde bir Geçici Emîr belirlenmesini benimsiyoruz.

Bu, Halife'nin azledilmesi halinde de geçerlidir. Geçici Emîr, aday olmamışsa en yaşlı Muâvin olur. Aday olmuşsa, sonraki olur, tâ ki Muâvinler bitinceye kadar... Yoksa en yaşlı Tenfîz Muâvini olur ve hakezâ... Hepsinin aday olmak istemesi halinde, en genç Tenfîz Vezîri Geçici Emîrliği üstlenmek zorunda kalır.

Yine bu, Halife'nin esir düşmesi halinde de geçerlidir. Halife'nin kurtuluş ümidi olması halinde ve kurtuluş ümidi olmaması halinde Geçici Emîr'in salâhiyetlerine ilişkin bazı ayrıntılar vardır ki bu salâhiyetleri, zamanı geldiğinde yayınlanacak bir kânun düzenleyecektir.

Bu Emîr, Rasulullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*'in Cihâd için veya Vedâ Haccı sırasında veya benzer durumlarda yaptığı gibi, Cihâda veya sefere çıktığı zamanlarda Halife'nin kendi yerine nâib kıldığı kimseden farklıdır. Zîra bu durumlarda nâib kılınan kimse, söz konusu niyâbetin gerektirdiği işlerin yürütülmesi konusunda Halife'nin kendisi için belirlediği salâhiyetlere sahiptir.

Adayların Sınırlandırılması

Hulefâ-ir Râşidîn'in naspedilme keyfiyeti incelendiğinde, orada bir sınırlandırma yapılmış olduğu açığa çıkar. Benî Sâ'ide sakîfesindeki adaylar; Ebâ Bekr, Ömer, Ebâ Ubeyde ile Sa'd ibn-u Ubâde idi ve onlarla yetinilmiş idi. Lâkin Ömer ile

Ebâ Ubeyde, Ebî Bekr'in karşısına çıkmaktan ve onunla yarışmaktan imtinâ ettiler. Böylece adaylık fiilî olarak Ebî Bekr ile Sa'd ibn-u Ubâde arasında kaldı. Sonra sakîfedeki Ehl-il Hâl ve'l Akd, Ebâ Bekr'i Halife olarak seçti ve İn'ikâd Bey'atı ile O'na bey'at etti. Sonra ertesi gün Müslümanlar, Mescid'de Ebâ Bekr'e İtaat Bey'atı ile bey'at ettiler.

Ardından Ebu Bekr, Müslümanlar için Ömer'i aday gösterdi ve onunla birlikte başka bir aday olmadı. Böylece Müslümanlar ona evvelâ İn'ikâd Bey'atı ile sonra da İtaat Bey'atı ile bey'at ettiler.

Ömer *RadiyAllahu Anh* ise Müslümanlar için aralarından birini Halife seçecek altı aday gösterip onları sınırlandırdı. Sonra AbdurRahmân ibn-u Avf, diğer beş aday ile tartıştı ve diğerleri onu vekil kıldıktan sonra adayları iki kişi ile Ali ve Osman ile sınırlandırdı. Ondan sonra insanların görüşlerini soruşturdu ve bu görüşler Osman'ın Halife olması yönünde istikrar buldu.

Ali *RadiyAllahu Anhu* ve KerramAllahu *Vechehu*'ya gelince; onunla birlikte başka bir aday olmadı. Böylece el-Medîne ve el-Kûfe'deki Müslümanların çoğu kendisine bey'at ettiler ve bu sayede dördüncü Halife oldu.

Osman *RadiyAllahu Anh*'in bey'atında şu hususlar meydana gelmiştir: Halife seçimi için tanınan en azami müddetin, geceleri ile birlikte üç gün olması ve yine aday sayısının altı (6) aday ile, daha sonra iki (2) aday ile sınırlandırılması.

Sadedinde olduğumuz çerçevedeki faydasından ötürü, meydana gelenlerin keyfiyetini bir kısım detayları ile birlikte zikredeceğiz:

1. Ömer *RadiyAllahu Anh* Hicrî 23. yılın Muharrem ayının başında Pazar günü sabahı vefat etti. Zîra Hicrî 23. yılın Zil-

hicce ayının bitmesine dört gün kala, Çarşamba günü sabah namazını mihrabda kılarken Ebî Lu'lue (*Allah onu lânetlesin*) tarafından hançerlenmişti. Ömer *RadiyAllahu Anh'in* vasiyeti üzerine cenâze namazını Suheyb *RadiyAllahu Anh* kaldırmıştı.

2. Ömer'in defin işi tamamlandıktan sonra el-Mikdâd, Ömer *RadiyAllahu Anh'in* tavsiye ettiği altı kişilik Ehl-iş Şûrâ'yı bir evde topladı. Ebu Talhâ da onları korumaya gitti. Böylece birbirleri ile istişâre etmek üzere bir araya gelmiş oldular. Sonra aralarından râzı olacakları birini Halife seçmesi için AbdurRahmân ibn-u Avf'a vekâlet verdiler.

3. AbdurRahmân ibn-u Avf, onlarla tartışmaya ve her birine teker teker, Halife olmamaları halinde ötekilerden kimi Halife olarak görmek istediklerini sormaya başladı. Cevapları Ali ile Osman'dan ötesine geçmiyordu ve dolayısıyla AbdurRahmân işi, o altısından bu ikisine hasretti.

4. Bundan sonra AbdurRahmân, bilindiği gibi, insanlar ile istişâre etmeye başladı.

5. Çarşamba gecesini, yani Ömer *RadiyAllahu Anh'in* vefat ettiği günden (Pazar gününden) sonraki üçüncü günün gecesini AbdurRahmân, bacısının oğlu el-Misver ibn-u Mahrame'nin evine gitti. Bundan sonrasını İbn-i Kesîr'in "*el-Bidâye ve'n Nihâye*" isimli kitabından aktarıyoruz:

"Ömer'in vefatından sonraki dördüncü günün sabahına ilerleyen gece, bacısının oğlu el-Misver ibn-u Mahrame'nin evine geldi ve ona şöyle dedi:

أناائم يا مسور؟ والله لم أعتعض بكثير نوم منذ ثلاث...

"**Uyuyor musun, Yâ Misver? Vallahi şu üç gündür gözümü bir damla uyku girmedim...**" Yani Ömer'in vefat ettiği Pazar sabahından sonraki üç gecedir. Yani Pazartesi gecesini,

Salı gecesi ve Çarşamba gecesi... Devamla şöyle dedi:

إذهب فادع إليَّ علياً وعثمان...

“Git, bana Ali ile Osman’ı çağır!..” Sonra onlarla birlikte Mescid’e çıktı... Ve insanlara namaza toplanmaları için genel bir nîdada bulunuldu.”

Bu, Çarşamba sabahı idi. Sonra Ali *RadiyAllahu Anhu* ve *KerramAllahu Vechehu*’nun elinden tuttu ve O’na, Allah’ın Kitâbı ve Rasulü’nün Sünnet ile Ebî Bekr ve Ömer’in fiilleri üzere bey’at verilmeyi kabul edip etmediğini sordu. Ali *KerramAllahu Vechehu*’nun meşhur cevâbı şöyle oldu:

على الكتاب والسنة نعم، أما فعل أبي بكر وعمر فإنه يجتهد رأيه

“Allah’ın Kitâbı ve Rasulü’nün Sünneti üzerine, Evet. Ebî Bekr ile Ömer’in fiillerine gelince; Ben kendi görüşüm ile ictihâd ederim.” Bunun üzerine O’nun elini bırakıp Osman’ın elini tuttu. Aynı soruyu O’na da sordu. O da, اللهم نعم **“Ey Allah’ım, Evet!”** diye cevap verdi. Böylece Osman *RadiyAllahu Anh*’in bey’ati tamamlanmış oldu.

O günün sabah namazı ile aynı günün öğle namazını insanlara Suheyh *RadiyAllahu Anh* kıldırdı. Sonra ikindi namazını, Müslümanların Halifesi olarak Osman *RadiyAllahu Anh* kıldırdı. Yani Osman *RadiyAllahu Anh*’in İn’ikâd Bey’atı sabah namazından itibaren başlamasına rağmen, el-Medîne’deki Ehl-il Hâl ve’l Akd’in Osman’a bey’atları tamamlanmadan Suheyb’in emîrliği sona ermedi ki bu, ikindiden az önce tamamlanmıştı. Zîra Sahâbîler, o gün öğleden sonrasına ve ikindi öncesine dek Osman’ın bey’atına çağrıda bulunuyorlardı ve iş, ikindinin hemen öncesinde tamamlanabilmişti. O zaman Suheyb’in emîrliği sona ermiş ve Osman, Halifeleri olarak insanlara ikindi namazını kıldırması.

El-Bidâye ve’n Nihâye yazarı, Osman’a bey’at sabah vak-

tinde yapıldığı bilindiği halde, insanlara öğle namazını niçin Suheyb'in kıldırıldığını şöyle açıklamaktadır:

"...İnsanlar Mescid'de O'na bey'at ettiler. Sonra Dâr-uş Şûrâ'ya (yani Ehl-iş Şûrâ'nın toplandığı eve) götürüldü. İnsanların kalanı da O'na bey'at ettiler. O kadar ki öğle sonrasına kadar bey'at tamamlanmamıştı. Bunun üzerine o günün öğle namazını el-Mescid-in Nebevî'de Suheyb kıldırdı ve Emîr-ul Mu'minîn olarak Halife Osman'ın Müslümanlara kıldırıldığı ilk namaz ikindi namazı oldu..."

(Ömer'in hançerlendiği, vefat ettiği ve Osman'a bey'at verildiği günler hakkında ihtilaf vardır. Fakat biz bunlardan râcih olanını zikrettik.)

Binâenaleyh Hilâfet'in (vefat, azil veya başka nedenler ile) boşalması halinde, adaylık hakkında aşağıdaki hususlar dikkate alınmalıdır:

1. Adaylık konusundaki çalışma, Şer'an izin verilen günler boyunca gece-gündüz yapılır.

2. İn'ikâd şartlarına sahip olmaları bakımından adaylar sınırlandırılır ve bunu, Mezâlim Mahkemesi yapar.

3. Ehil olan adaylar iki kez sınırlandırılır: Birincisinde altı (6) kişi ile ve ikincisinde iki (2) kişi ile. Bu iki sınırlandırmayı da -Ümmet'in temsilcisi olması bakımından- Ümmet Meclisi yapar. Çünkü Ümmet Ömer'i yetkili kıldı, o da adayları altı kişi kıldı. Altı kişi de aralarından Abdurrahmân'ı yetkili kıldılar, o da tartışmalardan sonra adayları iki kişi kıldı. Açıkça görüldüğü gibi bütün bunlarda mercî (yetki kaynağı) Ümmet'tir, yani temsilcileridir.

4. Geçici Emîr'in salâhiyetleri; seçim sonuçlarının ilanı ile değil, bilakis bey'at icraatlarının sona ermesi ve Halife'nin naspedilmesi ile son bulur. Zîra Suheyb'in emîrliği Osman'ın seçilmesi ile değil, bilakis bey'atının tamamlanması ile son

bulmuştur.

Yukarıda geçenler ışığında, geceleri ile birlikte üç gün içerisinde Halife'nin seçim keyfiyetini belirleyen bir kânun yayınlanır. Nitekim bunun için bir kânun zaten konulmuştur ve münâsip bir vakitte tartışması ve benimsenmesi tamamlanacaktır, bi-İznillah.

Buraya kadar geçenler, Halife'nin vefatı veya azli veya... benzer durumlarda, yerine yeni bir Halife seçilmesi ile ilgili idi.

Hiçbir şekilde hiçbir yerde mutlak olarak Halife'nin bulunmaması haline gelince; bu durumda, Şeriat'in hükümlerini infâz etmek ve İslâmî Dâvet'i dünyaya taşımak üzere Halifelerini ikâme etmeleri tüm Müslümanlar üzerine farz olur ki İslâmî Hilâfet'in Hicrî 28 Raceb 1342 el-muvâfık Mîlâdî 3 Mart 1924 tarihinde İstanbul'da yıkılmasından şu günümüze kadar böyledir. Dolayısıyla İslâmî Âlem'de mevcut İslâmî beldelerden her bir beldenin halkı, bir Halife'ye bey'at verip Hilâfet'i ona in'ikâd edebilir. Bu İslâmî beldelerden herhangi bir beldedeki Müslümanlar, bir Halife'ye bey'at verirler de Hilâfet'i ona in'ikâd ederlerse, o belde halkının kendisine Hilâfet'i in'ikâd etmelerinden hemen sonra, diğer beldelerdeki Müslümanların İtaat Bey'atı, yani İnkıyâd (Bağlılık) Bey'atı ile bey'at vermeleri üzerlerine farz olur. Şu şartla ki İn'ikâd Bey'atı vermeye ehil olması için belde aşağıdaki dört unsura sahip olmalıdır:

Birincisi: *O beldenin Sultanı (hâkimiyeti), tek başlarına Müslümanlara dayalı zâtî (öz) bir sultan olmalı, Kâfir bir devlete veya Kâfirin nüfuzuna dayalı olmamalıdır.*

İkincisi: *O beldedeki Müslümanların Emânı (güvenliği), İslâm Emânı ile sağlanmalıdır, Küfür Emânı ile değil! Yani içeriden*

ve dışarıdan himâyesi, sırf İslâmî bir kuvvet olması itibariyle Müslümanların kuvvetine dayalı İslâm Himâyesi altında olmalıdır.

Üçüncüsü: İslâm'ın tatbiki, kâmil, inkılâbiyen, şâmil bir tatbik ile derhal ve doğrudan başlatılmalı ve aynı min-vâlde İslâmî Dâvet'i yüklenmeye girişilmelidir.

Dördüncüsü: Efdaliyet şartlarına sahip olmasa dahi, Hilâfet'in in'ikâd şartlarına mütekâmil sahip olarak bey'at edilmiş bir Halife bulunmalıdır. Çünkü asıl öncelikli olan in'ikâd şartlarıdır.

Bu dört unsuru karşılayan belde bulunduğu zaman, tek başına o beldenin bey'atı ve tek başına o beldenin in'ikâdı ile Hilâfet kurulur ve sahih yönü üzere in'ikâden kendisine bey'at edilen Halife, Şer'î Halife olur ve ondan başkasına bey'at vermek sahih olmaz.

Bundan sonra herhangi başka bir beldede başka bir Halife'ye bey'at edilirse, onun bey'atı bâtil olur ve sahih olmaz. Nitekim Rasulullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem* şöyle buyurmuştur:

إِذَا بُوعَ لِخَلِيفَتَيْنِ فَأَقْتُلُوا الْآخَرَ مِنْهُمَا

"İki Halife'ye Bey'at edildiğinde onlardan diğerini (ikincisini) öldürün!" Ve şöyle buyurmuştur:

فُوا بْبَيْعَةِ الْأَوَّلِ فَلَاوَلِ

"...İlk bey'at edilene vefalı olun..." Ve şöyle buyurmuştur:

وَمَنْ بَايَعَ إِمَامًا فَأَعْطَاهُ صَفْقَةً يَدِهِ وَتَمَرَةً قَلْبِهِ فَلْيُطِعْهُ إِنْ اسْتَطَاعَ فَإِنْ جَاءَ آخَرُ يُنَازِعُهُ فَاصْرَبُوا عُنُقَ الْآخَرَ

"Her kim bir İmâm'a (Halife'ye) bey'at edip elinin ayağını ve kalbinin semeresini ona verince, gücü yettiğince

ona itaat etsin. Eğer bir diğeri onunla (yönetimi ele geçirmek üzere) çekişmek için gelirse, o diğerrinin boynunu vurun!"

Bey'atın Keyfiyeti

Daha önce bey'atın delillerini ve İslâm'da Halife'yi nasp etme metodu olduğunu beyân etmiştik. Nasıl olacağına gelince; bu, eller ile musâfahâ ederek (tokalaşarak) olabileceği gibi, yazılı da olabilir. Nitekim Abdullah ibn-u Dînar'ın şöyle dediği nakledilmiştir: *"İnsanlar AbdulMelîk üzerinde birleşince İbn-u Ömer'in şöyle dediğine şahit oldum:*

كتب أني أقر بالسمع والطاعة لعبد الله عبد الملك أمير المؤمنين على كتاب الله
وسنة رسوله ما استطعت

"Mü'minlerin Emîri Abdullahi AbdulMelîk'e, Allah'ın Kitâbı ve Rasulü'nün Sünneti üzere gücüm yettiğince işitip itaat edeceğimi ikrâr ediyorum, diye yazıldı." Dolayısıyla bey'atın, vesîlelerden herhangi bir vesîle ile yapılması sahihtir.

Ancak bey'atın bâliğ (ergen) olandan sadır olması şarttır. Küçüklerin (ergen olmayanların) bey'atı sahih olmaz:

عن أبي عقيل زهرة بن معبد عن جده عبد الله بن هشام، وكان قد أدرك النبي
وذهبت به أمه زينب بنت حميد إلى رسول الله فقالت: يا رسول الله، بايعه، فقال
النبي: هو صغير. فمسح رأسه ودعا له

"Ebî Akîl Zuhra ibn-u Ma'bed'den, o da Nebi (SallAllahu Aleyhi ve Sellem)'i gören ve annesi Zeyneb bint-u Humeyd ile birlikte giden (ve o zaman henüz küçük olan) dedesinden Abdullah ibn-u Hişâm'dan annesinin Rasulullah (SallAllahu Aleyhi ve Sellem)'e şöyle dediğini nakletti: "Yâ RasulAllah, onun (Abdullah'ın) bey'atını al!" Nebi (SallAllahu Aleyhi ve Sellem), "O küçüktür." dedi, başını okşadı ve ona dua etti."

Bey'at lafızlarına gelince; bey'at muayyen lafızlar ile sınırlandırılmamıştır. Lâkin lafzın, Halife açısından, onun Alâh'ın Kitâbı ile Rasulü'nün Sünneti üzere amel edeceğini ve bey'at veren açısından da zorlukta ve kolaylıkta, gönüllü de olsa gönülsüz de olsa itaat edeceğini kapsamayı kaçınılmazdır.

Yukarıda geçenlere göre, bey'atın bu sığasını belirleyen bir kânun yayınlanacaktır.

Bey'at verebilenler Halife'ye bey'at ettiği zaman bey'at, artık bey'at verenin boynunda bir emânet haline gelir ve artık ondan vazgeçmesi helâl olmaz. Zîra bey'at, Hilâfet'in in'ikâdı olması itibariyle verinceye kadar bir haktır. Ne zaman ki verilir, artık bağlılık gerektirir. Vazgeçmek istese bile, artık bu câiz olmaz. Nitekim el-Buhârî'nin Câbir ibn-u Abdullah *RadiyAllahu Anh*'den bir rivayetinde; bir bedevî, İslâm üzere Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'e bey'at verdi. Sonra onu bir huzursuzluk bastı ve أقلني بيعتي *"Benim bey'atımı düşür"* dedi. Ama onu reddetti. Sonra yine geldi ve أقلني بيعتي *"Benim bey'atımı düşür"* dedi. Ama onu yine reddetti. O da çıkıp gitti. Bunun üzerine Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem* şöyle buyurdu:

المَدِينَةُ كَالْكَبِيرِ تَنْفِي حَبَائِهَا وَيَنْصَعُ طَيْبُهَا

"el-Medîne körük gibidir. Pisliklerini fırlatıp atar ve (temizlerini), iyilerini daha da parılatır."

Yine Muslim, Nâfi'den Abdullah ibn-u Ömer *RadiyAllahu Anhuma*'nın kendisine şöyle dediğini rivayet etti: Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'i şöyle derken işittim:

مَنْ خَلَعَ يَدًا مِنْ طَاعَةِ لِقِيَّ اللَّهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ لَا حُجَّةَ لَهُ

"Her kim itaatten elini çekerse, Kıyâmet Günü'nde lehine hiçbir delil bulunmaksızın Allah'ın karşısına çıkar."

Halife'ye verilen bey'ati bozmak, Allah'a itaatten el çekmektir. Halife'ye verilen bu bey'at, ister İn'ikâd Bey'âtı olsun, isterse İn'ikâd Bey'ati sahihleşmiş Halife'ye verilen İtaat Bey'atı olsun fark etmez. Halife'ye iptidâiyen (henüz işin başlangıcında) bey'at edilmiş, sonra da bey'atının tamamlanmamış olması haline gelince; Müslümanların kendisine verdiği İn'ikâd Bey'atının henüz tamamlanmamış olması itibariyle bu bey'atını bozabilir. Hadisteki nehiy, İn'ikâd Bey'atı tamamlanmış Halife'ye verilen bey'attan vazgeçilmesi üzerinde durmaktadır. Yoksa Hilâfet'e in'ikâdı henüz tamamlanmamış bir adama bey'attan vazgeçilmesi kastedilmemektedir.

Hilâfet'in Vahdeti

Tüm Müslümanların, tek bir devlette tek bir Ümmet olmaları ve başka değil ancak ve sadece tek bir Halife'ye sahip olmaları farzdır. Müslümanların tüm dünya çapında tek bir devletten fazlasına ve tek bir Halife'den fazlasına sahip olmaları da Şer'an haramdır.

Kezâ Hilâfet Devleti'ndeki yönetim nizamının vahdet nizamı olması farzdır, federal nizam olması ise haramdır.

Nitekim Muslim, Abdullah ibn-u Amr-u ibn-ul Âss'tan şöyle dediğini rivayet etti: Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'i şöyle derken işittim:

وَمَنْ بَايَعَ إِمَامًا فَأَعْطَاهُ صَفْقَةً يَدِهِ وَتَمَرَةً قَلْبِهِ فَلْيُطِغْهُ إِنْ اسْتَطَاعَ فَإِنْ جَاءَ آخَرُ
يُنَازِعُهُ فَاصْرَبُوا عُنُقَ الْآخَرِ

“Her kim bir İmâm'a (Halife'ye) bey'at edip elinin ayağını ve kalbinin semeresini ona verince, gücü yettiğince ona itaat etsin. Eğer bir diğeri onunla (yönetimi ele geçirmek üzere) çekişmek için gelirse, o diğerrinin boynunu vu-

run!"

Yine Muslim, Arfece'den şöyle dediğini rivayet etti: Rasullullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'i şöyle derken işittim:

مَنْ أَتَاكُمْ وَأَمْرُكُمْ جَمِيعٌ عَلَى رَجُلٍ وَاحِدٍ يُرِيدُ أَنْ يَشُقَّ عَصَاكُمْ أَوْ يُفَرِّقَ جَمَاعَتَكُمْ فَاقْتُلُوهُ

"İşiniz (yönetiminiz) bir adam üzerine birleşmiş iken her kim gelir de âsânızı parçalamak veya cemaatinizi (birliğinizi) bölmek isterse onu öldürün."

Yine Muslim, Ebî Sa'îd el-Hudrî'den Rasullullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in şöyle dediğini rivayet etti:

إِذَا بُوِيعَ لِخَلِيفَتَيْنِ فَأَقْتُلُوا الْآخَرَ مِنْهُمَا

"İki Halife'ye Bey'at edildiğinde onlardan diğerini (ikincisini) öldürün."

Yine Muslim, Ebu Hâzim'den şöyle dediğini rivayet etti:

قَاعَدْتُ أَبَا هُرَيْرَةَ حَمْسَ سِنِينَ، فَسَمِعْتُهُ يُحَدِّثُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: كَانَتْ بَنُو إِسْرَائِيلَ تَسُوسُهُمُ الْأَنْبِيَاءُ، كُلَّمَا هَلَكَ نَبِيٌّ خَلَفَهُ نَبِيٌّ، وَإِنَّهُ لَا نَبِيَّ بَعْدِي، وَسَتَكُونُ خُلَفَاءُ فَتَكْتُمُونَ، قَالُوا: فَمَا تَأْمُرُنَا؟ قَالَ: فُوا بِبَيْعَةِ الْأَوَّلِ فَلِأَوَّلِ، وَأَعْطُوهُمْ حَقَّهُمْ، فَإِنَّ اللَّهَ سَائِلُهُمْ عَمَّا اسْتَرْعَاهُمْ

"Ebâ Hurayra ile beş sene oturdum. O'nu, Nebi SallAllahu Aleyhi ve Sellem'in şöyle dediğini tahdis (hadis olarak rivayet) ederken işittim: "İsrâil oğulları, Nebiler tarafından siyâset ediliyordu (yönetiliyordu). Bir Nebi vefat edince, bir diğer Nebi ona halef oluyordu. Artık Benden sonra Nebi yoktur. Halifeler olacak da çoğalacaklardır." Dediler ki: "Öyleyse bize ne emredersiniz?" Dedi ki: "Önceki ilk bey'atinize sadâkat gösterin ve onlara haklarını verin. Muhakkak ki Allah, yönettikleri hakkında (ne yaptıklarını) onlara soracaktır."

Birinci hadis; İmâmet'in yani Hilâfet'in tek bir kişiye ve-

rilmesi halinde artık ona itaat edilmesi gerektiğini, bir başkasının gelip de Hilâfeti hakkında onunla çekişmeye başlaması ve bu çekişmesinden vazgeçmemesi durumunda, kendisiyle savaşıması ve öldürülmesi gerektiğini beyân etmektedir.

İkinci hadis ise; Müslümanların, tek bir Halife yönetiminde tek bir bütün halinde olduğu bir sırada, bir şahsın gelip de Müslümanların vahdetini bozmaya ve bütünlüklerini parçalamaya çalışması durumunda öldürülmesi gerektiğini beyân etmektedir.

Her iki hadis de, devletin parçalara ayrılmasının men edildiğine, böylesi bir kışkırtmaya asla müsâmaha gösterilmemesi gerektiğine ve devletten ayrılığın -kılıç zoruyla da olsa- mutlak surette engellenmesi gerektiğine mefhumları ile açıkça delâlet etmektedir.

Üçüncü hadis ise, -vefat etmesi, azledilmesi veya istifa etmesi gibi nedenler ile- devletin Halifesiz kalıp da Hilâfet için iki şahsa bey'at edilmesi halinde, bunlardan sonrakinin (ikincisinin) öldürülmesi gerektiğine delâlet etmektedir ki bu, sahih bey'at ile kendisine ilk bey'at edilen şahsın asıl Halife olduğu ve bundan sonra bey'at edilenin, -Hilâfet iddiasını terk ettiğini ilan etmediği takdirde- öldürülmesi gerektiği anlamına gelmektedir. İkidenden fazla şahsa bey'at edilmesi ise elbette evlâ bâbından böyledir. Bu aynı zamanda devletin parçalanmasının men edildiğine dair bir kinâyedir ve tek bir devletin devletlere ayrılmasının haram olduğu, üstelik tek bir devlet halinde kalmasının farz olduğu anlamına gelmektedir.

Dördüncü hadis de; Rasul *Sallallahu Aleyhi ve Sellem'*den sonra Halifelerin çoğalacağına, bunun üzerine Sahabe *Rıd-*

vânullahi Aleyhim'in, Halifelerin çoğalmasında ne yaptıklarını emrettiğini kendisine sorduklarında, O'nun da kendilerine ilk önce bey'at verdikleri Halife'ye sınımsız bağlı kalmaları gerektiği şeklinde cevap verdiğine, çünkü onun Şer'î Halife olduğuna ve itaat edilmesi gereken tek kişinin olduğuna, diğerlerine ise itaat edilmeyeceğine, çünkü onlara verilmiş bey'atların bâtil ve gayri-Şer'î olduğuna ve dolayısıyla Müslümanların Halifesi var iken bir başkasına Halife diye bey'at verilmesinin câiz olmadığına delâlet etmektedir. Yine bu hadis, tek bir Halife'ye itaatin vâcib olduğuna ve dolayısıyla Müslümanlar için birden fazla Halife'nin ve birden fazla devletin bulunmasının câiz olmadığına delâlet etmektedir.

Halife'nin Salâhiyetleri

Halife aşağıdaki salâhiyetlere sahiptir:

a. Ümmetin işlerini gözetmek için Allah'ın Kitâbı ve Rasulü'nün Sünneti'nden sahih ictihâd ile istinbât edilmiş gerekli Şer'î hükümleri benimser. Böylece bunlar, itaat edilmesi farz olan ve muhalefet edilmesi câiz olmayan kânunlar haline gelir.

b. Devletin hem iç hem de dış siyâsetinden sorumludur. Ordunun liderliğini üstlenen odur. Savaş ilan etme, barış, ateşkes ve diğer anlaşmaları yapma hakkına sahiptir.

c. Yabancı elçileri kabul etmek ve reddetmek, Müslüman elçileri tâyin etmek ve azletmek onun hakkıdır.

d. Muâvinleri ve Vâlîleri tâyin eden ve azleden odur. Bunların tamamı Halife'ye karşı mesul oldukları gibi Ümmet Meclisi'ne karşı da mesuldürler.

e. Kâdî'l Kudâ'yı (Baş Kâdî'yi) ve kâdîleri (yargıçları) tâyin eder ve azleder. Şu istisnâ ile ki Mezâlîm Kâdîsi'ni tâyin eder, ancak onu azletmesine gelince; Kadâ (Yargı) bölümündeki konusunda beyân edildiği gibi, bunun bazı koşulları vardır. Yine Dâire müdürlerini, ordu komutanlarını, kurmay başkanlarını, livâ'ların emîrlerini (sancakların komutanlarını) tâyin eder ve azleder. Bunların tamamı Halife'ye karşı mesuldürler, ama Ümmet Meclisi'ne karşı mesul değildirler.

f. Devlet bütçesi mûcibince konulacak Şer'î hükümleri benimseyen odur. Gerek gelirlere gerekse giderlere müteallik olsun, her cihetten gerekli bütçe fasıllarını ve meblağlarını belirleyen de odur.

Mezkûr bu altı fıkranın ayrıntılı delillerine gelince;

- (a) *fırkasının delili*; İcmâ'-us Sahabe'dir. Şöyle ki: Kânun ıstılâhî bir lafızdır ve "insanların gereğince hareket etmeleri için Sultan tarafından yayınlanan emir" anlamındadır. Nitekim kânun şöyle tanımlanmıştır: "Sultan'ın insanları, karşılıklı alâkâlarında uymaya mecbur ettiği kaideler toplamıdır." Yani Sultan (hâkimiyet sahibi yönetici) birtakım hükümler emrettiği zaman, bu hükümler kânun halini alır ve insanların bağlanmasını gerektirir. Sultanın emretmedikleri ise kânun olmaz ve insanların bağlanmasını da gerektirmez. Müslümanlar Şer'î hükümler üzerinde hareket ederler. Yani Sultan'ın emirleri ve nehiyleri doğrultusunda değil, Allah'ın emirleri ve nehiyleri doğrultusunda hareket ederler. Nitekim gereğince hareket ettikleri yalnızca Şer'î hükümlerdir, yöneticilerin hükümleri değildir. Ancak Sahâbiler, bu Şer'î hükümler hakkında ihtilâf etmişlerdir. Şer'î nasslardan, bazıları bir şey anlarken, bazıları başka bir şey anlamışlar ve her biri kendi anlayışlarına göre hareket etmişlerdir. İşte

onun bu anlayışı, kendisi hakkında (nezdinde) Allah'ın hükmü olmaktadır. Lâkin burada, Müslümanların tamamının tek bir görüş üzerinde topluca hareket ettikleri, Ümmet'in işlerinin yürütülmesini gerektiren Şer'î hükümler söz konusudur ve herkes kendi ictihâdına göre hareket edemez. Nitekim bu, Sahabe üzerinde bilfiil gerçekleşmiştir. Şöyle ki; Ebu Bekr'in görüşü, malın Müslümanlar arasında eşitlik ile dağıtılması gerektiği çünkü hepsinin eşit hakları bulunduğu şeklinde idi. Ömer'in görüşü ise Rasulullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*'e karşı savaşlara, Rasulullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem* ile birlikte savaşanlar kadar verilmesinin ve fakire zengin kadar verilmesinin sahih olmayacağı şeklinde idi. Ne var ki Ebâ Bekr Halife idi ve kendi görüşü ile amel edilmesini emretmişti. Yani malın eşitlik ile dağıtılmasını benimsemişti. Müslümanlar da bu konuda O'na bağlanmışlar, Kâdîler ve Vâfliler de gereğince hareket etmişlerdi. Ömer de O'na boyun eğmiş, Ebî Bekr'in görüşü ile amel edip o görüşü infâz etmişti. Ömer Halife olunca, Ebî Bekr'in görüşüne muhâlif bir görüş benimsedi. Yani malın eşitlik ile değil, üstünlük ile dağıtılması şeklindeki kendi görüşü ile amel edilmesini emretti. Böylece mallar, önceliğe ve ihtiyaca göre dağıtıldı. Müslümanlar da ona bağlandılar, Kâdîler ve Vâfliler de gereğince hareket ettiler.

İşte bu şekilde İcmâ'-us Sahabe hâsıl oldu ki bu; *"Sahih ictihâd yoluyla Şeriatten alınmış muayyen hükümler benimsemek ve bunlar ile amel edilmesini emretmek İmâm'ın (Halife'nin) hakkıdır ve Müslümanlar kendi ictihâdlarına muhalif olsa dahi bunlara itaat etmelidirler, kendi görüşleri ve ictihâdları ile amel etmeyi terk etmelidirler"* biçiminde şekillenmiştir.

İşte benimsenen bu hükümler, kânunlardır. Bu nedenle

kânunlar çıkarmak, tek başına Halife'nin hakkıdır ve ondan başka hiç kimse, bu hakka mutlak olarak sahip değildir.

- (b) *firkasının delili*; Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in amelidir. Şöyle ki: Vâlîleri ve Kâdîleri tâyin eden ve muhâsebe eden O idi. Alışverişi denetleyen ve aldatmayı engelleyen O idi. Malı insanlar arasında dağıtan O idi. İşsizlerin iş bulmalarına yardımcı olan O idi. Devletin bütün iç işleri ile kâim olan O idi. Yine krallara hitâp eden O idi. Heyetleri kabul eden O idi. Devletin bütün dış işleri ile kâim olan O idi.

Yine ordunun fiilî liderliğini üstlenen de bizzat O *SallAllahu Aleyhi ve Sellem* idi. Hatta gazvelerde çarpışmaların liderliğini dahi bizzat üstlenmiş idi. Seriyyelerde de seriyyeyi gönderen ve komutanını tâyin eden O idi. Hatta Usâme ibn-u Zeyd'i, eş-Şâm beldeleri (bugünkü Suriye, Lübnan, Ürdün ve Filistin toprakları) üzerine gönderdiği bir seriyyenin komutanı olarak tâyin ettiği vakit, kimi Sahâbiler Usâme'nin yaşının küçüklüğü nedeniyle bunu hoş karşılamamış, fakat Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem* onları Usâme'nin komutanlığını kabul etmeye mecbur etmişti. Bu da Halife'nin, ordunun yalnızca en üst rütbeli komutanı değil, aynı zamanda ordunun fiilî lideri olduğuna delâlet etmektedir.

Yine Kurayş'e karşı savaş ilan eden Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem* idi. Benî Kurayza'ya karşı, Benî'n Nadîr'e karşı, Benî Kaynuka'ya karşı, Hayber'e karşı ve er-Rum'a (Roma İmparatorluğu'na) karşı savaş ilan eden hep O idi. Yapılan her savaş ilan eden bizzat O *SallAllahu Aleyhi ve Sellem* idi. Bu da savaş ilanının ancak ve sadece Halife'nin hakkı olduğuna delâlet etmektedir.

Yine Yahudiler ile anlaşmalar akdeden O idi. Benî Mudlic ile ve müttefikleri olan Benî Damra ile anlaşmalar akdeden

O idi. Eyle hükümdârı Yuhanna ibn-u Ru'be ile anlaşmalar akdeden O idi. Müslümanlar Hudeybiye Anlaşması'na çok öfkelenedikleri halde onların sözlerini dikkate almayıp görüşlerini reddederek Hudeybiye Anlaşması'nı akdeden ve anlaşmayı imzalayan da O idi. Bu da ister barış anlaşması isterse anlaşmalardan bir başkası olsun, tüm anlaşmaları akdetmenin, başkasının değil, ancak ve sadece Halife'nin hakkı olduğuna delâlet etmektedir.

- (c) *fırkasının delili*; Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in amelidir. Şöyle ki: Museylemet-ul Kezzâb'ın elçilerini kabul eden Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem* idi. Kurayş'in elçisi olarak Ebâ Râfî'i kabul eden O idi. Hirakl'e (veya Herkül, Roma/Bizans İmparatoru), Kısra'ya (Fars Kralı), el-Mukavkıs'a (İskenderiye Hükümdârı), el-Hîra Kralı el-Hâris el-Ğassânî'ye, el-Yemen Kralı Hâris el-Himeyrî'ye ve el-Habeş Kralı Necâşî'ye elçiler gönderen O idi. Osman ibn-u Affân'ı, Hudeybiye'de Kurayş'e elçi olarak gönderen O idi. Bu da yabancı elçileri kabul etme ve reddetme, Müslüman elçileri tâyin etme ve azletme hakkının yalnızca Halife'ye ait olduğuna delâlet etmektedir.

- (d) *fırkasının delili*; Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in amelidir. Şöyle ki: Vâlîleri tâyin eden O idi. Nitekim el-Yemen'e Vâlî olarak Mu'âz'i tâyin eden O idi. Vâlîleri azleden O idi. Nitekim el-Bahreyn'den halkın şikâyetçi olmasından dolayı el-Alâ' ibn-ul Hadrâmî'yi azleden O idi. Bu da Vâlîlerin, Halife karşısında mesul oldukları gibi, vilâyet halkı karşısında da mesul olduklarına ve yine tüm vilâyetleri temsil etmesinden dolayı Ümmet Meclisi karşısında da mesul olduklarına delâlet etmektedir. Vâlîler açısından böyledir. Muâvinlere gelince; Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in iki Muâvini vardı ki onlar Ebu Bekr ile Ömer idi. Hayatı boyunca onları azletmedi ve onlardan başkasını da tâyin etmedi.

Her ikisini tâyin eden de bizzat O idi ve onları hiç azletmedi. Şu da var ki Muâvin sultasını ancak Halife'den aldığına ve onun nâibi mesâbesinde olduğuna göre, vekîlin vâkiasına kıyâsen onu azletmek Halife'nin hakkı olur. Çünkü vekîlini azleden bizzat müvekkildir.

- (e) *fırkasının delili*; Rasul Sallallahu Aleyhi ve Sellem'in amelidir. Şöyle ki: Ali'yi el-Yemen'e Kâdî olarak gönderen O idi. Nitekim Ahmed, Amr-u ibn-ul Âss'tan şöyle dediğini ri-vayet etti:

جاء رسول الله صلى الله عليه وسلم خصمان يختصمان فقال لعمر: اقض بينهما يا عمرو فقال: أنت أولى بذلك مني يا رسول الله، قال: وإن كان... فإذا قضيتُ بينهما فما لي؟ قال: إن أنت قضيت بينهما فأصبت القضاء فلك عشر حسنات، وإن أنت اجتهدت فأخطأت فلك حسنة

“Birbirleri ile çekişen iki hasım (dâvâh) Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem'e geldiler. Bana: “Aralarında hüküm ver, Ey Amr!” dedi. Bunun üzerine: “Sen bunun için benden daha evlâsın, Yâ Rasul Allah.” deyince şöyle buyurdu:

وإن كان... إن أنت قضيت بينهما فأصبت القضاء فلك عشر حسنات وإن أنت اجتهدت فأخطأت فلك حسنة

“Velev ki... Eğer aralarında hüküm verir de yargı(n)da isabet edersen, senin için on hasene vardır. Eğer ictihâd eder de yanılırsan, senin için bir hasene vardır.”

Ömer RadiyAllahu Anh de Vâlîleri ve Kâdîleri tâyin eder ve azlederdi. Nitekim Şurayh'ı el-Kûfe'ye Kâdî olarak, Ebâ Mûsâ'yi el-Basra'ya Kâdî olarak tâyin etmiş, Şurahbîl ibn-u Hasne'yi eş-Şâm vâlîliğinden azledip yerine Mu'âviye'yi tâyin etmişti. Şurahbîl kendisine, “Sen, beni korkaklığımdan dolayı mı yoksa hainliğimden dolayı mı azlettin?” diye sorunca şöyle cevap vermişti: من كل لا، ولكن أردت رجلاً أقوى من رجل

risinden daha güçlü olan diğerini tâyin etmek istedim.” Yine Ali *KerramAllahu Vechehu* da Ebâ Esved’i Vâlî olarak tâyin etmiş, sonra da azletmişti. Ebu Esved: *لم عزلتني، وما خنت، ولا* *؟* *جنيت* “*Beni neden azlettin? Ben ne hâinlik ettim, ne de suç işledim...*” deyince şöyle cevap vermişti: *إني رأيتك يعلو كلامك على الخصمين* “*Sesinin, davacıların sesinden daha yükseğe çıktığını gördüm.*” Hem Ömer hem de Ali, bunu Sahabe gördüğü ve işittiği halde yaptı. Fakat hiç kimse kendilerine tepki göstererek karşı çıkmadı.

Tüm bunlar, Halife’nin genel yönden Kâdîleri tâyin etmeye ve kezâ vekâletin vâkiasına kıyâsen kendisi adına Kâdî tâyin edenlere niyâbet vermeye hakkı olduğuna delildir. Dolayısıyla kendi salâhiyetlerine sahip herkese niyâbet vermeye hakkı olduğu gibi, tasarruflarda bulunması câiz olan herkese vekâlet vermeye de hakkı vardır.

Mezâlim Kâdî’sinin azlindeki istisnâya gelince; o da Kâdînin, Halife veya Muâvinleri veya Kâdî’l Kudâ’sı (Baş Kâdî’si) aleyhine açılan bir dâvâya bakması durumudur. Bu ise, *الوسيلة إلى الحرام حرام* “*Harama vesîle olan da haramdır*” Şer’î kaidesine istinâdendir. Zîra bu durumda Halife’ye onu azletme salâhiyeti verilirse, Kâdînin hükmüne etki edilmiş olur ve dolayısıyla Şer’î hüküm ihlâl edilmiş olur. Bu ise haramdır. Çünkü bu durumda Mezâlim Kâdîsini azletme salâhiyetini Halife’nin eline vermek harama vesîledir. Hele ki bu kaide için yeterli olan, zann-ı ğâlibtir (ağır basan kanaattir), kesinlik (mutlaka harama vesîle olması) değildir. Bundan ötürü bu durumda Mezâlim Kâdîsini azletme salâhiyeti Mezâlim Mahkemesi’ne aittir, diğer durumlarda ise hüküm aslı üzere kalır, yani onu tâyin etme ve azletme hakkı Halife’ye ait kalır.

Dâire müdürlerinin tâyinine gelince; Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem* Devlet'in cihazlarındaki İdâre için Kâtipler tâyin etti ki bunlar dâire müdürleri mesâbesinde idi. Nitekim el-Mu'aykîb ibn-u Ebî Fâtîme ed-Dûsî'yi Mührünün başına tâyin ettiği gibi Ganimetler üzerine de tâyin etti. Huzeyfe ibn-ul Yemân'ı el-Hicâz mahsullerinin miktarını tahmin edip yazmak üzere tâyin etti. Ez-Zubeyr ibn-ul Evvâm'ı sadaka (zekât) mallarını yazmak üzere tâyin etti. El-Muğira ibn-u Şu'be'yi borçlanmaları ve muâmelâtı (mâlî işlemleri) yazmak üzere tâyin etti... Hakezâ.

Ordu komutanlarına ve livâ'ların emîrlerine gelince; Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem* Hamza ibn-u AbdulMuttalib'i, deniz kıyısı üzerinden Kurayş'e karşı koyması için otuz adamın başına komutan olarak tâyin etti. Ubeyde ibn-ul Hâris'i altmış adamın başına tâyin etti ve onu Kurayş'i karşılamak üzere Râbiğ Vadisi'ne gönderdi. Sâ'd ibn-u Ebî Vakkâs'ı yirmi adamın başına tâyin etti ve onu da Mekke çevresine gönderdi. İşte böylece ordu komutanlarını tâyin ediyordu. Bu da ordu komutanlarını ve livâ'ların emîrlerini tâyin edenin, Halife olduğuna delâlet etmektedir.

Bunların tümü ise yalnızca Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem* karşısında mesul idiler, O'ndan başka herhangi bir kimse karşısında mesul değil idiler. Bu da kâdîlerin, dâire müdürlerinin, ordu komutanları ile kurmay başkanlarının ve diğer görevlilerin ancak Halife karşısında mesul olduklarına ve Ümmet Meclisi karşısında mesul olmadıklarına, Muâvinler, Vâlîler ve yönetici olmalarından dolayı benzerleri olan Âmiller dışında herhangi bir kimsenin Ümmet Meclisi karşısında sorgulanamayacağına, yani bunlar (Muâvinler, Vâlîler, Âmiller) dışındakilerin Ümmet Meclisi karşısında mesul olmadıklarına, bilakis onların yalnızca Halife karşısında mesul

olduklarına delâlet etmektedir.

- (f) *firkasının delili*; Devlet Bütçesi, hem gelirler kısmı hem de giderler kısmı bağlamında Şer'î hükümler ile düzenlenir. Şer'î hükümlere göre olmadıkça ne tek bir kuruş toplanır, ne de tek bir kuruş harcanır. Ancak giderlerin teferruatlı dökümü veya Bütçe Fasılları denilen konu, Halife'nin görüşüne ve ictihâdına bırakılır. Kezâ gelir fasılları da böyledir. Meselâ; Harâcî arâzinin haracının ne kadar olacağını ve Cizyenin ne kadar alınacağını kararlaştıran odur. Bunlar ve benzerleri, gelir fasılları ile ilgili örneklerdir. Yollara ve hastanelere ne kadar harcanacağını kararlaştıran da odur. Bunlar ve benzerleri de gider fasılları ile ilgili örneklerdir. İşte tüm bunlar Halife'nin görüşüne bırakılır. Kendi görüşüne ve ictihâdına göre bu kararları alan Halife'dir. Nitekim âmillerden gelirleri toplayan ve bunları ilgili yerlere harcayan bizzat Rasul *Sallallahu Aleyhi ve Sellem* idi. Yine bazı Vâlîlere, gelirleri toplama ve harcama izni verdiği de olmuştu. Nitekim Mu'âz'ı el-Yemen'e Vâlî tâyin ettiğinde böyle olmuştu. Sonra Hulefâ-ir Râşidîn, Halife olmaları vasfıyla, gelirleri topluyorlar ve kendi görüşlerine ve ictihâdlarına göre harcıyorlardı. Hiç kimse de kendilerine karşı çıkmıyordu. Yine Halifelerden başka herhangi bir kimse, tek bir kuruş toplamaya kalkışmıyor ve Halife'nin kendisine izin vermesi hâricinde, tek bir kuruş harcamaya yeltenmiyordu. Nitekim Ömer *Radiyallahu Anh*'in Mu'âviye'yi Vâlî olarak tâyin etmesinde böyle olmuş ve onu, toplamaya ve harcamaya yetkili Genel Vâlî olarak atamıştı. Tüm bunlar Devletin bütçe fasıllarının ancak Halife veya tâyin ettiği kimseler tarafından konulabileceğine delâlet etmektedir.

İşte bunlar, Halife'nin salâhiyetlerinin ayrıntılarına ilişkin tafsîlî delillerdir. Tüm bunları topluca ifade eden bir de-

lil vardır ki bu, Ahmed ile el-Buhârî'nin Abdullah ibn-u Ömer'den, Nebi *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*'i şöyle buyururken işittiğini söylediği rivayettir:

الإِمَامُ رَاعٍ وَهُوَ مَسْنُونٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ

“İmâm (Halife, yönetici) çobandır ve O, raiyyesinden (yönetimiden) mesuldür.”

Yani raiyyenin (yönetilenlerin) işlerinin yürütülmesi ile alâkalı bütün her şey, ancak Halife'ye aittir. Vekâletin vâkıasına kıyâsen, dilediği kimseyi, dilediği konuda, dilediği şekilde görevlendiren odur.

Halife, Benimsemede (Kanunlar Çıkarmada) Şer'î Hükümler ile Mukayyedir

Halife, benimsemede Şer'î hükümler ile mukayyedir. Şer'î delillerden sahih istinbât yoluyla elde edilmemiş bir hükmü benimsemesi haramdır. Yine benimsediği hükümler ve bağlandığı İstinbât Metodu ile de mukayyedir. Dolayısıyla benimsediği İstinbât Metodu'na aykırı istinbât edilmiş bir hükmü benimsemesi ve benimsediği hükümlere aykırı bir emir vermesi de câiz değildir. İşte Halife bu iki husus ile mukayyed olur.

Birinci hususun yani Halife'nin benimsemede Şer'î hükümler ile mukayyed olduğunun delilleri şunlardır:

Birincisi: Allah Subhanehû, -ister Halife isterse başkası olsun- her Müslümana, bütün işlerini Şer'î hükümlere göre yürütmesini farz kılmıştır. Allahu Teâlâ şöyle buyurmuştur:

قَلَّا وَرَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ حَتَّىٰ يُحَكِّمُوكَ فِيمَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ

Hayır! Rabbine and olsun ki onlar aralarında çıkan anlaşmazlıklarda Seni hakem kılmadıkça... iman etmiş olmazlar! (en-Nîsâ 65)

İşleri Şer'î hükümlere göre yürütmek, -Şârî'in hitâbını anlayışlar (ictihâdlar) çoğaldığı yani Şer'î hükümler çoğaldığı zaman- muayyen bir hükmün benimsemesini gerektirir. Böylece bu birçok hükümden tek bir muayyen hükmü benimsemek -bir işe kalkışmak istediği yani bir hükmü tatbik etmek istediği zaman- Müslümana vâcip olur. İşte bu benimseme, işini -ki yönetimdir- yapmak istediği zaman Halife üzerine de vâcip olur.

İkincisi: Halife'ye verilen bey'atın metni, İslâmî Şeriat'a bağlanmasını gerektirmektedir. Zîra bu bey'at, Allah'ın Kitâbı ile Rasulü'nün Sünneti ile amel etmek üzeredir. Bu ikisinin dışına çıkması Halife'ye helâl olmaz. Bilakis bu ikisinin dışına îtikâd ederek çıkarsa Kâfir olur ve bu ikisinin dışına îtikâd etmeksizin çıkarsa Âsi, Zâlim ve Fâsık olur.

Üçüncüsü: Muhakkak ki Halife, Şeriat'î infâz etmek üzere naspedilir. Müslümanlara infâz etmek üzere Şeriat'ten başkasını alması ona helâl olmaz. Çünkü Şeriat bunu kesin bir şekilde nehyetmiş, hatta İslâm'dan başkası ile yönetiminden ötürü bunu imanın nefyi (bozulması) derecesine vardırmıştır ki bu, kesinliğe dair bir karinedir. Mânâsı ise Halife'nin hükümler benimsenmede yani kânunlar çıkarmada yalnızca Şer'î hükümler ile mukayyed olmasıdır. Zîra İslâm dışı hükümler benimsediği yani kânunlar çıkardığı takdirde; îtikâd etmişse Kâfir, îtikâd etmemişse Âsi, Zâlim ve Fâsık olur.

İkinci hususa yani Halife'nin benimsediği hükümler ve bağlandığı İstinbât Metodu ile de mukayyed olmasına gelince; bunun delili ise şudur: Halife'nin infâz ettiği Şer'î hüküm, başkası nezdindeki değil, kendisi nezdindeki Şer'î hükümdür. Yani herhangi bir Şer'î hüküm değil, bilakis gereğince işlerini yürütmek için benimsediği Şer'î hükümdür. Halife

bir hüküm istinbât ettiği veya bir hükmü taklid ettiği zaman, bu Şer'î hüküm, kendisi hakkında (nezdinde) Allah'ın hükmü olur. Müslümanlar için benimsemesinde (kânunlar çıkarmasında) da bu Şer'î hüküm ile mukayyed olur ve buna aykırı benimsemede bulunması helâl olmaz. Çünkü buna, kendisi nezdinde Allah'ın hükmü olarak îtibar edilmeyeceği gibi, hem kendisi açısından bir Şer'î hüküm olmaz ve dolayısıyla hem de Müslümanlar açısından bir Şer'î hüküm olmaz. Bundan ötürü raiyye (tebâ) için vereceği emirlerde, benimsediği o Şer'î hüküm ile mukayyed olur ve benimsediği hükümlere aykırı bir emir vermesi helâl olmaz. Çünkü böyle yaparsa, âdeta Şer'î hükümden başkasına dayanan bir emir vermiş gibi olur. Buradan benimsediği hükümlere aykırı bir emir vermesi câiz değildir.

Yine İstinbât Metodu, yapısına göre Şer'î hüküm anlayışını değiştirebilir. Eğer Halife, bir hükmün illetine, Şer'î nasslardan alındığı takdirde Şer'î illet olarak îtibar edilebileceği, dolayısıyla maslahatın Şer'î illet olmadığı ve Mesâlih-il Mursele'nin de Şer'î delil olmadığı görüşünde ise, böyle bir görüşe sahip ise, kendisi için İstinbât Metodu'nu belirlemiş olur. İşte o zaman, bununla mukayyed olması gerekir. Dolayısıyla delili Mesâlih-il Mursele olan bir hükmü veya Şer'î nassdan alınmamış bir illete kıyâsen çıkarılmış bir hükmü benimsemesi sahih olmaz. Çünkü böylesi bir hükme, kendisi hakkında (nezdinde) Şer'î hüküm olarak îtibar edilmez. Zîra kendisine göre onun delili Şer'î delil değildir. O halde böylesi bir hüküm, onun nazarında bir Şer'î hüküm olmaz. Dolayısıyla buna Halife hakkında (nezdinde) Şer'î hüküm olarak îtibar edilmediği sürece, o Müslümanlar hakkında (nezdinde) de Şer'î hüküm olmaz. Böylesi bir hükmü benimsemek, âdeta Şer'î hükümden başkasını benimsemek olur ki bu, Ha-

life'ye haramdır. Eğer Halife, muayyen bir İstinbât Metodu-na sahip Mutlak Müctehid veya Mezheb Müctehidi değil de Mukallid veya Mesele Müctehidi ise, benimsemesinde ya taklid ettiği müctehide göre ya da delile veya şubhet-ud delil'e (şüpheli delile) sahip olduğu sürece müctehid olduğu meseledeki ictihâdına göre hareket eder. Bu durumda vereceği emirleri, ancak ve sadece benimsediği hükümlere uygun olarak vermekle mukayyed olur.

Hilâfet Devleti, Beşerî Bir Devlettir, İlâhî (Teokratik) Bir Devlet Değildir

İslâmî Devlet Hilâfet'tir ve O, dünyadaki bütün Müslümanların Genel Başkanlığı'dır. Müslümanların beldelerinden herhangi bir beldede Halife'ye sahih bey'at ile bey'at verilip de Hilâfet kurulduğu zaman, dünyanın geri kalanındaki Müslümanlara bir başka Hilâfet kurmaları haram olur. Zîra Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem* şöyle buyurmuştur:

إِذَا بُوعَ لِخَلِيفَتَيْنِ فَأَقْتُلُوا الْآخَرَ مِنْهُمَا

"İki Halife'ye Bey'at edildiğinde onlardan diğerini (ikincisini) öldürün."

Hilâfet, hem İslâm'ın getirdiği fikirler ve koyduğu kânunlar ile İslâmî Şeriat'in hükümlerini ikâme etmek için, hem de İslâm'ı öğreterek, O'na dâvet ederek ve Allah yolunda Cihâd ile İslâmî Dâvet'i âleme taşımak için vardır. Ona ayrıca *"İmâmet"* ve *"İmârat-ul Mu'minîn"* de denilir. İşte bu, uhrevî bir makam değil, dünyevî bir makamdır ki İslâm Dîni'ni insanlık üzerine uygulamak ve insanlık arasında yaymak için mevcuttur. Dolayısıyla Hilâfet, kesinlikle Nübüvvet'ten ayrıdır ve farklıdır.

Nübüvvet, Allah'ın dilediği kimseye ihsân ettiği ilâhî bir

makamdır ki bu sayede Nebi veya Rasul, vahiy vâsıtasıyla Allah'tan Şeriat alır. Oysa Hilâfet beşerî bir makamdır ki bu sayede Müslümanlar diledikleri kişiye bey'at verirler ve Müslümanlardan diledikleri kişiyi başlarına Halife olarak ikâme ederler. Efendimiz Muhammed *Sallallahu Aleyhi ve Sellem* getirdiği Şeriat'i tatbik eden bir yönetici idi. Dolayısıyla hem Nübüvvet (Nebilik)'i ve Risâlet (Elçilik)'i üstleniyordu, hem de aynı zamanda İslâm hükümlerinin ikâmesinde Müslümanların Riyâseti (Başkanlık)'ni üstleniyordu. Nitekim Allah *Subhanehû ve Teâlâ* kendisine, Risâletin tebliğini emrettiği gibi Yönetimi de emretmişti. Allahu Teâlâ şöyle buyurdu:

وَأَنْ أَحْكُمَ بَيْنَهُمْ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ

Aralarında Allah'ın indirdikleri ile hükmet! (el-Mâide 49)

Ve şöyle buyurdu:

إِنَّا أَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ لِتَحْكُمَ بَيْنَ النَّاسِ بِمَا أَرَاكَ اللَّهُ

Şüphesiz Biz Sana Kitâbı insanlar arasında Allah'ın Sana gösterdikleri ile hükmedesin diye hak ile indirdik.

(en-Nisâ 105) Yine şöyle de buyurdu:

يَا أَيُّهَا الرَّسُولُ بَلِّغْ مَا أَنْزَلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ

Ey Rasul! Rabbinden Sana indirileni tebliğ et! (el-Mâide

67) Ve şöyle buyurdu:

وَأَوْحِي إِلَيَّ هَذَا الْقُرْآنَ لِأُنذِرَكُمْ بِهِ وَمَنْ بَلَغَ

Bu Kur'ân Bana, onunla sizleri ve kendilerine ulaştığı kimseleri uyarayım diye vahyedildi. (el-En'âm 19) Ve şöyle buyurdu:

يَا أَيُّهَا الْمُدَّثِّرُ ، قُمْ فَأَنْذِرْ

Ey muddessir! Kalk ve uyar! (el-Muddessir 1-2)

İşte Rasul *Sallallahu Aleyhi ve Sellem* böylece iki makamı birden üstleniyordu: Nübüvvet ve Risâlet Makamı ile Al-

lah'ın kendisine vahyettiği Şeriat'in ikâmesi için dünyadaki Müslümanların Riyâset Makamı...

Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'den sonraki Hilâfet'i ise beşer üstlenmektedir ki onlar Nebi değillerdir. Dolayısıyla beşerde görülmesi mümkün olan yanılma, unutma, masiyet ve benzeri kusurların onlarda da görülmesi mümkündür. Çünkü onlar beşerdirler ve ma'sum değildirler. Zîra Nebi de değildirler, Rasul de değildirler. Nitekim Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem* İmâmın (Halife'nin) hata etmesinin mümkün olduğunu haber verdiği gibi, insanların kendisinden buğzetmesine neden olan zulüm, masiyet ve benzerleri gibi şeylerin hâsıl olabileceğini de haber vermiştir. Hatta kendisinden Açık Küfür hâsıl olabileceğini, böyle bir durumda ona itaat edilmeyeceğini, bilakis onunla savaşılabacağını bile haber vermiştir. Nitekim Muslim, Ebî Hurayra *RadiyAllahu Anh'*den Nebi *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in şöyle bu yurduğunu rivayet etmiştir:

إِنَّمَا الْإِمَامُ جُنَّةٌ يُقَاتَلُ مِنْ وَرَائِهِ وَيَنْتَقَى بِهِ فَإِنْ أَمَرَ بِتَقْوَى اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ وَعَدَلَ
كَانَ لَهُ بِذَلِكَ أَجْرٌ وَإِنْ يَأْمُرُ بِغَيْرِهِ كَانَ عَلَيْهِ مِنْهُ

“İmâm (Hâlîfe) ancak bir kalkandır, O'nun arkasında savaşılr ve O'nunla korunulur. Eğer Allah Azze ve Celle'ye takvâyî emrederse, bunun için lehine ecir vardır. Eğer bundan başkasını emrederse, bunun için aleyhine olan (günah) vardır.”

Bu da İmâmın (Halife'nin) ma'sum olmadığı ve Allah için takvâ dışında emretmesinin olası olduğu anlamına gelmektedir. Nitekim Muslim, Abdullah'tan şöyle dediğini rivayet etmiştir:

إنها ستكون بعدي أثرة وأمور تتكرونها، قالوا: يا رسول الله كيف تأمر من أدرك منا ذلك؟ قال: تؤدون الحق الذي عليكم، وتسالون الله الذي لكم

“Benden sonra usra (yöneticilerin Beyt-ul Mâl'i tekeline alması) ve karşı çıkacağımız işler olacaktır.” Dediler ki: “Ey Allah'ın Rasulü, bizden böylelerine kavuşanlara ne emreder-sin?” Şöyle buyurdu: **“Üzerinizdeki hakkı yerine getirirsiniz ve kendi lehinize olanları da Allah'tan istersiniz.”**⁵

El-Buhârî de Cunâde ibn-u Ebî Umeyye'den şöyle dediğini rivayet etmiştir:

دخلنا على عبادة بن الصامت وهو مريض، قلنا: أصلحك الله، حدثت بحديث ينفحك الله به سمعته من النبي صلى الله عليه وسلم قال: دعانا النبي صلى الله عليه وسلم فبايعناه، فقال فيما أخذ علينا أن بايعنا على السمع والطاعة، في منشطنا ومكرهنا، وعسرنا ويسرنا، وأثرة علينا، وأن لا ننازع الأمر أهله، قال: إلا أن تروا كفراً بواحاً عندكم من الله فيه برهان

“Hasta iken Ubâde ibn-us Sâmit'in yanına vardık ve dedik ki: “Allah seni iyileştirsin. Nebi SallAllahu Aleyhi ve Sellem'den işitip de Allah'ın seni faydalandırıldığı bir hadisten bahset hele.” Şöyle dedi: “Nebi SallAllahu Aleyhi ve Sellem bizi çağırdı, biz de O'na bey'at ettik. Bizden aldığı Bey'at arasında gönüllü ve gönülsüz hallerde, zorlukta ve kolaylıkta, ağırımıza gitse de işitip itaat edeceğimize, yöneticilerle yönetim hakkında çekişmeyeceğimize dâir bey'at ettik.” Buyurdu ki: **“Ancak elinizde apaçık küfür (üzere olduklarına) dair Allah'tan bir burhân (delil) görmeniz müstesnâ!”**

Yine Âişe'den Rasulullah SallAllahu Aleyhi ve Sellem'in şöyle buyurduğu rivayet edildi:

ادروا الحدود عن المسلمين ما استطعتم، فإن كان له مخرج فخلوا سبيله. فإن الإمام أن يخطئ في العفو خير من أن يخطئ في العقوبة

“Gücünüz yettiğince Müslümanlardan hadleri uzaklaştırın. Eğer onun için bir çıkar yol varsa, onu serbest

⁵ Abdullah, İbn-u Mes'ud olanıdır

bırakın. Çünkü imâmın (yöneticinin) affetmede hata etmesi, cezalandırmada hata etmesinden daha hayırlıdır.”

İşte bu hadisler; İmâmın hata etmesinin, unutmamasının ve isyân etmesinin mümkün olduğu konusunda gayet açıktır. Nitekim Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem* İslâm ile yönettiği, kendisinden Açık Küfür hâsıl olmadığı ve masiyet (Allah’a isyan) ile emretmediği sürece ona itaate yapışmayı emretmiştir. Bundan ötürü Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*’den sonraki Halifeler hata eden ve yanılığa düşen beşerler idi. Ma’sum değillerdi, yani Nebi değillerdi ki Hilâfet’in ilâhî (teokratik) bir devlet olduğu söylenebilsin! Bilakis Hilâfet Devleti, İslâmî Şeriat’in hükümlerini ikâme etmek üzere Müslümanların bir Halife’ye bey’at ettikleri beşerî bir devlettir.

Halife’nin Başkanlık Müddeti

Halife’nin başkanlığı için belirli bir zaman ile sınırlandırılmış bir müddet yoktur. Şeriat üzerinde koruyucu, hükümlerini uygulayıcı, devlet işlerini ve Hilâfet’in sorumluluklarını kaldırmaya muktedîr olduğu müddetçe Halife olarak kalır.

Bu, hadislerde vârid olan bey’at nassının mutlak olarak gelmesi ve muayyen bir müddet ile mukayyed olmamasından ötürüdür. Nitekim el-Buhârî, Enes ibn-u Malik’ten Nebi *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*’in şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

اسْمَعُوا وَأَطِيعُوا وَإِنِ اسْتَعْمَلَ عَلَيْكُمْ عَبْدٌ حَبَشِيٌّ كَأَنَّ رَأْسَهُ زَبِيْبَةٌ

“Başı kuru üzüm tanesi gibi Habeşli bir köle bile başınıza getirilse dinleyin ve itaat edin!”

Muslim’in Umm-ul Husayn yoluyla yaptığı diğer bir riva-

yette ise şöyle geçmiştir:

يُقَوِّدُكُمْ بِكِتَابِ اللَّهِ

“Allah'ın Kitâbı ile size liderlik ettiği (sürece)...”

Yine Hulefâ-ir Râşidîn'in her birine de mutlak bey'at ile bey'at edilmiştir. İşte hadislerde vârid olan bey'at budur ve hiçbir müddet ile sınırlandırılmış değildir. Dolayısıyla hepsi de Hilâfet'i, kendilerine bey'at verildikten vefatlarına kadar üstlenmişlerdir. Bu ise Sahabe *Rıdvânullahi Aleyhim*'in İcma'ıdır ki Hilâfet için sınırlı bir müddet yoktur. Bilakis mutlaktır. Böylece bir kimseye Halife olarak bey'at edildiğinde, artık ölüme kadar Halife olarak kalır.

Ancak Halife'yi azledilmiş hale getiren veya azledilmesini gerektiren herhangi bir durumun ortaya çıkması halinde müddeti sona erer ve azledilir. Fakat bu, Hilâfet'teki müddeti için bir sınırlandırma değildir. Aksine ancak şartları üzerinde bir ihlâlin, bozulmanın meydana gelmesidir. Zîra Şer'î nass ile sâbit bey'at sığası ile İcma'-us Sahabe, Hilâfet'in müddetini sınırlı kılmamıştır. Lâkin Halife, kendisine bey'at edilenler ile kâim olmakla sınırlıdır ki bu, Kitâb ile Sünnet'tir. Yani bu ikisi ile amel etmek ve hükümlerini infâz etmektir. Eğer o Şeriat'i koruyamayacak veya infaz edemeyecek bir halde ise, şüphesiz azledilmesi gerekir.

Halife'nin Azli

Halife, yedi in'ikâd şartından herhangi birini kaybettiği zaman, Hilâfet'te kalmayı sürdürmesi Şer'an câiz değildir ve azledilmeye müstahâk olur.

Onun azledilmesine karar verme yetkisine sahip olan yalnızca Mezâlim Mahkemesi'dir. Dolayısıyla in'ikâd şartından herhangi birini kaybedip kaybetmediğine karar veren odur. Zîra Halife'nin azledildiği veya azledilmeye müstahâk

olduğu hususlardan her bir husus, mezâlimlerden bir mazlimedir ve izâle edilmesi kaçınılmazdır. Kezâ ispat edilmeye muhtaç olan hususlardan her bir hususun Kâdî önünde ispatlanması da kaçınılmazdır. Dolayısıyla mezâlimin izâlesine hükmeden Mezâlim Mahkemesi'dir ve mazlimenin ispatında ve hakkındaki hükümde salâhiyet sahibi olan Mezâlim Kâdîsidir. Bundan ötürü Halife'nin in'ikâd şartlarını kaybedip kaybetmediğine karar veren yalnızca Mezâlim Mahkemesi'dir ve Halife'nin azline karar veren de odur. Fakat Halife, in'ikâd şartını kaybettiğinde kendisi çekildiğinde mesele sona erer. Müslümanlar, in'ikâd şartlarından birini kaybettiği için ayrılması görüşünde olurlar da bu hususta anlaşmazlığa düşerlerse, meselenin çözümü için Kadâ'ya (Yargıya) başvurulur. Nitekim Allah *Subhanehû ve Teâlâ* şöyle buyurmuştur:

فَإِنْ تَنَازَعْتُمْ فِي شَيْءٍ فَرُدُّوهُ إِلَى اللَّهِ وَالرَّسُولِ

Eğer bir hususta çekişirseniz, onu Allah'a ve Rasul'e götürün! (en-Nîsâ 59)

Yani "Siz ve Ulu'l Emr (yöneticiler) çekişirseniz" demektir ki bu, Veliyy-ul Emr (velâyet sahibi yönetici) ile Ümmet arasındaki bir çekişmedir. Allah'a ve Rasulü'ne götürülmesi ise Kadâ'ya yani Mezâlim Mahkemesi'ne götürülmesidir.

Halife'yi İkâme Etmeleri İçin Müslümanlara Verilen Müddet

Halife'yi ikâme etmeleri için Müslümanlara verilen müddet, geceleri ile birlikte üç gündür. Müslüman'ın, boynunda bey'at olmaksızın üç gece geçirmesi helâl olmaz. Bunun en fazla üç gece ile sınırlandırılmasına gelince; önceki Hali-

fe'nin vefat ettiği veya azledildiği andan itibaren Halife'nin naspedilmesi farzdır. Velâkin bu nasbın, üzerinde meşgul olmakla beraber, geceleri ile birlikte üç gün müddetine ertelenmesi câizdir. Üç gece geçmesine rağmen Halife ikâme edilmemiş olursa bakılır:

Eğer Müslümanlar Halife'yi ikâme etmekle meşgul oldukları halde, savamadıkları bazı kâhir (zorunlu) sebeplerden dolayı, üç gece boyunca onu ikâme etmede başarılı olmaya güç yetirememişlerse, farzın ikâmesi ile meşgul oldukları ve üzerlerindeki kâhir sebeplerden dolayı bu ertelemeye zorlandıkları için üzerlerinden günah düşer. Nitekim İbn-u Hibbân ve İbn-u Mâce, İbn-u Abbâs'tan Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in şöyle buyurduğunu rivayet etmişlerdir:

إن الله وضع عن أمتي الخطأ، والنسيان، وما استكثروا عليه

“Muhakkak ki Allah, Ümmetinden hatayı, unutmayı ve zorlandıklarını kaldırdı.”

Eğer bununla meşgul olmamışlarsa, şüphesiz Halife ikâme edilinceye kadar hepsi birden günah işlemiş olurlar ki ancak o zaman yani Halife nasbedilince farz üzerlerinden düşer. Halife'yi ikâme etmeyi bırakıp oturmalarıyla işledikleri günaha gelince; bu günah üzerlerinden düşmez. Bilakis bir Müslüman'ın farzı yerine getirmeyi terk ederek işlediği herhangi bir masiyetten hesâba çekilecek olması gibi, Allah bu hususta da kendilerini hesâba çekinceye kadar o günah üzerlerinde kalır.

Hilâfet mansıbı (makamı) boşalır boşalmaz, doğrudan Halife'nin bey'atı ile meşgul olmanın farzîyetinin deliline gelince: Sahabe, Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in vefatından hemen sonra ve hatta *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in defninden önce, aynı gün Benî Sâ'ide sakîfesinde doğrudan bu işe

giriştiler. Ebî Bekr'in bey'atı aynı gün kendisine İn'ikâd Bey'atı verilmesi ile tamamlandı. Sonra ikinci günde insanların tamamı Mescid'de Ebî Bekr'e İtaat Bey'atı ile bey'at verdiler.

Halife'yi naspemeleri için Müslümanlara tanınan azâmi müddetin, geceleri ile birlikte üç gün olmasının deliline gelince: Ömer *RadiyAllahu Anh* aldığı hançer yarasından vefatının gerçekleşeceğini anlayınca, Ehl-iş Şûrâ'yı görevlendirdi ve onları üç gün ile sınırlandırdı. Sonra üç gün içerisinde bir Halife üzerinde ittifak edilmemesi halinde, bu üç günün sonunda muhalefet edenin öldürülmesini emretti. Onlar Ehl-iş Şûrâ'dan ve Sahabe'nin büyüklerinden olduğu halde bu emrin infâzı yani muhalefet edenin öldürülmesi için de Müslümanlardan elli adam görevlendirdi. Bu olay, Sahabe gördüğü ve işittiği halde meydana geldi ve onlardan herhangi birinin buna karşı çıktığı veya bunu reddettiği bildirilmedi. Böylece Müslümanların, geceleri ile birlikte üç günden fazla Halifesiz kalmalarının câiz olmadığına dair Sahabe İcmâ'ı hâsıl oldu. İcmâ'-us Sahabe ise Kitâb ve Sünnet gibi Şer'î delildir.

El-Buhârî, el-Misver ibn-u Mahrame'den şöyle dediğini rivayet etti:

طرقني عبد الرحمن بعد هجع من الليل، فضرب الباب حتى استيقظت، فقال أراك نائماً، فوالله ما اکتحلت هذه الثلاث بکثير نوم

"AbdurRahmân bir gece yarısı kapımı çaldı. Ben uyanınca-ya kadar kapıya vurdu. Sonra dedi ki: "Görüyorum ki uyuyorsun! VAllahi řu üç gündür gözüme bir damla uyku girmedi." Yani üç gecedir. İnsanlar sabah namazını kıldıklarında Osman'ın bey'atı tamamlandı.

Bundan dolayı Halife merkezi boşaldığı zaman Müslümanlar, sonraki Halife'nin bey'ati konusunda yoğun olarak

uğraşmalılar ve bu işi, geceleri ile birlikte üç gün içerisinde bitirmelidirler. Halife'nin bey'ati ile meşgul olmamaları, hat-ta Hilâfet yıkılırken yerlerine çakılıp kalmalarına gelince; onlar -günümüzde olduğu gibi- Hilâfet'in yerlerine çakılıp kaldıkları bir halde yıkılmasından beri günahkârdırlar. Do-layısıyla Müslümanlar, Hilâfet'in Hicrî 28 Raceb 1342 el-muvâfık Milâdî 3 Mart 1924 tarihinde kaldırılmasından beri Hilâfet'i ikâme etmemelerinden ötürü günahkârdırlar ve onu ikâme edinceye kadar günahkâr kalacaklardır. Muhlis, Sâdık bir kitle ile birlikte bu uğurda ciddiyet ile çalışmaya koyulmadıkları sürece de bu günahdan asla kurtulamazlar. Ancak böyle ciddi bir çalışma ile günahdan arınmış olurlar. Zîra bu, Rasulullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*'in şu hadisinde beyân ettiği gibi büyük bir günahtır:

وَمَنْ مَاتَ وَلَيْسَ فِي عُنُقِهِ بَيْعَةٌ مَاتَ مِيتَةً جَاهِلِيَّةً

“Her kim de boynunda bey'at olmadan ölürse cahiliye ölümü ile ölür.” Bu ifade, günahın büyüklüğüne delâlet et-mek içindir.

MUÂVİNLER (TEFVİZ MUÂVİNLERİ)

Muâvinler, Hilâfet'in yükünü ve sorumluluklarını Halife ile birlikte taşımada yardımcı olmaları için Halife tarafından tâyin edilen vezîrlerdir. Zîra Hilâfet'in yükü ağırdır. Bilhassa Hilâfet Devleti büyüdüğü ve genişlediği zaman daha da ağırlaşır ki o zaman Halife için tek başına taşınamaz hale gelir. Böylece bu yükü taşımada ve sorumluluklarını kaldırmada kendisine yardım edecek kimselere ihtiyaç duyar.

Onlara sınırlama yapmaksızın "vezîrlere" denilmesi sahih olmaz (Çünkü vezîr, Arapça'da "Bakan" anlamındadır). Tâ ki İslâm'ın delâlet ettiği Vezîr ile Demokratik esâsa dayalı mevcut Kapitalist-Laik beşerî nizamların veya bu çağda görülen başka nizamların delâlet ettiği "vezir (bakan)" birbirine karıştırılmasın!

Tefvîz Vezîri veya Tefvîz Muâvini, Halife'nin yönetim ve sultan sorumluluğunu kendisi ile birlikte taşımak üzere tâyin ettiği vezîrdir ki ona, Şer'î hükümlere uygun olarak kendi görüşüne göre işleri yürütme ve kendi ictihâdına göre tamamlama yetkisi verir. Halife'nin onu görevlendirmesi, Umumî Gözetim ve Niyâbettir.

El-Hâkim ve et-Tirmizî, Ebî Sa'îd el-Hudrî'den Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in şöyle buyurduğunu rivayet ettiler:

فَأَمَّا وَزِيرَايَ مِنْ أَهْلِ السَّمَاءِ فَجَبْرِيلُ وَمِيكَائِيلُ وَأَمَّا وَزِيرَايَ مِنْ أَهْلِ الْأَرْضِ فَأَبُو بَكْرٍ وَعُمَرُ

"Sema ehlinden vezîrlerim Cibrîl ve Mikâîl'dir. Yeryüzü ehlinden iki vezîrim ise, Ebu Bekr ve Ömer'dir."

Hadisteki (الوزير) “vezîr” kelimesi, luğât mânâsı ile “muâvin (yardımcı)” ve “destekçi” demektir. Nitekim Kur’an-ıl Kerîm de bu (وزير) “vezîr” kelimesini, luğât mânâsı ile kullanmıştır. Allahu Teâlâ şöyle buyurdu:

وَأَجْعَلْ لِّي وَزِيرًا مِّنْ أَهْلِي

Ehlinden bana bir vezîr kıl. (Tâ-Ha 29) Yani “muâvin” ve “destekçi” kıl, demektir.

Hadisteki (وزير) “vezîr” kelimesi, her ne şekilde olursa olsun her tür iş üzerinde, her tür yardımı ve her tür desteği kapsayan bir biçimde mutlakdır. Hilâfet’in sorumluluğunda ve görevlerinde Halife’ye yardım da bu kapsama girer. Üstelik Ebî Sa’îd hadisi, sadece yönetimde yardım ile ilgili de değildir. Çünkü Cibrîl ve Mîkâîl, Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem* semâdaki iki vezîridir ki o ikisinin yönetim sorumluluğundaki ve görevlerindeki yardım ile alâkası yoktur. Dolayısıyla hadisteki وزيراي “benim iki vezîrim” kelimesi, luğât mânâsından başkasına delâlet etmez ki bu, “benim iki muâvinim” anlamındadır ve hadisten muâvinlerin sayıca çoğaltılabileceğinin cevâzı anlaşılır.

Her ne kadar Ebâ Bekr ile Ömer’in Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem* ile birlikte yönetim yükünü taşıdıkları zâhir olmamışsa da her ikisini kendisine vezîr kılmış ve hiçbir sınırlandırma olmaksızın, yönetim işleri ve görevleri ile birlikte her hususta kendisine yardım etme salâhiyeti ile donatmıştır. Hilâfet’i üstlendikten sonra Ebu Bekr de Ömer ibn-ul Hattâb’ı kendisine yardımcı olarak vezîr kılmıştı ve onun kendisine yardımları ise açıkça zâhir olmuştur.

Hilâfet’i üstlenmesinden sonra Ömer’in iki Muâvini Osman ve Ali idi. Ancak her ikisinin de yönetim işlerinde Ömer’e yardımcı görevler yaptıkları zâhir olmamıştı. Her

ikisinin de durumu, Ebâ Bekr ile Ömer'in Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem* ile birlikte oldukları duruma benzemekte idi. Osman'ın zamanında ise onun iki Muâvini, Ali ile Mervân ibn-ul Hakem idi. Ancak Ali, bazı işlere râzı olmadığı için biraz uzak duruyordu. Lâkin Mervân ibn-ul Hakem'in yönetim işlerinde Osman'a yardım ettiği zâhir olmuştu.

Tefvîz Muâvini, sâdık bir vezîr olduğu zaman, Halife için muazzam faydaları olur. Zîra ona hep hayrı hatırlatır ve hep hayır üzere yardım eder. Nitekim Âişe'den Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in şöyle buyurduğu rivayet edildi:

إِذَا أَرَادَ اللَّهُ بِالْأَمِيرِ خَيْرًا جَعَلَ لَهُ وَزِيرَ صَدَقَ إِنْ نَسِيَ ذِكْرَهُ وَإِنْ ذَكَرَ أَعَانَهُ وَإِذَا أَرَادَ اللَّهُ بِهِ غَيْرَ ذَلِكَ جَعَلَ لَهُ وَزِيرَ سُوءٍ إِنْ نَسِيَ لَمْ يُذَكِّرْهُ وَإِنْ ذَكَرَ لَمْ يُعِينَهُ

“Allah bir emîr için hayır dilediğinde ona “sâdık bir vezîr” nasib eder ki o unuttuğunda ona hatırlatır, hatırladığında da ona yardım eder. Allah bir emîr için de hayır dilemezse, ona kötü bir vezîr nasib eder ki o unuttuğunda ona hatırlatmaz, hatırlayınca da ona yardım etmez.”⁶

Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem* ve Hulefâ-ir Râşidîn zamanında Muâvinin işini inceleyerek gördük ki Muâvin ya Umumî Gözetim sahibi olacağı muayyen meselelerde ya da Umumî Gözetim ile her meselede mükellef kılınabilir. Benzer şekilde ya Umumî Gözetim sahibi olacağı bir mekâna ya da Umumî Gözetim sahibi olacağı birkaç mekâna tâyin edilebilir. Nitekim Şeyhayn⁷ Ebî Hurayra'dan şöyle dediğini tahrir ettiler:

بعث رسول الله صلى الله عليه وسلم عمر على الصدقة

⁶ Ahmed rivayet etti. en-Nevevî, “*isnâdı ceyyiddir*” dedi. el-Bezzâr da, el-Heysemî'nin “*adamları (râvîleri) sahih adamlardır*” dediği bir isnâd ile rivayet etti.

⁷ el-Buhârî ve Muslim

“Rasulullah SallAllahu Aleyhi ve Sellem Ömer’i sadaka üzerine gönderdi (yani zekâtтан sorumlu kıldı).”

İbn-u Huzeyme ile İbn-u Hibbân da şöyle tahrir ettiler:

أن رسول الله صلى الله عليه وسلم حين رجع من عمرة الجعرانة، بعث أبا بكر
على الحج

“Rasulullah SallAllahu Aleyhi ve Sellem Ci’râne Umresinden dönünce Ebu Bekr’i Hacc üzerine (sorumlu olarak) gönderdi.”

Yani Rasulullah SallAllahu Aleyhi ve Sellem zamanında Ebâ Bekr ile Ömer RadiyAllahu Anhuma Rasulullah SallAllahu Aleyhi ve Sellem’in -Tefvîz Vezîrlüğünün gerektirdiği Umumî Gözetim ve Niyâbet ile görevlendirdiği iki Muâvini (Vezîri) olsalar da- Umumî Gözetim ile -tüm işlerde değil de- sadece muayyen görevlerde mükellef kıldığı iki vezîri idiler. Yine Ömer zamanında Ali ile Osman’ın durumu da böyle idi. Hatta Ömer’in Ebî Bekr’in Muâvini olduğu Ebî Bekr zamanında, Umumî Gözetim ve Niyâbet o kadar zâhirdi ki bazı sahâbîler Ebî Bekr’e, لا ندري أمر الخليفة أم أنت *“Bilmiyoruz, Ömer mi Halife’dir, sen mi?”* diyorlardı. Buna rağmen Ebu Bekr, Ömer’i bazı dönemlerde Kadâ’dan (Yargı’dan) sorumlu kılmıştı. Nitekim bunu el-Beyhakî, el-Hâfız’ın (İbn-u Hacer el-Askalânî) kuvvetlendirdiği bir sened ile tahrir etmiştir.

Binâenaleyh Rasul SallAllahu Aleyhi ve Sellem’in ve O’ndan sonraki Hulefâ-ir Râşidîn’in sîretinden istifade edilerek anlaşılmıştır ki Muâvin Umumî Gözetim ve Niyâbet ile tâyin edilir. Lâkin Nebi SallAllahu Aleyhi ve Sellem’in Ebî Bekr ile Ömer’i yaptığı gibi ve Ebu Bekr’in Ömer’i yaptığı gibi, Muâvinin mekân veya görev üzere tahsis edilmesi de câizdir. Meselâ Kuzey vilâyetlerinin tâkibi için bir Muâvin ve Güney vilâyetlerinin tâkibi için bir diğer Muâvin tâyin edil-

mesi gibi. Birincisini ikincisinin yerine, ikincisini birincisinin yerine koymak da mümkündür. Halife'nin yardımcısı olmanın gerektirdiği esas üzere; falan işler, görevler üzerinde bir Muâvinin, filan işler, görevler üzerinde bir başka Muâvinin tasarrufta bulundurulması da mümkündür. Böylece yeni bir atamaya gerek kalmaz. Bilakis bir işten diğer bir işe nakledilmesi sahih olur. Çünkü onun ataması aslen Umumî Gözetim ve Niyâbettir. Dolayısıyla tüm bu işler, görevler onun bir Muâvin olarak atanmasını içermektedir. Bu durum Muâvini Vâlîden farklılaştırmaktadır. Nitekim Vâlî, tek bir mekânda Umumî Gözetim ile görevlendirilir ve bir başka yere de nakledilemez. Aksine yeni bir atama gerekir. Çünkü yeni mekân, ilk ataması dâhilinde değildir. Lâkin Muâvin, Umumî Gözetim ve Niyâbet ile atanır ki yeni bir atamaya gerek kalmaksızın onun bir mekândan diğer bir mekâna nakledilmesi mümkündür. Zira o aslen bütün işlerde, görevlerde ve mekânlarda Umumî Gözetim ve Niyâbet ile görevlendirilmiştir.

Tüm bunlardan açığa çıkmaktadır ki Halife, Muâvinini devletin tüm alanlarında tüm işlerin Umumî Gözetimi ile kendisine niyâbeten tâyin edebilir. Bununla birlikte onu, muayyen bir iş ile mükellef kılmaya da hakkı vardır. Meselâ, şu Muâvin Doğu vilâyetleri için, şu Muâvin de Batı vilâyetleri için... hakezâ. Ayrıca vezîrlerin birden çok olması durumunda da bunun zarûreti açığa çıkar ki işleri birbirine karışmasın.

Bilhassa devletin genişlemesi ile birlikte Halife birçok vezîre ihtiyaç duyacaktır. Her birini devletin tüm alanlarındaki her bir işten sorumlu kılmak; her biri "*Umumî Gözetim ve Niyâbet*"e sahip olduğu müddetçe birbirlerine müdâhale ihtimâlinde dolayı vezîrlerin işlerini yapmalarında sorun-

lara yol açacaktır. Onun için bizim benimsememiz şöyledir:

Tâyin bakımından: Muâvin, devletin tüm alanlarında Umumî Gözetim ve Niyâbet ile tâyin edilir.

İş bakımından: Muâvin devletin tek bir parçasındaki iş ile mükellef kılınır. Bir diğer ifadeyle, vilâyetler Muâvinler arasında taksim edilir. Böylece Halife'nin falan Muâvini Doğu vilâyetlerinden, Halife'nin filan Muâvini Batı vilâyetlerinden, Halife'nin diğer bir Muâvini Kuzey vilâyetlerinden sorumlu olur ve hakezâ...

Nakil bakımından: Muâvin, -yeni bir atamaya gerek kalmaksızın- ilk atamasına dayalı olarak bir mekândan başka bir mekâna ve bir işten başka bir işe nakledilebilir. Çünkü Muâvinin atamasında asıl olan, her işi kapsamasıdır.

Tefvîz Muâvininin Şartları

Halife'ye koşulan şartlar, Tefvîz Muâvinine de şart koşulur. Yani Erkek olması, Hür olması, Müslüman olması, Bâliğ olması, Âkil olması, Âdil olması ve kendisine vekâlet verilen işlerde Kifâyet Ehliinden (yeterliliğe sahip) Kâdir biri olması gerekir.

Bu şartların delili, Halife'nin şartlarına ilişkin deliller ile aynıdır. Çünkü Muâvinin işi yönetimdir.

Dolayısıyla Erkek olması gerekir. Çünkü *Aleyhi's-Salatu ve's-Selam* şöyle buyurmuştur:

لَنْ يُفْلِحَ قَوْمٌ وَلَوْ أَمَرَهُمْ امْرَأَةٌ

"Emirlerini (yönetimlerini) bir kadına tevdi eden bir toplum asla iflah olmayacaktır."⁸

⁸ el-Buhârî, Ebî Bekre yoluyla rivayet etti

Hür olması gerekir. Çünkü köle kendi işinin sahibi değildir ki başkasının işini üstlenme hakkına hiç sahip olamaz.

Bâliğ olması gerekir. Çünkü Rasul *Sallallahu Aleyhi ve Sellem* şöyle buyurmuştur:

رُفِعَ الْقَلَمُ عَنْ ثَلَاثَةٍ عَنِ النَّائِمِ حَتَّى يَسْتَيْقِظَ وَعَنِ الصَّبِيِّ حَتَّى يَشِبَّ وَعَنِ الْمَعْنُوهِ حَتَّى يَعْزَلَ

“Kalem (sorumluluk) şu üç kişiden kaldırılmıştır: Uyuyuncaya kadar uyuyandan, buluşa erinceye kadar sabîden, akli başına gelinceye kadar akli gidenden.”

Âkil olması gerekir. Çünkü aynı hadiste şöyle geçmiştir:

وَعَنِ الْمَعْنُوهِ حَتَّى يَعْزَلَ

“aklı başına gelinceye kadar akli gidenden...” Bir diğer rivayette ise şöyle geçmiştir:

عَنِ الْمَجْنُونِ الْمَغْلُوبِ عَلَى عَقْلِهِ حَتَّى يَفِيْقَ

“Aklı başına gelinceye kadar deliden...”

Âdil olması gerekir. Çünkü Allah, bunu şâhitlikte şart koşmuş ve şöyle buyurmuştur:

وَأَشْهَدُوا ذَوِي عَدْلٍ مِنْكُمْ

İçinizden iki adalet sahibini şâhit tutun. (et-Talak 2) Dolayısıyla şâhide şart koşulan, evlâ bâbından Halife'nin Muâvinine de şart koşulur.

Yine Muâvinin yönetim işlerinde Kifâyet Ehli'nden olması da şart koşulur ki Halife'nin Muâvini, Hilâfet'in yükü ile Yönetim ve Sultan sorumluluklarını taşımaya muktedir olabilsin.

Tefvîz Muâvininin İşi

Tefvîz Muâvininin işi; yaptırdığı tüm icraatları Halife'ye

arzetmek, sonra da gerçekleştirdiği tüm icraatlar ile infâz ettiği tüm velâyetler ve tâyinler hakkında Halife'ye mütâlaasını sunmaktır. Tâ ki salâhiyetlerinde Halife gibi olmasın. Böylece onun işi, mütâlaasını sunmak ve -Halife infâzını durdurmadığı sürece- bu mütâlaayı infâz etmektir.

Bunun delili, Muâvinin vâkiasıdır ki o, kendisini mükellef kıldığı hususlarda Halife'nin nâibidir. Nâib ise kendisini nâib kılan nâmına Niyâbet işini yerine getirir. Dolayısıyla Muâvin Halife'den bağımsız olamaz. Bilakis tamamen Ömer'in vezîri olduğu sırada Ebî Bekr ile yaptığı gibi, her işte onunla mütâlaa eder. Nitekim Ömer, tüm görüşlerini Ebâ Bekr ile mütâlaa eder ama O'nun görüşüne göre infâzda bulunurdu. Mütâlaanın mânâsı, detaylarından her bir detayda ondan izin almak değildir. Zîra bu da, Muâvinin vâkiasına aykırıdır. Bilakis mütâlaanın mânâsı; vilâyetlerden bir vilâyete muktedîr bir Vâlî tâyin edilmesi gereği veya insanların şikâyetinde bulunduğu -piyasada yiyecek kıtlığı gibi- hususların giderilmesi veya devletin buna benzer tüm işleri gibi ya iş hakkında onunla müzâkere etmektir ya da muttali olması ve ne mânâyâ geldiğine vâkîf olması bakımından bu tür işleri mücerret bir arz ile ona arz etmektir. İşte böylesi bir mütâlaa, Muâvinin bu mütâlaa içerisinde geçen her şeyi tüm detayları ile yapması için yeterli olur ve işe kalkışması için ayrıca izin verilmesine gerek kalmaz. Velâkin infâz edilmemesi emri verildiği zaman, bu mütâlaanın infâz edilmesi sahih olmaz. Böylelikle mütâlaa, işin mücerret olarak arz edilmesi veya müzâkere edilmesi olur, yoksa yapılması için izin alınmış olmaz. Dolayısıyla -Halife infâzını durdurmadığı sürece- Muâvinin mütâlaayı infâz etme hakkı vardır.

Halife, Tefvîz Muâvini'nin işlerini ve icraatlarını gözden geçirmelidir ki bunlardan doğru ve uygun olanı kabul etsin,

hatalı olanı da düzeltsin. Zîra Ümmet'in işlerini yürütme, vekâleten Halife'ye verilir ve bizzat onun ictihâdına bırakılır. Bu, raiyyenin mesuliyeti hakkındaki hadisten dolaydır. Nitekim *Aleyhi's-Salatu ve's-Selam* şöyle buyurmaktadır:

الإِمَامُ رَاعٍ وَهُوَ مَسْئُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ

İmâm (Halife, yönetici) **çobandır ve O, raiyyesinden mesuldür.**

Şu halde işleri yürütme yetkisi, vekâleten Halife'ye verilmiştir ve raiyyeden mesul olan odur. Tefvîz Muâvini ise raiyyeden mesul değildir. Bilakis yalnızca yaptıklarından mesuldür. Raiyyenin mesuliyeti, ancak ve sadece Halife'ye aittir. Bundan ötürü Muâvinin işlerini, icraatlarını, performansını gözden geçirmesi onun üzerine vâciptir ki raiyyenin mesuliyetini yerine getirebilsin. Üstelik Tefvîz Muâvini hata da edebilir ki yaptığı hataları düzeltmesi de kaçınılmazdır. Dolayısıyla onun tüm işlerini gözden geçirmesi kaçınılmazdır. Bu ise şu iki husustan, raiyyenin mesuliyetini yerine getirmek ile Tefvîz Muâvininin hatalarını düzeltmekten dolayı, Halife'nin Muâvinin tüm işlerini gözden geçirmesi vâciptir.

Tefvîz Muâvini bir işi icrâ eder ve Halife de bu işi tasdik ederse Halife'nin tasdik ettiği şekilde, eksiksiz ve fazlasız infâz etmelidir. Halife vazgeçer de yaptırdığı işte Muâvine îtiraz ederse bakılır: Eğer îtiraz, usûlünce uyguladığı bir hüküm veya hakkınca koyduğu bir mal ile ilgili ise, bu aslen Halife'nin görüşü olduğu için Tefvîz Muâvininin görüşü infâz edilir. Nitekim Halife'nin, infâz edilmiş hükümleri ve infâk edilmiş malları düzeltmeye hakkı yoktur. Eğer îtiraz, bunlardan başka, bir Vâlî tâyin etmek veya bir Ordu techîz etmek gibi yaptırdığı işler ile ilgili ise, Halife'nin Tefvîz Muâvinine

îtiraz etmesi câizdir. O durumda Halife'nin görüşü infâz edilir ve Muâvinin icrâ ettiği iş ilga edilir. Çünkü Halife'nin kendi fiilinden olan bu işi düzeltmeye hakkı olduğu gibi, Muâvinin benzer fiilini düzeltmeye de hakkı vardır.

İşte bu, Tefvîz Muâvininin işlerini yerine getirme ve Halife'nin de Muâvinin işlerini düzeltme keyfiyetine dair bir tanımlamadır ve bu, Halife'nin vazgeçmesinin câiz olduğu işler ile vazgeçmesinin câiz olmadığı işlerden alınmıştır. Çünkü Tefvîz Muâvininin işine Halife'nin işi olarak îtibar edilir. Bunun bir beyânı olarak;

- *Nâib kılındığı hususlarda, bizzat yönetmesi ve yönetici tâyin etmesi -Halife için câiz olduğu gibi- Tefvîz Muâvini için de câizdir. Çünkü üzerindeki yönetim şartları mûteberdir.*

- *Mezâlîme bakması ve bu hususta niyâbet vermesi câizdir. Çünkü üzerindeki mezâlîm şartları mûteberdir.*

- *Cihâdı bizzat üstlenmesi ve üstelenecek olanları tâyin etmesi de câizdir. Çünkü üzerindeki harp şartları mûteberdir.*

- *Plânladığı işlerin infâzını doğrudan gerçekleştirilmesi ve infâzı için niyâbet vermesi de câizdir. Çünkü üzerindeki görüş ve plânlama şartları mûteberdir.*

Ancak bu, Muâvinin yaptığı işlerin, mütâlaasını reddetmediği sürece Halife tarafından ilga edilmesinin sahih olmayacağı anlamına gelmez. Bilakis mükellef kıldığı işlerde Halife'nin salâhiyetlerine yalnızca Halifeye niyâbeten sahip olduğu ve ondan bağımsız olmadığı anlamına gelir. Dolayısıyla Halife'nin, yaptırdıklarını reddederek ve yaptığı işleri ilga ederek Muâvine îtiraz etmesi câizdir. Velâkin Muâvinin yaptığı işlerden Halife'nin vazgeçmesi câiz olanlar, bizâtihi vazgeçebileceği işler ile sınırlıdır. Eğer Muâvin bir hükmü usûlünce infâz eder veya bir malı hakkınca yerine koyar da

Halife gelip infâzdan sonra bu hususta Muâvine îtiraz ederse, îtirazının bir kıymeti olmaz, bilakis Muâvinin işi infâz edilir, Halife'nin görüşü ve îtirazı reddedilir. Çünkü o aslında kendi görüşüdür. İşte böylesi durumlarda Halife'nin o husustaki görüşünden vazgeçmesi veya infâzı tamamlanmış hususları ilga etmesi sahih olmaz. Dolayısıyla Muâvininin o husustaki işini ilga etmesi de sahih olmaz. Fakat Muâvin, bir Vâlî veya görevli veya Ordu komutanı veya başka bir tâyinde bulunursa veya iktisâdî bir siyâset koyarsa veya askerî bir plânlama veya sînâî bir proje hazırlarsa veya bunlara benzer işler yaparsa, Halife'nin bunları ilga etmesi câizdir. Çünkü bunlara Halife'nin görüşü olarak îtibar edilse dahi, bizzat yapması halinde de bunlardan vazgeçmesi câizdir. Dolayısıyla Nâibinin böylesi işlerini ilga etmesi de câizdir. İşte bu durumlarda Muâvinin işlerinin ilga edilmesi câizdir. Burada kaide şudur: كل ما جاز للخليفة أن يستدرکه من فعل نفسه جاز له أن يستدرکه من فعل معاونه، وكل ما لم يجز للخليفة أن يستدرکه من فعل نفسه لا يجوز له أن يستدرکه من فعل معاونه *"Halife'nin kendi fiilinden düzeltmesi câiz olanları, Muâvininin fiilinden de düzeltmesi câizdir. Halife'nin kendi fiilinden düzeltmesi câiz olmayanları, Muâvininin fiilinden de düzeltmesi câiz olmaz."*

Tefvîz Muâvini, Öğretim Dâiresi gibi İdârî Cihaz'ın herhangi bir dâiresine tahsis edilmez. Çünkü idârî işleri doğrudan üstlenenler, yöneticiler değil ücretlilerdir. Tefvîz Muâvini ise ücretli (memur) değil yöneticidir. Görevi de işlerin riâyetidir, gözetimidir, yapılması için ücretlilerin tutulduğu işleri yapmak değildir.

İdârî işleri doğrudan üstlenmemesi gereği buradan kaynaklanır. Bu ise herhangi bir idârî işi yapmasının men edildiği anlamına gelmez. Bilakis sırf idârî işlere tahsis edilemeyeceği, bilakis Umumî Gözetim'e sahip olacağı anlamına ge-

lir.

Muâvinlerin Tâyinleri ve Azilleri

Muâvin, Halife'nin emri ile tâyin edilir ve azledilir. Halife'nin vefat etmesi halinde, Muâvinlerin velâyetleri sona erer ve Geçicî Emîr dönemi dışında görevlerini sürdüremezler. Sonra görevlerini sürdürebilmek için yeni Halife'nin yeni tâyinine ihtiyaç duyarlar, ayrıca azil kararına ihtiyaç duymazlar. Çünkü yönetimdeki velâyetleri, kendilerini Muâvin edinen Halife'nin vefatı ile zaten sona ermiştir.

TENFİZ VEZİRLERİ

Tenfiz Vezîri, Halife'nin infâzda, izlemede ve uygulamada kendisine Yardımcı olmak ve Halife ile Devlet'in cihazları, raiyye ve dışarı arasında, kendisine bildirilen (iletim) ve kendisinden bildiren (geri bildirim) bir Vâsita (aracı) olmak üzere tâyin ettiği vezîrdir. O, işlerin infâzında yardımcıdır. İşlerin başına velâyet ile geçmez ve tâyin de edilmez. İş ise idârî işlerden olup, yönetimden değildir. Dâiresi de Halife'den dâhilî ve hâricî cihetlere yönelik olarak gidenleri infâz eden ve bu cihetlerden Halife'ye yönelik olarak gelenleri kendisine ileten bir cihazdır. Dolayısıyla Halife ile diğerleri arasında, kendisine bildiren ve kendisinden bildiren bir vâsıttadır.

Tenfiz Vezîri, Rasulullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem* ve Hulefâ-ir Râşidîn döneminde (الكاتب) “*Kâtib (Sekreter)*” olarak adlandırılıyordu. Sonra (صاحب ديوان الرسائل أو المكاتبات) “*Mesajlar veya Yazışmalar Dîvânı Sâhibi (Mesajlar veya Yazışmalar Bürosu Müdürü)*” olarak adlandırılır oldu. Daha sonra (كاتب الإنشاء) “*Yazışma Kâtibi (Özel Kalem Sekreteri)*” veya (صاحب ديوان الإنشاء) “*Yazışma Dîvânı Sâhibi (Özel Kalem Dâiresi Müdürü)*” olarak devam etti. Nihâyet fâkihler nezdinde (الوزير التنفيذي) “*Tenfiz Vezîri*” olarak adlandırıldı.

Halife; yönetim, tenfiz ve insanların işlerini riâyet ile kâim olan yöneticidir. Yönetim, tenfiz ve riâyet ile kâim olmak ise idârî işler gerektirir ki bu, Hilâfet'in sorumluluklarını yerine getirmede ihtiyaç duyulan işlerin idâresi için Halife ile birlikte olacak özel bir cihaz oluşturulmasına bağlıdır. Bu da yönetim işlerini değil idârî işleri yerine getirmek üze-

re tenfiz için Halife'nin tâyin edeceği bir Muâvin çıkarmaya bağlıdır ki onun görevi, yönetimde değil, idârede Halife'ye yardımcılık etmektir. Dolayısıyla onun, -Tefvîz Muâvini gibi- yönetim işlerinden herhangi bir iş ile kâim olmaya hakkı yoktur. Ne bir Vâlî ne de bir Âmil tâyin edebilir. İnsanların işlerini yürütemez. Onun görevi ancak yönetim işlerinin infâzı açısından idârîdir ve Halife'den kaynaklanan veya Tefvîz Muâvininden kaynaklanan idâri işlere yöneliktir. Bundan ötürü ona Tenfiz Muâvini denilir. Fâkihler onu, (وزير) “*Vezîr*” kelimesinin luğatte (مُعِين) “*Yardımcı*” kelimesine atfedilmesi esâsına dayalı olarak (معاون تنفيذ) “*Tenfiz Muâvini*” anlamında (وزير تنفيذ) “*Tenfiz Vezîri*” diye adlandırıyor ve şöyle tanımlıyorlardı: Bu vezîr; Halife ile Raiyye ve Vâlîler arasında, emrettiklerini ileten, yayınladıklarını infâz eden, hükmettiklerini yaptırın, Vâlîlerin tâyin edildiğini, Ordunun ve sınır muhâfızlarının techiz edildiğini duyuran, onlardan gelenleri ve emrettiği şekilde hareket edilmesi için ortaya çıkan ciddi derecede önemli tüm yeni hâdiseleri Halife'ye arzeden bir vâsıttır. O, işlerin infâzında yardımcıdır. İşlerin başına velâyet ile geçmez ve tâyin de edilmez. Günümüzde, devlet başkanlarının sekreteryâ başkanlarına benzemektedir.

Tenfiz Muâvininin, Tefvîz Muâvini gibi Halife ile doğrudan bağlantılı olması, Halife'nin mâiyetinden (sırdaşlarından) olması, görevinin de yönetici (Halife) ile iç içe olması ve görevinin Halife ile mütâlaa etmeyi ve ister gece ister gündüz olsun, gereken herhangi bir vakitte onunla başbaşa toplantılar yapmayı gerektirmesi nedeniyle, onun konumu, Şer'î hükümler gereğince kadının durumlarına uygun düşmez. Onun için Tenfiz Muâvini erkek olmalıdır. Yine Tenfiz Muâvininin Kâfir olması da câiz değildir. Bilakis Halife'nin mâiyetinden

olmasından dolayı Müslüman olmalıdır. Çünkü Allah Subhanehû şöyle buyurmaktadır:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا بَطَانَةً مِنْ دُونِكُمْ لَا يَأْلُونَكُمْ خَبَالًا وَدُوا مَا عَنِتُّمْ قَدْ بَدَتِ الْبَغْضَاءُ مِنْ أَفْوَاهِهِمْ وَمَا تُخْفِي صُدُورُهُمْ أَكْبَرُ

Ey iman edenler! Kendi dışınızdakilerden mâiyet edinmeyin! Onlar size fenalık etmekten asla geri durmazlar. Hep sıkıntıya düşmenizi isterler. Gerçekten buğzları (kin ve düşmanlıkları) ağızlarından (dökülen sözlerinden) taşmaktadır. Kalplerinde gizledikleri (buğzları) ise daha büyüktür. (Âl-i İmrân 118)

Bu âyet, Halife'nin (بِطَانَةً) "**mâiyetine** (dostları arasına)" Müslüman olmayanları almasının nehyedildiği noktasında oldukça açıktır. Bundan ötürü Tenfiz Muâvininin Kâfir olması câiz değildir. Bilakis Tefvîz Muâvini gibi Halife ile doğrudan bağlantılı olmasından ve ondan hiç ayrılmamasından dolayı Müslüman olması gerekir.

Tenfiz Muâvininin, ihtiyaca göre ve Halife ile diğerleri arasında bir vâsıta bulunmasını gerektiren işlere göre, birden fazla olması câizdir.

Tenfiz Muâvininin Halife ile Diğerleri Arasında Vâsıta Olduğu İşler

Şu dört iştir:

1. Devletlerarası İlişkiler: *İster Halife bizzat doğrudan üstlensin, isterse üstlenmek üzere Hâriciye (Dış İlişkiler) Dâiresini görevlendirsin.*

2. Ordu veya Asker

3. Devletin Ordu Dışındaki Cihazları

4. Raiyye ile İlişkiler

Bunlar, Tenfîz Muâvininin kâim olduğu işlerin vâkiasıdır. Dolayısıyla o, Halife ile diğerleri arasında bir vâsıta olduğuna göre, Halife'den aktaran ve Halife'ye aktaran bir cihaz olur. Böylesi bir ilet(iş)im cihazı olmakla birlikte, devlet cihazlarının işlerinden izlemesi gerekenleri de izler.

Fiilî yönetici Halife'dir. Yönetimi, tenfizi ve insanların işlerinin riâyetini (takibini) doğrudan üstlenen odur. Bundan ötürü yönetim cihazları ile, devletlerarası ilişkiler ile, Ümmet ile sürekli irtibat halindedir. Hükümler yayınlar, kararlar alır ve raiyyenin işlerini yerine getirir. Yönetim cihazlarının seyrine, performansına, karşılaştıkları engellere ve duydukları ihtiyaçlara muttali olur. Yine Ümmet'ten gelen talepler, şikâyetler ve işler kendisine ulaştırılır. Yine devletlerarası, diplomatik işleri tâkip eden de odur. O nedenle bu işlerin vâkiası gereği, Tenfîz Muâvininin bu hususlarda Halife'den aktaran ve Halife'ye aktaran bir vâsıta olması gerekir. Şu îtibar ile ki bu işlerin infâzını tâkip etmeye ihtiyaç duyması bakımından, Halife'den gidenleri cihazlara aktarır ve cihazlardan gelenleri Halife'ye aktarır. İşte bundan ötürü Tenfîz Muâvininin, bu tâkip ile kâim olması gerekir ki infaz tamamlansın. Böylece işler hem Halife hem de cihazlar ile tâkip edilir. Halife'nin talebi olmadıkça bu tâkibi bir an olsun durdurmaz. Bu takdirde onun emrine uyması ve tâkibi durdurması gerekir. Çünkü yönetici olan Halife'dir ve infâz edilen onun emridir.

Ordu ve devletlerarası ilişkiler ile ilgili olanlara gelince; bunlar genellikle gizliliğin egemen olduğu ve Halife'ye has olan işlerdir. Dolayısıyla bunları izleyemez ve infâzını tâkip edemez. Ancak eğer Halife kendisinden bu işlerden bir şeyi izlemesini talep ederse, yalnızca Halife'nin kendisinden izlemesini talep ettiği hususu izleyebilir. Başkasını izleyemez.

Gözetilmesi, taleplerinin infâz edilmesi, uğradığı haksızlıkların giderilmesi bakımından Raiyye ile olan ilişkilere gelince; bu, Halife'nin ve o yönde niyâbet verdiği kimselerin işidir. Tenfiz Muâvininin işi değildir. Halife'nin kendisinden izlemesini talep ettiği hususlar dışında, bunları izlemeye kalkmaz ki bu yöndeki işi, bunları izlemek değil yerine getirmektir. Tüm bunlar, Halife'nin kâim olduğu işlerin ve dolayısıyla Tenfiz Muâvininin yerine getirdiklerinin vâkiasına bağlıdır.

Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem* ile Hulefâ-ir Râşidîn döneminde -ki o dönemde "*Kâtib (Yazıcı)*" olarak işâret edilen- Tenfiz Vezîri'nin işlerinden bazı örnekler:

1. Devletlerarası İlişkiler hakkındaki örnekler:

- Hudeybiye Anlaşması:

Nitekim el-Buhârî'nin el-Misver ve Mervân yoluyla rivayetinde şöyle geçti:

فدعا النبي صلى الله عليه وسلم الكاتب...

"*Nebi SallAllahu Aleyhi ve Sellem Kâtib'i çağırıldı...*"

Ebu Yûsuf, "*Kitâb-ul Harâc*"daki rivayetinde şöyle dedi:

وحدثني محمد بن اسحق والكلبي، زاد بعضهم على بعض في الحديث، وفيه:

وقال: اكتبوا...

"*Muhammed ibn-u İshak ve el-Kilbî bana hadis olarak bildirdi ki bazıları hadiste bazılarından ziyâdede bulundu. Dedi ki: "Yazın!.." (Ancak Kâtibin ismini zikretmedi)."*

İbn-i Kesîr de rivayetinde şöyle dedi:

قال ابن اسحق قال الزهري... ثم دعا رسول الله صلى الله عليه وسلم علي بن

أبي طالب رضي الله عنه فقال: اكتب...

"*İbn-u İshak dedi ki ez-Zuhrî dedi ki... Sonra Rasulullah SallAllahu Aleyhi ve Sellem Ali ibn-u Ebî Tâlib RadiyAllahu*

Anh'i çağırıldı ve dedi ki: "**Yaz!**.."

Ebu Ubeyde'nin, *el-Emvâl*'de İbn-u Abbâs'tan rivayetinde şöyle geçti:

... فقال لعلي: أكتب يا علي...

"...Ali'ye dedi ki: "**Yaz, Yâ Ali!**"..."

Yine el-Hâkim'in İbn-u Abbâs'tan yaptığı, ez-Zehebî'nin sahihleyip muvâfakât verdiği rivayetinde de şöyle geçti:

... اكتب يا علي...

"... "**Yaz, Yâ Ali!**"..."

Bu anlaşmanın metni meşhurdur ve burada zikretmeye lüzum yoktur.

- *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*'in Hirakl'e Mektubu:

İbn-u Mâce dışında muhaddisler topluluğu rivayet etti ki, İbn-u Abbâs'tan, onun da Ebî Sufyân'tan rivayetiyle el-Buhârî'deki lafzı şöyledir:

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ، مِنْ مُحَمَّدٍ عَبْدِ اللَّهِ وَرَسُولِهِ إِلَى هِرَقْلٍ عَظِيمِ الرُّومِ، سَلَامٌ عَلَى مَنْ اتَّبَعَ الْهُدَى، أَمَا بَعْدَ، فَإِنِّي أَدْعُوكَ بِدَعَايَةِ الْإِسْلَامِ، أَسْلَمَ تَسْلَمُ بِوَيْتِكَ اللَّهُ أَجْرَكَ مَرَّتَيْنِ، فَإِن تَوَلَّيْتَ فَإِن عَلَيْكَ إِثْمُ الْأَرِيسِيِّينَ، وَ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ تَعَالَوْا إِلَى كَلِمَةٍ سَوَاءٍ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ أَلَّا نَعْبُدَ إِلَّا اللَّهَ وَلَا نُشْرِكَ بِهِ شَيْئًا وَلَا يَتَّخِذَ بَعْضُنَا بَعْضًا أَرْبَابًا مِنْ دُونِ اللَّهِ فَإِن تَوَلَّوْا فَقُولُوا اشْهَدُوا بِأَنَّا مُسْلِمُونَ

"Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla, Allah'ın kulu ve Rasulü Muhammed'den Rumların büyüğü Hirakl'e. Selâm hidâyete tâbi olanların üzerine olsun. Emmâ ba'd. Muhakkak ki ben seni İslâm'a dâvet ediyorum. Müslüman ol, selâmeti bul! Allah da ecrini iki kat versin. Eğer yüz çevirirsen, Ârisîlerin günahı üzerine olur. (Ârisîler, Kisra'nın Mecusî olan kavmidir. Hirakl, Ehl-il Kitâb olduğu halde bu dâveti reddetmesi halinde onlar gibi olur, demektir) **ve 'Ey Ehl-il Kitâb! Bizimle sizin aranızda müşterek bir söze geliniz: Allah'tan başkasına tapmaya-**

lüm ve O'na hiçbir şeyi şirk (ortak) koşmayalım. Birbirimizi Allah'tan başka Rabler edinmeyelim. Eğer yüz çevirirlerse: 'Şâhid olun ki, bizler Müslümanlarız!' deyin. (Âl-i İmrân 64)"

- Hirakl'in Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in Mektubuna Cevâbî Mektubu:

Ebu Ubeyde, *"el-Emvâl"*de Bekr ibn-u Abdullah el-Muznî'den şöyle tahric etti:

... وكتب إلى رسول الله صلى الله عليه وسلم أنه مسلم، وبعث إليه بدنانير. فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم حين قرأ الكتاب: كذب عدو الله ليس بمسلم، ولكنه على النصرانية

"... O, Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'e Müslüman olduğunu yazdı ve O'na dinarlar gönderdi. Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem* mektubu okuduğunda şöyle dedi:

كذب عدو الله ليس بمسلم، ولكنه على النصرانية

"Yalan söylüyor, Allah düşmanı! Müslüman değildir, velâkin o Nasrânîlik üzeredir."⁹

- Ehl-i Menbec'in Ömer'e Mektubu ve Onlara Cevabı:

Ebu Yûsuf, *"Kitâb-ul Harâc"*da şöyle dedi:

وحدثنا عبد الملك بن جريج عن عمرو بن شعيب أن أهل منبج -قوم من أهل الحرب وراء البحر- كتبوا إلى عمر بن الخطاب رضي الله عنه: دعنا ندخل أرضك تجاراً وعشراً. قال: فشاور عمر أصحاب رسول الله صلى الله عليه وسلم في ذلك فأشاروا عليه به؛ فكانوا أول من عُثِرَ من أهل الحرب

"AbdulMelîk ibn-u Cerîc, Amru ibn-u Şu'ayb'dan Ehl-i Menbec'in -ki onlar deniz ötesinde Harp ehlinden olan bir kavim idi- Ömer ibn-ul Hattâb RadîyAllahu Anh'e şöyle yazdıklarını hadis olarak nakletti: "Biz toprağına tüccar olarak girelim,

⁹ el-Hâfız (İbn-u Hacer el-Askalânî), el-Feth'de şöyle dedi: *"Bekr'in mürselinden sahih bir isnâd ile"*

sen de bizden öşür al.” Dedi ki, Ömer Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem'in Ashâbı ile bu hususta istişare etti. Onlar da buna yönelttiler. Böylece onlar, Harp ehlinde öşür alınanların ilki oldular.”

2. Ordu veya Asker hakkında yazışmalardan örnekler:

- Ebî Bekr'in Hâlid'e eş-Şâm'a Sefer Düzenlemesini Emrettiği Mektubu:

Ebu Yûsuf, “*Kitâb-ul Harâc*”da şöyle dedi:

وكان خالد أراد أن يتخذ الحيرة داراً يقيم بها، فأتاه كتاب أبي بكر يأمره بالمسير إلى الشام مدداً...

“Hâlid, el-Hîra'yı yerleşmek istediği bir mekân (karargâh) edinmek istediği bir sırada kendisine Ebu Bekr'in mektubu ulaştı ki kendisine eş-Şâm'a sefer düzenlemesini emrediyordu...”

- eş-Şâm'daki Askerlerin Ömer'den Yardım İstemeleri ve Ömer'in Onlara Mektubu:

Adamları sahih adamlar olan bir isnâd ile Ahmed ve sahih isnâd ile Ebu Hâtim ibn-u Hibbân, Semmâk'tan İyâd el-Eş'ârî'nin şöyle dediğini işittiğini rivayet ettiler:

شهدت اليرموك وعلينا خمسة أمراء: أبو عبيدة بن الجراح، ويزيد بن أبي سفيان، وابن حسنة، وخالد بن الوليد، وعياض، وليس عياض هذا بالذي حدث سماكاً، قال وقال عمر: إذا كان قتال فعليكم أبو عبيدة. قال: فكتبنا إليه إنه قد جاش إلينا الموت واستمددناه. فكتب إلينا: إنه قد جاءني كتابكم تستمدوني، وإنني أدلكم على من هو أعز نصراً وأحضر جنداً، الله عز وجل فاستنصروه، فإن محمداً صلى الله عليه وسلم قد نصر يوم بدر في أقل من عدتكم، فإذا أتاكم كتابي هذا فقاتلوهم ولا تراجعوني. قال: فقاتلناهم فهزمتناهم وقتلناهم أربعة فراسخ...

“el-Yermuk'a şâhid oldum ve başımızda beş komutan vardı: Ebu Ubeyde ibn-ul Cerrâh, Yezîd ibn-u Ebî Sufyân, İbn-u Hasene, Hâlid ibn-ul Velîd ve İyâd.” Bu, Semmâk'tan hadisi

nakleden İyâd değildir, dedi. Ömer dedi ki: “Savaş olursa, başınızdaki Ebu Ubeyde’dir.” Dedi ki: “Biz de ona, ölümün bize ağır ağır yaklaştığını yazıp kendisinden yardım istedik.” Bize şöyle yazdı: “Benden yardım isteyen mektubunuz bana ulaştı. Ben de sizi, Nusreti en azîz olana ve askerleri en hazır olana işâret ediyorum ki O, Allah Azze ve Celle’dir. Öyleyse O’ndan Nusret isteyin. Zira Muhammed, Bedir Günü, sayıca sizden az olduğu halde zafer elde etmiştir. Dolayısıyla size bu mektubum geldiğinde, hemen onlarla savaşın ve sakın bana başvurmayın!” Dedi ki: “Bunun üzerine biz de hemen onlarla savaştık ve onlarla dört fersahlık (yaklaşık 20 km) (bir alanda) savaştığımız halde onları hezîmete uğrattık.”

- eş-Şâm Ordusu’nun Ömer ibn-ul Hattâb’a Mektubu:

إنا إذا لقينا العدو، ورأيناهم قد كفروا -أي غطوا أسلحتهم بالحريز- وجدنا لذلك رعباً في قلوبنا. فكتب إليهم عمر: وأنتم فكفروا أسلحتكم كما يكفرون أسلحتهم

“Düşmanla karşılaştığımızda silahlarını gizlediklerini -yani silahlarını ipekle sakladıklarını- gördük. Bunun için kalplerimizde bir korku bulduk. Sonra Ömer onlara şöyle yazdı: “Onlar silahlarını nasıl gizliyorlarsa, siz de silahlarınızı gizleyin” İbn-u Teymiyye, “el-Fetâvâ”da zikretti.

3. Devletin Ordu Dışındaki Cihazları hakkındaki meşajlaşmalardan ve yazışmalardan örnekler:

- SallAllahu Aleyhi ve Sellem’in Mu’âz’a Öşür Hakkındaki Mektubu:

Yahya ibn-u Âdem, yönetim hakkındaki “Kitâb-ul Harâc”da şöyle rivayet etti:

كتب رسول الله صلى الله عليه وسلم إلى معاذ باليمن: فيما سقت السماء أو سقي غيلاً العشر، وما سقي بالغرب فنصف العشر

“Rasulullah SallAllahu Aleyhi ve Sellem el-Yemen’deki

Mu'âz'a şöyle yazdı: "Yağmur veya akarsu ile sulanan (tarlalardan) bir öşür, kırba ile sulanan (tarlalardan) yarım öşür alınır." eş-Şî'bî de bir benzerini rivayet etti.

- *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in el-Munzir ibn-u Sâvâ'ya Cizye Hakkındaki Mektubu:

Ebu Yûsuf, el-Harâc'da Ebî Ubeyde'den şöyle dediğini zikretti: "*Rasulullah SallAllahu Aleyhi ve Sellem el-Munzir ibn-u Sâvâ'ya şöyle yazdı:*

أن من صلى صلاتنا واستقبل قبلتنا وأكل ذبيحتنا فذلك المسلم له ذمة الله وذمة رسوله فمن أحب ذلك من المجوس فهو آمن ومن أبى فعلية الجزية

"Her kim salâtımızı kılar, Kiblemize yönelir ve kestiklerimizi yerse o, Allah'ın zimmetini ve Rasulü'nün zimmetini hak eden bir Müslüman'dır. Mecusîlerden her kim bundan hoşlanırsa, iman etmiştir. Her kim de yüz çevirirse, cizye vermesi gerekir."

- Ebî Bekr'in el-Bahreyn'e Gönderdiğinde Enes'e Zekâtın Farziyeti Hakkındaki Mektubu:

El-Buhârî, Enes'ten, *أن أبا بكر رضي الله عنه كتب له فريضة الصدقة... التي أمر الله ورسوله صلى الله عليه وسلم... El-Buhârî, Enes'ten, "Ebâ Bekr RadiyAllahu Anh'in kendisine Allah'ın ve Rasulü SallAllahu Aleyhi ve Sellem'in emrettiği zekâtın farziyeti hakkında yazdığını"* tahrir etti.

- Ömer'in er-Ramâde (Kıtık) yılında Amr-u ibn-ul Âss'a Mektubu ve Amr'ın Ona Cevâbı:

*"Sahih"*inde İbn-u Huzeyme, *"Muslim'in şartına göre sahihtir"* diyen el-Hâkim, *"es-Sunen"*inde el-Beyhakî ve *"et-Tabakât"*ında İbn-u Sa'd, Zeyd ibn-u Eslem'den, o da baba-sından şöyle dediğini rivayet ettiler:

لما كان عام الرمادات وأجدبت بلاد العرب، كتب عمر بن الخطاب إلى عمرو

بن العاص: من عبد الله أمير المؤمنين إلى عمرو بن العاص، إنك لعمرى ما تبالي إذا سمنت ومن قبلك أن أعجف أنا ومن قبلي، ويا غوثاه. فكتب عمرو: السلام عليك، أما بعد، لبيك لبيك، أنتك غير أولها عندك وآخرها عندي، مع أني أرجو أن أجد سيلاً أن أحمل في البحر

“Arap beldelerinde yağmursuz-kurak geçen kıtlık yılında, Ömer ibn-ul Hattâb, Amru ibn-ul Âss’a şöyle yazdı: “Allah’ın kulu, Mü’minlerin Emîri’nden Amru ibn-ul Âss’a. Ömrüm hakkı için, sen ve yanındakiler şişmanlarken ben ve yanımdakiler zayıflıyor, ama senin umrunda değil! Hey İmdat!” Amr şöyle yazdı: “es-Selâmu Aleyk. Emmâ ba’d. Lebbeyk, Lebbeyk (Bu-yursunlar Efendim) Sana öyle bir kervan geliyor ki başı sendedir, sonu da bende. Bununla birlikte umarım, denizde taşıyacağım bir yol da bulabilirim.”

- Muhammed ibn-u Ebî Bekr’in Mürtedler Meselesi Hakkında Ali’ye Mektubu ve Ali’nin Ona Cevâbı:

İbn-u Ebî Şeybe, Kâbûs ibn-ul Muhârik’tan, o da babasından şöyle dediğini tahrir etti:

بعث علي محمد بن أبي بكر أميراً على مصر، فكتب إلى علي يسأله عن زنادقة، منهم من يعبد الشمس والقمر، ومنهم من يعبد غير ذلك، ومنهم من يدعي الإسلام. فكتب إليه وأمره في الزنادقة أن يقتل من كان يدعي الإسلام، ويترك سائرهم يعبدون ما شاءوا

“Ali, Muhammed ibn-u Ebî Bekr’i Mısır’a gönderdi. Ardından Ali’ye yazıp Zındıklar hakkında sordu. Onlardan bir kısmı güneşe ve aya tapıyor, bazıları da başka şeylere tapıyordu. Bazıları da İslâm olduklarını iddia ediyordu. Bunun üzerine ona Zındıklar hakkında yazıp İslâm olduklarını iddia edenleri öldürmesini, diğerlerini ise istediklerine tapmak üzere bırakmasını emretti.”

4. Doğrudan Raiyyeye Yönelik Yazılar hakkındaki örnekler:

- *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in Ehl-i Necran'a Mektubu:

Ebu Dâvûd, es-Seddî'den, o da İbn-u Abbâs'tan rivayet etti. El-Munzirî, *"es-Seddî'nin İbn-u Abbâs'tan işittiği dikkate alınmalıdır."* dedi. Yine Ebu Ubeyde, *"el-Emvâl"*de Ebî Melîh el-Hezelî'den rivayet etti ki bunun sonu şöyledir:

شهد بذلك عثمان بن عفان ومعيقب، وكتب

"Buna Osman ibn-u Affân ile Mu'aykib şâhid oldu ve yazdı."

Ebu Yûsuf da *"Kitâb-ul Harâc"*da rivayet etti ve Kâtib'in el-Muğîra ibn-ul Şu'be olduğunu zikretti. Sonra Ebu Yûsuf, Ebî Bekr'in onlara mektubunu ve Kâtib'in el-Muğîra olduğunu zikretti. Sonra Ömer'in mektubunu ve Kâtib'in Mu'aykib olduğunu zikretti. Sonra Osman'ın onlara mektubunu ve Kâtib'in yardımcısı Humrân olduğunu zikretti. Sonra Ali'nin mektubunu ve Kâtib'inin Abdullah ibn-u Ebî Rafî' olduğunu zikretti.

- *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in Temîm ed-Dârî'ye Mektubu:

Ebu Yûsuf, *"el-Harâc"*da bunu zikretti ve şöyle dedi:

قام تميم الداري وهو تميم بن أوس -رجل من لحم- فقال يا رسول الله، إن لي جيرة من الروم بفلسطين، لهم قرية يقال لها حبرى، وأخرى يقال لها عينون، وإن فتح الله عليك الشام فهبما لي، فقال: هما لك. قال: فاكتب لي بذلك، فكتب له: بسم الله الرحمن الرحيم، هذا كتاب من محمد رسول الله لتميم بن أوس الداري، أن له قرية حبرى وبيت عينون قريتها كلها، وسهلها وجبلها وماؤها وحرثها وأنباطها وبقرها ولعقبه من بعده، لا يجاقه فيها أحد، ولا يلحد عليهم أحد بظلم، فمن ظلم وأخذ منهم شيئاً فإن عليه لعنة الله والملائكة والناس أجمعين. وكتب علي؛

"Temîm ed-Dârî -ki o, Lehem'den bir adam olan Temîm ibn-u Evs'tir- ayağa kalkarak şöyle dedi: "Yâ RasulAllah! Benim Filistin'de Rum komşularım var. Onların, birine Hibra, diğlerine Aynûn denilen köyleri var. Allah Sana eş-Şâm'ın fethini lütfederse, bu ikisini bana verir misin?" Şöyle buyurdu: "O iki-

si senindir.” Bunun üzerine dedi ki: “Öyleyse bunu benim için yazdır.” O da şöyle yazdırdı: “**Rahmân ve Rahîm olan Allah’ın adıyla. Bu, Allah’ın Rasulü Muhammed’den Temîm ibn-u Evs ed-Dârî’ye bir yazıdır. Hibra köyü ile Beyt Aynûn köyü, ovaları, dağları, suları, tarlaları, bitkileri ve sığırları ile, bütünüyle kendisine, kendisinden sonra da nesline aittir. Oralarda kimse hak iddiasında bulunmasın, kimse onlara haksızlık etmeye kalkışmasın. Her kim onlardan bir şeyi alarak haksızlık yaparsa Allah’ın, Meleklerin ve tüm insanların lâneti onun üzerine olsun!”** Bunu Ali yazdı.”

Ebî Bekr de yönetime gelince bunlar hakkında bir mektup yazdı ki nüshası şöyledir:

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ، هَذَا كِتَابٌ مِنْ أَبِي بَكْرٍ أَمِينِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الَّذِي اسْتَخْلَفَ فِي الْأَرْضِ، كَتَبَهُ لِلدَّارِيِّينَ، أَنْ لَا يَفْسُدَ عَلَيْهِمْ مَا بِيَدِهِمْ مِنْ قَرْيَةٍ حَبْرَى وَعَيْنُونَ، فَمَنْ كَانَ يَسْمَعُ وَيَطِيعُ لِلَّهِ فَلَا يَفْسُدُ مِنْهُمَا شَيْئًا، وَلِيَقُمْ عَمُودِي الْبَابِينَ عَلَيْهِمَا، وَلِيَمْنَعَهُمَا مِنَ الْمَفْسُدِينَ

“Rahmân ve Rahîm olan Allah’ın adıyla. Bu, yeryüzünde Halife kılınan, Rasulullah’ın Emîni Ebî Bekr’den ed-Dârîlere bir yazıdır. Ellerindeki Hibra ve Aynûn köylerinden dolayı kendilerine bozgunculuk yapılmasın! Her kim Allah’ı işitip itaat ediyorsa, o ikisinden hiçbir şeyi ifsâd etmesin. Önlerine iki kapı sütun dikilsin ve bozgunculardan men edilsin.”

İşte böylece Halife’nin yazışmalarında ihtiyaç duyduğu miktarda Kâtipler tâyin etme hakkı vardır. Hatta tâyin edilmedikleri takdirde vâcibin ifâsının tamamlanamaması halinde de vâcib haddine kadar varır. Sîret sahipleri, Rasulullah SallAllahu Aleyhi ve Sellem’in yaklaşık yirmi (20) Kâtibi bulunduğunu belirttiler. Nitekim el-Buhârî, “Sahih”inde Rasulullah SallAllahu Aleyhi ve Sellem’in Zeyd ibn-u Sâbit’e,

kendisine yazdıkları zaman Nebi *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'e okuması için Yahudi yazısını öğrenmesini emrettiğini, onun da on beş günde öğrendiğini rivayet etti. Yine İbn-u İshâk, Abdullah ibn-u Zubeyr'den şöyle rivayet etti:

أن رسول الله صلى الله عليه وسلم استكتب عبد الله ابن الأرقم بن عبد يغوث، وكان يجيب عنه الملوک... .

“Rasulullah SallAllahu Aleyhi ve Sellem Abdullah ibn-ul Erkâm ibn-u Abdi Yeğus'a yazdırıyordu. O da O'nun nâmına krallara cevap veriyordu.”

El-Beyhakî de Abdullah ibn-u Ömer *RadiyAllahu An-huma'*dan şöyle dediğini rivayet etti:

أتى النبي صلى الله عليه وسلم كتاب رجل، فقال لعبد الله بن الأرقم: أجب عني، فكتب جوابه، ثم قرأه عليه فقال: أصبت وأحسنتم اللهم وفقه

“Nebi SallAllahu Aleyhi ve Sellem'e bir adamın mektubu geldi ve Abdullah ibn-ul Erkâm'a şöyle dedi: “Benden ona cevap ver!” Sonra (yazdıklarını) O'na okudu. Bunun üzerine şöyle dedi: “İsâbet ettin, güzel yaptın. Allah'ım, onu muvaffak kıl.”

Yine Muhammed ibn-u Sâ'd, Ali ibn-u Muhammed el-Medâinî'den senetleri ile birlikte; Muhammed ibn-u Mesleme'nin bir keresinde Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in emri üzerine bir heyete mektup yazdığını, Ali ibn-u Ebî Tâlib'in ahit (sözleşme) yapıldığı zaman ahitlerin, barış (anlaşması) yapıldığı zaman barışların (anlaşmaların) Kâtibi olduğunu, Mu'aykib ibn-u Ebî Fâtîme'nin de Mühür'ünün başında olduğunu zikretti.

El-Buhârî de *“et-Târih”*de, Muhammed ibn-u Beşşâr yoluyla, o da dedesi Mu'aykib'dan şöyle dediğini tahrir etti:

كان خاتم رسول الله صلى الله عليه وسلم من حديد ملون عليه فضة كان بيدي.

وكان المعقيب على خاتم رسول الله صلى الله عليه وسلم

“Rasulullah SallAllahu Aleyhi ve Sellem’in mührü, üzeri gümüş kaplı demirdendi ve benim elimde idi. El-Mu’aykıb, Rasulullah SallAllahu Aleyhi ve Sellem’in mührünün başında idi.”

VÂLÎLER

Vâlî, Halife'nin Hilâfet Devleti'nin vilâyetlerinden bir vilâyete Yönetici ve Emîr tâyin ettiği şahıstır.

Devletin yönettiği beldeler, birimlere ayrılır. Her birim (ولاية) "*Vilâyet (vâllik)*" olarak adlandırılır. Her vilâyet de birimlere ayrılır. Her birim (عمالة) "*Îmâlet (Âmillik)*" olarak adlandırılır. Vilâyete bakan kişi, (والي) "*Vâlî*" veya (أمير) "*Emîr*" olarak adlandırılır. Îmâlete bakan kişi ise (عامل) "*Âmil*" veya (حاكم) "*Hâkim*" olarak adlandırılır.

Îmâletler, her birine (قصبه) "*Kasaba (Semt)*" denilen idârî birimlere ayrılır. Her kasaba da (الحَيّ) "*el-Hay (Mahalle)*" denilen daha küçük idârî birimlere ayrılır. Kasabanın idârecisine ve kezâ mahallenin idârecisine (مدير) "*Müdür*" denir ki onun işi idâredendir.

Yönetici olmaları bakımından yöneticilere koşulan şartlar, onlara da şart koşulur: Vâlînin, Erkek olması, Hür olması, Müslüman olması, Bâliğ olması, Âkil olması, Âdil olması ve Kifâyet ehlinde olması şarttır. Yine Halife'nin veya bu tâyinde niyâbet verdiklerinin tâyinine ihtiyacı vardır. Halife tarafından olmadıkça Vâlî tâyin edilemez. Vilâyette (vâllikte) veya Îmâratta (Emîrlikte) yani Vâlîlerde ve Emîrlerde asıl olan; Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in amelidir. *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in, beldelere Vâlîler tâyin ettiği ve onlara o bölgelerde yönetim hakkı kıldığı sâbit olmuştur. Nitekim Mu'âz ibn-u Cebel'i el-Cened'e, Ziyâd ibn-u Lebîd'i Hadramevt'e ve Ebâ Mûsâ el-Eş'ârî'yi Zebîd ve Aden'e Vâlî olarak tâyin etmiştir.

SallAllahu Aleyhi ve Sellem Vâlîlerini, yönetime elverişli

ve takvası ile meşhur ilim sahiplerinden seçerdi. Yine onları, üstlendikleri işleri en güzel şekilde yapmak için didinen ve raiyyenin kalplerini îman ile ve Devlet'in heybeti ile dolduran kimselerden seçerdi. Suleymân ibn-u Burayde babasından şöyle dediğini rivayet etti:

كان رسول الله صلى الله عليه وسلم إذا أمّر أميراً على جيش أو سرية أوصاه في خاصته بتقوى الله، ومن معه من المسلمين خيراً

“Rasulullah SallAllahu Aleyhi ve Sellem bir ordu veya bir seriy-yenin başına bir Emîr tâyin ettiği zaman, özel olarak ona Allah'a takvâli olmayı ve beraberindeki Müslümanlara da hayırlı olmayı tavsiye ederdi.” Muslim rivayet etti. Vâlî'nin, vilâyeti üzerinde Emîr olması, bu hadisin kapsamına girmektedir.

Vâlînin Azli

Vâlînin azledilmesine gelince; Halife azledilmesi görüşünde olursa ya da vilâyet halkının çoğu veya onlardan niyâbet alanlar (temsilcileri), kendisinden râzı olmadıklarını ve kendisine kızgın olduklarını açığa vururlarsa Vâlî azledilir. Dolayısıyla şu iki maksatla, vilâyet halkından bir Vilâyet Meclisi seçilmesini benimsiyoruz: Ehli oldukları ve en iyi onlar tanıdıkları için Vâlînin vilâyetlerinin vâkiasını kavramasına yardımcı olmaktır ki vilâyet işlerinin sağlıklı bir şekilde yapılmasında bilgileri ve deneyimleri ile ona destek olsunlar. İkincisi de gerektiğinde Vâlînin yönetiminde Vilâyet Meclisi'nin görüşünü almaktır ki Meclisin çoğunluğu kendisinden şikâyetçi olduğunda Halife onu azletsin. Nitekim Rasul SallAllahu Aleyhi ve Sellem, Abdu Kays heyetinin kendisinden şikâyetçi olması üzerine el-Bahreyn'deki Âmili el-Alâ' ibn-ul Hadramî'yi azletmişti. Yine Halife'nin Vâlîyi sebepsiz

azletme hakkı da vardır. Nitekim Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem* Mu'âz ibn-u Cebel'i el-Yemen'den sebepsiz olarak azletmişti. Ömer de Vâlîleri sebepli ve sebepsiz olarak azletiyordu. Ziyâd ibn-u Sufyân'ı azletmiş ve herhangi bir sebep de beyân etmemişti. İnsanların şikâyeti üzerine Sâ'd ibn-u Ebî Vakkâs'ı azletmiş ve şöyle demişti:

إني لم أعزله عن عجز ولا عن خيانة

“Ben onu ne bir acziyetten ne de bir hıyânetten ötürü azlettim.” Bu da Halife'nin Vâlîyi dilediği zaman azletmeye hakkı olduğuna ve vilâyet ehlinin kendisinden şikâyetçi olması halinde de azletmesi gerektiğine delâlet etmektedir.

Vâlî Türleri

İlk dönemlerde Vilâyet iki kısım idi: (ولاية الصلاة) “(Vilâyet-us Salâh) *Salât Vâlîliği*” ve (ولاية الخراج) “(Vilâyet-ul Harâc) *Harâc Vâlîliği*”. Bundan ötürü târih kitaplarının, emîrlerin vâlîliği konusundaki bahislerinde iki tâbir kullandıkları görülür: **birincisi**, (الإمارة على الصلاة) “*Salât üzere Emîrlik*” ve **ikincisi**, (الإمارة على الصلاة والخراج) “*Salât ve Harâc üzere Emîrlik*”. Yani Emîr ya “*Salâh ve Harâc Emîri*” olur, ya da yalnızca “*Salâh Emîri*” olur. Vilâyet veya İmârat üzerindeki “*Salâh*” kelimesinin mânâsı, yalnızca namazlarında insanlara imamlık yapmak değildir, bilakis mânâsı mal (mâliye) dışındaki tüm işlerde insanlar üzerinde Vâlîlik yapmaktır. Zîra burada “*Salâh*” kelimesi, malların (gelirlerin) toplanması istisnâsı ile (الحكم) “*Yönetim*” anlamına gelmektedir. Vâlî üzerinde “*Salâh ve Harâc*” bir araya gelirse, vâlîliği genel (Genel Vâlî) olur. Vâlîliği yalnızca Salâh veya Harâc üzere sınırlandırılrsa, vâlîliği özel (Özel Vâlî) olur. Tüm bu durumlarda özel vâlîlik hakkında Halife'nin düzenlemelerine başvurulur. Harâca

tahsis etmeye hakkı olduğu gibi, Kadâya (Yargıya) tahsis etmeye ve yine Mâliye, Kadâ ve Ordu dışındakilere tahsis etmeye de hakkı vardır ve devletin idâresi ile vilâyetin idâresi için nasıl hayırlı görüyorsa öyle hareket edebilir. Çünkü Şeriat, Vâlî için muayyen işler belirlememiş ve tüm yönetim işlerine sahip olmasını da vâcip kılmamıştır. Yalnız Vâlînin veya Emîrin işini, Yönetim ve Sultan olarak veya yine Halife'nin Nâibi olarak muayyen bir mekân için Emîr olarak belirlemiştir. Bu, Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in amelinden dolayıdır. Fakat O, Halife'ye Genel Vâlî olarak velâyet verme hakkı tanıdığı gibi uygun gördüğü işlerde Özel Vâlî olarak velâyet verme hakkı da tanımıştır. Nitekim bu, Rasul *Aleyhi's-Salatu ve's-Selam*'ın amelinde açıkça görülmüştür. Zira *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*, Genel Vâlî olarak velâyet vermiştir ki, Amru ibn-u Hazm'a el-Yemen'de Genel Vâlî olarak velâyet vermiştir. Yine Özel Vâlî olarak velâyet vermiştir ki, Ali ibn-u Ebî Tâlib'e el-Yemen'de Kadâ üzere velâyet vermiştir. "*Sîret-i İbn-i Hişâm*"da, Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in Ferve ibn-u Museyk'i, Murâd, Zebîd ve Muzhic kabîleleri üzerine tâyin ettiği ve onunla birlikte Hâlid ibn-u Sa'îd ibn-ul Âss'ı da Sadaka (Zekât) üzere gönderdiği belirtilmiştir. Yine orada, *Aleyhi's-Salatu ve's-Selam*'ın Ziyâd ibn-u Lebîd el-Ensârî'yi Hadramevt'e gönderip Sadaka üzere tâyin ettiği ve Ali ibn-u Ebî Tâlib'i de hem Necrân'a sadakalarını ve cizyelerini toplamak üzere gönderdiği, hem de -el-Hâkim'in de zikrettiği gibi- el-Yemen'e Kâdî (Yargıç) olarak gönderdiği bildirilmiştir. "*el-İstî'âb*"da ise *Aleyhi's-Salatu ve's-Selam*'ın, Mu'âz ibn-u Cebel'i el-Cened'e insanlara Kur'ân ve İslâm'ın şiarlarını öğretmek üzere gönderdiği ve ona orada el-Yemen'deki Âmillerden sadakaları alma yetkisi verdiği belirtilmiştir.

Her ne kadar Halife'nin bir Vâliyi, Genel Vâlilik veya Özel Vâlilik ile tâyin etmesi câiz olsa da, Abbâsî Halifelerinin zaa-fiyet döneminde sâbit olmuştur ki, Genel Vâlîlik vilâyetlerin bağımsızlığına (devletten kopmasına) imkân sağladı. O kadar ki Halife için Sultandan (hâkimiyet nâmına) kala kala ismi ile duâ edilmesi ve adına para bastırılması kaldı. İşte böylelikle Genel Vâlilik, İslâmî Devlet için zarara sebep oldu.

Vâlîye hem Genel Vâlî olarak velâyet verilmesinin câiz oluşundan, hem de Özel Vâlî olarak velâyet verilmesinin câiz oluşundan ve Genel Vâlîliğin devlet üzerinde zarara ve tehlikeye yol açmasından dolayı bizler, Vâlînin, takvâsının zayıflaması halinde Halife'den bağımsızlaşmasına imkân verebilecek hususlar hâricinde Özel Vâlî olarak velâyet verilmesini benimsiyoruz. Vâkıanın istikrâsından (tümevarımından) anlaşılmıştır ki bu hususlar; Ordu, Kadâ (Yargı) ve Mal (Mâliye)'dir. Dolayısıyla Hilâfet Devleti'nin cihazlarından herhangi bir diğ-er cihaz gibi, bunlar da Halife'ye bağılı ayrı cihazlar haline getirilir, yani Vâlîden bağımsızlaştırılır.

Vâlî Bir Vilâyetten Diğ-er Bir Vilâyete Nakledilemez

Vâlî bir vilâyetten bir diğ-er vilâyete nakledilemez. Ancak önce alınır, sonra ikinci kez velâyet verilebilir. Çünkü Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem* Vâlîleri azlediyordu. Nitekim bir Vâlîyi bir mekândan diğ-er bir mekâna naklettiği rivayet edilmemiştir. Ayrıca Vilâyet (vâlîlik) sarîh (net) lafızlar ile gerçekleşen akitlelerden bir akittir ki bir bölge veya belde üzerindeki vilâyet akdinde, Vâlînin yöneteceği mekân sınırlan-dırılır. Halife kendisini azletmediği sürece, yönetim salâhi-yetlerine sahip olmayı sürdürür. Kendisini azletmediği sü-rece orada Vâlî olarak kalmaya devam eder. Nakil yoluyla başka bir mekâna nakledildiği zaman, bu nakil ile hem ilk

mekânından azledilmiş olmaz, hem de nakledildiği mekân üzere velâyet verilmiş olmaz. Çünkü onun ilk mekândan ayrılması, oradaki velâyetten azledildiğine dair sahih lafız gerektirir. Nakledildiği mekân için velâyet verilmesi de bu mekâna has yeni bir velâyet akdi gerektirir. İşte buradan alınmıştır ki Vâlî nakil yoluyla bir mekândan diğer bir mekâna nakledilemez, bilakis bulunduğu mekândan azledilir ve yeni bir mekân için yeni bir velâyet verilir.

Halife, Vâlilerin İşlerini İncelemelidir

Halife, Vâlilerin işlerini araştırmalı ve -gerek doğrudan gerekse durumlarını açığa çıkarmak ve teftiş etmek üzere niyâbet vereceği kimseler tâyin ederek- üzerlerinde sıkı bir gözetici olmalıdır. Kezâ Muâvinler de sorumlu kılındıkları vilâyetlerdeki Vâlîlerin işleri üzerinde sıkı gözeticiler olmalı, onların durumlarından gözlemledikleri ve -Tefvîz Muâvini'nin işi konusunda önceden beyân edildiği veçhile- onlara yönelik yaptırtdıkları icraatlar hakkında Halife ile mütâlaa etmelidirler. İşte böylece Halife, Vâlilerin durumlarına muttali ve işlerinin tâkipçisi olur. Yine hepsini veya bir kısmını, zaman zaman toplamalı ve raiyyenin kendileri hakkındaki şikâyetlerini pür dikkat dinlemelidir.

Nitekim Nebi *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in, -Mu'âz'a ve Ebî Mûsâ'ya yaptığı- velayet verdiği zaman Vâlileri iyice araştırdığı, -Amru ibn-u Hazm'a yaptığı gibi- nasıl hareket etmeleri gerektiğini beyân ettiği ve -el-Bahreyn'e Vâlî tâyin ettiği zaman استوص بعدد قيس خيراً وأكرم سرااتهم "**Abdi Kays'a hayır tavsiye et, liderlerine de ikramda bulun!**" diyerek Ebân ibn-u Sa'îd'e yaptığı gibi- bazı önemli hususlarda onlara tembihte bulunduğu sâbit olmuştur.

Yine *Aleyhi's-Salatu ve's-Selam*'ın Vâlîleri hesaba çektiği, durumlarını açığa çıkarttığı, onlar hakkında kendisine aktarılanları dinlediği ve Vâlîleri toplananlar ve harcananlar konusunda muhâsebe ettiği de sâbit olmuştur. Nitekim el-Buhârî ve Muslim, Ebî Humeyd es-Sâ'idî'den şöyle dediğini rivayet etmişlerdir:

أن النبي صلى الله عليه وسلم استعمل ابن اللثبيّة على صدقات بني سليم، فلما جاء إلى رسول الله صلى الله عليه وسلم وحاسبه، قال: هذا الذي لكم، وهذه هدية أهديت لي. فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم: فهلاًّ جلست في بيت أبيك وبيت أمك حتى تأتيك هديتك إن كنت صادقاً.. الحديث

“Nebi, İbn-ul Lutbiyye’yi Benî Suleym sadakaları (zekâtları) üzerine görevlendirdi. Rasulullah SallAllahu Aleyhi ve Sellem’e geldiğinde onu muhâsebe etti. O dedi ki: “Sizin için olan budur, bu da bana hediye edilen hediyedir.” Bunun üzerine Rasulullah SallAllahu Aleyhi ve Sellem ona şöyle dedi: “Babanın ve ananın evinde otursaydın da hediyen sana gelseydi ya?! Doğruysan eğer!”

Ömer *RadiyAllahu Anh* de Vâlîler üzerinde sıkı bir gözetici idi. Muhammed ibn-u Mesleme’yi, durumlarını açığa çıkarmak ve teftiş üzere tâyin etmişti. Yaptıklarını gözden geçirmek, raiyyenin kendileri hakkındaki şikâyetleri pür dikkat dinlemek, onlarla birlikte vilâyetin işleri hakkında müzâkerelerde bulunmak üzere Vâlîleri Hacc mevsiminde toplamıştı. Nitekim Ömer *RadiyAllahu Anh*'den çevresindekilere şöyle dediği rivayet edildi:

أرأيتم إذا استعملت عليكم خير من أعلم ثم أمرته بالعدل، أكنت قضيت الذي عليّ، قالوا: نعم، قال: لا، حتى أنظر في عمله، أعمل بما أمرته به أم لا

“Bildiklerimin en hayırlısını üzerinize (Vâlî, yönetici olarak) tâyin etsem, sonra da adâlet ile (davranmasını) emretsem, üzerimdekini (sorumluluğumu) yerine getirdiğim görü-

şünde olur musunuz?” Dediler ki: “Evet.” Dedi ki: “Hayır, tâ ki tâkâtını ve emrettiklerimi yapıp yapmadığını görünceye kadar.”

Yine Vâlîlerini ve Âmillerini sıkı bir şekilde hesaba çekiyordu. Onları muhâsebesinde şiddeti öylesi bir dereceye varmıştı ki bir ara onlardan birini, hakkındaki delil henüz kesinleşmemiş iken, sırf şüphe üzerine azletmişti. Bazen şüphe derecesine varmayan bir tereddütten ötürü dahi azlettiği oluyordu. Bir gün kendisine bu hususta sorulduğunda şöyle demişti:

هان شيء أصلح به قوماً أن أبدلهم أميراً مكان أمير

“Kendileri için bir Emîrin mekânını başka bir Emîr ile değiştirmem bir toplumu düzeltecekse, bu benim için elbette çok kolay bir şeydir.”

Böylesi bir şiddet ile birlikte onların ellerini serbest bırakıyor, yönetimdeki heybetlerini koruyor, onlara kulak veriyor ve hüccetlerini kendilerinden dinliyordu. Bir hüccete iknâ olduğu zaman, iknâ olduğunu gizlemiyor, ondan sonra da görevlisini övmekten geri kalmıyordu. Bir gün Hums üzerindeki Âmili Umeyr ibn-u Sâ'd'ın Hums minberi üzerinde iken şöyle dediği kendisine bildirildi:

لا يزال الإسلام منيعاً ما اشتدَّ السلطان. وليست شدة السلطان قتلاً بالسيف أو ضرباً بالسوط، ولكن قضاءً بالحق وأخذاً بالعدل

“Sultan şiddetli olduğu sürece İslâm sapsağlam kalır. Ama Sultanın şiddeti, kılıçla katlederek veya kırbaçla vurarak olmaz. Bilakis Hak ile hükmederek ve Adâlete yapışarak olur.” Bunun üzerine Ömer RadiyAllahu Anh onun hakkında şöyle dedi:

وددت لو أن لي رجلاً مثل عُمير بن سعد أستعين به على أعمال المسلمين

“Müslümanların işleri hakkında yardımını isteyebileceğim, Umeyr ibn-u Sâ'd gibi bir adamım (yanımda) olmasını ne kadar da çok isterdim.”

CİHÂD

Cihâd, İslâm'ın zirve sütunudur ve İslâm'ın, İslâmî Dâvet'in dışarı taşınması için koyduğu esâsî metoddur. İslâmî Dâvet'in taşınmasına, içeride İslâm hükümlerinin tatbikinden sonra İslâmî Devlet'in aslî işi olarak îtibar edilir.

Zîra Cihâd, Allah'ın Kelâmını yüceltmek üzere Allah yolunda savaşımdır. Savaş ise orduyu, lâzım olan hazırlıkların yapılmasını, komutanların, erkânıharplerin (savaş kurmaylarının), subayların ve askerlerin varlığını ve yine askerî eğitimin, ikmâl maddelerinin ve her tür mühimmâtın bulundurulmasını gerektirir. Ordu için silahın bulunması, silah için de sanâyinin bulunması kaçınılmazdır. Bundan ötürü Sanâyi, Ordunun ve Cihâdın levâzımından (olmazsa olmaz gereklerinden)dir. Bu durum, Devlet'in tüm fabrikalarındaki sanâyinin, Harp Sanâyisi esâsî üzere kurulu olmasını gerektirir.

Kezâ dâhilî durumun istikrârı, Ordu'nun savaştaki azîmetini güçlendirir. Dâhilî durum güvensiz ve istikrârsız ise, bu durum Ordu'yu Cihâda yönelmeden önce bunu zaptetmekle meşgul eder. Öyle ki ardında çalkantılı bir dâhilî (iç) güvenlik bırakarak Cihâda çıktığı takdirde, bu durum Ordu'nun savaşı sürdürme kudretini zaafa uğratacaktır.

Yine devletler ile dış ilişkiler, İslâmî Dâvet'i taşıma esâsî ekseninde olmalıdır.

Tüm bunlardan dolayı, şu dört dâire; Ordu, Dâhilî Emniyet (İç Güvenlik), Sanâyi ve Hâriciye (Dışişleri) dâirelerinin, -Cihad ile doğrudan bağlantılı olmalarından dolayı- Halife'nin Emîrini tâyin edeceği tek bir dâire olmaları mümkündür.

Ancak bu dâirelerin ayrı dâireler olmaları da câizdir. Böylece Halife her bir dâire için bir Müdür, Ordu için de bir

Emîr ve bir komutan tâyin edebilir. Zîra Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem* ğazvelerde ordular için emîrlere tâyin ediyordu ki onların sanâyi ile alâkası yoktu. Bilakis Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem* bunun için başkalarını sorumlu kılıyordu. Polis, devriyeler ve yol kesicilik, hırsızlık... ve benzeri sorunların çözümü bakımından Dâhilî Emniyet de aynı yöndedir. Devletlerarası ilişkiler hakkında da böyle söylenir. Zîra *Salâvâtullahi ve Selâmuhu Aleyh*'in kendi asrındaki krallara ve yöneticilere Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in yazdıklarında da buna delâlet vardır.

Bu dâirelerin ayrı ayrı mesulleri bulunan ayrı ayrı dâireler olabilecekleri aşağıdaki delillerden sâbit olmuştur:

Birincisi: Ordu

- Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem* Zeyd ibn-u Hâris'i Mu'te'de Emîr olarak gönderdi ve Şehîd düşmesi halinde ondan sonra komutan olacakları da tâyin etti. Nitekim İbn-u Sâ'd, Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in şöyle buyurduğunu rivayet etti:

أمير الناس زيد ابن حارثة، فإن قتل فجعفر بن أبي طالب، فإن قتل فعبد الله بن رواحة، فإن قتل فليرتض المسلمون بينهم رجلاً فيجعلوه عليهم

“İnsanların emîri, Zeyd ibn-u Hârise'dir. O katledilirse, Ca'fer ibn-u Ebî Tâlib'dir. O katledilirse, Abdullah ibn-u Ravâha'dır. O katledilirse, Müslümanlar aralarından bir adama razı olup onu başlarına geçirsinler.”

El-Buhârî, Abdullah ibn-u Ömer *RadiyAllahu Anhuma*'dan şöyle dediğini rivayet etti:

أم رسول الله صلى الله عليه وسلم في غزوة مؤتة زيد بن حارثة...

“Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem* Mu'te Ğazvesi'nde

Zeyd ibn-u Hârîse'yi Emîr tâyin etti."

El-Buhârî, Seleme ibn-ul Ekvâ' hadisinden şöyle rivayet etti:

وغزوت مع زيد، وكان يؤمره علينا

"Zeyd ile birlikte ğazveye katıldım. O başımıza Emîr kılınmıştı."

El-Buhârî ve Muslim, Abdullah ibn-u Ömer *RadiyAllahu Anhuma'* dan şöyle dediğini de rivayet ettiler:

بعث النبي صلى الله عليه وسلم بعثاً، وأمر عليهم أسامة بن زيد، فطعن بعض الناس في إمارته، فقال النبي صلى الله عليه... وسلم: إن تطعنوا في إمارته فقد كنتم تطعنون في إمارة أبيه من قبل، وأيم الله إن كان لخليقاً للإمارة

"Nebi SallAllahu Aleyhi ve Sellem bir birlik gönderdi. Başlarındaki Emîr Usâme ibn-u Zeyd idi. Bazıları onun emîrliği hakkında kötü konuşular. Bunun üzerine Nebi SallAllahu Aleyhi ve Sellem şöyle buyurdu: "Şimdi siz onun emîrliğine dil uzatıyorsunuz. Daha önce de babasının emîrliğine dil uzatmıştınız. Allah'a yemin olsun ki o emîrliğe nasıl tamamen layıksa..."

Sahabe, Mu'te Ordusu'nu "جيش الأمراء" *"Emîrler Ordusu"* diye isimlendiriyorlardı. Nitekim Muslim, Burayde'den şöyle dediğini rivayet etti:

كان رسول الله صلى الله عليه وسلم إذا أمر أميراً على جيش أو سرية أوصاه...

"Rasulullah SallAllahu Aleyhi ve Sellem bir orduya yada se-riyyeye bir Emîr tâyin ettiğinde ona tavsiyede bulunurdu..."

- Ebu Bekr, Mürtedler Savaşı'nda ve Yermûk Muârakesi'nde, Hâlid'i komutan tâyin etti. Halife şöyle dedi:

فقد لخالد بن الوليد على الناس، وأمر على الأنصار خاصة ثابت ابن قيس بن شماس، وعليهم جميعاً خالد

"Hâlid ibn-ul Velid insanların başına komutan tâyin edildi."

Özel olarak Ensar'ın başına da Sâbit ibn-u Kays ibn-u Şemmâs komutan tâyin edildi. Hepsinin başında Hâlid vardı."

Yine Ebu Bekr, eş-Şâm askerlerini Yermûk'ta Halîd liderliğinde birleştirdi. İbn-u Cerîr şöyle dedi:

ويعث إليه، وهو بالعراق، ليقدم إلى الشام، فيكون الأمير على من به

"O Irak'ta iken eş-Şâm'a gelmesi ve oradakilere Emîr olması için haber gönderdi."

Kezâ Ömer de eş-Şâm askerlerini Ebû Ubeyde liderliğinde birleştirdi. İbn-u Asâkir şöyle dedi:

وهو أول من سمي أمير الأمراء بالشام

"O, eş-Şâm'da 'Emîrler Emîri' olarak isimlendirilenlerin ilkidir."

İkincisi: Dâhilî Emniyet (İç Güvenlik)

- El-Buhârî, Enes'ten şöyle dediğini rivayet etti:

أن قيس بن سعد كان يكون بين يدي النبي صلى الله عليه وسلم بمنزلة صاحب الشرط من الأمير

*"Kays ibn-u Sa'd Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem nezdinde emîrden Şurta Sahibi (Polis) konumunda idi."*¹⁰

Yine et-Tirmizî şöyle rivayet etti:

كان قيس بن سعد من النبي صلى الله عليه وسلم بمنزلة صاحب الشرطة من الأمير. قال الأنصاري: يعني مما يلي من أموره

"Kays ibn-u Sa'd Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem nezdinde emîrden Şurta Sahibi (Polis) konumunda idi. El-Ensârî dedi ki: Yani bu işleri yürüten kişi idi."

İbn-u Hibbân bu hadisi şöyle diyerek açıkladı:

احتراز المصطفى من المشركين في مجلسه إذا دخلوا

¹⁰ Burada kastedilen, Kays, İbn-u Sâ'd ibn-u Ubâde el-Ensârî el-Hazracî'dir.

“İçeri girdikleri zaman müşriklerden el-Mustafa’yı toplan-
tıda o koruyordu.”

- El-Buhârî, Rasulullah SallAllahu Aleyhi ve Sellem ken-
disini gönderdiğinde Ali ibn-u Ebî Tâlib’in şöyle dediğini ri-
vayet etti:

بعثني رسول الله صلى الله عليه وسلم والزيبر وأبا مرثد، وكلنا فارس، قال:
انطلقوا حتى تأتوا روضة حاج، هكذا قال أبو عوانة حاج، وفي روايةٍ خاخ، فإن فيها
امرأة معها صحيفة من حاطب بن أبي بلتعة إلى المشركين، فأتوني بها، فانطلقنا
على أفراسنا حتى أدركناه، حيث قال لنا رسول الله صلى الله عليه وسلم، تسير
على بعير لها، وقد كان كتب إلى أهل مكة بمسير رسول الله صلى الله عليه وسلم
إليهم. فقلنا: أين الكتاب الذي معك؟ قالت: ما معي كتاب. فأخذنا بها بعيرها،
فابتغينا في رحلها فما وجدنا شيئاً. فقال صاحباي: ما نرى معها كتاباً. فقلت: لقد
علمنا ما كذب رسول الله صلى الله عليه وسلم، ثم حلف علي: والذي يحلف به
نُخرجن الكتاب أو لأجردينك. فأهوت إلى حجرتها، وهي محتجة بكساء، فأخرجت
الصحيفة فأتوا بها رسول الله صلى الله عليه وسلم... الحديث

“Rasulullah SallAllahu Aleyhi ve Sellem beni, ez-Zubeyr’i ve
Ebâ Mirsed’i -ki hepimiz süvâri idik- gönderirken şöyle buyur-
du: **“Hemen harekete geçin, Hâc ravzasına (Ebu Avâne böy-
le Hâc dedi, bir başka rivayette ise (خاخ) Hâh geçti) kadar gi-
din! Orada (mahfe içinde) bir kadın var. Beraberinde
Hâtıb ibn-u Ebi Belta’a’nın Müşriklere bir mektubu var.
Onu bana getirin!”** Atlarımız üzerinde hemen harekete geç-
tik, tâ ki oraya ulaştık. Çünkü Rasulullah SallAllahu Aleyhi ve
Sellem bize onun bir deve üzerinde olduğunu söylemişti. Nite-
kim (mektup) Ehl-i Mekke’ye Rasulullah SallAllahu Aleyhi ve
Sellem’in kendilerine yönelik seferi hakkında yazılmıştı. Dedik
ki: “Beraberindeki mektup nerede?!” Dedi ki: “Beraberimde
mektup yok.” Bunun üzerine devesini çöktürdük ve mahfesini
aradık. Ama bir şey bulamadık. Arkadaşlarımız dediler ki: “Be-
raberinde bir mektup göremiyoruz.” Dedim ki: “Kesinlikle bi-

liyoruz ki Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem asla yalan söylemez.” Sonra Ali şöyle yemin etti: “Adına yemin ettiğim (Allah’a) and olsun ki ya sen o mektubu çıkarırsın, ya da ben senin elbiselerini çıkarırım.” Bunun üzerine saç topuzunu çözdü ki kumaş parçası içine gizlemişti. Sonra mektubu çıkardı. Biz de Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem’e onu getirdik.”

Üçüncüsü: Sanâyi

- Muhakkak ki Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem mancınık ve zırlı yani (bugünkü anlamda) tank yapımını emretmişti. El-Beyhakî, es-Sunen’de Ebî Ubeyde RadiyAllahu Anh’den şöyle dediğini rivayet etti:

ثم إن رسول الله صلى الله عليه وسلم حاصر أهل الطائف، ونصب عليهم المنجنيق سبعة عشر يوماً

“Daha sonra Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem, et-Tâif halkını kuşatma altına aldı. On yedi gün boyunca onları mancınık atışına tabi tuttu.”

Yine Ebu Dâvûd, “el-Murâsîl”de Mekhûl’den şöyle dediğini tahrir etti:

أن النبي صلى الله عليه وسلم نصب المنجنيق على أهل الطائف

“Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem et-Tâif halkını mancınık atışına tâbi tuttu.” es-San’ânî, “Sebîl-us Selâm”da adamlarının sikâ (râvîlerinin güvenilir) olduğunu belirtti.

“es-Sîret-ul Halebiyye” yazarı da şöyle dedi:

أرشدته إليه سلمان الفارسي رضي الله عنه قال: كنا بأرض فارس ننصب المنجنقات على الحصون، فنصيب من عدونا. ويقال إن سلمان رضي الله عنه هو الذي عمله بيده

“Selmân el-Fârisî RadiyAllahu Anh şöyle diyerek dikkatini

ona çakti: “Bizler Fars topraklarında iken kalelere mancınıklar kurardık ve düşmanlarımızı vururduk.” Denilir ki onu eliyyle yapan Selmân RadîyAllahu Anh’dır.”

Yine İbn-ul Kayyîm’de, “Zâd-ul Me’âd”de ve İbn-u Hişâm, “es-Sîra”da İbn-u İshâk’tan şöyle naklettiler:

حتى إذا كان يوم الشدخة عند جدار الطائف، دخل نفر من أصحاب رسول الله صلى الله عليه وسلم تحت دبابة، ثم دخلوا إلى جدار الطائف ليحرقوه، فأرسلت عليهم ثقيف سلك الحديد محماة بالنار، فخرجوا من تحتها، فرمتهم ثقيف بالنبل، فقتلوا منهم رجالاً

“Öyle ki et-Tâif duvarındaki Şedha (kuşatmayı yarma) Günü, Rasullullah SallAllahu Aleyhi ve Sellem’in Ashâbı’ndan bir grup zırhlı altına girdi. Sonra yıkmak üzere et-Tâif duvarına girdiler. Sekîf (kabilesi) ise üzerlerine ateşte kızdırılmış demir parçaları attılar. Bunun üzerine zırhlı altından dışarı çıktılar. Bu kez Sekîf, ucunda ateş parçası bulunan oklar attılar ve onlardan adamlar katlettiler.”

Mancınığa ilk dikkat çeken Selmân’dır. Hatta ilk kez kendi elleri ile yapanın da o olduğu belirtilir. Şüphesiz bunun SallAllahu Aleyhi ve Sellem’in emri ile olması kaçınılmazdır. “es-Sîret-ul Halebiyye”deki kavline bakınız:

أرشدته إليه **“dikkatini ona çakti”** Yani Rasul SallAllahu Aleyhi ve Sellem’in dikkatini buna yönelten o idi. Bu eserlerden (Merfu’, Mevkûf ve Maktu’ hadislerin hepsine Eser denir) anlaşılmaktadır ki Askerî Sanâyi, Halife’nin mesuliyetindedir ve bunu gerçekleştiren düzenlemek üzere dilediği kimseden yardım ister. Nitekim bunun bir Emîre ihtiyacı yoktur, bilakis bir Müdüre ihtiyacı vardır. İşte Selman, Askerî Sanâyi’nin başında bir Emîr değil idi, bilakis mancınık sanâyisinin müdürü idi. Belki de bunun için kendi elleri ile çalışmıştı.

Askerî Fabrikalar Kurulması Farzdır

Askerî fabrikalar kurulması farzdır. Zîra Allah *Subhanehû ve Teâlâ* şu kavlinde (الإرهاب) “korkutma”yı talep etmiştir:

وَأَعِدُوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ وَمِنْ رِبَاطِ الْخَيْلِ تُرْهَبُونَ بِهِ عَدُوَّ اللَّهِ وَعَدُوَّكُمْ
وَأَخْرَيْنَ مِنْ دُونِهِمْ لَأَتَعْلَمُونَهُمُ اللَّهُ يَعْلَمُهُمْ

Onlara karşı gücünüz yettiğince kuvvetten ve (Cihâd için beslenen) savaş atlarından hazırlayın ki hem Allah'ın düşmanlarını, hem kendi düşmanlarınızı, hem de onlardan başka sizin bilmeyip de Allah'ın bildiği diğerlerini korkutasınız. (el-Enfâl 60)

Bu korkutma, hazırlıklar olmadıkça hâsıl olmaz. Hazırlıklar ise fabrikaların varlığını gerektirir. Dolayısıyla bu âyetin delâleti, iltizâm (bağlayıcı gereklilik) delâleti ile veya (ما لا يتم الواجب) (إلا به فهو واجب) “*Kendisi olmadıkça vâcibin tamamlanmayacağı husus da vâciptir*” kaidesine binâen, askerî fabrikaların kurulmasının vâci-biyetine (farziyetine) yöneliktir. Yine Cihâdın vâcibiyetine ilişkin deliller de iltizâm delâleti ile fabrikaların kurulmasının vâcibiye-tine delâlet etmektedir.

Allah'ın Devlet'e kurmasını farz kıldığı fabrikalar, yalnızca askerî fabrikalar ile sınırlı değildir. Dolayısıyla Devlet'in kurması vâcip olan başka fabrikalar da vardır. Nitekim “el-Emvâl fî Devlet-il Hilâfe (Hilâfet Devleti'nde Mâliye)” kitabında bu konu hakkında şöyle geçmektedir:

“Fabrikalar: İnsanların maslahatlarını gözetmesinin vacibiye-tine bağlı olarak Devlet'in inşâ etmesi üzerine vâcip olan iki tür fabrika vardır:

Birinci Tür: Genel Mülkiyet kaynakları ile alâkalı fabrikalardır. Madenlerin çıkarılması, artırılması ve eritilmesi ile ilgili fabrikalar ve petrol çıkarılması ve rafine edilmesi ile ilgili fabrikalar gibi. Fabrikaların bu türü, ürettikleri ve alâkalı oldukları maddelere bağlı olarak Genel Mülkiyet mülkünden olur-

lar. Genel Mülkiyet kaynakları, tüm Müslümanlara ait Genel Mülkiyet mülkleri olduğundan dolayı, fabrikaları da tüm Müslümanlara ait Genel Mülkiyet mülkleri olurlar. Devlet bunları kurma işini, Müslümanlara niyâbeten üstlenir.

İkinci Tür: Ağır Sanâyi ve Silah Sanâyisi ile alâkalı fabrikalardır. Fabrikaların bu türünün, Özel Mülkiyetlerden olmasından ötürü fertlerin mülkleri olması câizdir. Velâkin, böylesi fabrikaların ve sanâyilerin, fertlerin elinde bulunması oldukça zor miktarda muazzam finansman gerektirmesinden ve bugünkü ağır silahların -Rasul SallAllahu Aleyhi ve Sellem'in zamanında ve O'ndan sonra Halifeler zamanında da olduğu gibi- fertlerin mülk edindikleri bireysel silahlar olmamasından dolayı, bunun yerine devlet mülkleri haline gelmiştir ve işletmesi ile Devlet kâim olmuştur. Çünkü gözetim vâcibiyeti, -hele ki Silah Sanâyisinin korkunç bir gelişim göstermesinden ve techizâtının oldukça ağır ve pahalı hale gelmesinden sonra- Devlet'i buna zorlamaktadır. Onun için bu vâcip Devlet'i, Silâh Sanâyisi için fabrikalar ve Ağır Sanâyi için fabrikalar inşa etmekle kâim olmaya zorlamaktadır. Yine de bu, fertlerin bu sanâyileri kurmaktan men edilmesi anlamına gelmez."

İşte bu fabrikaları kurmak Devlet'e vâciptir. Yani Hali-fe'ye vâciptir. Bunun için ya kendisi ile ya da kendisinden niyâbet alanlar ile -ki bunlardan dilediğini yapabilir- doğrudan bağlantılı bir Genel Müdür tâyin eder.

Dördüncüsü: Devletlerarası İlişkiler

Daha önce zikredildiği gibi, devletlerarası ilişkiler bakımından Halife ile devletler arasında bir vâsita olmak, Tenfiz Vezîrinin görevlerindedir.

Bu işin icrâsını üstlenen, Rasul SallAllahu Aleyhi ve Sellem

zamanında bizzat Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*, sonra Hulefâ-ir Râşidîn zamanında da Râşid Halifeler idi. Bu ilişkileri Kâtib yani Tenfiz Vezîri vâsıtası ile doğrudan yürütüyorlardı. Nitekim Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem* Hudeybiye Anlaşması'nın yazışmalarını ve sulh anlaşmalarının akdedilmesini bizzat icrâ ediyordu. Sonra Ömer *RadiyAllahu Anh'dan* nakledildiğine göre, Kısra'nın elçisi gelip kendisini aradığında, onu el-Medine el-Munevvera'nın girişinde uyur halde bulmuştu.

Ayrıca Halife'nin, devletlerarası ilişkileri Tenfiz Vezîri vâsıtası ile doğrudan üstlenmesi câiz olmakla birlikte, benzer şekilde Devlet'in cihazlarından herhangi bir diğer cihaz gibi devletlerarası ilişkileri üstlenen bir Müdür tâyin etmesi de câizdir.

Binâenaleyh, konularının birbirleri ile bağlantılı olmasından dolayı bu dört dâirenin tek bir dâire, Emîr-ul Cihâd Dâiresi olması mümkündür. Daha önce beyân edilen Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in fiiline binâen ayrı ayrı olması da mümkündür.

Askerî alanların alabildiğine genişlediğini, iç sorunların çeşit çeşit çoğaldığını, devletler, ajanlar ve kiralık siyâsî tabakalar nezdindeki entrika sanatlarının fena halde geliştiğini ve suç kategorilerinin korkunç bir boyuta ulaştığını ve kezâ devletlerarası ilişkilerin karmaşıklaştığını, sonra sanâyî sektörlerinin yayıldığını, gelişmiş üretim tekniklerinin derinleştiğini... gördüğümüz günümüzde, bu dâirelerin alanlarının da ister-istemez gelişmesinden dolayı ve yine Cihâd Emîri'nin salâhiyetleri genişletilmesin de Devlet içinde bir kuvvet merkezi haline gelip -takvâsı yayıfladığında- Devlet'e bir zarar getirmesin diye... tüm bunlardan ötürü bu

dâirelerin ayrı ayrı olmasını ve Devlet'in cihazlarından herhangi bir bağımsız cihaz gibi, aşağıdaki çerçevede Halife ile bağlantılı olmasını benimsedik.

- *Cihâd Emîri - Harbiye Dâiresi (Ordu)*
- *Dâhilî Emniyet Dâiresi*
- *Sanâyi Dâiresi*
- *Hâriciye (Dışişleri) Dâiresi*

CİHÂD EMİRİ - HARBİYE DÂİRESİ (ORDU)

Harbiye Dâiresi, Devlet'in cihazlarından bir cihazdır ve başkanı "Cihâd Mûdürü" değil de "Cihâd Emîri" olarak isimlendirilir. Zîra Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem* ordu komutanlarını "Emîrler" olarak isimlendiriyordu. Nitekim İbn-u Sâ'd, Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in şöyle buyurduğunu rivayet etti:

أمير الناس زيد ابن حارثة، فإن قتل فجعفر بن أبي طالب، فإن قتل فعبد الله بن رواحة، فإن قتل فليرتض المسلمون بينهم رجلاً فيجعلوه عليهم

"İnsanların emîri, Zeyd ibn-u Hârîse'dir. O katledilirse, Ca'fer ibn-u Ebî Tâlib'dir. O katledilirse, Abdullah ibn-u Ravâha'dır. O katledilirse, Müslümanlar aralarından bir adama razı olup onu başlarına geçirsinler."

El-Buhârî de Abdullah ibn-u Ömer *RadiyAllahu An-huma'* dan şöyle dediğini rivayet etti:

أمر رسول الله صلى الله عليه وسلم في غزوة مؤتة زيد بن حارثة...

"Rasulullah SallAllahu Aleyhi ve Sellem Mu'te Ğazvesi'nde Zeyd ibn-u Hârîse'yi Emîr tâyin etti."

Yine el-Buhârî, Seleme ibn-u Ekvâ' hadisinden şöyle rivayet etti:

وغزوت مع زيد، وكان يؤمره علينا

"Zeyd ile birlikte ğazveye katıldım. O başımıza Emîr kılınmıştı."

El-Buhârî ve Muslim, Abdullah ibn-u Ömer *RadiyAllahu An-huma'* dan şöyle dediğini rivayet etti:

بعث النبي صلى الله عليه وسلم بعثاً، وأمر عليهم أسامة بن زيد، فطعن بعض

الناس في إمارته، فقال النبي صلى الله عليه... وسلم: إن تطعنوا في إمارته فقد كنتم تطعنون في إمارة أبيه من قبل، وأيم الله إن كان لخليقاً للإمارة

“Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem bir birlik gönderdi. Başlarındaki Emîr Usâme ibn-u Zeyd idi. Bazıları onun emîrliği hakkında kötü konuştular. Bunun üzerine Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem şöyle buyurdu: “Şimdi siz onun emîrliğine dil uzatıyorsunuz. Daha önce de babasının emîrliğine dil uzatmıştınız. Allah’a yemin olsun ki o emîrliğe nasıl tamamen layıksa...”

Sahabe Rıdvânullahi Aleyhim Mu'te Ordusu'nu, (جيش) (الأمراء) “Emîrler Ordusu” olarak isimlendiriyorlardı. Muslim, Burayde'den şöyle dediğini rivayet etti:

كان رسول الله صلى الله عليه وسلم إذا أمر أميراً على جيش أو سرية أوصاه...

“Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem bir orduya ya da seriyeye bir Emîr tâyin ettiğinde ona tavsiyede bulunurdu...”

Harbiye Dâiresi, Silahlı Kuvvetler ile ilgili tüm işleri üstlenir. Bunlar; ordu, techizât, silahlar, mühimmât ve benzerleri, askerî akademiler, askerî misyonlar ve İslâmî Kültür ile Orduya yönelik genel kültürden lâzım olanlar ile savaş ve hazırlıkları ile ilgili her şeydir. Muhârip Kâfirler üzerine câsuslar göndermek de Harbiye Dâiresi'nin salâhiyetlerine dâhil edilir. Bu amaçla Harbiye Dâiresi'ne bağlı bir İdâre kurulur. Bunların delilleri, Rasul Sallallahu Aleyhi ve Sellem'in sîretinde meşhurdur.

İşte tüm bunları Harbiye Dâiresi üstlenir ve gözetip denetleyerek yürütür. Nitekim ismi, Harb (Savaş) ve Kitâl (Çarpışma) ile alâkalıdır. Harp, orduya muhtaçtır. Ordu ise komutanlarından kurmaylarına, subaylarından askerlerine kadar her tür teşekküle ve hazırlıklara muhtaçtır.

Ordunun teşkili de muhtelif silahlar üzerindeki savaş tak-

tiklerini de -gelişimlere paralel olarak geliştirilerek- içeren bedensel ve teknik eğitime ve hazırlıklara muhtaçtır. Bundan ötürü teknik ve askerî eğitim, Ordunun gereklerinden bir gerek olduğu kadar, muhtelif silahlar üzerindeki savaş taktiklerine dayalı eğitim de Ordunun zaruretlerinden bir zarurettir.

Allah *Subhanehû ve Teâlâ*, Müslümanları İslâm Risâleti'ni bütün dünyaya taşıma görevi ile şereflendirmiş, bu taşımanın Metodu olarak da Dâvet ve Cihâd yolunu belirlemiştir. Böylece üzerlerine hem Cihâdî farz kılmış, hem de askerî eğitimi vâcip kılmıştır.

Dolayısıyla on beş (15) yaşına erişmiş her Müslüman erkeğin, Cihâda hazırlık olarak askerî eğitim alması farzdır. (Dâimî) Askerlik ise farz-ı kifâyedir.

Askerî eğitimin delilleri; Allah *Subhanehû ve Teâlâ* şu kavli:

وَقَاتِلُوهُمْ حَتَّىٰ لَا تَكُونَ فِئْتَةً وَيَكُونَ الدِّينُ كُلُّهُ لِلَّهِ

Fitne kalmayınca ve dîn bütünüyle Allah'ın oluncaya kadar onlarla savaşın! (el-Enfâl 39) ile Rasullullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*'in şu kavlidir:

جَاهِدُوا الْمُشْرِكِينَ بِأَمْوَالِكُمْ وَأَنْفُسِكُمْ وَالسِّنْتِكُمْ

“Müşriklere karşı mallarınızla, canlarınızla ve dillerinizle Cihâd edin!”¹¹

Şer'an talep edilen düşmanı kahretme ve beldeler fetihme yönü üzere savaşı gerçekleştirebilmek için gereken askerî eğitim, hem kaçınılmazdır hem de (ما لا يتم الواجب إلا به) “Kendisi olmadıkça vâcibin tamamlanmayacağı husus da vâciptir” kaidesine binâen Cihâd gibi farzdır. Zira sa-

¹¹ Ebu Dâvûd, Enes yoluyla rivayet etti

vaş talebi, askerî eğitimi de kapsamaktadır. **‘Onlarla savaşın!’** (el-Enfâl 39) emri geneldir ve hem bir savaş emridir, hem de bu savaş emrini yerine getirebilmeye yönelik her şey için bir emirdir. Bunun da ötesinde Allah *Subhanehû ve Teâlâ* şöyle buyurmaktadır:

وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ

Onlara karşı gücünüz yettiği kadar kuvvet hazırlayın! (el-Enfâl 60)

Yüksek askerî eğitim ve uzmanlık, şüphesiz kuvvet hazırlıklarındandır. Çünkü savaşma imkânına sahip olabilmek için bunların varlığı kaçınılmazdır. O halde askerî eğitim de techizât, mühimmat ve benzerleri gibi kuvvettendir.

(Dâimî) Askerlik ise, insanları sürekli bir şekilde silah altında tutarak Ordu içerisinde askerleştirmektir. Bu da Cihâd ile ve Cihâdın gerektirdikleri ile -ki bu farzdır- fiilen kâim olan Mucâhidler çıkartmak anlamına gelmektedir. Çünkü Cihâd ile kâim olmak, - düşman ister bize saldırсын isterse saldırmasın- sürekli devâm eden bir farzdır. Binaenaleyh dâimî askerlik, Cihâd hükmüne dâhil bir farzdır.

On beş (15) yaş sınırlandırmasına gelince; bunun delili, el-Buhârî'nin Nâfi' yoluyla tahrir ettiği şu hadistir:

حدثني ابن عمر رضي الله عنهما أن رسول الله صلى الله عليه وسلم عرضه يوم أحد وهو ابن أربع عشرة سنة فلم يُجزني، ثم عرضني يوم الخندق وأنا ابن خمس عشرة سنة فأجازني

“İbn-u Ömer bana hadis olarak nakletti ki, Uhud Günü on dört (14) yaşında iken kendimi Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem’e arz ettim ama bana izin vermedi. Sonra el-Hendek Günü on beş (15) yaşında iken (yeniden) kendimi arz ettim, bu kez izin verdi.”

Nâfi' dedi ki:

فقدمت على عمر بن عبد العزيز وهو خليفة، فحدثته هذا الحديث، فقال: إن هذا لحدٌّ بين الصغير والكبير، وكتب إلى عماله أن يفرضوا لمن بلغ خمس عشرة

“Ömer ibn-u AbdulAzîz'in yanına vardım ki o Halife idi. Bu hadisi ona naklettim. Bunun üzerine dedi ki: “Muhakkak ki bu, küçük (çocuk) ile büyük (yetişkin) arasındaki sınırdır.” Sonra âmillerine, on beş (15) yaşına ulaşanların görevlendirilmesi gerektiğini yazdı.”

Yani onlar için Ordu Dîvânı'ndan rızık takdir edin, demektir.

Bizim benimsediğimiz işte budur! On beş (15) yaşına ulaşan tüm erkekler, askerî eğitim almak zorundadır.

Ordunun Kısımları

Ordu iki kısımdır: İhtiyâtî Kısım ki bunlar, silah taşımaya muktedir tüm Müslümanlardır ve Dâimî Kısım ki bunlar, memurlar gibi Devlet Bütçesi'nden kendilerine maaş tahsis edilen dâimî askerlerdir.

Bu, Cihâdın farzietinden dolayıdır. Muhakkak ki her Müslümana, hem Cihâd etmek farzdır, hem de buna yönelik eğitimi almak farzdır. Bundan ötürü tüm Müslümanlar, ihtiyâtî bir ordu olurlar. Çünkü Cihâd üzerlerine farzdır.

Onların bir kısmını askerlikte dâimî kılmaya gelince; bunun delili, (ما لا يتم الواجب إلا به فهو واجب) *“Kendisi olmadıkça vâcibin tamamlanmayacağı husus da vâciptir”* kaidesidir. Çünkü dâimî bir ordu olmadıkça, sürekli olarak Cihâd farzı ile İslâm miğferinin ve Müslümanların şerefının Kâfirlerden himâyesi ile kâim olmak tamamlanamaz. Bu nedenle dâimî bir ordu bulundurmak, İmâmın (Halife'nin) üzerine farzdır.

Ordudaki dâimî askerleri için memurlar gibi maaş tahsis edilmesine gelince; bu gereklilik ordudaki gayri-Müslimler açısından açıktır. Çünkü Kâfirden Cihâd etmesi istenmez. Velâkin bununla kâim olursa kabul edilir ve o takdirde kendisine bir karşılık verilmesi câizdir. Nitekim et-Tirmizî, ez-Zuhrî'den şöyle rivayet etti:

أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَسْهَمَ لِقَوْمٍ مِنَ الْيَهُودِ قَاتَلُوا مَعَهُ

“Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem kendisi ile birlikte savaşan Yahudilerden bir topluluğa pay verdi.”

İbn-u Hişâm da şöyle rivayet etti:

أَنَّ صَفْوَانَ بْنَ أُمِيَّةٍ خَرَجَ مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى حَنْزِينٍ، وَهُوَ عَلَى شِرْكِهِ، فَأَعْطَاهُ مَعَ الْمُؤَلَّفَةِ قُلُوبِهِمْ مِنْ غَنَائِمِ حَنْزِينٍ

“Safvân ibn-u Umeyye, şirki üzere olduğu halde Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem ile birlikte Huneyn'e (savaşa) çıktı. Sonra Müellefe-i Kulûb (Kalpleri İslâm'a ısındırılmak istenenler) ile birlikte Huneyn ganîmetlerinden ona da verildi.”

Binâenaleyh bir Kâfirin İslâmî Ordu ile birlikte olması câizdir ve kendisine Ordu'daki varlığından ötürü karşılık verilmesi mümkündür. Üstelik icâranın (ücret ile tutmanın) târifinin, *“bir bedel karşılığında bir menfaat üzerinde yapılan akit”* olması; ücret ile tutanın, ücret ile çalıştırdığı kimseden sağlayabileceği her tür menfaat üzerindeki icâranın câiz olduğuna delâlet etmektedir. Askerlik ve savaş için bir şahsı ücret ile tutmak da bu kapsama dâhildir. Çünkü bu da menfaattir. Dolayısıyla menfaatlerden herhangi bir menfaat üzerindeki icâranın delilinin genelliği, bir Kâfirin askerlik ve savaş için ücret ile tutulmasının da cevâzına delildir.

Gayri-Müslimler açısından böyledir. Müslümanlar açısından ise şöyledir: Her ne kadar Cihâd bir ibâdet ise de, bir Müslüman'ın askerlik ve savaş için ücret ile tutulması da

câizdir. Çünkü icâranın delili geneldir. İbâdet ile kâim olmak üzere icâra da -eğer menfaati fâilini (emeğini) aşırıyorsa- câizdir. Zîra *SallAllahu Aleyhi ve Sellem* şöyle buyurdu:

إن أحق ما أخذتم عليه أجرًا كتاب الله

“Şüphesiz karşılığında ücret almaya en çok hak kazandığınız şey Allah'ın Kitâbı'dır.”¹²

Allah'ın Kitâbı'nı öğretmek bir ibâdetdir. Dolayısıyla Müslümanların Kur'ân öğretmek, imâmlik yapmak, ezan okumak için -ki bunlar ibâdetdir- ücret ile tutulması câiz olduğu gibi, Cihâd ve askerlik için ücret ile tutulması da câizdir. Zîra hepsi de menfaati fâilini aşan ibâdetlerdir. Müslümanların -üzerlerine farz-ı ayn olsa bile- Cihâd için ücret ile tutulmalarının cevâzına ilişkin delil, oldukça açık bir şekilde vârid olmuştur. Ebu Dâvûd, Abdullah ibn-u Amr'dan Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

للغازي أجره، وللجاعل أجره وأجر الغازي

“Ğâzî için ecri vardır. Câil için ise hem ücreti hem de Ğâzî'nin ecri vardır.”

Ğâzî, kendisi adına ğâzâ edendir. Câil ise ücret ile başkası adına ğâzâ edendir.

El-Kâmûs-ul Muhît'te şöyle denilmiştir:

والجعالة مثلثة ما جعله له على عمله، وتجاعلوا الشيء جعلوه بينهم، وما تجعل للغازي إذا غزا عنك بجُعَل (الجعالة)

“Ci'âle” kişinin yaptığına karşılık verilen ücrettir. Bir şeyi tecâ'ul etmeleri, onu kendi aralarında ücretlendirmeleridir. Senin yerine ğazveye gittiğinde Ğâzî için de cu'l (ücret) vardır.

¹² el-Buhârî, İbn-u Abbâs yoluyla rivayet etti.

Dolayısıyla hadis, kendisi adına ğâzâ etmesi için bir adama ücret vermenin yani ğazve için ücret ile adam tutmanın cevâzını beyân etmektedir.

Nitekim el-Beyhakî, Cubeyr ibn-u Nufeyr'den Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in şöyle dediğini rivayet etti:

مثل الذين يغزون من أمتي، ويأخذون الجُعل، ويتقوون على عدوهم، مثل أم موسى، ترضع ولدها، وتأخذ أجرها

“Ümmetinden ğazâ edip de cu'l (ücret) alan ve düşmanlarına karşı güç kazananın misâli, kendi çocuğunu emziren ve ücretini alan Mûsâ'nın annesinin misâlidir.”

Buradaki “*ecir*”, ücret demektir. İşte bu nedenle askerlere, memurlar gibi maaş verilir.

Maaşlarını alsalar dahi, onların Cihâdlarındaki asıl ecirleri Allah katındadır. Bu, el-Buhârî'nin daha önce geçen hadisinden ötürüdür. Zîra Allah'ın Kitâbı'nın öğretiminden ücret alınması câizdir ve bu aynı zamanda ibâdettir. Yani müderisin, Allah'ın Kitâbı öğretmedeki niyetine göre Allah'ın katında da ecri vardır.

İslâmî Ordu Tek Bir Ordudur

İslâmî Ordu, birçok ordudan müteşekkil tek bir ordu haline getirilir. Bu ordulardan her bir orduya bir rakam verilir ki meselâ, Birinci Ordu, İkinci Ordu, Üçüncü Ordu denilir ya da vilâyetlerden bir vilâyetin veya imâletlerden bir imâletin ismi verilir ki meselâ, eş-Şâm Ordusu, Mısır Ordusu, San'a Ordusu denilir.

İslâmî Ordu, özel muaskerlere (ordugâh, kışla) yerleştirilir. Her bir muaskere askerî birlikler konulur. Bunlar ya tek bir ordu olur, ya ordunun bir kısmı olur ya da birkaç ordu olur. Ancak bu muaskerler muhtelif vilâyetlere konuşlandırılmalı,

bazıları da askerî üslere konuşlandırılmalıdır. Bazıları ise sürekli hareket kâbiliyetine sahip mobilize muaskerler haline getirilir ki bunlar vurucu kuvvetlerdir. Her muaskere özel bir isim verilir ki meselâ, el-Habbâniye Muaskeri denilir. Yine her muaskerin özel bir Râyesi olur.

Bu düzenlemeler; ya mubahlardan olur, meselâ orduların vilâyetlerin isimleri ile veya muayyen rakamlar ile isimlendirilmesi gibi ki bunlar Halife'nin görüşüne ve ictihâdına terk edilir, ya da (ما لا يتم الواجب إلا به) *"Kendisi olmadıkça vâcibin tamamlanmayacağı hususlar"* bâbindan olur, meselâ beldelerin korunması gibi, ordunun suğurlara (düşmana karşı gözetleme bölgelerine) yerleştirilmesi gibi ve beldelerin korunması için ordunun stratejik mekânlara konuşlandırılması... ve benzerleri gibi ki bunlar olmazsa olmazdır.

Nitekim Ömer ibn-ul Hattâb, ordu muaskerlerini vilâyetlere dağıtmış, Filistin'de bir ordu (alay) ve Musul'da bir ordu kurmuştu. Devletin merkezinde de bir ordu bulunuyordu. Ayrıca ilk komutta savaşmaya hazır, tetik vaziyetinde bulunan bir orduyu emri altında bulunduruyordu.

Ordunun Komutanı Bizzat Halife'dir

Ordunun Komutanı bizzat Halife'dir. Genelkurmay Başkanı'nı tâyin eden odur. Her Livâ'ya (tugaya) bir Emîr ve her Fırkaya (tümene) bir Komutan tâyin eden odur. Diğer ordu rütbelerini ise Ordu komutanları ve Livâ' emîrleri tâyin ederler. Kurmayların tâyini de harp kültürünün derecesine göredir ve Genelkurmay Başkanı tarafından tâyin edilir.

Bunun deliline gelince;

Hilâfet, Şeriatin hükümlerini ikâme etmek ve Dâveti âleme taşımak üzere dünyadaki tüm Müslümanların genel baş-

kanlığıdır. Dâveti âleme taşımının esâsî metodu ise Cihâddır ki bu Cihâdı Halife'nin üstlenmesi kaçınılmazdır. Çünkü Hilâfet akdi, onun şahsı üzerinde gerçekleşmiştir. Dolayısıyla bunu ondan başkasının ikâme etmesi câiz değildir. Bundan ötürü Cihâd işlerini üstlenmek Halife'ye hastır. Ondan başkasının bu işler ile kâim olması câiz değildir. Her Müslüman Cihâd ile kâim oluyorsa da, Cihâd ile kâim olmak bir şeydir, Cihâdı üstlenmek bambaşka bir şeydir. Zîra Cihad, her Müslümana farzdır. Velâkin Cihadı üstlenmek, başkasına değil ancak Halife'ye aittir.

Halife'nin, kâim olması farz hususlarda kâim olacıklara niyâbet vermesi ise, kendi mütâlaası ve işrâfî altında olması halinde câizdir. Mütâlaasından (dakik tetkikinden) bağımsız olarak ve işrâfî (denetimi) dışında mutlak şekilde olması ise câiz değildir. Burada Halife'nin mütâlaası, Muâvin için olan mütâlaa kâbilinden değildir. Bilakis buradaki mütâlaası, bizzat üstlendiği ve işrâf ettiği hususlar altında kendisinden niyâbet alanlara doğrudan yönelik olur. İşte ordu komutanlığı bu kayıt ileldir. Yani bizzat Halife'nin ordu komutanlığını, doğrudan gözetimi ve işrâfî altında dilediği kimseye yüklemesi câizdir. Halife'nin ordu komutanlığını, kendi işrâfî ve kendi doğrudan gözetimi altında olmaksızın, bir formalite olarak üstlenmesi ise câiz değildir. Çünkü Hilâfet akdi, onun şahsı üzerinde gerçekleşmiştir. Dolayısıyla Cihâd işlerini onun üstlenmesi gerekir. Onun için İslâmî olmayan diğer nizamlarda devlet başkanının ordunun başkomutanı olduğu söylenir, ancak formalite (şekli) bir komutan haline getirilir ve orduya bağımsız bir komutan tâyin edilir. Bu, İslâm nazârında bâtıldır ve Şeriatin ikrâr etmediği bir uygulamadır. Bilakis Şeriat, ordunun filî komutanının Halife olmasını vâcip kılar. Teknik, idârî ve benzeri işlerdeki diğer komutan-

lıklara gelince; bunlar için niyâbet vermek Halife'nin hakkıdır ve bunların komutanlık gibi fiilî gözetimi altında olması gerekmez.

Sonra Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem* hem Ordu'nun fiilî liderliğini hem de Muârake (çarpışma) komutanlığını bizzat üstleniyordu. Yine bizzat bulunmadığı savaşlara çıkan ordu birliklerine -ki bunlar seriyelerdir- komutanlar tâyin ediyordu. Her seriyenin başına bir komutana velâyet veriyordu. Bazen de -Mu'te Ğazvesi'nde olduğu gibi- tâyin ettiği komutanın katledilmesi halinde ona kimin halef olacağını da belirtiyordu. Nitekim el-Buhârî, Abdullah ibn-u Ömer *RadiyAllahu Anhuma*'dan şöyle dediğini rivayet etti:

أَمَرَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي غَزْوَةِ مَوْتَةَ زَيْدِ بْنِ حَارِثَةَ. فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِنْ قُتِلَ زَيْدٌ فَجَعْفَرٌ، فَإِنْ قُتِلَ جَعْفَرٌ فَعَبْدُ اللَّهِ بْنِ رَوَاحَةَ

“Rasulullah SallAllahu Aleyhi ve Sellem Mu'te Ğazvesi'nde Zeyd ibn-u Hârise'yi Emîr tâyin etti. Sonra Rasulullah SallAllahu Aleyhi ve Sellem şöyle dedi: “Zeyd katledilirse, Ca'fer'dir. Ca'fer katledilirse, Abdullah ibn-u Ravâha'dır.”

Dolayısıyla ordu komutanlarını tâyin eden Halife'dir. Livâ'ların emîrlerini tâyin eden ve onlara Livâ' bağlayan da odur. Yine Fırkaların komutanlarını tâyin eden de odur. Nitekim eş-Şâm'a gönderilen Mu'te Ordusu ve Usâme'nin Ordusu gibi bir ordu, Livâ' (Livâ': Sancak, Tugay ve Tuğgeneral anlamlarına gelir. Burada Usâme gibi bir Tuğgeneral liderliğinde, Sancak bağlanmış Tugay anlamındadır) konumunda idi. Bunun delili Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in Usâme için Livâ' bağlamış olmasıdır. Mekke çevresine gönderdiği Sâ'd ibn-u Ebî Vakkâs Seriyesi gibi Arap Yarımadası içerisinde muhârebe edip geri dönen seriyeler ise Fırka konumunda idi. Bu da Livâ' emîrleri ile Fırka komutanlarının Halife tarafından tâyin edilmesi gerek-

tiğine delâlet etmektedir. Orduların emîrleri ile seriyyelerin komutanları dışındakilere gelince; Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in onları tâyin ettiği sâbit olmamıştır. Bu da ğazvelerde onların tâyinleri işini komutanlarına terk ettiğine delâlet etmektedir. Genelkurmay Başkanı'na gelince; o sadece teknik işlerden sorumludur. Dolayısıyla Halife'nin tâyin ettiği herhangi bir ordu komutanı gibidir. Halife'nin emri altında olsa dahi, Halife'nin doğrudan üstlenmesi olmaksızın işi ile kâim olur.

DÂHİLÎ EMNİYET (İÇ GÜVENLİK) DÂİRESİ

İç güvenliği, Dâhilî Emniyet Dâiresi denilen ve başında (مدیر الأمن الداخلي) “Dâhilî Emniyet Müdürü” olan bir dâire üstlenir. Bu dâirenin, her vilâyette Dâhilî Emniyet İdâresi denilen ve başında vilâyetteki (صاحب الشرطة) “Polis Sâhibi” (Polis Âmiri) olan bir şubesi bulunur. Bu şubeler, tenfiz bakımından Vâlîye tâbidir, fakat idâre bakımından Dâhilî Emniyet Dâiresi’ne bağlıdır. Bu konu, özel bir kânun ile düzenlenir.

Dâhilî Emniyet Dâiresi; güvenlik ile bağlantılı her şeyin idâresini ve beldelerdeki güvenliğin polis vâsıtası ile korunmasını üstlenen dâiredir ki o, emniyeti sağlamanın başlıca vesîlesidir. Dolayısıyla dilediği zaman ve dilediği şekilde polisi kullanmaya hakkı vardır ve emrettiği derhal infâz edilir. Ordunun yardımına ihtiyaç duyması halinde ise meseleyi Halife’ye arz etmelidir. Halife, ya Ordu’ya, Dâhilî Emniyet Dâiresi’ne yardım etmesini emreder, ya güvenliğin korunmasına destek vermek üzere askerî kuvvetler ile imdâdına yetişmesini emreder, ya da uygun gördüğü herhangi bir emri verir yâhut da talebini reddeder ve polis ile yetinmesini emreder.

(الشرطة) Polis, tâbiyet taşıyan bâliğ erkeklerden oluşur. Dâhilî Emniyet Dâiresi’nin görevleri ile alâkası olup kadınların yapmaları gereken işler için, polis içerisinde kadınların bulunması da câizdir. Bu amaçla, Şer’î hükümlere göre özel bir kânun yayınlanır.

Polis iki kısımdır: Askerî Polis ve yöneticinin emrinde olup özel üniformaları ve güvenliğin sağlanmasına özgü alâmetleri bulunan Polis.

El-Ezherî şöyle dedi:

شرطة كل شيء خياره، منه الشُّرط؛ لأنهم نخبة الجند. وقيل هم أول طائفة تتقدم الجيش، وقيل سموا شُرطاً لأن لهم علامات يعرفون بها في اللباس والهيئة

“Her şeyin “Şurta”sı en iyisidir. Şurat (hızlı koşucu, iyi atıcı) da bundandır. Çünkü onlar seçkin askerlerdir. Denilir ki onlar ordunun önde giden tâifesi, (öncü birlikleridir.) Yine denilir ki Şurata olarak isimlendirilmişlerdir. Çünkü onların alâmetleri, elbiselerinden ve görünümülerinden bilinir.”

El-Asmâ'î de bunu tercih etmiştir. Nitekim el-Kâmûs'ta şöyle geçmiştir:

والشرطة بالضم... واحد الشُّرط وهم أول كتبية تشهد الحرب وتتهيأ للموت، وطائفة من أعوان الولاية، وهو شُرطي كَتْرُكي وَجُهَني، سموا بذلك لأنهم أعلموا أنفسهم بعلامات يعرفون بها

“Damme (ötre) ile “Şurta”... Şurat'ın tekilidir. Onlar harbe şâhid ve ölüme hazır ilk öncü taburdur. Yine vâlîlerin yardımcılarında bir tâifedir. Turkî ve Cuhenî gibi Şurtî de denir. Böyle isimlendirilmeleri, kendilerini tanımlayan alâmetler ile kendilerini tanıtmalarından dolayıdır.”

Askerî Polis (Ordu Polisi) ise, işlerini düzene sokmak üzere ordunun önünde gidip özel alâmeti bulunan ordudan bir fırkadır. O, Cihâd Emîri'ne bağlı ordudan bir cüzdür. Yani Harbiye Dâiresi'ne bağlıdır. Yöneticinin emrindeki polise gelince; o Dâhilî Emniyet Dâiresi'ne bağlıdır. Nitekim el-Buhârî, Enes'te şöyle rivayet etti:

أن قيس بن سعد كان يكون بين يدي النبي صلى الله عليه وسلم بمنزلة صاحب الشُّرطِ مِنَ الأُمير

“Kays ibn-u Sa'd Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem nezdinde emîrden Şurta Sahibi konumunda idi.” Burada kastedilen,

Kays, İbn-u Sâ'd ibn-u Ubâde el-Ensârî el-Hazracî'dir.

Yine et-Tirmizî şöyle rivayet etti:

كان قيس بن سعد من النبي صلى الله عليه وسلم بمنزلة صاحب الشرطة من الأمير. قال الأنصاري: يعني مما يلي من أموره

“Kays ibn-u Sa'd Nebi SallAllahu Aleyhi ve Sellem nezdinde emîrden Şurta Sahibi konumunda idi. el-Ensârî dedi ki: “Yani bu işleri yürüten kişi idi.”

Halife'nin, iç güvenliği sağlayan polisin tamamını, ordunun bir parçası haline getirmesi yani Harbiye Dâiresi'ne bağlı kılması câizdir. Yine bağımsız bir dâire haline getirmesi yani Dâhilî Emniyet Dâiresi yapması da câizdir.

Ancak biz bu kısmın yani güvenliği sağlamak üzere yöneticinin emrinde bulunan polisin, bağımsız olmasını ve Devlet'in diğer cihazları gibi doğrudan Halife'ye bağlı bağımsız bir cihaz olarak Dâhilî Emniyet Dâiresi'ne bağlanmasını benimsiyoruz. Bu, daha önce geçen Kays ibn-u Sâ'd hakkındaki Enes hadisinden dolayıdır. Nitekim Cihâd ile alâkalı dört dâirenin bağımsız olacağını, her birinin Halife'ye bağlı bulunacağını ve tek bir cihaz haline getirilmeyeceğini daha önce beyân etmiştik.

İşte böylece polis, Dâhilî Emniyet Dâiresi'ne bağlı olur.

Dâhilî Emniyet Dâiresi'nin Görevleri

Dâhilî Emniyet Dâiresi'nin işi, Devlet'in iç güvenliğini korumaktır. İç güvenliği tehdeide yol açabilecek eylemlerden bazıları şunlardır:

- Ridde ve Bağy: İslâm'dan irtidâd etmek (Ridde), gerek grevler, Devletin hayâtî merkezlerini işgâller ve oralarda oturma eylemleri şeklinde ya da özel mülklere veya kamu

mülklerine veya devlet mülklerine saldırılar şeklinde yıkıcı ve tahripkâr eylemler ile, gerekse Devlet ile çarpışmak için silah ile karşı koymak, başkaldırmak şeklinde Devlete karşı herhangi bir şekilde çıkarak isyân etmek (Bağy)

- Hirâbe: İç güvenliği tehdit eden eylemlerden biri de Hirâbedir, yani insanların mallarını, insanların canlarına kastedip zorla alarak yol kesicilik yapmaktır.

- Mala, Cana ve Irza Yönelik Saldırılar: İç güvenliği tehdit eden eylemlerden bir diğeri de hırsızlık, talan, yağma, gasp, (kapkaç) ve zimmete geçirme şeklinde insanların mallarına yönelik saldırılar, darb (vurma), yaralama ve öldürme şeklinde insanların canlarına yönelik saldırılar ve teşhir, kazf (zinâ suçlamasında bulunmak) ve zinâ, (tecâvüz) şeklinde insanların ırzlarına yönelik saldırılardır.

- Riybe Ehli (Şüpheliler): Dâhilî Emniyet Dâiresi'nin görevlerinden biri de şüpheliler ile uğraşmak, tehlikelerini ve zararlarını Ümmet'ten ve Devlet'ten bertaraf etmektir.

İşte bunlar iç güvenliği tehlide yol açabilecek en bâriz eylemlerdir. Dâhilî Emniyet Dâiresi, tüm bu eylemlerden Devlet'i ve insanları korumakla kâim olur.

Mürtedler ile Mücâdele

Mürtedlere gelince; her kim irtidâd eder (İslâm'dan döner), tevbe etmesi istendiği halde geri dönmez ve böylece ölüme mahkûm edilirse, bu öldürme hükmünü infâz eder. Eğer mürtedler bir topluluk iseler, onlar ile temâsa geçip İslâm'a geri dönmelerini talep etmek kaçınılmazdır. Tevbe edip geri dönerler ve Şer'î hükümlere sarılırlarsa, onlara sükût edilir. Riddeleri üzerinde ısrar ederlerse onlarla savaşılır. Eğer küçük bir topluluk iseler ve polis güçlerinin yalnız başına onlarla savaşmaları mümkün ise, Dâhilî Emniyet

Dâiresi onlarla tek başına savaşır. Eğer büyük bir topluluk iseler ve polis güçlerinin yalnız başına onların hakkından gelmeye güçleri yetmiyor ise, Dâhilî Emniyet Dâiresi Halife'den kendilerine destek vermek üzere askerî kuvvetlerle takviye etmesini talep etmelidir. Eğer takviye askerî kuvvetler yeterli olmuyorsa, bu kez Halife'den orduya kendilerine destek vermesini emretmesini talep etmelidir. Mürtedler açısından böyledir.

Bâğîler ile Mücâdele

Bâğîlere gelince; eğer bunların yıkıcı ve tahripkâr eylemleri, grevler, gösteriler, hayâtî merkezleri işgâller, bununla birlikte özel ve devlet mülklerine ve kamu mülkiyetine yönelik saldırılar ve talanlar ile sınırlı silahsız eylemler ise, Dâhilî Emniyet Dâiresi bu yıkıcı eylemleri durdurmak üzere polis güçlerini kullanmak ile yetinir. Bu eylemleri durdurmaya güç yetiremezse, Halife'den askerî kuvvetlerin imdâdına yetişmesini talep eder ki Devlet'e karşı çıkan o bâğîlerin kalkıştığı bu yıkıcı ve tahripkâr eylemleri durdurmaya güç yetirebilsin.

Devlete karşı çıkan bâğîler; silah taşıyıp bir mekânda mevzilenirler ve Dâhilî Emniyet Dâiresi'nin yalnızca polis güçleri ile bastıramayacağı, isyanlarının üstesinden gelemeceği ve bertaraf edemeyeceği bir kuvvet haline gelirlir ise, Halife'den askerî kuvvetler ile veya ihtiyaca göre ordu kuvveti ile destek göndermesini talep eder. Onlar ile savaşmadan önce kendileri ile temâsa geçer. Dertlerinin ne olduğunu öğrenir. Sonra da isyandan itaate dönmelerini, topluma katılmalarını ve silahlarını bırakmalarını talep eder. İcâbet ederler, tevbe ederler, geri dönerler ve Şer'î hükümlere sarırlar ise yakalarını bırakır. Ama isyanda ve savaşta ısrar

ederler ise, onlara karşı yıkıcı ve yok edici bir savaş ile değil, bilakis uslandırıcı (yola getirmeye yönelik) bir savaş ile savaşır ki isyandan itaate dönsünler, başkaldırılarını terk etsinler ve silahlarını bıraksınlar. Aynen İmâm Ali *RadiyAllahu Anh'*ın Hâricîlere karşı savaşması gibi. Nitekim evvelâ onları dâvet etti. Eğer başkaldırılarını terk etselerdi onlardan elini çekecekti. Başkaldırılarında ısrar edince, onlara karşı uslandırıcı bir savaş ile savaştı ki isyandan itaate dönsünler, başkaldırılarını terk etsinler ve silahlarını teslim etsinler.

Hirâbeciler ile Mücâdele

Hirâbecilere gelince; onlar, insanlara saldıran, yollarını kesen, insanların mallarını zorla alan ve canlarına kasteden yol kesicilerdir. Dâhilî Emniyet Dâiresi, onları bertaraf etmek ve öldürmek veya asarak öldürmek veya ellerini ve ayaklarını çaprazlama keserek veya başka bir yere sürgün ederek cezalarını vermek için üzerlerine polis güçlerini gönderir. Nitekim bu, âyet-il kerîmede şöyle beyân edilmiştir:

إِنَّمَا جَزَاءُ الَّذِينَ يُحَارِبُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَيَسْعَوْنَ فِي الْأَرْضِ فَسَادًا أَنْ يُقَتَّلُوا أَوْ يُصَلَّبُوا أَوْ تُقَطَّعَ أَيْدِيهِمْ وَأَرْجُلُهُمْ مِنْ خِلَافٍ أَوْ يُنْفَوْا مِنَ الْأَرْضِ

Allah'a ve Rasulü'ne karşı harbedenlerin ve yeryüzünde fesat çıkaranların cezası, öldürülmeleri yahut asılmaları yahut el ve ayaklarının çaprazlama kesilmesi yahut (buldukları yerden) sürülmeleridir. (el-Mâide 33)

Onlar ile savaşmak, Devlet'e karşı çıkan bâğîler ile savaşmak gibi olmaz. Zîra bâğîler ile savaş, bir uslandırma (te'dib) savaşıdır. Velâkin yol kesiciler ile savaş, öldürme ve asma savaşıdır. Onlar ile yüz yüze de savaşılır, kaçtıklarında da savaşılır, peşleri asla bırakılmaz ve âyette vârid olduğu şekilde muamele edilir: Her kim öldürür ve mal alırsa, öldü-

rülür ve asılır. Her kim öldürür ama mal almazsa, öldürülür ama asılmaz. Her kim öldürmez ama mal alırsa, öldürülmez ama elleri ve ayakları çaprazlama kesilir. Her kim öldürmez, mal almaz ama silah gösterip insanları korkutursa, öldürülmez, asılmaz, elleri ve ayakları çaprazlama kesilmez, ama yalnızca kendi beldesinden devlet içindeki başka uzak bir beldeye sürgün edilir.

Dâhilî Emniyet Dâiresi, güvenliği korumak üzere polis güçlerini kullanmak ile yetinir ve polisten başkasını kullanmaz. Ancak polisin güvenliği sağlamada âciz kalması halinde, Halife'den kendilerine destek vermek üzere başka askerî kuvvetler veya gereken ihtiyaca göre ordu kuvveti takviye etmesini talep eder.

İnsanların Mallarına, Canlarına ve ırzlara Yönelik Saldırıları ile Mücâdele

Hırsızlık, talan, yağma, gasp (kapkaç) ve zimmete geçirme şeklinde insanların mallarına yönelik saldırılar, darb (vurma), yaralama ve öldürme şeklinde insanların canlarına yönelik saldırılar ve teşhir, kazf (zinâ suçlamasında bulunmak) ve zinâ, (tecâvüz) şeklinde insanların ırzlarına yönelik saldırılara gelince; Dâhilî Emniyet Dâiresi tüm bunların engellenmesini, dakik uyanık tedbirleri, muhâfızları ve devriyeleri vâsıtası ile yapar. Sonra mallara, canlara ve ırzlara yönelik saldırıya kalkışanlara verilen Kadâ (Yargı) hükümlerini infâz eder. Tüm bunlar için ise, polis gücünden başkasına ihtiyaç duyulmaz.

Düzenin korunması ve denetlenmesi ile bunların tüm tenfîzî yönlerinin yapılması görevi polise yüklenir. Nitekim daha önce geçen Enes hadisinde, Nebi *Sallallahu Aleyhi ve Sellem* Kays ibn-u Sâ'd'ı kendi emrinde bir Polis Sahibi (Âmiri)

konumuna getirmişti. Bu da polisin yöneticinin emrinde olması gerektiğine delâlet etmektedir. Emrinde olmasının mânâsı; Şeriatın infâzı, düzenin korunması, güvenliğin sağlanması için infâz gücü olarak yöneticinin ihtiyaç duyduğu işleri yapan kolluk kuvveti olmasıdır.

Ayrıca devriyeler görevlendirilir ki onlar, geceleri dolaşırlar, hırsızları takip ederler, fesat ehlinin ve şerlerinden korkulanların peşine düşerler. Nitekim Abdullah ibn-u Mes'ûd, Ebî Bekr döneminde devriyelerin âmiri idi. Ömer ibn-ul Hattâb ise gece devriyesini bizzat üstleniyor, azatlı kölesini de yanına alıyordu. Kimi zaman AbdurRahmân ibn-u Avfı yanına aldığı da oluyordu. Dolayısıyla bazı İslâmî beldelerde yapılan, dükkân sahiplerinin geceleri evlerini veya işyerlerini korumak için güvenlik görevlileri veya bekçiler tutmaları ya da devletin masrafını dükkân sahiplerine yükleyerek güvenlik hizmeti sağlaması gibi uygulamalar hatalıdır. Çünkü bu iş, devriyededir, sorumlusu devlettir ve polisin görevlerindedir. İnsanlar, ne bu işten ne de bu işin masrafından sorumlu tutulamaz!

Şüpheliler ile Muamele

Şüpheliler ile muameleye gelince; onlar, Devlet'in veya toplumun veya hatta fertlerin varlığı üzerinde olası tehlikelerinden ve zararlarından korkulan kimselerdir. Bu tür şüpheliler Devlet tarafından tâkibe alınır. Her kim onlar hakkında herhangi bir şey öğrenirse, bunu derhal ihbâr etmesi gerekir. Bunun delili, el-Buhârî ile Muslim'in Zeyd ibn-u Erkam'dan şöyle dediğini rivayet etmeleridir:

كنت في غزاة، فسمعت عبد الله بن أبي يقول: لا تتفقوا على من عند رسول الله حتى يَنْقُضُوا من حوله، ولئن رجعنا إلى المدينة ليخرجن الأعز منها الأذل، فذكرت ذلك لعمي أو لعمر، فذكره للنبي صلى الله عليه وسلم فدعاني فحدثته... الحديث

“Ğazvede idim. Abdullah ibn-u Ubeyy’i şöyle derken işittim: “Rasulullah’ın yanındakilere infâk etmeyin ki etrafından dağılıp gitsinler. Eğer Medîne’ye dönersek, andolsun en aziz olan en zelil olanı oradan çıkaracaktır.” Bunu hemen amcama veya Ömer’e zikrettim. O da Nebi SallAllahu Aleyhi ve Sellem’e zikretti. O da beni çağırdı. Ben de O’na bildirdim...”

Muslim’in rivayetinde, فأتيت النبي صلى الله عليه وسلم فأخبرته بذلك “Nebi SallAllahu Aleyhi ve Sellem’e geldim ve bunu ihbâr ettim.” diye geçmektedir.

İbn-u Ubeyy, sık sık Muhârip Kâfirlere gidip gelmesi ile tanınmakta, onlarla olduğu kadar, el-Medîne çevresindeki Yahudiler ve İslâm düşmanları ile de sıkı ilişkiler içerisinde olduğu bilinmekte idi. Burada bu konuda üzerinde olabildiğince dikkatli olmak gerekir ki Allah *Subhanehû ve Teâlâ*’nın, **‘Birbirinize karşı câsusluk yapmayın!’** (el-Hucurât 12) kavlından ötürü üzerinde câsusluk (istihbârat) yapılması haram olan raiyye üzerinde câsusluk karıştırılmasın. Dolayısıyla konu burada, yalnızca şüpheliler ile sınırlıdır.

Şüpheliler, Fiilen veya Hükmen Muhârip Kâfirler ile sıkı ilişkiler içerisinde olan kimselerdir. Bunun nedeni, Harbiye siyâseti ve Müslümanlara yönelik zararın engellenmesi bâbından Muhârip Kâfirler üzerinde câsusluğun câiz olmasıdır. Nitekim bu hususta vârid olan Şer’î deliller harp ehlini de kapsamaktadır. Zîra onlar Fiilen Harbî iseler, üzerlerinde câsusluğun Devlet’e vâcip olduğu açıktır. Hükmen Harbî iseler, yine câizdir. Çünkü onlar ile savaş, her an beklenebilir.

Böylelikle raiyyenin fertlerinden Muhârip Kâfirler ile sıkı ilişkiler içerisinde olan her fert, üzerlerinde câsusluğun câiz olduğu kimseler ile yani Muhârip Kâfirler ile bağlantılarından ötürü şüpheli konumda olur. Bunun tafsîlâtı aşağıdaki

gibidir:

1. Fiilen Muhârip Devletler üzerinde câsusluk, Devlet'e vâciptir. Daha önce geçen (ما لا يتم الواجب إلا به فهو واجب) "*Kendisi olmadıkça vâcibin tamamlanmayacağı husus da vâciptir*" kaidesi de bunu ilâveten pekiştirmektedir. Zîra düşmanın kuvvetini, plânlarını, hedeflerini, stratejik konumlarını ve benzerlerini öğrenmek, düşmanın hezîmeti için lâzım unsurlardır ve Harbiye Dâiresi tarafından üstlenilir. Kezâ bu, Fiilen Muhârip Kâfirler ile bağlantısı bulunan raiyyeyi de kapsar. Çünkü asıl olan, raiyyeden olanların Fiilen Muhâripler ile hiçbir mutat bağlantısının bulunmamasıdır. Zîra onlar ile alâka, ancak ve sadece harp alâkasıdır.

2. Hükmen Muhârip Devletler üzerinde câsusluk, câizdir ve Fiilen Harbîlere destek vermelerinden veya onlara katılmalarından korkulması gibi zarar halinde ise Devlet'e vâciptir. Nitekim Hükmen Muhârip Kâfirler iki türdür:

Birincisi: Kendi ülkelerinde bulunan Hükmen Muhârip Kâfirler ki onlar üzerindeki casusluğu Harbiye Dâiresi üstlenir.

İkincisi: Sefîrler (elçiler), Muâhidler (anlaşmalılar) ve benzerleri gibi beldelerimize giren Hükmen Muhârip Kâfirler ki onlar üzerindeki casusluğu ve murâkabeyi Dâhilî Emniyet Dâiresi üstlenir.

İşte Dâhilî Güvenlik Dâiresi, raiyyeden, Hükmen Muhârip Kâfirlerin beldelerimizdeki yetkilileri ve temsilcileri ile sıkı ilişkiler içerisinde olanlar üzerindeki câsusluğu ve murâkabeyi üstlenir. Kezâ Harbiye Dâiresi de, raiyyeden, Hükmen Muhârip Kâfirlerin kendi ülkelerindeki yetkilileri ve temsilcileri ile sıkı ilişkiler içerisinde olanlar üzerindeki câsusluğu ve murâkabeyi üstlenir. Velâkin şu iki şart ile:

Birincisi: Harbiye Dâiresi ile Dâhilî Emniyet Dâiresi'nin, Hükmen Muhârip Devletlerin yetkilileri veya temsilcileri üzerindeki murâkabesi neticesinde, -gerek içeride gerekse dışarıda- riyyeden kimilerinin bu Kâfirler ile olan ilişkilerinin normal olmayan ve dikkat çeken bir durum olduğu açığa çıkmalıdır.

İkincisi: Bu söz konusu iki dâirenin açığa çıkardıkları bu durum, Hisbe Kâdîsi'ne arzedilmeli ve Hisbe Kâdîsi de bu durum hakkında, bu sıkı ilişkinin İslâm'ın ve Müslümanların aleyhinde muhtemel bir zarar olduğu görüşünde olmalıdır.

Eğer durum böyle ise, Dâhilî Emniyet Dâiresi'nin riyyeden Hükmen Muhârip Kâfirlerin beldelerimizdeki yetkilileri ve temsilcileri ile sıkı ilişkileri bulunan bu sınıf üzerinde câsusluk yapması ve Harbiye Dâiresi'nin de riyyeden Hükmen Muhârip Kâfirlerin kendi ülkelerindeki yetkilileri ve temsilcileri ile sıkı ilişkileri bulunan fertler üzerinde câsusluk yapması câizdir. Bütün bu geçenlere ilişkin deliller ise şunlardır:

1. Müslümanlara karşı câsusluk, **وَلَا تَجَسَّسُوا 'Birbirinize karşı câsusluk yapmayın!'** (el-Hucurât 12) âyetinin nassı ile haramdır. Bu, câsusluk konusunda genel bir yasaklamadır ve tahsîs edici delil vârid olmadığı sürece genelliği üzerinde kalır. Ahmed ile Ebu Dâvûd'un senedi ile el-Mikdâd ve Ebî Umâme'den şöyle dediklerini tahrir ettikleri hadis bunu te'kid etmektedir:

إن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال: إن الأمير إذا ابتغى الريبة من الناس أفسد هم

“Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem şöyle buyurdu: “Emîr (yönetici) insanlar arasında şüphe peşine düşerse onları ifsâd eder.”

Bundan ötürü Müslümanlar üzerinde câsusluk haramdır. Bu hüküm, Devlet'in raiyyesinden olan Ehl-il Zimme üzerine de intibak eder. Dolayısıyla ister Müslüman isterse gayri-Müslim olsunlar, raiyye üzerinde câsusluk yapmak haram olur.

2. İster biz onlar ile savaşalım, isterse onlar bizimle savaşsınlar, Fiilen Muhârip Kâfirler üzerinde ve sefirler ve benzerleri türünden Muâhid (Anlaşmalı) ve Muste'min (Emanlı, Vizeli) olarak beldelerimize girenler gibi Hükmen Muhârip Kâfirler veya kendi ülkelerinde bulunan Hükmen Muhârip Kâfirler üzerinde casusluk yapmak câizdir. Hatta Fiilen Muhâripler üzerinde ve zarar halinde Hükmen Muhâripler üzerinde câsusluk yapmak vâciptir. Bunun delilleri Rasulullah SallAllahu Aleyhi ve Sellem'in sîretinde oldukça açıktır. İşte bunlardan bazıları:

- *"Sîret-i İbn-i Hişâm"*da Abdullah ibn-u Cehş Seriyyesi hakkında şöyle geçti: *"Rasul SallAllahu Aleyhi ve Sellem ona bir mektup yazdı ve iki gün yol almadıkça içine bakmamasını emretti. Abdullah ibn-u Cehş iki gün ilerledikten sonra Rasullullah SallAllahu Aleyhi ve Sellem'in mektubunu açtı ve içine baktı ki şöyle yazılı:*

إذا نظرت في كتابي هذا، فامض حتى تنزل نخلة بين مكة والطائف، فترصد بها قريشاً، وتعلم لنا من أخبارهم

"Bu mektubuma baktığın zaman, Mekke ile et-Tâif arasındaki hurmalığa varıncaya kadar ilerle! Orada Kurayş'i gözetle ve bize onların haberlerini bildir!"

- Yine *"Sîret-i İbn-i Hişâm"*da Bedr Ğazvesi hâdiseleri hakkında İbn-u İshak'ın şöyle dediği geçti:

ركب رسول الله صلى الله عليه وسلم هو وأبو بكر رضي الله عنه حتى وقف على شيخ من العرب، فسأله عن قريش وعن محمد وأصحابه وما بلغه عنهم، فقال

الشيخ لا أخبركما حتى تخبراني ممّن أنتما؟ فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم إذا أخبرتبا أخبرناك. قال أذاك بذاك؟ قال: نعم. قال الشيخ: ... وبلغني أن قريشاً خرجوا يوم كذا وكذا، فإن كان الذي أخبرني صدقني، فهم اليوم بمكان كذا وكذا للمكان الذي فيه قريش، فلما فرغ من خبره قال: ممّن أنتما؟ فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم نحن من ماء، ثم انصرف عنه، قال يقول الشيخ: من ماء، أم من ماء العراق؟ ثم رجع رسول الله صلى الله عليه وسلم إلى أصحابه، فلما أمسى بعث على بن أبي طالب والزبير بن العوام وسعد بن أبي وقاص في نفر من أصحابه، رضوان الله عليهم، إلى ماء بدر يلتمسون الخبر عليه، أي عيوناً على قريش

*“Rasulullah SallAllahu Aleyhi ve Sellem bizzat ve Ebu Bekr RadiyAllahu Anh yola koyuldular. Nihayet Araplardan bir ihtiyarın yanında durdular. Ona Kurayş’ten, Muhammed’den ve Ashâbından ve onlar hakkında kendisine bildirilenlerden sorular. İhtiyar dedi ki: “Siz ikiniz kimlerden olduğunuzu bana haber vermedikçe size haber vermem.” Rasulullah SallAllahu Aleyhi ve Sellem dedi ki: “**Sen bize haber verirsen, biz de sana haber veririz.**” Dedi ki: “Bunun karşılığı bu mu?” Dedi ki: “**Evet!**” İhtiyar dedi ki: “...Şu şu günde Kurayş’in çıktığı bana bildirildi. Bana haber veren doğru söylediye, onlar bugün şu şu yerdedirler. (Kurayş’in bulunduğu yeri kastediyordu.)” Haberini bitirince “Siz kimlersiniz?” dedi. Bunun üzerine Rasulullah SallAllahu Aleyhi ve Sellem “**Bizler sudanız.**” dedi ve ondan ayrıldı. İhtiyar: “Sudan mı? Irak suyundan mı yoksa?” diyordu. Sonra Rasulullah SallAllahu Aleyhi ve Sellem Ashâbına döndü. Akşam olduğunda, Ali ibn-u Ebî Tâlib’i, ez-Zubeyr ibn-ul Avvâm’ı, Sa’d ibn-u Ebî Vakkâs’ı ve Ashâbdan birkaç neferi Bedir suyuna gönderdi ki bu hususta haber toplanınlar, yani Kurayş’e karşı casusluk yapınlar.”*

- Yine İbn-u Hişâm’ın “Besbes ibn-u Amr ve Adiyib ibn-u Ebî’z Zağbâ’ Haberler İçin Câsusluk Yapıyorlar” başlığı altında naklettiğine göre İbn-u İshak şöyle dedi:

وسمع عدي ويسبس ذلك (أي ما قالت الجاريتان على الماء من أخبار قريش) فجلسا على بعيريهما، ثم انطلقا حتى أتيا رسول الله صلى الله عليه وسلم فأخبراه بما سمعا

“... Adıyy ve Besbes bunu (yani Kurayş'in haberlerini kendi aralarında konuşan subaşındaki iki câriyenin konuştuklarını) dinlediler. Sonra develerinin üzerine oturdular ve Rasulullah SallAllahu Aleyhi ve Sellem'e ulaşınca kadar hareket ettiler. Sonra dinlediklerini O'na haber verdiler.”

Her ne kadar bu deliller, Fiilen Muhârip olan Kurayş'e yönelik olsa da aynı şekilde bu hüküm, kendileri ile harp edilmesi beklenebilecek Hükmen Muhâripler üzerine de in-tibak eder. Ancak aradaki fark sadece; düşmanın hezîmetine yönelik Harp siyâsetinin bunu gerektirmesinden dolayı Fii-len Muhârip halinde vâcip ve kendileri ile harp edilmesi beklenebilecek Hükmen Muhârip halinde câiz olması, ama zarardan korkulması yani Fiilen Muhâriplere destek verme-lerinin veya katılmalarının beklenmesi halinde yine Dev-let'in üzerine vâcip olması bakımındandır.

İşte böylece Muhârip Kâfirler üzerinde casusluk yapmak Müslümanlara câizdir ve bunu üstlenmek de Devlet üzerine vâciptir. Bu da, geçen delillerde görüldüğü gibi, Rasulullah SallAllahu Aleyhi ve Sellem'in bununla kâim olmayı emretmiş olmasından ve yine vâkiasının (ما لا يتم الواجب إلا به فهو واجب) “Kendisi olmadıkça vâcibin tamamlanmayacağı husus da vâciptir” kaidesi altında olmasından dolayıdır.

Raiyyenin fertlerinden, ister Müslüman ister Zimmî ol-sun, ister bizim beldelerimizde ister onların ülkelerinde ol-sun, ister Fiilen ister Hükmen olsun, her kim Muhârip Kâfir-ler ile sıkı ilişkiler içinde olursa, işte onlar şüphelilerdir. On-lar üzerinde câsusluk yapmak ve haberlerini tâkip etmek

câizdir. Çünkü onlar, üzerlerinde câsusluk yapılması câiz olanlar ile sıkı ilişkiler içerisindedirler ve Kâfirler lehine ajanlık yapmaları halinde onlardan Devlete zarar gelmesinden korkulur.

Velâkin raiyyenin böylesi fertleri üzerinde câsusluğun câiz olması için bahsettiğimiz iki şartın gerçekleşmesi gerekir.

Harbiye Dâiresi ise Fiilen Muhâripler ile sıkı ilişkiler içerisinde olan ve kezâ Kâfirlerin ülkesindeki Hükmen Muhârip Kâfirlerin yetkilileri ve temsilcileri ile sıkı ilişkiler içerisinde olan raiyyenin fertleri üzerindeki casusluğu üstlenir. Nitekim beldelerimizdeki Hükmen Muhârip Kâfirlerin yetkilileri ve temsilcileri ile sıkı ilişkiler içerisinde olan raiyyenin fertleri üzerindeki casusluğu Dâhilî Emniyet Dâiresi üstlenir.

HÂRİCIYE (DIŞIŞLERİ) DÂİRESİ

Hâriciye Dâiresi; *ister siyâsî yön ile ve buna bağlı anlaşmalar, barışlar, ateşkesler, müzâkereler, diplomatik mübâdeleler, elçiler ve temsilciler gönderme, sefâretler ve konsolosluklar açma gibi hususlar ile alâkalı olsun, ister iktisâdî, sînâî, zirâî veya ticârî yönler ile alâkalı olsun, isterse komünikasyon, haberleşme, kablololu ve kablosuz iletişimler veya benzerleri ile alâkalı olsun, bu işler ve ilişkiler her ne olursa olsun, Hilâfet Devleti'nin yabancı devletler ile alâkasına ilişkin tüm hâriciye işlerini üstlenir. Tüm bu işleri Hâriciye Dairesi üstlenir. Çünkü bunlar Devlet'in diğer devletler ile alâkası ile bağlantılıdır.*

Tenfiz Muâvini konusunda beyân ettiğimiz gibi, Rasul *Sal-lallahu Aleyhi ve Sellem* diğer devletler ve varlıklar ile dış ilişkiler kuruyordu. Nitekim Rasulullah, Osman ibn-u Affân'ı Kurayş ile müzâkere etmek üzere gönderdiği gibi, Kurayş'in elçileri ile de bizzat müzâkere ediyordu. Kezâ Rasulullah krallara elçiler gönderdiği gibi, kralların ve yöneticilerin elçilerini de kabul ediyordu. Anlaşmalar ve barışlar akdediyordu. Kezâ kendisinden sonraki Halifeleri de diğer devletler ve varlıklar ile siyâsî alâkalar kuruyorlar, şahsın bizâtihi yapabileceği işler için kendisi adına başkasını vekil kılabilmesi veya kendisi adına başkasına niyâbet verebilmesi esâsı üzere kendileri adına bu işler ile kâim olacakları tâyin ediyorlardı.

Devletlerarası siyâsî hayatın karmaşıklığı, genişliği ve devletlerarası siyâsî ilişkilerin çeşitliliği nedeniyle biz; Halife'nin, Devlet'in cihazlarından bir cihâza devletlerarası alâkalara has olarak niyâbet vermesini ve Halife'nin, Devlet'in Yönetim ve İdâre cihazlardan herhangi bir diğer cihazı

tâkip ettiği gibi onu da hakkındaki Şer'î hükümlere uygun olarak doğrudan veya Tenfiz Vezîri vasıtası ile tâkip etmesini benimsiyoruz.

SANÂYİ DÂİRESİ

Sanâyi Dâiresi; ister motor ve makine sanâyileri, araç gövde sanâyiler, (ham)madde sanâyileri, elektronik sanâyileri gibi Ağır Sanâyi olsun, ister Hafif Sanâyi olsun, ister gerek Genel Mülkiyet kapsamına giren fabrika türünden, gerekse Özel Mülkiyet kapsamına giren fabrika türünden Harp sanâyileri ile alâkası bulunan Fabrikalar olsun, isterse Harbiye siyâseti esâsı üzere kurulması gereken türleri ile Fabrikalar olsun, sanâyi ile alâkalı bütün işleri üstlenen dâiredir. Zîra Cihâd ve Kitâl, Orduya ihtiyaç duyar. Ordunun savaşıbilmesi için silahının bulunması ise kaçınılmazdır. Ordunun en üst düzeyde gelişmiş olarak eksiksiz bir şekilde sahip olacağı silahın da Devlet içindeki sanâyi ile, bilhassa Cihâd ile olan güçlü alâkasından ötürü Harp Sanâyisi ile üretilmesi kaçınılmazdır.

Devlet'in, tüm dış etkilerden uzak olarak kendi işinin dizginlerini elinde tutabilmesi için, kendi silah sanâyesini kurması ve bizâtihi geliştirmesi kaçınılmazdır ki kendi kendisinin efendisi olarak kalmaya, en modern ve en güçlü silahların maliki olmaya devam etsin ve silahlar ne kadar gelişirse gelişsin veya ne kadar ilerlerse ilerlesin, kendisine zâhir olan açık düşmanlarının tümünü ve muhtemel düşmanlarının tümünü korkutabilmek için ihtiyaç duyduğu bütün silahlar dâima kendi tasarrufu altında bulunsun. Aynen Allah *Subhanehû ve Teâlâ*'nın buyurduğu gibi:

وَأَعِدُوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ وَمِنْ رِبَاطِ الْخَيْلِ تُرْهَبُونَ بِهِ عَدُوَّ اللَّهِ وَعَدُوَّكُمْ
وَأَخْرَيْنَ مِنْ دُونِهِمْ لَأَتَعْلَمُونَهُمُ اللَّهُ يَعْلَمُهُمْ

Onlara karşı gücünüz yettiğince kuvvetten ve (Cihâd

için beslenen) **savaş atlarından hazırlayın ki hem Allah'ın düşmanlarını, hem kendi düşmanlarınızı, hem de onlardan başka sizin bilmeyip de Allah'ın bildiği diğerlerini korkutasınız.** (el-Enfâl 60)

İşte böylelikle Devlet, kendi irâdesinin maliki olur, ihtiyaç duyduğu silahları üretir ve geliştirir. Bu geliştirmeyi de, imkânlar dâhilinde, sürekli en üstün ve en güçlü silahlara sahip olabilecek şekilde sürdürür ki tüm görünür ve muhtemel düşmanlarını bilfiil korkutmaya güç yetirebilsin. Bu nedenle Devlet'in kendi silahının sanâyesini bizzat kurması vâciptir. Diğer devletlerden satın almaya bağımlı olması kesinlikle câiz değildir. Çünkü bu, diğer devletlerin Devlet'e, irâdesine, silahına, harbine ve kitâline tahakküm etmelerine yol açacaktır.

Bugünün dünyasında açık ve somut bir gerçektir ki başka devletlere silah satan devletler, her silahı satmazlar. Bilhas- sa gelişmiş silahları, kullanım keyfiyetini içeren belirli koşullar ile olmadıkça hiç satmazlar. Kezâ talep eden devletin satın almak istediği değil, kendi uygun gördükleri miktardan fazlasını da satmazlar. Bu da silah satan devletin, silah satın alan devlet üzerinde egemenlik ve nüfuz oluşturmaya kapı aralamaktadır ki bu, kendi irâdesini onun üzerine dayatmasını mümkün kılmaktadır. Hele bir de silah satın alan devlet savaşta ise, işte o zaman daha fazla silaha, daha fazla yedek parçaya ve daha fazla mühimmâta muhtaç olur. Bu da onu, silah ihrâatçısı devlete daha fazla bağımlı kılacak, dolayısıyla taleplerine daha büyük oranda boyun büktürecek ki bu, ihrâatçı devletin onun varlığı ve irâdesi üzerindeki tahakkümünü hazır hale getirecektir. Hele bir de silaha, yedek parçaya, mühimmâta şiddetle muhtaç olduğu savaş halinde ise kendisini, irâdesini, savaşını ve varlığını, kendisine silah

ihrâç eden devlete ipotek etmiş, rehin vermiş olacaktır.

İşte bütün bunlar nedeniyle, Devlet'in kendi silahını, yedek parçasını ve harp araçlarından ihtiyaç duyduğu her şeyi bizzat üretmesi vâciptir. Devlet, Ağır Sanâyi ile kuşanmadıkça ve Harbiye ile gerek doğrudan bağlantılı gerekse dolaylı bağlantılı olsun, Ağır Sanâyiler üreten fabrikaları ilk ve öncelikli olarak kurmaya başlamadıkça muvaffak olamaz. Dolayısıyla atom silahlarının ve uzay araçlarının üretimine yönelik fabrikaların, tüm türleri ile roketlerin, uydu sistemlerinin, uçakların, tankların, savunma sistemlerinin, savaş gemilerinin, zırhlı araçların ve tüm türleri ile ağır ve hafif silahların üretimine yönelik fabrikaların, makinelerin, motorların, (ham)maddelerin ve elektronik sanâyinin üretimine yönelik fabrikaların ve kezâ Genel Mülkiyet ile alâkası olan fabrikaların ve Harp sanâyileri ile alâkası olan hafif sanâyi fabrikalarının elinde bulunması kaçınılmazdır. Tüm bunlar, Müslümanlara farz kılınmış hazırlık vâcibinin gereklerindedir. Allah *Subhanehû ve Teâlâ* şöyle buyurmuştur:

وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ

Onlara karşı gücünüz yettiği kadar kuvvet hazırlayın! (el-Enfâl 60)

İslâmî Devlet; İslâmî Dâveti, Dâvet ve Cihâd metodu ile taşıyan devlet olduğuna göre, Cihâd ile kâim olmak için hiç şüphesiz sürekli hazırlıklı bir devlet olacaktır. Bu ise Harbiye siyâseti esâsı üzerine kurulu olarak, -gerek ağır gerekse hafif olsun- kendi sanâyisinin bulunmasını gerektirir. Öyle ki bu fabrikaları Harp Sanâyisine dönüştürme ihtiyacı duyduğu zaman, dilediği vakitte dönüştürebilmesi kolay olsun. Bundan ötürü Hilâfet Devleti'ndeki tüm sanâyilerin Harbiye siyâseti esâsı üzerine kurulması gerekir. Yine ister ağır

sanâyiler üretenler olsun isterse hafif sanâyiler üretenler olsun, tüm fabrikaların da bu siyâset esâsı üzerine kurulması gerekir ki Devlet'in ihtiyaç duyduğu herhangi bir vakitte, üretimlerinin Harbî (Askerî) üretime dönüştürülmesi kolay olsun.

KADÂ (YARGI)

(القضاء) **Kadâ** (Yargı), **bağlayıcı olmak üzere hükmü bildirmektir** ki o, ya insanlar arasındaki husûmetleri çözer, ya toplum hakkına zarar veren unsurları men eder, ya da ister yöneticiler, ister görevliler, ister Halife isterse bir başkası olsun, yönetim cihazlarından olan herhangi bir şahıs ile insanlar arasındaki anlaşmazlıkları ortadan kaldırır.

Kadânın ve meşruiyetinin aslı, Kitâb ve Sünnet'tir.

Kitâb'a gelince;

Allah *Subhanehû ve Teâlâ* şöyle buyurmuştur:

وَأَنْ أَحْكُمَ بَيْنَهُمْ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ

Aralarında Allah'ın indirdikleri ile hükmet! (el-Mâide 49)

Ve şöyle buyurmuştur:

إِذَا دُعُوا إِلَى اللَّهِ وَرَسُولِهِ لِيَحْكُمَ بَيْنَهُمْ

Aralarında hükmetmesi için Allah'a ve Rasulü'ne dâvet edildiklerinde... (en-Nûr 51)

Sünnet'e gelince;

Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem* Kadâ'yı bizzat üstleniyor ve insanlar arasında yargıda bulunuyordu.

Yine Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem* Kâdiler tâyin ediyordu. Nitekim Ali *RadiyAllahu Anh'ı* el-Yemen Kâdîsi olarak tâyin etti ve ona Kadâ yönünde tavsiye bulunarak şöyle buyurdu:

إِذَا تَقَاضَى إِلَيْكَ رَجُلَانِ فَلَا تَقْضِ لِلأَوَّلِ حَتَّى تَسْمَعَ كَلَامَ الأَخْرِ فَسَوْفَ تُدْرِي
كَيْفَ تَقْضِي

"İki adam sana yargılanmak için gelirlerse, diğerinin

sözünü de dinleyinceye kadar sakın ilkinin lehine hüküm verme! Nasıl hüküm vereceğini işte böyle bileceksin."¹³

Ahmed'in rivayeti şu lafız ile dir:

إِذَا جَلَسَ إِلَيْكَ الْخَصْمَانِ فَلَا تَكَلِّمْ حَتَّى تَسْمَعَ مِنَ الْآخِرِ كَمَا سَمِعْتَ مِنَ الْأَوَّلِ

"Taraflar senin önünde oturdukları zaman, birini dinlediğin gibi diğerini de dinleyinceye kadar sakın konuşma!"

Kezâ Aleyhi's-Salatu ve's-Selam, Mu'âz ibn-u Cebel'i el-Cened'e Kâdî tâyin etti.

İşte tüm bunlar, Kadâ'nın meşruiyetine delildir.

Kadânın târifi, az önce geçtiği gibi insanlar arasındaki Kadâyı kapsadığı gibi, Hisbe'yi de kapsar. (الحِسْبَةُ) Hisbe; toplum hakkına zarar veren hususlarda bağlayıcı olmak üzere Şer'î hükmü bildirmektir. Aynen yiyecek yığını hakkındaki hadiste vârid olduğu gibi. Nitekim Sahih-i Muslim'de Ebî Hurayra'dan şöyle rivayet edildi:

أن رسول الله صلى الله عليه وسلم مرَّ على صُبْرَةِ طَعَامٍ، فأدخل يده فيها فنالت أصابعه بللاً، فقال: ما هذا يا صاحب الطعام؟ فقال: أصابته السماء يا رسول الله، فقال: أفلا جعلته فوق الطعام كي يراه الناس، من غَشَّ فليس مني

"Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem bir yiyecek yığınının yanından geçerken elini o yığının içine daldırdı. Parmağı nemli bir bölüme isabet edince şöyle buyurdu: "Bu da nedir, Ey yiyeceğin sahibi?!" Adam: "Yağmur isâbet etti, Yâ Rasullallah" deyince şöyle buyurdu: "İnsanlar onu görsün diye onu yiyeceğin üst tarafına koysaydın ya?! Her kim aldatırsa Benden değildir."

Yine Kadâdan olmasından dolayı Mezâlim dâvâlarına bakmayı da kapsar. Zirâ o, yönetici aleyhindeki şikâyettir.

¹³ et-Tirmizî ve Ahmed rivayet ettiler

(المظالم) *Mezâlim*; Halife veya Muâvinlerinden veya Vâlîlerinden veya görevlilerinden biri ile insanlar arasında vukuu bulan ve yine uyarınca yargılama ve gereğince yönetim istenen Şer'î nasslardan bir nassın mânâsı hakkında ihtilâfa düşen Müslümanlar arasında vukuu bulan hususlarda bağlayıcı olmak üzere Şer'î hükmü bildirmektir.

Mezâlim, Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in fiyatlandırma hakkındaki hadisinde vârid olmuştur. Nitekim şöyle buyurmuştur:

وَإِنِّي لَأَرْجُو أَنْ أَلْقَى اللَّهَ وَلَا يَطْلُبُنِي أَحَدٌ بِمَظْلَمَةٍ ظَلَمْتُهَا إِلَّا هِيَ فِي دَمٍ وَلَا مَالٍ

“Ben, ne kan ne de mal hususunda herhangi bir kimseye yaptığım herhangi bir mazlime Benden talep edilmeksizin Allah ile karşılaşmayı umarım.”¹⁴

Bu, yöneticinin veya vâlînin veya görevlinin, (مَظْلَمَةٌ) “mazlime (*zulüm*)” olduğu iddia edilen işlerinin Mezâlim Kâdîsine götürüleceğine ve böylece Mezâlim Kâdîsinin bağlayıcı olmak üzere Şer'î hükmü bildireceğine delâlet etmektedir. Binâenaleyh Kadânın mezkûr târifî; Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in hadislerinde ve fiilerinde vârid olan Kadânın üç türünü de kapsamaktadır ki bunlar; insanlar arasındaki husûmetleri çözmek, toplum (*kamu*) hakkına zarar veren unsurları men etmek ve raiyye ile yöneticiler veya raiyye ile görevliler arasında, yaptıkları işler hakkındaki anlaşmazlıkları ortadan kaldırmaktır.

Kâdî Türleri

Kâdîler üç türdür:

1. (القاضي) **Kâdî**: Ceza ve muâmelat bakımından, insanlar

¹⁴ Ahmed, Enes yoluyla rivayet etti.

arasındaki husumetlerin çözümünü üstlenir.

2. (المُحْتَسِب) Muhtesib: Toplum hakkına zarar veren muhalefetlerin çözümünü üstlenir.

3. (قاضي المظالم) Mezâlim Kâdîsi: Devlet ile insanlar arasında vukuu bulan anlaşmazlıkların kaldırılmasını üstlenir.

Bu, Kadânın türlerine dair bir açıklamadır.

Delillerine gelince; İnsanlar arasındaki husumetleri çözen Kadânın delili; Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in fiili ile Mu'âz ibn-u Cebel'i el-Yemen'in bir nâhiyesine tâyin etmiş olmasıdır. Toplum hakkına zarar veren aykırılıkları çözen ve Hisbe denilen Kadânın delili ise, Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in fiili ve kavli ile sâbittir. Nitekim *Aleyhi's-Salatu ve's-Selam* şöyle dedi:

ليس مِنَّا مَنْ غَش

“Aldatan bizden değildir.” Bu, Ahmed'in Ebî Hurayra yoluyla rivayet ettiği hadisın bir parçasıdır. İşte böylece *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*, aldatanlara itiraz edip azarlıyor, pazarlardaki tüccârlara, ticârette dürüstlüğü ve sadâka vermeyi emrediyordu. Nitekim Ahmed, Kays ibn-u Ebî Ğarze el-Kenânî'den şöyle dediğini rivayet etti:

كنا نبتاع الأوساق بالمدينة، وكنا نسمي السماسرة، قال: فأتانا رسول الله صلى الله عليه وسلم فسمانا باسم هو أحسن مما كنا نسمي به أنفسنا فقال: يَا مَعْشَرَ التُّجَّارِ إِنَّ هَذَا الْبَيْعَ يَحْضُرُهُ اللَّغْوُ وَالْحَلِيفُ فَشُؤِبُوهُ بِالصَّدَقَةِ

“Bizler, Medine pazarlarında alışveriş yapar ve kendimizi “simsarlar (komisyoncu)” diye isimlendirirdik. Bir gün Rasulullah SallAllahu Aleyhi ve Sellem yanımıza çıkageldi ve bize, kendi verdiğimiz isimden daha güzel bir isim vererek şöyle buyurdu: “Ey tâcirler topluluğu! Alışverişe boş sözler ve yeminler karışabilmektedir. Bunları sadaka ile gideriniz.”

Yine Ahmed, Eb'l Minhâl'den şöyle rivayet etti:

أن زيد بن أرقم والبراء بن عازب كانا شريكين، فاشتريا فضة بنقد ونسيئة، فبلغ ذلك النبي صلى الله عليه وسلم فأمرهما أن ما كان بنقد فأجيزوه، وما كان بنسيئة فردوه

“Zeyd ibn-u Erkam ile el-Berâ' ibn-u Âzib ortak idiler. Bir kısmı peşin, bir kısmı da vâdeli olmak üzere gümüş satın aldılar. Bu Nebi SallAllahu Aleyhi ve Sellem'e bildirilince, onlara peşin aldıklarını geçerli saymalarını, vâdeli aldıklarını geri döndürmelerini emretti.” Böylece Rasulullah SallAllahu Aleyhi ve Sellem o ikisini vadeli alışveriş faizinden men etti.

Yine Ömer ibn-ul Hattâb da, kavmi arasında eş-Şifâ' Hâtun diye anılan Umm-u Suleymân ibn-u Ebî Hasme'yi çarşıda Kâdî olarak yani Hisbe Kâdîsi olarak görevlendirdi. Yine İmâm Malik'in *“el-Muvatta”*nda ve eş-Şâfi'î'nin *“el-Musned”*inde naklettiği gibi, Abdullah ibn-u Utbe'yi de el-Medîne Pazarı'na tâyin etti. Ayrıca kendisi de, Rasul SallAllahu Aleyhi ve Sellem'in yaptığı gibi, pazarlarda dolaşıyordu. Halife, Hisbe ile kâim olmaya devam etti, tâ ki el-Mehdî gelip de Hisbe için özel bir cihaz kılıncaya kadar. Böylece Hisbe, Kadâ cihazlarından biri haline geldi. (Hârûn) er-Raşîd zamanında da pazarları Muhtesib dolaşiyor, ölçüleri ve tartı-ları aldatmalardan arındırıyor ve tüccârların muamelelerine bakıyordu.

Mezâlim Kadâsı denilen kadânın deliline gelince; Allahu Teâlâ'nın şu âyetidir:

فَإِنْ تَنَازَعْتُمْ فِي شَيْءٍ فَرُدُّوهُ إِلَى اللَّهِ وَالرَّسُولِ

Eğer bir hususta çekişirseniz, onu Allah'a ve Rasul'e götürün! (en-Nisâ 59) Bu âyet, Allahu Teâlâ'nın şu kavlinden sonra geçmiştir:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَأُولِي الْأَمْرِ مِنْكُمْ

Ey iman edenler! Allah'a itaat edin! Rasul'e itaat edin ve sizden olan Uli'l Emr'e de! (en-Nisâ 59)

Dolayısıyla Raiyye ile Uli'l Emr arasındaki anlaşmazlık, Allah'a ve Rasulü'ne, yani Allah'ın hükmüne götürülmelidir ki bu, söz konusu anlaşmazlıkta hüküm verecek bir Kâdînin varlığını gerektirmektedir. İşte o, Mezâlîm Kâdîsidir. Çünkü Mezâlîm Kadâsının târifi, insanlar ile Halife arasında vukuu bulan hususlara bakmayı da kapsamaktadır. Yine Mezâlîm Kadâsının delili, Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in fiili ve kavlidir. Ancak *Aleyhi's-Salatu ve's-Selam*, Devlet'in tüm alanlarında yalnızca Mezâlîme has bir Kâdî kılmadı. Kezâ O'ndan sonraki Halifeler de -Ali ibn-u Ebî Tâlib'de hâsıl olduğu gibi- Mezâlîmi bizzat üstlendiler. Velâkin *KerramAllahu Vechehu*, buna mahsus bir vakit ayırıp muayyen bir üslup belirlemedi. Bilakis mazlimeye meydana gelir gelmez bakılırdı. Dolayısıyla o işlerin bütününden bir parça idi. Durum, AbdulMelîk ibn-u Mervân zamanına kadar böyle sürdü. Nitekim o, mazlimelere mahsus bir vakit ayırıp muayyen üsluplar belirleyen ilk Halife oldu. Bunun için muayyen bir gün tahsis etti ve mazlimeleri değerlendirmeye aldı. Bunlardan herhangi birinde müşküle düştüğünde, hakkında hükmetmesi için Kâdîsine sevk etti. Sonra Halife, insanların mazlimelerine (şikâyetlerine) bakan Nâibler düzenlemeye başladı. Böylece Mezâlîm, özel bir cihaz haline geldi ve (دار العدل) "*Dâr-ul Adl (Adâlethane)*" diye isimlendirilir oldu. Muayyen bir Kâdînin tâyini bakımından bu uygulama câizdir. Çünkü Halife'nin, salâhiyetlerinden olan her hususta, kendi adına o hususu yerine getirecek nâiblere niyâbet vererek tâyin etmesi câizdir. Bunun için muayyen bir vakit ve muayyen bir üslup tahsis etmesi de câizdir. Çünkü bunlar mubahlardandır.

Kâdîlerin Şartları

Kadâyı üstlenenlerde (Kâdîlerde) şu şartlar aranır: Müslüman olması, Hür olması, Âkil olması, Âdil olması, Fakih olması ve hükümleri vakıalara indirmeye Mudrik (derin kavrayışlı) olması. Mezâlim Kadâsını üstlenenlerde ise -Kâdî'l Kudâ (Baş Kâdî) gibi- bu şartlara ziyâdeten Erkek olması ve Müctehid olması şartları koşulur. Çünkü onun işi Kadâ ve Yönetim'dir. Zira yönetici hakkında hüküm vermekte ve Şeriatî onun üzerine infâz etmektedir. Bundan ötürü, Kâdîlerin diğer şartlarına -ki Fakih olması da bunlardandır- ilâveten Erkek olması da şart koşulur. Ancak daha da ötesi Müctehid olması şart koşulur. Çünkü yöneticinin, Şer'î delili olmayan bir hüküm ile yönetmesinden veya istidlâlde bulunduğu delilin hâdiseye intibak etmemesinden dolayı, Allah'ın indirdiklerinden başkası ile yönetmiş olması da bakacağı mezâlimlerdendir. Bu tür mazlimeyi, Müctehidden başkası çözmeye güç yetiremez. Müctehidden başkası olduğunda cehâlet ile hüküm verebilir. Bu ise haramdır, câiz değildir. Onun için Yöneticinin ve Kâdîlerin şartlarına ziyâdeten, Mezâlim Kadîsinin Müctehid olması şart koşulur.

Kâdîlerin Tâyini

Kâdî, Muhtesib ve Mezâlim Kadîsi'nin, tüm beldelerdeki bütün dâvâlara bakmak üzere Kadâ'da genel bir tayin ile tayin edilmeleri câiz olduğu gibi, bir mekâna ve çeşitli dâvâlara özel bir tayin ile tayin edilmeleri de câizdir. Bu, Rasul *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*'in fiilinden alınmıştır. Zira Ali ibn-u Ebî Tâlib'i el-Yemen Kadîsi olarak tayin ettiği gibi, Mu'âz ibn-u Cebel'i el-Yemen'in bir nâhiyesine Kâdî olarak tayin etmiş, Amr-u ibn-ul Âss'ı da muayyen tek bir dâvâda

Kâdî olarak tâyin etmiştir.

Kâdîlerin Rızkı

El-Hâfız, “*el-Feth*”de şöyle dedi: “Rızk (*maaş*), *Îmâmın* (*Halife'nin*) *Beyt-ul Mâl'den, Müslümanların maslahatları ile kâim olanlar için takdir ettiği*dir.” Kadâ da *Beyt-ul Mâl'den* rızk ayrılması câiz olanlardandır ve bu, Devlet'in Müslümanların maslahatı için ücretle Kâdîler tutma işidir. Devlet, Müslümanların maslahatlarına yönelik her iş için Şer'î yön üzere bununla kâim olanları ücret ile tutar. Zîra ister ibâdet olsun isterse olmasın, bu işler ile kâim olanlar ücrete müstahak olur. Bunun delili, Allah Subhanehû'nun sadakât (zekâtlar) üzerinde çalışanlara (zekât toplayıcılarına zekâtan) bir pay kılmış olmasıdır. Nitekim şöyle buyurmuştur:

وَالْعَامِلِينَ عَلَيْهَا

...ve (zekât) **âmillerine**... (et-Tevbe 60)

Ebu Dâvûd ve Sahih'inde İbn-u Huzeyme, el-Beyhakî ve el-Hâkim -ki Şeyhayn'ın (el-Buhârî ile Muslim'in) şartlarına göre sahihdir dedi, ez-Zehebî de ona muvâfakat etti- Burayde'den Rasulullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*'in şöyle buyurduğunu rivayet ettiler:

مَنْ اسْتَعْمَلَنَا عَلَى عَمَلٍ فَرَزَقْنَاهُ رِزْقًا فَمَا أَخَذَ بَعْدَ ذَلِكَ فَهُوَ غُلُوبٌ

“Bir iş üzerinde çalıştırdıklarımızı bir rızk ile rızklandırırız (maaş veririz). Bundan sonrası ğulûldür, (devlet malına hyânettir).” El-Mâverdî de “*el-Hâvî*”de şöyle dedi:

والقضاء مما يجوز أخذ الرزق عليه من بيت المال؛ لأن الله تعالى جعل للعاملين على الصدقات سهماً فيها، وقد استقضى عمر شريعاً وجعل له في كل شهر مائة درهم رزقاً، فلما أفضت الخلافة إلى علي جعل رزقه في كل شهر خمسمائة درهم، وأخذ زيد بن ثابت على القضاء رزقاً

“Kadâ da Beyt-ul Mâl'den rızık (maaş) alınması câiz olanlardandır. Çünkü Allahu Teâlâ, sadaka (zekât) âmillerine de içerisinden bir pay vermiştir. Nitekim Ömer, Şurayh'tan kâdî olmasını istedi ve ona her ay yüz dirhem maaş verdi. Hilâfet, Ali'ye geçince, onun maaşını her ay beş yüz dirhem yaptı. Zeyd ibn-u Sâbit de kadâ karşılığı maaş alıyordu.”

Ancak el-Buhârî, şu yorumu rivayet etti:

كان شريح يأخذ على القضاء أجراً

“Şurayh kadâ karşılığında bir ücret alıyordu.”

El-Hâfız, “*et-Tağlîk-ut Ta'lik*”te şöyle dedi:

أما أثر شريح فقال سعيد بن منصور حدثنا سفيان عن مجالد عن الشعبي قال:
كان مسروق لا يأخذ على القضاء أجراً، وكان شريح يأخذ

“Şurayh'ın eserine gelince; Sa'îd ibn-u Mansûr bize dedi ki Sufyân bize Mecâlid'den o da eş-Şa'bi'den şöyle dediğini nakletti: Mesrûk kadâ karşılığı ücret almıyordu. Şurayh ise alıyordu.”

Yine el-Hâfız, “*el-Feth*”de şöyle zikretti:

وذكر ابن المنذر أن زيد بن ثابت كان يأخذ الأجر على القضاء

“İbn-ul Munzir, Zeyd ibn-u Sâbit'in kadâ karşılığında ücret aldığını zikretti.”

İbn-u Sâ'd, Nâfî'den şöyle dediğini rivayet etti:

استعمل عمر بن الخطاب زيد بن ثابت على القضاء وفرض له رزقاً

“Ömer ibn-ul Hattâb, Zeyd ibn-u Sâbit'i kadâda görevlendirdi ve onlara bir rızık (maaş) belirledi.”

Kadâ karşılığında rızık almanın cevâzı hakkında Sahabe'nin ve onlardan sonrakilerin icmâ'ı vardır. El-Hâfız, “*el-Feth*”de şöyle dedi:

وقال أبو علي الكرابيسي: لا بأس للقاضي أن يأخذ الرزق على القضاء عند

أهل العلم قاطبة من الصحابة ومن بعدهم، وهو قول فقهاء الأمصار، لا أعلم بينهم اختلافاً، وقد كره ذلك قوم منهم مسروق، ولا أعلم أحداً منهم حرّمه

“Ebu Ali el-Kerâbîsî dedi ki: “Kâdîlerin kadâ karşılığı rızık almasında, Sahabenin önde gelenlerinden ve onlardan sonra gelenlerden ilim ehli nezdinde bir beis yoktur ve bu, büyük şehirlerin fakihlerinin sözüdür. Aralarında bir ihtilaf olduğunu da ben bilmiyorum. Aralarında Mesrûk’un da bulunduğu bir topluluk bunu mekruh görmüştür. Onlardan bunu haram gören birini bilmiyorum.”

Yine İbn-u Kudâme, “el-Muğnî”de şöyle dedi:

أن عمر كتب إلى معاذ بن جبل وأبي عبيدة، حين بعثهما إلى الشام، أن انظرا رجلاً من صالحى من قبلكم، فاستعملوهم على القضاء، وأوسعوا عليهم، وارزقوهم، واكفوهم من مال الله

“Ömer, eş-Şâm’a gönderdiği sırada Mu’âz ibn-u Cebel ile Ebu Ubeyde’ye şöyle yazdı: “Kendinizden önceki sâlih adamlara bakın da onları kadâda görevlendirin. Onlara iyi davranın, rızık verin ve Allah’ın malından ihtiyaçlarını karşılayın.”

Mahkemelerin Teşkîli

Bir mahkemenin teşkîli, Kadâ’da hüküm verme salâhiyetine sahip sadece tek bir Kâdî olmadıkça câiz değildir. Fakat onunla beraber bir veya daha fazla Kâdî bulunması da câizdir. Velâkin onlar hüküm verme salâhiyetine sahip olmazlar. Ancak müşâvere ve görüş belirtme salâhiyetleri vardır. Ancak görüşleri asıl Kâdîyi bağlayıcı değildir.

Zîra Rasul SallAllahu Aleyhi ve Sellem tek bir mesele için iki Kâdî tâyin etmedi. Bilakis bir mesele için tek bir Kâdî tâyin etti. Ayrıca Şer’î Kadâ, bağlayıcı olmak üzere Şer’î hükmü bildirmektir. Bir Müslüman nezdindeki Şer’î hüküm

ise mutlak olarak birden fazla olamaz. Çünkü o, Allah'ın hükmüdür. Allah'ın hükmü ise tektir. Doğrudur, bu hüküm birçok şekilde anlaşılmalıdır, ancak gereğince amel etmek bakımından Müslüman nezdinde tektir. Mutlak olarak birden çok olamaz. Dolayısıyla Kâdî, bir mesele hakkındaki Şer'î hükmü bağlayıcı olmak üzere bildirdiği zaman, tek bir bildirimde bulunmalıdır. Çünkü bu, hakîkatinde Allah'ın hükmü ile amel etmektir. Çok sayıda anlaşılrsa dahi, amel halinde Allah'ın hükmü birden fazla olamaz. İşte bu nedenle tek bir meselede yani tek bir Mahkemede birçok Kâdî'nin karar verici olarak bulunması sahih değildir. Bir beldenin tüm dâvâları için, tek bir mekânda iki ayrı mahkemenin bulunması ise câizdir. Çünkü Kadâ, Halife tarafından verilen bir niyâbettir ve çok sayıda verilmesi câiz olan vekâlet gibidir. Kezâ tek bir mekânda çok sayıda Kâdî (Mahkeme) bulunması da câizdir. Eğer hasımlar (taraflar), tek bir mekândaki iki Kadî arasındaki tercihte çekiştikleri zaman, dâvâcı taraf tercih edilir ve dâvâları, onun talep ettiği Kâdîye baktırılır. Çünkü bu, haklı bir taleptir ve kendisinden talep edilenden daha râcihtir (tercihe şâyândır).

Kâdî Yalnızca Kadâ Meclisi'nde Yargılayabilir

Kâdînin, (مجلس القضاء) Kadâ Meclisi'nde olmadıkça yargılaması câiz değildir. Kadâ Meclisi'nde olmadıkça beyyine (delil) de yemin de muteber değildir. Bu, Abdullah ibn-uz Zubeyr'den yapılan şu rivayetten ötürüdür:

قضى رسول الله صلى الله عليه وسلم أن الخصمين يقعدان بين يدي الحاكم

“Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem iki hasımın, hâkimin önünde oturmalarına hükmetti.”¹⁵

İşte bu hadis, Kadânın içerisinde hâsıl olduğu şekli beyân

¹⁵ Ebu Dâvûd ve Ahmed rivayet etti.

etmektedir. Bu ise bizâtihi meşru bir şekildir. Yani Kadânın içerisinde hâsıl olduğu muayyen bir şeklin varlığı kaçınılmazdır ki bu, hasımlar (taraflar) Hâkim karşısında otursunlar. İşte bu, Kadâ Meclisi'dir ve Kadânın sıhhati için şarttır. Yani Kadânın içerisinde gerçekleşeceği muayyen bir meclisin varlığı kaçınılmazdır ki Kadâ olabilsin. Bu, hasımların Hâkim karşısında oturdukları meclistir. Ali hadisi bunu teyid etmektedir. Nitekim Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*, Ali'ye şöyle dedi:

إِذَا جَلَسَ إِلَيْكَ الْخَصْمَانِ فَلَا تَكَلِّمْ حَتَّى تَسْمَعَ مِنَ الْآخِرِ كَمَا سَمِعْتَ مِنَ الْأَوَّلِ

“İki hasım senin önünde oturdukları zaman, birini dinlediğin gibi diğerini de dinleyinceye kadar sakın konuşma!”

İşte bu şekilde, إذا جلس إليك الخصمان **“İki hasım senin önünde oturdukları zaman”** kavli ile hususî bir meclisi beyân etmiştir. Dolayısıyla Kadâ Meclisi, Kadânın sıhhati için şarttır.

Kezâ yeminin muteber olması için de şarttır. Bu Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in şu kavlinden dolayıdır:

اليمين على المدعى عليه

“Yemin dâvâliya gerekir.”¹⁶ Kadâ Meclisi'nde olmadıkça, üzerinde bu sıfat, (المدعى عليه) **“Dâvâlı”** sıfatı bulunmaz. Kezâ beyyine de Kadâ Meclisi'nde olmadıkça herhangi bir itibara sahip olmaz. Bu Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in şu kavlinden dolayıdır:

..ولكن البيّنة على المدعى، واليمين على من أنكر

“...Lâkin dâvâciya beyyine (kanıt) gerekir. İnkâr edene de yemin gerekir...”¹⁷

¹⁶ el-Buhârî, İbn-u Abbâs yoluyla rivayet etti.

¹⁷ el-Beyhakî rivayet etti.

Kadâ Meclisi'nde olmadıkça, üzerinde bu sıfat, (المُدَّعِي) “Dâvâcı” sıfatı bulunmaz.

Mahkemelerin Derecelendirilmesi

Dâvâların türlerine göre mahkemelerin derecelendirilmesi de câizdir. Dolayısıyla bazı Kâdîlerin belirli bir hadde kadar muayyen dâvâlara tahsis edilmesi ve bunun dışındaki dâvâların diğer mahkemelere sevk edilmesi câizdir.

Zîra Kadâ, Halife tarafından verilen bir niyâbettir ve aralarında herhangi bir fark olmaksızın tıpatıp vekâlet gibidir. Çünkü bu da vekâlettir ve vekâletin umumî (genel) olması da câizdir, hususî (özel) olması da câizdir. Bunun için Kâdînin muayyen dâvâlarda tâyin edilmesi ve diğer dâvâlardan men edilmesi câizdir. Velew aynı mekânda olsalar bile, diğer dâvâlara ve (varsa) tâyin edileceği dâvâlara da başkasının tâyin edilmesi câizdir. İşte buradan anlaşılır ki mahkemelerin derecelendirilmesi câizdir. Nitekim bu, ilk asırlardan beri Müslümanlar nezdinde mevcuttur. El-Mâverdî, “*el-Ahkâm-us Sultaniye*” isimli kitabında şöyle demektedir:

قال أبو عبد الله الزبيرى: لم تزل الأمراء عندنا بالبصرة برهة من الدهر يستقضون قاضياً على المسجد الجامع، يسمونه قاضي المسجد، يحكم في مائتي درهم وعشرين ديناراً فما دونها. ويفرض النفقات، ولا يتعدى موضعه وما قدر له

“*Ebu Abdullah ez-Zubeyrî şöyle dedi: “el-Basra’da yanımızda bulunan emîrler, bir süredir, Mescid-il Câmî’e bir kâdî görevlendirip onu “Mescid Kâdisi” olarak isimlendiriyorlardı. Onlar iki yüz (200) dirhem, yirmi (20) dinar ve daha aşağısına (dâvâlara) hükmederler, nafakaları belirlerler ve kendilerine verilen mevzuların ötesine geçmezlerdi.”*

Rasul Sallallahu Aleyhi ve Sellem de hem -Amr-u ibn-ul Âss’a verdiği niyâbette olduğu gibi- tek bir dâvâdaki Kadâ hakkında niyâbet verdi, hem de -Aleyhi’s-Salatu ve’s-Selam’ın

Ali ibn-u Ebî Tâlib *RadiyAllahu Anh'e* Yemen Kâdîsi olarak verdiği niyâbette olduğu gibi- vilâyetlerden bir vilâyette tüm dâvâlardaki Kadâ hakkında niyâbet verdi. Bu da Kadânın hem tahsis edilmesinin (özel hale getirilmesinin) cevâzına hem de umumîleştirilmesinin (genelleştirilmesinin) cevâzına delâlet etmektedir.

Hem İsti'nâf Mahkemeleri Hem de Temyiz Mahkemeleri Yoktur

(محاکم استئناف) İsti'nâf mahkemeleri¹⁸ de yoktur, (محاکم تمييز) Temyiz mahkemeleri¹⁹ de yoktur. Zîra Kadâ, kesinlik bakımından dâvâda tek derecedir. Kâdî bir hükmü bildirdiği zaman, onun hükmü infâz edilir. Başka bir Kâdînin hükmü onu bozamaz. Burada Şer'î kaide şudur: (الاجتهاد لا ينقض الاجتهاد الا بمتله) "İctihâd misli ile bozulmaz."

Dolayısıyla herhangi bir Müctehid, diğer bir Müctehide karşı hüccet değildir. O halde diğer mahkemelerin hükümlerini bozan mahkemelerin varlığı sahih olmaz.

Ancak Kâdî, İslâmî Şer'î hükümler ile hükmetmeyi terk edip Küfür hükümleri ile hükmederse ya da Kitâb'dan veya Sünnet'ten veya İcmâ'-us Sahabe'den kat'î bir nassa muhâlif bir hüküm ile hükmederse ya da hakîki kâtil ortaya çıktıktan sonra başka bir adamı kasten adam öldürmekten kısasa mahkum etmesi gibi vâkıanın hakîkatine muhâlif bir hüküm ile hükmederse, işte tüm bu ve benzeri hallerde, Kâdînin hükmü bozulur. Bu, *Aleyhi's-Salatu ve's-Selam*'ın şu kavlin-den dolayıdır:

مَنْ أَحْدَثَ فِي أَمْرِنَا هَذَا مَا لَيْسَ مِنْهُ فَهُوَ رَدٌّ

¹⁸ Günümüz hukukunda sulh ve asliye gibi birinci derece mahkemelerin verdiği hükümün kabul edilmemesi halinde başvuru ikinci derece mahkemeler

¹⁹ Günümüz hukukunda mahkemelerde verilen kararları, kanun ve usûl yönünden inceleyen mahkemeler

“Her kim bu işimizde (dînimizde), ondan olmayan bir şeyi ihdâs ederse, merduttur.”²⁰

Yine Câbir ibn-u Abdullah'ın şu rivayetinden dolayıdır:

أن رجلاً زنى بامرأة، فأمر به النبي صلى الله عليه وسلم فجلد. ثم أخبر أنه محسن فأمر به فرجم

“Bir adam bir kadın ile zina etti. Bunun üzerine Nebi Sal-lallahu Aleyhi ve Sellem celdedilmesini (sopa vurulmasını) emretti. Sonra evli olduğu haber verilince, emretti de recme-dildi.”

Ve Malik ibn-u Enes'in şu rivayetinden dolayıdır:

بلغني أن عثمان رضي الله عنه أتى بامرأة ولدت من ستة أشهر فأمر برجمها. فقال له علي: ما عليها رجم؛ لأن الله تعالى يقول: وَحَمْلُهُ وَفِصَالُهُ ثَلَاثُونَ شَهْرًا، ويقول: وَالْوَالِدَاتُ يُرْضَعْنَ أَوْلَادَهُنَّ حَوْلَيْنِ كَامِلَيْنِ لِمَنْ أَرَادَ أَنْ يُنَمِّمَ الرِّضَاعَةَ، فالحمل يكون ستة أشهر؛ فلا رجم عليها. فأمر عثمان بردها

“Bana bildirildi ki Osman RadiyAllahu Anh'a altı aylıkken doğum yapmış bir kadın getirildi. Bunun üzerine recmedilmesini emretti. Ama Ali ona şöyle dedi: “Ona recm düşmez. Çünkü Allahu Teâlâ şöyle buyuruyor: ‘Onun (çocuğun) taşınması (hamilelik) ve süttten kesilmesi otuz aydır.’ (el-Ahkâf 15) Ve şöyle buyuruyor: ‘Anneler evlatlarını iki tam yıl emzirirler. Bu, emzirmeyi tamamlamak isteyenler içindir.’ (el-Bakara 233) Dolayısıyla hamilelik altı ay olur. Ona recm düşmez. Bunun üzerine Osman, (kadının) geri gönderilmesini emretti.”

Yine AbdurRezzâk, İmâm es-Sevrî'den şöyle dediğini haber verdi:

إذا قضى القاضي بخلاف كتاب الله، أو سنة رسول الله، أو شيء مجمع عليه، فإن القاضي بعده يردّه

“Kâdî, Allah'ın Kitâbı'na veya Rasulullah'ın Sünneti'ne veya

²⁰ el-Buhârî ve Muslim, Âişe RadiyAllahu Anhâ'dan rivayet ettiler.

üzerinde icmâ edilmiş herhangi bir şeye aykırı hüküm verirse, ondan sonra gelen Kâdî (Mezâlim Kâdîsi) onu reddedebilir."

Böylesi hükümleri bozma salâhiyetine sahip olan ise Mezâlim Kâdîsidir.

Muhtesib

(المحتسب) Muhtesib, hadler ve cinayetler dâhil olmamak şartıyla, haklarında dâvâcı bulunmayan kamu hukukuna ait bütün dâvâlara bakan Kâdî'dir.

İşte bu, Hisbe Kâdîsinin târifidir. Bu târif, yiyecek yığını hakkındaki hadisten alınmıştır. Nitekim Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem* bir yiyecek yığnında ıslaklık bulunca, insanlar görsünler diye (yaş kısmın) yiyeceğin üst tarafına konulmasını emretmiştir. İşte bu, Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in baktığı ve aldatmanın ortadan kaldırılması için yaş yiyeceğin yığının üstüne konulmasına hükmettiği, insanların genel (kamusal) bir hakkıdır. Bu, bu türden tüm hakları kapsar, ancak (Zîna, livata, kazf, hırsızlık, irtidad, bağı gibi) hadleri ve (öldürme, yaralama gibi) cinâyetleri kapsamaz. Çünkü hadler ve cinâyetler bu kâbilden değildir ve asıl itibarıyla insanlar arasındaki husumetler, anlaşmazlıklardır.

Muhtesibin Salâhiyetleri

Muhtesib, herhangi bir yerde öğrendiği muhalefet (aykırılık) hakkında, Kadâ Meclisi gerekmezsiniz derhal hüküm verme salâhiyetine sahiptir. Emirlerini infâz etmek üzere emrine bir miktar polis verilir ve hükmü hemen infâz edilir.

Muhtesibin dâvâyâ bakması için Kadâ Meclisi'ne gerek yoktur. Bilakis aykırılık hakkında hâdisenin mücerret tahki-

ki ile hükmeder. Onun herhangi bir zamanda veya mekânda hükmetmeye hakkı vardır: Çarşıda, evde, binek üstünde, araç içinde, gündüzde ve gecede... Zîra bir dâvâyâ bakılması için Kadâ Meclisi'ni şart koştuğu sâbit olan delil, Muhtesib üzerine intibak etmez. Nitekim Kadâ hakkında Meclis'i şart koştuğu sâbit olan hadis şöyle demektedir:

أَنَّ الْخَصْمِينَ يَقْعَدَانِ بَيْنَ يَدَيْ الْحَاكِمِ

“...iki hasmın hâkimin önünde oturmalarına hükmetti.”

Ve şöyle demektedir:

إِذَا جَلَسَ إِلَيْكَ الْخَصْمَانِ

“İki hasmın senin önünde oturdukları zaman...”

Bu ise Hisbe Kâdîsinde mevcut olandan başkadır. Çünkü Hisbede davacı ve davalı yoktur. Bilakis çiğnenen bir kamu hakkı veya Şeriat'e bir muhalefet mevcuttur.

Ayrıca Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem* yiyecek yığını meselesine baktığında, pazarda yürürken, satışa arzedilmiş bir halde iken baktı ve yiyecek sahibini de huzuruna çağırtmadı. Bilakis mücerret bir tahkik (sırf yalın bir inceleme) ile, böyle bir muhalefetin varlığını olduğu yerde gördü. Bu da Hisbe meselelerinde Kadâ Meclisi'nin şart koşulmadığına delâlet etmektedir.

Muhtesibin kendisine, Muhtesiblik şartları taşıyan Nâibler seçme ve onları muhtelif yerlere gönderme hakkı vardır. Bu Nâibler, tâyin edildikleri mahallerde ve bölgelerde, görevlendirildikleri dâvâlarda Hisbe görevini yapma salâhiyetine sahiptirler. Fakat bu, Muhtesibin tâyin edildiği sırada tâyininin, kendisine nâibler tâyin etme yani kendisine halef kılma hakkının verilmesini kapsamaması ile mukayyedir. Kendisine halef kılma yani nâibler tâyin etme hakkı veril-

memiş ise, tâyin salâhiyetine sahip olamaz.

Mezâlim Kâdîsi

Mezâlim Kâdîsi; Devlet tebâsından olsun yada olmasın, Devlet otoritesi altında yaşayan herhangi bir kimseye karşı devletten kaynaklanan her tür zulmü -ki bu zulüm ister bizzat Halife tarafından isterse Halife'nin altındaki yöneticiler ve görevliler tarafından yapılsın- kaldırmak için naspedilen Kâdî'dir.

Mezâlim Kâdîsinin târifi budur. Mezâlim Kadâsı'nda asıl olan, Nebi *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in; yöneticinin, raiyyenin yönetiminde haklılık yönünden olmayan işler yapmasını (مَظْلَمَةً) "mazlime" olarak değerlendirdiğine dair yapılan rivayettir ki Enes'ten şöyle dediği rivayet edildi: "*Rasul Sallallahu Aleyhi ve Sellem zamanında fiyatlar yükseldi. (İnsanlar) dediler ki: يا رسول الله، لو سَعَّرْتَ لَوْ سَعَّرْتَ يَا رَسُولَ اللَّهِ! Sen fiyat koysan (sınırladırsan)?*" Bunun üzerine şöyle buyurdu:

إِنَّ اللَّهَ هُوَ الْخَالِقُ الْقَائِضُ الْبَاسِطُ الرَّازِقُ الْمُسَعِّرُ وَإِنِّي لَأَرْجُو أَنْ أَلْقَى اللَّهَ وَلَا يَطْلُبُنِي أَحَدٌ بِمَظْلَمَةٍ ظَلَمْتُهَا إِلَّا هُوَ فِي دَمٍ وَلَا مَالٍ

"Yaratan da, Daraltan da, Genişleten de, Rızık Veren de, Fiyatlandırın da Allah'tır. Ben, ne kan ne de mal hususunda herhangi bir kimseye yaptığım herhangi bir mazlime Benden talep edilmeksizin Allah ile karşılaşmayı umarım."²¹

Dolayısıyla Nebi *SallAllahu Aleyhi ve Sellem* fiyatlandırmayı mazlime olarak değerlendirmiştir. Çünkü bunu yapardı, hakkı olmayan bir şey yapmış olurdu. Aynı şekilde Devlet'in insanlar için düzenlediği genel haklarda ortaya çı-

²¹ Ahmed rivayet etti

kan meseleleri de Mezâlim kapsamı içerisinde değerlendirilmiştir. İnsanların maslahatlarından bir maslahat için idarî düzenleme yapıldığında, raiyyeden herhangi bir kimse bu düzenlemenin kendisine zulmettiği görüşünde olursa, onun dâvâsı Mezâlimden sayılır. Çünkü o, insanların maslahatlarından bir maslahat için Devlet'in koymuş olduğu idarî düzenlemeden kaynaklanan bir zulme mâruz kalmaktadır. Devlet'in düzenlediği "sıra" gereğince, genel bir sudan ekinlerin sulanması gibi.

Bunun delili; Devlet'in sulamayı "*ilk ilkindir*" yani "*su ilk önce kimin arazisinden geçiyorsa ilk önce o kullanır*" şeklinde düzenlemesini Ensar'dan birinin zulüm olarak değerlendirmesidir. Nitekim Ensarî, ez-Zubeyr'in kendi arazisini sulamadan önce suyu kendisine salıvermesini istiyordu. (Zira akıntı ilk önce ez-Zubeyr'in arazisinden geçiyordu.) Mesele Rasulullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*'e arz edildi. O da aralarında, önce ez-Zubeyr'in hafif bir sulama ile sulamasına, sonra da suyu komşusu Ensârî'ye salıvermesine (yani Ensârî'ye bir destek olarak ez-Zubeyr'in sırasını tam kullanmamasına) hükmetti. Ne var ki Ensarî bunu kabul etmedi. Bilakis ez-Zubeyr'in kendi arazisini sulamadan önce suyun ilk olarak kendisine ulaşmasını istedi. Sonra Rasulullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*'e, bu hükmünün, ez-Zubeyr'in halasının oğlu olmasından dolayı olduğunu söyledi (ki bu söz, Rasulullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem* hakkında oldukça ağır bir sözdür. Lâkin Rasulullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem* onun bu sözünü affetti. Zîra o kişi, el-Buhârî'nin rivayetinde geçtiği gibi, Bedir'e şâhid olmuştu) Bunun üzerinde Rasul *Sallallahu Aleyhi ve Sellem* ez-Zubeyr'in sulamadaki hakkını tam olarak almasına hükmetti ki bu, ez-Zubeyr'in arazisini, su cedrin aslına yani duvarın temeline veya ağacın köküne ula-

şıncaya kadar sulamasıdır. Nitekim âlimler bunu, arazideki suyun insan ayağını aşacak kadar yükselmesi olarak tefsir ettiler. Muslim'in Urve İbn-iz Zubeyr'den rivayet ettiği hadisin tamamı şöyledir: AbdAllah ibn-u Zubeyr hadis olarak şöyle bildirdi:

فَقَالَ الْأَنْصَارِيُّ سَرِحَ الْمَاءَ يَمْرُ، فَأَبَى عَلَيْهِمْ، فَاخْتَصَمُوا عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِلزُّبَيْرِ: اسْقِ يَا زُبَيْرُ ثُمَّ أُرْسِلِ الْمَاءَ إِلَى جَارِكَ فَغَضِبَ الْأَنْصَارِيُّ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَنْ كَانَ ابْنُ عَمِّكَ قَتْلُونَ وَجْهَ نَبِيِّ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ثُمَّ قَالَ: يَا زُبَيْرُ اسْقِ ثُمَّ اخْبِسِ الْمَاءَ حَتَّى يَرْجِعَ إِلَى الْجَدْرِ فَقَالَ الزُّبَيْرُ وَاللَّهِ إِنِّي لِأُخْسِبُ هَذِهِ الْآيَةَ نَزَلَتْ فِي ذَلِكَ

*“Ensar’dan bir adam, Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem’in huzurunda ez-Zubeyr ile hurma ağaçlarını suladıkları el-Harre’deki su akıntısı yüzünden hasımlaştı, dâvâlı oldu. Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem (ihtilaflarını dinledikten sonra) ez-Zubeyr’e şöyle dedi: “(Önce) **sen sula Ey Zubeyr, sonra suyu komşuna sal.**” Ensârî öfkelen-di ve dedi ki: “Yâ Rasul Allah! Halanın oğlu olduğu için mi böyle?” (Öfkesinden) Allah’ın Nebisinin yüzünün rengi değişti. Sonra şöyle dedi: **“Ey Zubeyr, (önce sen) sula! Sonra duvarı aşıncaya kadar suyu tut.**” Zubeyr dedi ki: “VAllahi, ben sanıyorumki şu âyet bu konu hakkında nâzil oldu: فَلَا وَرَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ حَتَّىٰ يُحَكِّمُوكَ فِيمَا شَجَرَ: **‘Hayır! Rab-bine and olsun ki onlar aralarında çıkan anlaşmazlık-larda Seni hakem kılıp sonra da Senin verdiği hükme içlerinde hiçbir sıkıntı duymaksızın tam bir teslimiyet ile teslim olmadıkça iman etmiş olmazlar!’** (en-Nisâ 65)*

Harre, Medine’de bilinen bir yerdir. O su yatağı içinde ol-duğu için Harre’ye nispet edilir.

Ebu Ubeyd dedi ki: *“Medine’de iki vadi vardı. Onlar yağ-mur sularına yataklık ederdi. İnsanlar bu su hakkında rekabet*

ederlerdi. Bunun üzerine Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem, su yatağının içinden ilk geçtiği arazi sahibinin sulama hakkına sahip olduğuna ve öncelik sırasının buna göre olmasına hükmetti."

Bundan ötürü ister yöneticiden isterse Devlet'in düzenlemelerinden ve emirlerinden dolayı olsun, herhangi bir şahıs üzerinde herhangi bir mazlime meydana geldiği takdirde, bu iki hadisten anlaşıldığı gibi, mazlime olarak değerlendirilir ve bu mazlimede hükmetmesi için mesele Halife'ye veya Mezâlim Kâdîlerinden Halife'nin o meselede niyâbet verdiklerine götürülür.

Mezâlim Kâdîlerinin Tâyini ve Azli

Mezâlim Kâdîsi, Halife veya Kâdî'l Kudâ tarafından tâyin edilir. Çünkü Mezâlim, bağlayıcı olmak üzere Şer'î hükmü bildirmek olan Kadâ'dandır ve tüm türleri ile Kâdîyi ancak Halife tâyin eder. Nitekim daha önce beyân ettiğimiz gibi, Rasul *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*'in tüm türleri ile Kâdîleri tâyin ettiği sabit olmuştur. Bu nedenle Mezâlim Kâdîsini tâyin eden ancak Halife'dir. Halife'nin Kâdî'l Kudânın tâyin akdinde kendisine bu hakkı vermesi halinde, Kâdî'l Kudânın da Mezâlim Kâdîsi tâyin etmesi câizdir. Yine Devlet'in merkezindeki Baş Mezâlim Mahkemesi'nin işinin, Halife'den, Vezîrlerinden ve Kâdî'l Kudâsından kaynaklanan mazlimeye bakmak ile, vilâyetlerdeki Mezâlim Mahkemesi şubelerinin de Vâlîlerden, Âmillerden ve Devlet'in diğer görevlilerinden kaynaklanan mazlimeye bakmak ile sınırlandırılması da câizdir. Halife'nin, Merkezî Mezâlim Mahkemesi'ne, Merkezî Mezâlim Mahkemesi'ne bağlı olarak vilâyet şubelerinde bulunan Mezâlim mahkemelerindeki Mezâlim Kâdîlerini tâyin etme ve azletme salâhiyeti verme hakkı da vardır.

Devletin merkezindeki Baş Mezâlim Mahkemesi üyelerini tâyin eden ve azleden Halife'dir. Merkezî Mezâlim Mahkemesi Başkanı'nın yani Halife'nin azledilmesine bakan Mezâlim Kâdîsinin azledilmesine gelince; bunda asıl olan, -diğer Kâdîler gibi onu da görevlendirme hakkı olduğu gibi- onu azletmenin de Halife'nin hakkı olmasıdır. Fakat burada zanna galip gelen bir durum vardır ki bu durum esnasında azletme salâhiyetinin Halife'nin eline terk edilmesi, bu salâhiyetin harama götürecektir olmasıdır ve bu durum üzerinde *الوسيلة إلى الحرام حرام* "Harama vesîle olan da haramdır" kaidesi intibak eder. Zîra bu kaidede zann-ı ğalib (ağır basan kanaat) yeterlidir.

İşte bu durum; Halife veya Vezîrleri veya Kâdî'l Kudâsı -ki Halife ona Mezâlim Kâdîsini tâyin etme ve azletme salâhiyeti vermiştir- aleyhine açılmış bir dâvânın bulunmasıdır. Çünkü bu durumda azletme salâhiyetinin Halife'nin elinde kalması, Kâdînin hükmüne etki edecek ve dolayısıyla meselâ Kâdînin Halife'yi ve yardımcılarını azletme kudreti sınırlandırılmış olacaktır. İşte bu azletme salâhiyeti, Harama vesîle olmaktadır. Yani bu durumda o salâhiyetin Halife'nin elinde kalması Haramdır.

Kalan durumlarda ise hüküm aslı üzere kalır. Yani Mezâlim Kâdîsini azletme salâhiyeti, tıpatıp tâyin etme salâhiyeti gibi, Halife'ye aittir.

Mezâlim Kadâsının (Yargısının) Salâhiyetleri

Mezâlim Mahkemesi; ister Devlet cihazındaki şahıslar ile alâkalı olsun, ister Halife'nin Şer'î hükümlere muhalefeti ile alâkalı olsun, ister Halife'nin benimsediği çerçevede Anayasa, kânunlar ve diğer Şer'î hükümler hakkındaki teşrî' nasslarından herhangi bir nassın mânâsı ile alâkalı olsun, ister

raiyyenin, maslahatlarına ilişkin idârî kânunları zulüm olarak değerlendirmesi ile alâkalı olsun, ister vergilerden herhangi bir vergi konulması ile alâkalı olsun, isterse diğer benzerleri hakkında olsun, mezâlimden herhangi bir mazlimeye bakma salâhiyetine sahiptir.

Devlet cihazındaki şahıslar ile alâkalı yada Halife'nin Şer'î hükümlere muhalefeti ile alâkalı yada teşrî' nasslardan herhangi bir nassın mânâsı veya Halife'nin benimsediği çerçevede Anayasa veya herhangi bir kânun ile alâkalı veya vergilerden herhangi bir vergi konulması ile alâkalı yada Devlet'in raiyyeye karşı taşkınlık etmesi, şiddet ve zulüm ile davranması veya mallarına el koyarak veya görevlilerin ve askerlerin maaşlarını azaltarak veya ödeneklerini erteleyerek haksızlık yapması ile alâkalı yada benzeri mezâlimden herhangi bir mazlimenin yargılamasında Kadâ Meclisi'nin bulunması, dâvâlının çağırılması ve dâvâsının bulunması şart koşulmaz. Bilakis hiçbir dâvâcı olmasa bile herhangi bir mazlimeye bakma hakkı vardır.

Bu, bir dâvâya bakmada Kadâ Meclisi'nin şart koştuğu sâbit olan, delilin dâvâcı da bulunmaması nedeniyle Mezâlim Mahkemesi'ne intibak etmemesinden dolayıdır. Zîra orada dâvâcı bulunmasına gerek yoktur. Nitekim herhangi bir dâvâcı olmasa bile veya dâvâlının hazır bulunması zarureti olmaksızın mazlimeye bakar. Çünkü o, mazlimenin tedkiki açısından dâvâlının hazır bulunmasını gerektirmeyen bir dâvâya bakmaktadır. Binâenaleyh Kadâ Meclisi'ni şart koşan delil, Mezâlim Mahkemesine intibak etmez. Nitekim Ebu Dâvûd ve Ahmed, Abdullah ibn-uz Zubeyr'den şöyle dediğini rivayet etti:

قضى رسول الله صلى الله عليه وسلم أن الخصمين يقعدان بين يدي الحاكم

“Rasulullah SallAllahu Aleyhi ve Sellem iki hasımın, hâkimin önünde oturmalarına hükmetti.”

Ve SallAllahu Aleyhi ve Sellem Ali’ye şöyle dedi:

إِذَا جَلَسَ إِلَيْكَ الْخَصْمَانِ

“İki hasım senin önünde oturdukları zaman...”

Binâenaleyh Mezâlîm Mahkemesi, herhangi bir şeye, zamana, mekâna veya Kadâ Meclisi’ne mutlak olarak bağlı olmaksızın, meydana gelir gelmez mazlîmeye bakar. Ancak salâhiyetleri bakımından bu mahkemenin konumu göz önünde bulundurularak heybetini ve azametini gösterecek muhteşem bir binaya sahip olması gerekir. Mısır ve eş-Şam’daki sultanlar zamanında, Sultan’ın mezâlîme baktığı meclis, (دار العدل) *“Dâr-ul Adl (Adâlethane)”* diye isimlendirilirdi ve orada Sultan’ın nâibleri bulunur, Kâdîler ve Fakihler hazır olurdu. Nitekim el-Makrizî, *“es-Sulûk ilâ Ma’rifeti Duvel-il Mulûk (Meliklerin Devletlerini Tanımaya Gidiş)”* kitabında, Sâlih Melîk Sultan Eyyûb (Salâhuddîn el-Eyyûbî)’un Dâr-ul Adl’e görevlendirdiği nâiblerin mezâlîmi kaldırmak için orada oturduklarını ve onlarla birlikte Kâdîlerin ve Fakihlerin de hazır bulduklarını zikretmektedir. Dolayısıyla Mezâlîm Mahkemesi için muhteşem bir yapının bulunmasında beis yoktur. Çünkü bu mubahlardandır. Hele ki adâletin azametini gösterecek olursa...

Hilâfet’in Kurulmasından Önceki Akitler, Muameleler ve Dâvâlar

Hilâfet’in kurulmasından önce yapılmış ve infâzı sona ermiş akitler, muameleler ve dâvâlar, tarafları arasında sahih olarak sayılırlar. Öyle ki Hilâfet’in kurulmasından önce infâzın sona ermesi bakımından, Hilâfet Kadâsı bunları

bozamaz ve yeniden ele almaz. Kezâ Hilâfet'in kurulmasından sonra bunlar çerçevesinde dâvâlar açılmasını da kabul edilmez. Fakat şu iki hal istisnâ edilir:

1. Yapılmış ve infâzı sona ermiş meselenin İslâm'a muhalif sürekli bir etkisi bulunması halinde,

2. Meselenin, İslâm'a ve Müslümanlara eziyet edenler ile alâkalı olması halinde...

Hilâfet Devleti'nin kurulmasından önce yapılmış ve infâzı tamamlanmış akitlerin, muamelelerin ve dâvâların -mezkur iki hal dışında- bozulmamasına ve yeniden ele alınmamasına gelince; bu, Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in beldeleri Dâr-ul İslâm haline geldikten (Mekke fethedildikten) sonra Cahiliye muamelelerini, akitlerini ve dâvâlarını bozmamasından dolayıdır. Nitekim Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem* Fetih'ten sonra, hicret ettiği beldesine geri dönmemişti. Zîra Akîl ibn-u Ebî Tâlib, -Kurayş kânunlarına göre- Müslüman olup hicret eden asabesinin (baba tarafından akrabalarının) evlerine vâris olmuş, üzerinde tasarrufta bulunmuş ve satmıştı. Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in evi de bunun içindeydi. Öyle ki (Fetih'ten sonra) Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'e, في أي دورك تنزل؟ "Hangi evine yerleşirsin?" diye sorulduğunda şöyle buyurmuştu:

وهل ترك لنا عقيل من ربا ع

"Akîl bize evler bıraktı mı ki?" Bir diğer rivayete göre şöyle buyurmuştu:

وهل ترك لنا عقيل من منزل

"Akîl bize bir ev bıraktı mı ki?"

Nitekim o, Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in evlerini de satmıştı. Ama Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in bu-

nu (satış akitlerini) bozmadı. El-Buhârî'nin Usâme ibn-u Zeyd yoluyla tahrir ettiği hadis şöyledir:

أَنَّهُ قَالَ قَالَ رَمَنَ الْفَتْحِ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَيَّنَ تَنْزِلُ غَدًا؟ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: وَهَلْ تَرَكَ لَنَا عَقِيلٌ مِنْ مَنْزِلٍ؟

“(Usâme) Fetih zamanı dedi ki: “Yâ Rasul Allah, yarın nereye yerleşeceksin?” Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem şöyle buyurdu: “Akıl bize bir ev bıraktı mı ki?”

Yine Müslüman olup hicret ettiğinde Ebâ el-Âss ibn-ur Rabî’ -ki onun zevcesi, Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem’in kızı Zeyneb idi- hakkında da böyle vârid oldu. O, Mekke’de şirki üzere kalmış iken Müslüman olup Bedir’den sonra hicret ettiği zaman Rasul Sallallahu Aleyhi ve Sellem’in, zevcesi Zeyneb bint-ur Rasul’ü üzerindeki nikâh akdini yenilemeksizin kendisine göndermesi, Cahiliye’de tamamlanmış akdin bir ikrarıdır. İbn-u Mâce, İbn-u Abbâs Radıyallahu Anhuma yoluyla şöyle tahrir etti:

أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَدَّ ابْنَتَهُ - أَيَّ زَيْنَبَ - عَلَى أَبِي الْعَاصِ ابْنِ الرَّبِيعِ بَعْدَ سَنَتَيْنِ بِنِكَاحِهَا الْأَوَّلِ

“Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem kızını -yani Zeyneb’i- Ebu’l Âss ibn-ur Rabî’e ilk nikahından iki sene sonra geri gönderdi.” Bu, Ebu’l Âss’ın Müslüman olmasından sonra oldu.

İslâm’a muhalif sürekli bir etkisi bulunan dâvâların yeneden ele alınmasına gelince; Rasul Sallallahu Aleyhi ve Sellem, İslâmî Devlet’te yaşamaya başlamalarından sonra, insanlar üzerinde kalan faizleri kaldırdı ve onlara yalnızca anaparalarını bıraktı. Yani onlar Dâr-ul İslâm’da bulunmalarından sonra, üzerlerinde kaladuran faizi geçersiz hale getirdi. Nitekim Ebu Dâvûd, Suleymân ibn-u Amr’dan, o da babasından şöyle dediğini rivayet etti:

سمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم في حجة الوداع يقول: ألا إن كل ربا من ربا الجاهلية موضوع لكم رؤوس أموالكم لا تظلمون ولا تظلمون

“Rasulullah SallAllahu Aleyhi ve Sellem’i Vedâ Haccı’nda şöyle derken işittim: “Dikkat edin! Cahiliye faizinden her bir faiz geçersizdir, sizin için (yalnızca) anaparalarınız vardır. Sakın zulmetmeyin ve sakın zulmedilmeyin!”

Benzer şekilde Cahiliye kânunlarına göre dörtten fazla evli olanlar, Dâr-ul İslâm’dan sonra yalnızca dördünü tutmaya mecbur edildiler. Nitekim et-Tirmizî, Abdullah ibn-u Ömer’den tahrir ettiğine göre, Ğaylân ibn-u Seleme es-Sekaff Müslüman oldu. Cahiliye’de on hanımı vardı. Onlarda onunla birlikte Müslüman oldular.

فأمره النبي صلى الله عليه وسلم أن يتخير أربعاً منهن

“Bunun üzerine Nebi SallAllahu Aleyhi ve Sellem kendisine onlardan dördünü seçmesini emretti.”

Binâenaleyh İslâm’a muhalif sürekli etkisi bulunan akitlerin, Hilâfet’in kurulmasından sonra süregelen etkileri uygun şekillerde ortadan kaldırılır.

Meselâ; Müslüman bir kadın, henüz İslâm’a girmeyen bir Hristiyan ile evlenmiş ise, Hilâfet’ten sonra bu akit Şer’î hükümlere göre feshedilir.

İslâm’a ve Müslümanlara eziyet edenler ile alâkalı meselelerin yeniden ele alınmasına gelince; bu, Rasul SallAllahu Aleyhi ve Sellem’in Mekke’nin fethinden sonra Cahiliye’de İslâm’a ve Müslümanlara eziyet eden birkaç kişinin öldürülmelerini, hatta Ka’be’nin örtüsüne tutunup kalsalar bile öldürülmelerini emretmiş olmasından dolayıdır. Oysa Ahmed ve et-Taberânî’nin Amru ibn-ul Âss’tan rivayetinde Rasulullah SallAllahu Aleyhi ve Sellem’in *“İslâm kendisinden öncekileri kaldırır.”* dediği biliniyordu. Yani

her kim İslâm'a ve Müslümanlara eziyet ederse, bu hadisten istisnâ edilirler.

Ne var ki Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem* onlardan bazı- larını da affetti. Meselâ, *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in İkrime ibn-u Ebî Cehl'i affetmesi gibi. Bundan ötürü Halife'nin, on- lar hakkındaki meseleleri yeniden ele alması da, affetmesi de câizdir. Bu durum, Hak sözü söyledikleri için Müslüman- lara işkence edenlere veya İslâm'a çatanlara da intibak eder. **الإسلام يجب ما قبله "İslâm kendisinden öncekileri kaldırır."** hadisi onlara intibak etmez, bilakis bundan istisna edilirler ve Halife'nin uygun gördüğü şekilde haklarındaki dâvâlar harekete geçirilir, ele alınır.

Bu iki hal dışındakilere gelince; Hilâfet'ten önceki akitler, muameleler ve dâvâlar, -Hilâfet'in kurulmasından önce ya- pılmış ve infazı tamamlanmış olduğu sürece- bozulmaz ve yeniden ele alınmaz.

Meselâ; bir adam, okulun kapılarını kırdığı suçlamasıyla iki sene hapse mahkum edilmiş, Hilâfet'in kurulmasından önce bu iki seneyi tamamlamış ve hapisshaneden çıkmış olsa, Hilâfet'in kurulmasından sonra da, hapsedilmeyi hak etme- diğini düşünerek bu suçlama yüzünden hapsedilmesi hak- kında dâvâ açmak isterse, bu dâvâ kabul edilmez. Çünkü dâvâsı görülmüş, hakkındaki hüküm verilmiş ve Hilâfet'in kurulmasından önce infâzı sona ermiştir. Dolayısıyla onun durumu Allah'a havale edilir.

Fakat bir adam on seneye mahkûm edilmiş, bunun iki se- nesini geçirmiş ve sonra Hilâfet kurulmuş ise, burada Halife buna bakabilir. Ya hakkındaki cezayı asıldan ilgâ eder ve at- fedilmiş suçlamadan beraat etmiş olarak hapisshaneden çı- karılır, ya geçirdiği ile yetinilir, yani hakkında verilen hü-

küm zaten iki senelik olduğu için hapisneden çıkarılır, ya da artakalan mahkumiyet incelenir ve raiyyenin ıslahı ile, özellikle şahısların haklarına ilişkin meseleler ile ve düşmanlıkları düzeltmek ile alâkalı Şer'î hükümler gereğince yeniden gözden geçirilir.

İDÂRÎ CİHAZ (İNSANLARIN MASLAHATLARI)

Devlet işlerinin ve insanların maslahatlarının idâresini; devlet işlerini kalkındırmak ve insanların maslahatlarını gerçekleştirmek için çalışan Maslahatlar, Dâireler ve İdâreler üstlenir. Her Maslahat'a bir Genel Müdür, her Dâire'ye ve her İdâre'ye de idaresini üstlenecek bir Müdür tâyin edilir ve orada doğrudan mesul olur. Bu müdürler, Maslahatlarının veya Dâirelerinin veya İdârelerinin Yüksek İdâresini üstlenenler karşısında işleri bakımından mesul olurlar. Vâlî ve Âmil karşısında da genel hükümler ve nizamlar ile mukayyed olma bakımından mesul olurlar.

Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem* maslahatları idâre ediyor ve bunların idâresi için Kâtipler tâyin ediyordu. Böylece Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem* el-Medîne'deki insanların maslahatlarını bizzat idâre ediyor, işlerini görüp gözetiyor, sorunlarını çözüyor, alâkalarını tanzim ediyor, ihtiyaçlarını temin ediyor ve onları işlerini düzeltecek hususlara yönlendiriyordu. Tüm bunlar, sorunsuz ve karmaşasız olarak hayatlarını kolaylaştıran idârî işlerdendi:

Öğretim işleri hakkında; Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem* Müslümanların evlatlarından onuna (okuma-yazma) öğretmeyi Kâfir esirlerin fidyesi kıldı. Fidyeye bedeli ganimetlerdendir ve Müslümanların mülküdür. Dolayısıyla öğretimi temin etmek, Müslümanların maslahatlarından bir maslahattır.

Tedâvî (Sağlık işleri) hakkında; Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'e bir tabip hediye edildi. O da onu Müslümanlara ait kıldı. Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in kendisine

gelen hediye üzerinde tasarrufta bulunmaması, almaması, aksine Müslümanlara ait kılması, tedâvinin Müslümanların maslahatlarından bir maslahat olduğuna delildir.

Çalışma işleri hakkında; Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem* bir adamı, dilenmek yerine -ki ne de olsa birileri verir, birileri yüz çevirir- onu bir urgan, sonra bir balta satın almaya, bunlarla odun toplayıp insanlara satmaya yönlendirdi. İşte insanların çalışma sorunlarının böylesi çözümü de Müslümanların bir maslahatıdır. Nitekim Ahmed ve “*hasendir*” diyen et-Tirmizî şöyle tahrir ettiler:

أن رجلاً من الأنصار أتى النبي صلى الله عليه وسلم فسأله، فقال: أما في بيتك شيء؟ قال: بلى... قال: انتتني بهما، فأتاه بهما، فأخذهما رسول الله صلى الله عليه وسلم بيده فقال: من يشتري هذين؟... قال رجل: أنا أخذهما بدرهمين، فأعطاهما إياه وأخذ الدرهمين، فأعطاهما للأنصاري وقال: اشتري بأحدهما فأنبذه إلى أهلك، واشتر بالآخر قدوماً فانتتني به، فأتاه به، فشد فيه رسول الله صلى الله عليه وسلم عوداً بيده ثم قال: اذهب واحتطب وبع، فلا أرينك خمسة عشر يوماً، ففعل، فجاء وقد أصاب عشرة دراهم...

“*Ensâr’dan bir adam, Nebi SallAllahu Aleyhi ve Sellem’e gelip O’ndan bir şey istedi. Buyurdu ki: “Evinde bir şey yok mu?” Dedi ki: “Bilakis var...” Buyurdu ki: “Onları bana getir!” Onları getirdi. Rasulullah SallAllahu Aleyhi ve Sellem onları eline aldı ve şöyle dedi: “Bunları kim satın alır?”... Bir adam dedi ki: “Ben onları iki dirheme alırım.” Onları ona verdi ve ondan iki dirhemi aldı. Bunu da Ensârîye verdi ve şöyle dedi: “Bunun biriyle alışveriş yap ve ailene götür. Diğeri ile de bir keser satın al ve bana getir.” Getirdi. Rasulullah SallAllahu Aleyhi ve Sellem eliyle ona bir sap taktı. Sonra şöyle buyurdu: “Şimdi git, odun topla ve onu sat. Seni on beş gün görmeyeyim.” Öyle yaptı. Sonra çıkageldi, on dirhem kazanmıştı...”*”

El-Buhârî'nin tahrir ettiği hadiste de Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem* şöyle buyurdu:

لأن يأخذ أحدكم أحبله، فيأتي بحزمة من حطب على ظهره، فيبيعها، فيكف بها وجهه، خير له من أن يسأل الناس، أعطوه أو منعوه

“Sizden birinin bir urgan alarak sırtında bir odun des-tesi getirip satması ve böylece yüzünü (dilenmekten) koruması, insanlardan dilenmesinden daha hayırlıdır. (Çünkü insanlar) ya verirler, ya terslerler.”

Yol işleri hakkında; Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem* kendi zamanında, çekişme halinde olan yolları yedi zira'²² haline getirerek tanzim ediyordu. Nitekim, el-Mita yolu hakkında ihtilaf ettikleri bab-1 altında Buhari, Ebu Hurayra *Radiyallahu Anh* kanalıyla şöyle dediğini rivayet etmiştir:

قَضَى النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا تَشَاجَرُوا فِي الطَّرِيقِ بِسَبْعَةِ أذْرَعٍ

“Nebi *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*, yolda anlaşmazlığa düş-tük-lerinde (yolun) yedi zira olmasına hükmetti.”

Muslim de şöyle rivayet etti:

إذا اختلفتم في الطريق جعل عرضه سبعة أذراع

“Yol hakkında ihtilafa düştüğünüzde arazisini yedi zi-ra'yapın.”

İşte bu, o vakitteki idârî bir düzenlemedir. Şâfi'î mezhebinde olduğu gibi, ihtiyaca göre bundan fazla da olabilir.

Kezâ Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem* yolu ihlâl etmeyi de men etti. Nitekim et-Taberânî, “*es-Sağîr*”de şöyle tahrir etti:

من أخذ من طريق المسلمين شبراً طوقه الله يوم القيامة من سبع أرضين

“Her kim Müslümanların yolundan bir karış alırsa,

²² Zira': 75-90 cm arasında değişen uzunluk ölçüsü

Kıyâmet Günü Allah yedi arddan onu kuşatır.”

Ziraat hakkında; Zubeyr ile Ensâr’dan bir adam, arazilerinden geçen bir su yolundan sulama hakkında anlaşmazlığa düştüler. Bunun üzerine *SallAllahu Aleyhi ve Sellem* şöyle buyurdu:

اسْقِ يَا زُبَيْرُ ثُمَّ أَرْسِلِ الْمَاءَ إِلَى جَارِكَ

“(Önce) *sen sula Ey Zubeyr, sonra suyu komşuna sal.*”²³

İşte böylece Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem* Müslümanların maslahatını idâre ediyor, idârî sorunlarını basitlik ve kolaylık ile çözüyor, bazı Sahâbiler de kendisine bu hususta yardım ediyordu. Dolayısıyla Müslümanların maslahatları, Halife’nin veya üstlenmeye kâfi bir Müdür olarak tâyin ettiği kimselerin üstleneceği bir cihaz olur. Bilhassa maslahatlar çeşitlenip çoğalmış iken Halife’nin yükü için bir hafifletme olarak bizim benimsememiz budur. Böylelikle insanların maslahatları için ayrı bir cihaz vardır ki onu, bu yönde raiyenin yaşamını kolaylaştıran ve karmaşasız, hatta basitlik ve kolaylık ile gerekli hizmetleri karşılayan üsluplara ve vesîlere yetkin bir Müdür üstlenir.

Bu cihaz, Maslahatlardan, Dâirelerden ve İdârelerden oluşur. (المصلحة) Maslahat; Tâbiyet, Ulaşım, Para Basımı, Öğretim, Sağlık, Ziraat, Çalışma, Yollar ve diğerleri gibi devletin maslahatlarından herhangi bir maslahat için Yüksek İdâredir. Bu Maslahat; kendi maslahatının ve ona bağlı dâirelerin ve idârelerin idâresini üstlenendir. (الدائرة) Dâire; kendi dâiresinin ve ona bağlı idârelerin işlerini üstlenendir. (الإدارة) İdâre ise; kendi idâresinin ve ona bağlı şubelerin ve kısımlarının işlerini üstlenendir.

²³ Muttefekun aleyh (el-Buhârî ve Muslim’in ittifak ettiği hadis). Lafız Muslim’e aittir.

Bu Maslahatlar, Dâireler ve İdâreler, devlet işlerini kalındırmak ve insanların maslahatlarını gerçekleştirmek maksadıyla kurulurlar ve kâim olurlar.

Bu Maslahatların, Dâirelerin ve İdârelerin seyrini temin etmek için, bunlara sorumlular tâyin etmek kaçınılmazdır. Dolayısıyla her Maslahat için, Maslahatın idârî işlerini doğrudan üstlenen ve ona bağlı tüm Dâireleri ve İdâreleri gözetip denetleyen bir Genel Müdür; her bir Dâire için ve her bir İdâre için, bunlardan ve bunlara bağlı şubelerden ve kısımlardan doğrudan mesul olan bir Müdür tâyin edilir.

İdârî Cihaz, Yönetim Değil İdâre Üslubudur

İdârî Cihaz; fiili gerçekleştirme üsluplarından bir üslup ve vesîlelerinden bir vesîledir. Buna has bir delile ihtiyaç yoktur ve aslına delâlet eden genel delil yeterlidir. *“Bu üsluplar kulların fiilleridir. Dolayısıyla Şer’î hükümlere göre olmadıkça icrâ edilmesi sahih olmaz”* denilmez. Böyle denilmez, çünkü bunlar, genel olarak aslı üzerine Şer’î delil gelen fiillerdir ki bu genel delil, bu fiillerden kaynaklanan her şeyi de kapsamına alır. Ancak asıldan kaynaklanan bir fiil hakkında Şer’î delil gelmişse, o takdirde delilin gerektirdiğine bağlanılır. Meselâ; Allahu Teâlâ şöyle buyurdu:

وَأْتُوا الزَّكَاةَ

“Ve zekâtı verin.” (el-Bakara 43) Bu, genel bir delildir.

Nisâb miktarı, Âmiller (zekât toplayıcıları), kendilerinden zekat alınan sınıflar gibi bundan kaynaklanan fiiller hakkında da deliller gelmiştir ve tüm bunlar وَأْتُوا الزَّكَاةَ **“Ve zekâtı verin.”** (el-Bakara 43) emrinden kaynaklanan fiillerdir. Ancak tüm bu işlerin gerçekleştirilme keyfiyeti hakkında deliller gelmemiştir. Onlar, binek üzerinde mi (zekât toplamaya) gi-

deceklerdir, yoksa yürüyerek mi? Kendileri ile birlikte bulunup yardımcı olacak ücretliler tutulur mu, tutulmaz mı? Topladıkları zekâtı defterlere kaydederler mi? Toplanacakları bir mekân edinebilirler mi? Topladıklarını koyacakları bir mahzen edinirler mi? Bu mahzenler yer altına mı yapılır, yoksa tahıl ambarları gibi mi inşâ edilir? Nakitlerin zekâtı çuvallarda mı toplanır, sandıklarda mı? Tüm bu ve benzeri fiiller **“Ve zekâtı verin.”** (el-Bakara 43) emrinden kaynaklanır ve genel delilin kapsamında bulunur. Çünkü bunlara has deliller gelmemiştir. İşte tüm üsluplar böyledir. Zîra üslup; hakkında genel delil -yani asıl- gelmiş bir fiilden kaynaklanan fer'î (detay) fiildir ve bu detay fiil için hususî delil gelmemiştir. Böylece aslı üzerine gelen delil, genel olarak onun da delili olur. Aslın delili, detayın da delili olur.

Bundan ötürü, -muayyen idârî bir üslubu men eden hususî bir nass vârid olmadıkça- idârî üslupların herhangi bir nizamdan alınması mümkündür. Bunun dışında, idârî cihazların işini kolaylaştırmak ve insanların maslahatlarını gerçekleştirmek ile münâsebeti olduğu takdirde idârî üsluplar almak câizdir. Çünkü idârî üsluplar, Şer'î delile ihtiyaç duyan bir hüküm, yönetim değildir. Bunun için Ömer *RadiyAllahu Anh* bağışlar veya maaşlar gibi genel (kamu) mülkiyetinden veya devlet mülkiyetinden kendilerine malların dağıtımını maksadıyla, askerlerin ve raiyyenin isimlerini kaydetmede Dîvân üslubunu almıştır.

‘Âbid ibn-u Yahya, el-Hâris ibn-u Nufeyl’den şöyle rivayet etti:

أن عمر رضي الله عنه استشار المسلمين في تدوين الدواوين، فقال علي بن أبي طالب رضي الله عنه: تقسيم كل سنة ما اجتمع إليك من المال، ولا تُمسك منه شيئاً. وقال عثمان بن عفان رضي الله عنه أرى مالاً كثيراً يسع الناس، فإن لم

يُحصوا حتى يُعرَفَ مَنْ أَخَذَ مِمَّنْ لَمْ يَأْخُذْ خَشِيَتْ أَنْ يَنْتَشِرَ الْأَمْرُ، فَقَالَ الْوَلِيدُ بْنُ هِشَامِ بْنِ الْمَغِيرَةِ: قَدْ كُنْتُ بِالشَّامِ، فَرَأَيْتُ مَلُوكَهَا قَدْ دَوَّنُوا دِيْوَانًا، وَجَدَّنَا جُنُودًا، فَدَوَّنَ دِيْوَانًا، وَجَدَّ جُنُودًا، فَأَخَذَ بِقَوْلِهِ، وَدَعَا عَقِيلَ بْنَ أَبِي طَالِبٍ، وَمَخْرَمَةَ بْنَ نَوْفَلٍ، وَجَبْرِ بْنَ مَطْعَمٍ، وَكَانُوا مِنْ نَسَابِ قَرِيْشٍ، وَقَالَ: اكْتُبُوا النَّاسَ عَلَى مَنَازِلِهِمْ

“Ömer RadiyAllahu Anh Müslümanlar ile dîvanların tedvîni konusunda istişâre etti. Ali ibn-u Ebî Tâlib RadiyAllahu Anh şöyle dedi: “Sana toplanan malları her sene taksim et. Ondan hiçbir şeyi tutma.” Osman ibn-u Affân RadiyAllahu Anh şöyle dedi: “Ben insanların eline çok mal geçeceği görüşündeyim. Kimin alıp kimin almadığı kaydedilmeyecek olursa, işin karı-şacağından korkarım.” el-Velîd ibn-u Hişâm ibn-ul Muğîra ise şöyle dedi: “Ben eş-Şam’da iken gördüm ki oranın hükümdarları, divânlar tedvîn ediyor ve (düzenli) askerler istihdâm ediyorlar. O halde sen de dîvanlar tedvin et ve askerler istihdâm et.” Bunun üzerine onun sözünü aldı ve Akîl ibn-u Ebî Tâlib’i, Mahrame ibn-u Nevfel’i ve Cubeyr ibn-u Mat’am’i -ki Kurayş’in mensublarından (gençlerinden) idi- çağırdı ve şöyle dedi: “İnsanları evlerine göre yazın.”

İslâm’ın Irak’ta egemen oluşundan sonra, divânlar önceden üzerinde olduğu şekilde işletildi. eş-Şâm Dîvânı Rumca (Yunanca) idi. Çünkü orası önceden Rum (Doğu Roma (Bizans) İmparatorluğu) topraklarından idi. el-İrâk Dîvânı ise Farsça idi. Çünkü orası da önceden Fars topraklarından idi. AbdulMelîk ibn-u Mervân zamanında, H. 81 yılında eş-Şâm Dîvânı Arapça’ya aktarıldı. Sonra ihtiyaca göre ve raiyyenin maslahatları gereğince dîvânlar oluşturulması birbirini takip etti. Orduya tahsis edilen dîvânlar, tesciller ve ödemeler içindi. Çalışmalara tahsis edilen dîvânlar, ücretler ve haklar içindi. Vâfilere ve Âmillere tahsis edilen dîvânlar, tâyinler ve aziller içindi. Beyt-ul Mâl’e tahsis edilen dîvânlar, gelirler ve giderler içindi... Hakezâ. Bir dîvân, onu gerektiren ihtiyaç ile bağlantılı

olarak oluşturuluyor, ancak üslupların ve vesilelerin değişkenliğinden ötürü üslubu asırdan asıra değişkenlik arz ediyordu.

Dîvâna bir Başkan tâyin edilir, emrine de görevliler tâyin edilirdi. Bazen bu başkana, görevlilerini tâyin etme salâhiyeti verildiği gibi, bazen de (başkana tâyin salâhiyeti verilmeksizin) emrine görevliler tâyin ediliyordu.

Buna göre *Maslahatlar İdâresi* veya *Dîvan* denilen kurumların oluşturulması, ihtiyaca göredir ve bu ihtiyacın ağırlığını kaldırmaya yönelik çalışma üslupları ile gerçekleştirme vesilelerine bağlıdır. Bunun her asırda değişkenlik arz etmesi, her vilâyette farklılık göstermesi ve her beldede ayrı ayrı olması câizdir.

Maslahatlar İdâresi veya Dîvân oluşturulması bakımından böyledir. Buradaki görevlilerin sorumlulukları bakımından ise şöyledir: onlar ücretlilerdir, aynı zamanda raiyyedendir. Ücretli olmaları yani işlerini yapmaları bakımından Dâire başkanları yani Dâire müdürleri karşısında sorumludurlar. Raiyyeden olmaları bakımından da Vâflilerden ve Muavinlerden olan yöneticiler karşısında ve doğal olarak Halife karşısında sorumludurlar. Yine hem Şer'î hükümler ile hem de idarî nizamlar ile mukayyeddiler.

Maslahatların (Müdürlüklerin) İdâre Siyâseti

Maslahatların idâre siyâseti; nizamda basitlik, işlerin halledilmesinde çabukluk ve idâreyi üstlenenlerdeki kifâyet üzerine kuruludur. Bu, bir maslahatın (gerekli işin) halledilmesinin vâkıasından alınmıştır. Zîra maslahat sahibi (gerekli işi olan kimse) ancak onu çabucak halletmeyi ve en mükemmel bir şekilde halletmeyi arzular. Nitekim Rasulullah *SallAllahu*

Aleyhi ve Sellem şöyle buyurmaktadır:

إِنَّ اللَّهَ كَتَبَ الْإِحْسَانَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ فَإِذَا قَتَلْتُمْ فَأَحْسِنُوا الْقِتْلَةَ، وَإِذَا ذَبَحْتُمْ فَأَحْسِنُوا الذَّبْحَ

“Şüphesiz ki Allah, her şeyde ihsânı (mükemmel ve güzelce yapılmasını) yazdı. O halde öldürdüğünüz zaman ihsân ile öldürün ve (bir hayvanı) boğazladığınızda, ihsân ile boğazlayın!”²⁴

Dolayısıyla işlerin halledilmesinde ihsan (mükemmellik) Şeriat'ın emridir. Maslahatların halledilmesinde bu ihsana ulaşmak için, idârede şu üç niteliğin bulunması kaçınılmazdır:

Birincisi: Nizamda (düzenlemede) basitliktir. Çünkü bu, kolaylığa ve sadeliğe götürür. Karmaşıklık ise zorluk çıkarır.

İkincisi: Muamelelerin (işlemlerin) halledilmesinde çabukluktur. Çünkü bu, maslahat sahibi üzerinde hafifliğe, rahatlığa götürür.

Üçüncüsü: İşin başına getirilenlerdeki kudret ve kifâyetir. Bizâtihi işin performansı bunu gerektirdiği gibi işin ihsan ile (mükemmel bir şekilde) yapılması da bunu gerektirir.

İdârî Cihazda Görevlendirilme Hakkı Olanlar

İster erkek ister kadın olsun, ister Müslüman ister gayri-Müslim olsun, tâbiyet taşıyan ve kifâyeti olan herkesin, Maslahatlardan herhangi bir Maslahatın idâresine Müdür olarak tâyin edilme hakkı bulunduğu gibi, buralarda görevli olma hakkı da vardır.

Bu, icâra hükümlerinden alınmıştır. Çünkü Devlet'teki

²⁴ Muslim, Şeddâd ibn-u Evs'ten rivayet etti.

müdürler ve görevliler, icâra (ücret ile tutma) hükümlerine göre ücretlilerdir. Dolayısıyla bir ücretliyi -ister Müslüman ister gayri-Müslim olsun- ücret ile tutmak (çalıştırmak) mutlak olarak câizdir. Bu, icâra delillerinin genelliğinden ve mutlaklığından dolayıdır. Nitekim Allah *Subhanehû ve Teâlâ* şöyle buyurmaktadır:

فَإِنْ أَرْضَعْنَ لَكُمْ فَآتُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ

Eğer sizin için (çocuk) emzirirlerse, onlara (emziren kadınlara) ücretlerini verin. (et-Talak 6)

Bu geneldir. Müslümanlara has değildir. Nitekim el-Buhârî, Ebî Hurayra *RadiyAllahu Anh'den* Nebi *SallAllahu Aleyhi ve Sellem'in* şöyle buyurduğunu rivayet etti:

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: ثَلَاثَةٌ أَنَا حَصْمُهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ... وَرَجُلٌ اسْتَأْجَرَ أَجِيرًا فَاسْتَوَى مِنْهُ وَلَمْ يُعْطِهِ أَجْرَهُ

“Allahu Teâlâ şöyle buyurdu: Üç kişi vardır ki Kıyâmet Günü, Ben onların hasmıyım... Bir kimseyi ücret ile tutup da ondan faydalandığı halde ücretini vermeyen adam...”

İşte bu mutlaktır. Müslüman ücretli ile mukayyed değildir. Üstelik Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem* Benî'd Deyl'den bir adamı ücret ile tutmuştur ki o, kavminin dîni üzere idi. Bu da Müslüman'ı ücret ile tutmak gibi gayri-Müslim'i de ücret ile tutmanın cevâzına delâlet etmektedir. Kezâ erkeği ücret ile tutmak câiz olduğu gibi, yine delillerin genelliğinden ve mutlaklığından dolayı kadını da ücret ile tutmak câizdir. Dolayısıyla kadının, Devlet'in dâirelerinden bir dâirenin müdürü olması câiz olduğu gibi, buralarda görevli olması da câizdir. Yine gayri-Müslim'in de Devlet'in dâirelerinden bir dâirenin müdürü olması câiz olduğu gibi, buralardaki görevlilerden bir görevli olması da câizdir. Çünkü onlar ücretlidirler ve icâranın delilleri ise geneldir ve mutlaktır.

BEYT-UL MÂL (HAZÎNE)

(بيت المال) “*Beyt-ul Mâl*” ilâve tamlamalı bileşik bir özel isimdir ve bundan kasıt ve murat; içerisinde infâkı tamamlanincaya (harcanıncaya) kadar Devlet gelirlerinin korunduğu Mekândır. Yine bundan kasıt ve murat; mallardan Müslümanların müstahak olduğu tahsillere ve harcamalara has kılınan Cihettir.

Zîra biz, -daha önce beyân ettiğimiz gibi- Vâlîye; Ordu, Kadâ ve Mâliye olmaksızın “*özel vâlî*” olarak velâyet verilmesini benimsiyoruz. Binâenaleyh bütün Ordu için merkezî bir dâire olur ki o “*Cihâd Emîri*”dir. Yine bütün Kadâ için merkezî bir dâire olur ki o “*Kadâ*”dır. Kezâ bütün Mâliye için de merkezî bir dâire olur ki işte o, “*Beyt-ul Mâl*”dir. Bundan ötürü “*Beyt-ul Mâl*”, Devlet’in cihazlarından herhangi bir diğer cihazdan bağımsız bir cihazdır ve Halife, Devlet’in cihazlarından herhangi bir diğer cihazı takip ettiği gibi, onu da tâkip eder.

Bunun yanı sıra Beyt-ul Mâl’in doğrudan Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*’e veya Halife’ye veya onun izniyle velâyet verilenlere tâbi olduğuna dâir birçok sinerjik (birbirini kuvvetlendiren peş peşe) deliller vardır. Nitekim Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem* bazen malın muhâfazasını bizâtihi yerine getiriyordu ve kendisine ait sağlam bir hizânesi (saklama dolabı) vardı. Yine malın alımını ve dağıtımını da bizâtihi yapıyor, hepsini özenle yerine koyuyordu. Bazen de kendisinden başkasına bu işler için velâyet veriyordu. Kezâ ardından gelen Râşid Halifeleri de kendisi gibi yapıyorlardı. Zîra Beyt-ul Mâl işlerini ya bizâtihi üstleniyorlar, ya da kendilerinden

başkasına bu işler için niyâbet veriyorlardı.

Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem* malı, ya Mescid'e (Mescid-in Nebvî'ye) koyuyordu. Nitekim el-Buhârî, Enes'ten şöyle dediğini rivayet etti:

...أُتِيَ النبي صلى الله عليه وسلم بمال من البحرين، فقال: انثروه في المسجد

"Nebi SallAllahu Aleyhi ve Sellem'e el-Bahreyn'den bir mal geldi. Bunun üzerine şöyle buyurdu: "Onu Mescid'e serin."

Ya zevcelerinin odalarından bir odaya koyuyordu. Nitekim el-Buhârî, Ukbe'den şöyle dediğini rivayet etti:

صليت وراء النبي صلى الله عليه وسلم بالمدينة العصر، فسلم ثم قام مسرعاً، فتخطى رقاب الناس إلى بعض حجر نسائه، ففزع الناس من سرعته، فخرج عليهم، فرأى أنهم عجبوا من سرعته، فقال: ذكرت شيئاً من تبر عندنا، فكرهت أن يحبسني، فأمرت بقسمته

"Medîne'de Nebi SallAllahu Aleyhi ve Sellem'in arkasında ikinci salâtını kılmıştım. Selam verdi, sonra süratle ayağa kalkıp insanların omuzları üstünden aşarak hanımlarının bazı odalarına gitti. Onun süratinden insanlar ürktüler. (Bir sûre sonra) yanlarına çıkageldi. Gördü ki onlar süratinden şaşakalmışlar. Bunun üzerine şöyle buyurdu: "Yanımda biraz altın olduğunu hatırladım. Beni alıkoymasını kerih gördüm ve (gidip) dağıtılmasını emrettim." Ya da hizânesine koyuyordu. Nitekim Muslim, Ömer'den şöyle rivayet etti:

قللت لها: أين رسول الله صلى الله عليه وسلم؟ قالت: هو في خزانته في المشربة... فنظرت ببصري في خزانة رسول الله صلى الله عليه وسلم فإذا أنا بقبضة من شعير نحو الصاع، ومثلها قرظاً في ناحية الغرفة وإذا أفيق معلق، قال: فابتدرت عيناي، قال: ما يبكيك يا ابن الخطاب؟ قلت: يا نبي الله، وما لي لا أبكي وهذا الحصير قد أثر في جنبك، وهذه خزانتك لا أرى فيها إلا ما أرى...

"O'na dedim ki: "Rasulullah SallAllahu Aleyhi ve Sellem nerede?" Dedi ki: "O, meşrebedeki hizânesindedir..." Rasulullah

*Sallallahu Aleyhi ve Sellem'in hizânesine gözüm ilişti. Bir de ne göreyim, odanın bir köşesinde bir sa' (bir ağırlık ölçüsü) kadar arpa vardı. Onun kadar da odanın diğer bir köşesinde karaz vardı. Bir de asılı efik vardı. Dedi ki: "(Bunları görünce) gözlerim yaşardı." Dedi ki: "**Seni ağlatan nedir, Yâ İbn-ul Hattâb?**" Dedim ki: "Ey Allah'ın Nebisi, nasıl ağlamayayım ki? İşte (üzerinde yattığınız) şu hasır, (vücudunuzun) yanına iz yapmış, işte şu hizânende de gördüklerimden başkasını görmüyorum..." Hadiste geçen (الْقَرْظُ) "Karaz", salkım ağacının yaprağı veya akasya ağacının sıkılan meyvesidir. (الأفْيُقُ) "Efik" ise, tabaklanmamış deridir.²⁵*

Râşid Halifeler zamanında malların korunduğu mekân, Beyt-ul Mâl diye adlandırılır oldu. İbn-u Sa'd, "et-Tabakât"ında Sehl ibn-u Hasme'den ve başkalarından şöyle zikretti:

أن أبا بكر كان له بيت مال بالسنح ليس يحرسه أحد، فقيل له: ألا تجعل عليه من يحرسه؟ قال: عليه قفل. فكان يعطي ما فيه حتى يفرغ. فلما انتقل إلى المدينة، حوِّله فجعله في داره

"Ebâ Bekr'in es-Sanh'da kimsenin korumadığı bir beyt-i mâl'i vardı. Kendisine denildi ki: "Onu koruyacak birini koymaz mısınız?" Dedi ki: "Üstünde kilit var." Nitekim boşalınca kadar içindekileri veriyordu. Sonra Medîne'ye intikâl edince, onu değiştirdi ve evine koydu."

Hinâd, "ez-Zuhd"de, ceyyid isnâd ile Enes'ten şöyle dediğini rivayet etti:

جاء رجل إلى عمر فقال: يا أمير المؤمنين، احملني فإني أريد الجهاد، فقال عمر لرجل: خذ بيده فأدخله بيت المال يأخذ ما يشاء...

"Bir adam Ömer'e gelip şöyle dedi: "Ey Mü'minlerin Emîri!

²⁵ el-Kamus-ul Muhît

Beni yükleye. Çünkü ben Cihâd'ı arzuluyorum.” Bunun üzerine Ömer bir adama şöyle dedi: “Onun elini tut ve onu Beyt-ul Mâl'e sok. Oradan dilediğini alsın...”

eş-Şâfi'î, “el-Umm”da, -ki İbn-u Hacer sahihledi- Abdullah ibn-u Vedî'a'dan şöyle rivayet etti:

كان سالم مولى أبي حذيفة مولى لامرأة منا يقال لها سلمى بنت يعار، أعتقته سائبة في الجاهلية، فلما أصيب باليمامة، أتى عمر بن الخطاب بميراثه، فدعا وديعه بن خدام فقال: هذا ميراث مولاكم وأنتم أحق به، فقال: يا أمير المؤمنين قد أغنانا الله عنه، قد أعتقته صاحبتنا سائبة، فلا نريد أن نندى من أمره شيئاً، أو قال نرزأ، فجعله عمر في بيت المال

“Ebî Huzeyfe'nin mevlâsı (azatlı kölesi), Selmâ bint-u Yu'âr denilen Minâlı bir kadının mevlâsı idi. Sanıyorum o, Cahiliye'de sâibe (serbest bırakılmış) bir kadın idi. El-Yemâme'de ona (mevlâyaya) ölüm isâbet edince, onun mîrası Ömer ibn-ul Hattâb'a getirildi. Vedî'a ibn-u Hazzâm'ı çağırdı ve dedi ki: “Bu sizin mevlânızın mîrasıdır. Buna hak sahibi olan sizsiniz.” Dedi ki: “Ey Mü'minlerin Emîri! Allah bizi buna muhtaç etmedi. (Sanırım (o kadın) sahibimiz sâibedir.) Dolayısıyla onun durumundan dolayı utanmak (veya üzölmek dedi) istemiyoruz.” Bunun üzerine Ömer o malı Beyt-ul Mâl'e ait kıldı.”

El-Beyhakî ve ed-Dârimî, -ki İbn-u Hazm sahihledi- şöyle rivayet etti:

أن سفيان بن عبد الله بن ربيعة الثقفي وجد عيبة، فأتى بها عمر بن الخطاب فقال: عرفها سنة، فإن عرفت فذاك، وإلا فهي لك، فلم تعرف. فلقية بها القابل في الموسم فذكرها له، فقال عمر: هي لك، فإن رسول الله صلى الله عليه وسلم أمرنا بذلك. قال: لا حاجة لي فيها، فقبضها عمر فجعلها في بيت المال

“Sufyân ibn-u Abdullah ibn-u Rabî'a es-Sekafî, bir valiz buldu. Onu Ömer ibn-ul Hattâb'a getirdi. Dedi ki: “Onu bir sene tanı. Tanınırsan öyle yap (taniyana ver). Aksi takdirde senindir.” Taniyan çıkmadı. (Hacc) mevsiminde (valiz) berabe-

rinde iken onunla (Ömer ile) karşılaştı. Bunu ona (Ömer'e) hatırlattı. Ömer dedi ki: "O senindir. Zîra Rasul Sallallahu Aleyhi ve Sellem bize böyle emretti." O Dedi ki: "Benim buna ihtiyacım yok." Bunun üzerine Ömer onu alıp Beyt-ul Mâl'e koydu."

ed-Dârimî, Abdullah ibn-u Amr'dan şöyle dediğini rivayet etti:

مات مولى على عهد عثمان ليس له وال، فأمر بماله فأدخل بيت المال

"Bir mevlâ (azatlı köle) Osman zamanında öldü. Onun velîsi (mirasçısı) yoktu. Bunun üzerine onun malının Beyt-ul Mâl'e konulmasını emretti."

İbn-u AbdilBerr, "el-İstizkâr"da Enes ibn-u Sîrîn'de şöyle rivayet etti:

أن علياً كان يقسم الأموال حتى يفرغ بيت المال، فيرث له، فيجلس فيه

"Ali, Beyt-ul Mâl boşalınca kadar malları taksim ederdi. Sonra su serper ve içine otururdu."

Bu, Beyt-ul Mâl'in birinci mânâsı yani Mekân olması açısından idi. İkinci mânâsına yani Cihet olmasına gelince; bunun nedeni, malın bazen bir mekânda tutulamamasıdır. Meselâ; araziler, petrol ve doğalgaz kuyuları, maden rezervleri, zenginlerden alınıp -bir mekânda tutulmaksızın- hak sahiplerine sarfedilen zekât malları gibi. "Beyt-ul Mâl", bazen Cihet anlamında kullanılıyordu. Çünkü bazen mekân anlamında kullanılamıyordu. Nitekim el-Beyhakî "es-Sunen"de, Ahmed "el-Musned"de ve AbdurRezzâk "Musnaf"ında, Lâhık ibn-u Hamîd'den şöyle rivayet ettiler:

وبعث ابن مسعود على القضاء وبيت المال

"İbn-u Mes'ûd'u Kadâ ve Beyt-ul Mâl üzerine (sorumlu olarak) gönderdi."

Ömer'in onu Beyt-ul Mâl üzerine kapı bekçisi olarak göndermesi mümkün değildir. Onu ancak tahsil ve infak bakımından göndermesi mümkündür. Bu mânâda İbn-ul Mubârak, "ez-Zuhd"de el-Hasen'den rivayet etti ki el-Basra emîrleri, Ebî Mûsâ el-Eş'ârî ile birlikte geldiklerinde, Ömer'den kendilerine yiyecek verilmesini emretmesini talep ettiler. Bunun üzerine konuşmasının sonunda onlara şöyle dedi:

يا معشر الأمراء قد فرضت لكم من بيت المال شاتين وجريبين

"Ey Emîrler Topluluğu! Size Beyt-ul Mâl'den iki koyun ve iki ekilebilir arazi parçası (verilmesini) emrettim." Bundan kasıt, Cihettir.

Beyt-ul Mâl'in gelirlerinde ve harcamalarında tasarruf sahibi Halife'dir.

Nitekim Rasulullah SallAllahu Aleyhi ve Sellem Osman'ın (Tebuk Seferi'ne çıkan) el-Usra Ordusu için verdiği teberruyu alıp odasına koymuştu. Ahmed, "hasen-ğarib hadistir" diyen et-Tirmizî ve ez-Zehebî'nin sahihleyip muvâfakat ettiği rivayet ile el-Hâkim, AbdurRahmân ibn-u Semera'dan şöyle dediğini rivayet ettiler:

جاء عثمان رضي الله عنه إلى النبي صلى الله عليه وسلم بألف دينار حين جهز جيش العسرة ففرغها عثمان في حجر النبي صلى الله عليه وسلم، قال فجعل النبي صلى الله عليه وسلم يقلبها ويقول: ما ضر عثمان ما عمل بعد هذا اليوم، قالها مراراً

"Osman RadiyAllahu Anh Usra Ordusu'nu teçhiz ederken Nebi SallAllahu Aleyhi ve Sellem'e bin (1.000) dinar ile geldi. Osman onları Nebi SallAllahu Aleyhi ve Sellem'in odalarına boşalttı. Nebi SallAllahu Aleyhi ve Sellem onları elleri ile evirip çevirerek şöyle diyordu: **"Bu günden sonra ne yaparsa, Osman'a zarar vermez."** Bunu tekrar tekrar söyledi."

Bazen de dağıtımı bizâtihi üstleniyordu. El-Buhârî'deki Enes hadisinde şöyle geçti:

أتى النبي صلى الله عليه وسلم بمال من البحرين فقال انثروه في المسجد... فلما قضى الصلاة، جاء فجلس إليه، فما كان يرى أحداً إلا أعطاه... فما قام رسول الله صلى الله عليه وسلم ونمَّ منها درهم

“Nebi SallAllahu Aleyhi ve Sellem’e el-Bahreyn’den bir mal geldi. Bunun üzerine şöyle buyurdu: “Onu Mescid’e serin...” Salâtı kılınca geldi ve (malın) yanına oturdu. Görüp de vermediği hiç kimse yoktu... Rasulullah SallAllahu Aleyhi ve Sellem ayağa kalktığında bir dirhem kalmıştı.”

Kezâ Ebu Bekr RadiyAllahu Anh el-Bahreyn’den gelen malın dağıtımını bizâtihi üstlenmişti. El-Buhârî, Câbir’den şöyle dediğini rivayet etti:

قال لي رسول الله صلى الله عليه وسلم: لو قد جاء مال البحرين، لقد أعطيتك هكذا وهكذا وهكذا أي ثلاثاً. فلما قبض رسول الله صلى الله عليه وسلم وجاء مال البحرين أمر أبو بكر منادياً فنادى: من كان له عند رسول الله صلى الله عليه وسلم دين أو عدة فليأتنا، فأتيته فقلت إن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال: لي كذا وكذا، فحثا لي ثلاثاً...

“Rasulullah SallAllahu Aleyhi ve Sellem bana dedi ki: “el-Bahreyn malı gelseydi, şöyle ve şöyle ve şöyle (yani üç kez verirdim.” Rasulullah SallAllahu Aleyhi ve Sellem vefat ettikten sonra el-Bahreyn malı geldi. Ebu Bekr münâdiye emretti. O da şöyle nîda etti: “Her kimin Rasulullah SallAllahu Aleyhi ve Sellem’in yanında bir borcu veya vaadi varsa bize gelsin.” Hemen geldim ve Rasulullah SallAllahu Aleyhi ve Sellem bana şöyle şöyle dediğini söyledim. Bunun üzerine bana üç (pay) verdi.”

Sufyân es-Sekaffî'nin bulup bildirdiği valiz hakkında daha önce geçen hadiste şöyle geçmişti:

فقبضها عمر فجعلها في بيت المال

“Bunun üzerine Ömer onu alıp Beyt-ul Mâl’e koydu.”

eş-Şâfi’î, *“el-Umm”*da rivayet etti ve şöyle dedi:

أخبرنا غير واحد من أهل العلم، أنه لما قدم على عمر بن الخطاب بما أصيب بالعراق قال له صاحب بيت المال أنا أدخله بيت المال. قال: لا ورب الكعبة لا يؤوى تحت سقف بيت حتى أقسمه، فأمر به فوضع في المسجد، ووضعت عليه الأنطاع، وحرسه رجال من المهاجرين والأنصار، فلما أصبح غدا معه العباس بن عبد المطلب وعبد الرحمن بن عوف، أخذاً بيد أحدهما، أو أحدهما أخذ بيده، فلما رأوه كشفوا الأنطاع عن الأموال. فرأى منظراً لم ير مثله، رأى الذهب فيه والياقوت والزبرجد واللؤلؤ يتلألأ فبكى. فقال له أحدهما: إنه والله ما هو بيوم بكاء، ولكنه يوم شكر وسرور. فقال: إني والله ما ذهبتُ حيث ذهبتُ، ولكنه ما كثر هذا في قوم قط إلا وقع بأسهم بينهم. ثم أقبل على القبلة، ورفع يديه إلى السماء وقال: اللهم إني أعوذ بك أن أكون مستدرجاً، فإني أسمعك تقول: ثم قال: أين سراقه بن جعشم؟ فأتي به أشعر الذراعين دقيقهما، فأعطاه سوارى كسرى، فقال: البسهما، ففعل. فقال: قل الله أكبر. قال: الله أكبر. قل: الحمد لله الذي سلبهما كسرى بن هرمز وألبسهما سراقه بن جعشم أعرابياً من بني مدلج. وجعل يقلب ذلك بعضاً فقال: إن الذي أدى هذا لأمين. فقال له رجل: أنا أخبرك، أنت أمين الله، وهم يؤدون إليك ما أديت إلى الله، فإذا رتعت رتعوا. قال: صدقت، ثم فرقه

“İlim ehlinde birçoğu bize şöyle haber verdi: “el-Irak’ta toplananlar Ömer ibn-ul Hattâb’a getirilince, Beyt-ul Mâl’in sorumlusu ona dedi ki: “Ben onu Beyt-ul Mâl’e koyarım.” Dedi ki: “Hayır! Kâ’be’nin Rabbi’ne yemin olsun ki onu dağıtmadıkça beytin çatısı altında kalmayacaktır.” Sonra Mescid’e konulmasını emretti. Üzerine deriden sergiler konuldu. Muhâcirden ve Ensâr’dan adamlar onu korudular. Ertesi gün sabah olunca, Ömer beraberinde Abbâs ibn-u AbdulMuttalib ve AbdurRahmân ibn-u Avf olduğu halde, -onlardan biri onun elini tutarken veya o onlardan birinin elini tutarken- çıkageldi. Onu gördüklerinde deriden sergileri üzerinden kaldırdılar ki o anda benzerini hiç görmediği bir manzara gördü. Gördü ki içerisinde altın, yâkut, zebercet (krizolit) ve inciler parıldıyor-

du. Bunun üzerine ağladı. O ikisinden biri dedi ki: "VAllahi bugün ağlama günü değil, bilakis şükür ve sürur günüdür." Dedi ki: "VAllahi, ben senin düşündüğün gibi düşünmüyorum. Aralarında kötülük vukuu bulmadıkça, kesinlikle bir toplum içinde bu, bu kadar çoğalmaz." Sonra Kibleye yönelip ellerini semâya kaldırdı ve şöyle dedi: "Ey Allah'ım! Mustedric (Hakki ve hakiki değeri olmadığı halde, kabiliyetsiz bir kimsenin çokça nimete kavuşan ve bu sebeple Küfür ve isyana sapabilme tehlikesi ile kendisine azabın ve gazabın yavaş yavaş yaklaşması mümkün olan kimse) olmaktansa Sana sığınırım. Mu-hakkak ki ben Seni şöyle derken işitiyorum: سَنَسْتَدْرِيْهُمْ مِنْ حَيْثُ لَا يَعْلَمُونَ 'Hiç bilmeyecekleri bir yerden onları istidrâc edeceğiz.' (el-A'râf 182) Sonra dedi ki: "Surâka ibn-u Ca'sem nerede?" Bunun üzerine ona getirildi. Onun kolları ince ve kıllı idi. Sonra Kisrâ'nın iki bileziğini verdi. Dedi ki: "Bunları tak!" O da taktı. Dedi ki: "Allahu Ekber de!" O da "Allahu Ekber!" dedi. Dedi ki: "Bu ikisini Kisra ibn-u Hurmuz'den sıyrıp alarak Beni Mudlec'den bir Ârâbî olan Surâka ibn-u Ca'sem'e giydiren Allah'a hamdolsun, de!" O sırada âsâsı ile (malları) karıştırmaya başladı ve şöyle dedi: "Bunu yerine getiren muhakkak emîndir." Bunun üzerine bir adam ona şöyle dedi: "Sana haber veriyorum ki sen Allah'ın emînisin. Senin Allah'a edâ ettiğini, onlar da sana edâ ediyorlar. O halde sen mutlu olursan, onlar da mutlu olur." Ona "doğru söyledin" dedi ve sonra ayrıldı."

Yine ed-Dârimî'deki Abdullah ibn-u Amr hadisinde şöyle geçti:

مات مولى على عهد عثمان ليس له وال، فأمر بماله فأدخل بيت المال

"Bir mevlâ (azatlı köle) Osman zamanında öldü. Onun velisi (mirasçısı) yoktu. Bunun üzerine onun malının Beyt-ul Mâl'e konulmasını emretti."

İbn-u Sîrîn'in "el-İstirkâz"ındaki Enes hadisinde şöyle geçti:

أن علياً كان يقسم الأموال حتى يفرغ بيت المال، فيرث له، فيجلس فيه

"Ali, Beyt-ul Mâl boşalınca kadar malları taksim ederdi. Sonra su serper ve içine otururdu."

Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem bazen de Sahabe-sinden birine, dağıtım için velâyet veriyor veya onu bazı mâli işlerde görevlendiriyordu. El-Buhârî'deki Ukbe hadisinde Sallallahu Aleyhi ve Sellem'in şöyle dediği geçti:

نكرت شيئاً من تبر عندنا، فكرهت أن يحبسني، فأمرت بقسمته

"Bizde biraz altın olduğunu hatırladım. Beni alıkoy-masını istemedim de dağıtılmasını emrettim."

Hâfız ibn-u Hacer el-Askalânî'nin, el-Munzirî'nin ve el-Heysemî'nin hasenlediği isnâd ile İbn-u Şebe'de geçen İbn-u Şihâb hadisinde ise şöyle geçti:

أن رسول الله صلى الله عليه وسلم دخل خزانة بلال التي يضع فيها الصدقات، فوجد فيها صبرة من تمر، فقال: ما هذا التمر يا بلال؟ قال: يا رسول الله، أخذتها لنوائبك. قال: أفأمنت أن تصبح ولها في جهنم بخار؟ أنفق ولا تخش من ذي العرش إقلالاً أو إقتاراً

"Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem Bilâl'in sadakaları (zekâtları) koyduğu hizânesine girdi. İçinde bir hurma yığını buldu ve şöyle dedi: "Bu hurma da nedir, Ey Bilâl?" Dedi ki: "Yâ Rasul Allah! Felâketlerinize karşı (önlem olarak) almış-tım." Dedi ki: "Bunun için Cehennem buharı olduğu halde sabahlayacağından emîn mi oldun? Hemen infâk et! Kı-sarak veya cimrilik ile Arş'ın Sahibi olan (Allah'tan) endi-selenme!"

Yine bu hadiste şöyle geçti:

إن عبد الرحمن بن عوف رضي الله عنه كان يلي صدقات الإبل والغنم في عهد

رسول الله صلى الله عليه وسلم وكان بلال رضي الله عنه يلي صدقات الثمار ، وكان محمية بن جزء يلي الخمس

“AbdurRahmân ibn-u Avf RadiyAllahu Anh Rasulallah SallAllahu Aleyhi ve Sellem zamanında deve ve koyun zekâtlarının başında idi. Bilâl de semere (meyveler) zekâtlarının başında idi. Muhmiyye ibn-u Cuzî ise beşte birin (Rasulullah ile ehlinin payı) başında idi.”

Halife'de şöyle dedi:

“Ve harcamalarından Bilâl (sorumlu idi.)” وعلى نفقاته بلال

İbn-u Hibbân, *“es-Sahih”*de Abdullah ibn-u Lahyi el-Hevzenî'den şöyle dediğini rivayet etti:

لقيت بلالاً مؤذن رسول الله صلى الله عليه وسلم فقلت: يا بلال، كيف كانت نفقة رسول الله صلى الله عليه وسلم ؟ قال: ما كان له من شيء، وكنت أنا الذي ألي ذلك منذ بعثه الله حتى توفي صلى الله عليه وسلم ، فكان إذا أتاه الإنسان المسلم فرآه عارياً يأمرني فأنطلق فأستقرض فأشتري البردة أو النمرة فأكسوه وأطعمه...

“Rasulullah SallAllahu Aleyhi ve Sellem'in müezzini Bilâl ile karşılaştım ve ona dedim ki: “Yâ Bilâl! Rasulallah SallAllahu Aleyhi ve Sellem'in nafakası nasıldı?” Dedi ki: “Onun bir şeyi yoktu ki! Allah'ın onu göndermesinden SallAllahu Aleyhi ve Sellem'in vefatına kadar buna (harcamalara) bakan ben idim. Kendisine Müslüman bir insan geldiğinde (fakirlikten) onu yarı çıplak olduğunu görünce bana emrederdi de harekete geçip borç isterdim. Sonra giyecek veya yiyecek satın alır, onu giydirir veya ona yedirirdim.”

Muslim, Rasulallah SallAllahu Aleyhi ve Sellem'in azatlı kölesi Ebî Râfi'den şöyle dediğini rivayet etti:

استسلف رسول الله صلى الله عليه وسلم بكرة فجاءته إبل من إبل الصدقة، قال أبو رافع فأمرني رسول الله صلى الله عليه وسلم أن أقضي الرجل بكرة، فقلت لم أجد

في الإبل إلا جملاً خياراً رباعياً، فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم أعطه إياه، فإن خيار الناس أحسنهم قضاء

“Rasulullah SallAllahu Aleyhi ve Sellem bir genç deve ödünç almıştı. Sonra kendisine zekât develerinden develer geldi. Ebu Râfî dedi ki: “Rasulullah SallAllahu Aleyhi ve Sellem genç deveyi geri vermemi emretti.” Dedim ki: “Develer içinde dört yaşında seçkin bir erkek deveden başkasını bulamadım.” Bunun Rasulullah SallAllahu Aleyhi ve Sellem şöyle dedi: “O halde onu ona ver. Zîra insanların en hayırlısı borcunu en iyi şekilde ödeyendir.”

Muttefekun aleyh olan İbn-u Abbâs hadisinde şöyle geçti:

أن رسول الله صلى الله عليه وسلم لما بعث معاذاً إلى اليمن قال: ... فإن هم أطاعوك، فأعلمهم أن الله افترض عليهم صدقة تؤخذ من أغنيائهم فترد على فقرائهم، فإن هم أطاعوك لذلك، فإياك وكرائم أموالهم، واتق دعوة المظلوم فإنه ليس بينها وبين الله حجاب

“Rasulullah SallAllahu Aleyhi ve Sellem Mu’âz’ı Yemen’e gönderirken ona şöyle dedi: “...Eğer sana itaat ederlerse, Allah’ın kendilerine, zenginlerinden alınıp fakirlerine dağıtılan sadakayı (zekâtı) farz kıldığını bildir. Eğer sana bunun için itaat ederlerse, (zekâtlarını) al! Kaliteli mallarından sakın. Mazlumun duâsından da sakın! Çünkü onunla Allah arasında perde yoktur.”

Sahihayn’da²⁶ Ebî Hurayra’dan şöyle rivayet edildi:

أن رسول الله صلى الله عليه وسلم بعث عمر على الصدقة

“Rasulullah SallAllahu Aleyhi ve Sellem Ömer’i sadaka (zekât) üzerine (görevli olarak) gönderdi.”

Râşid Halifeleri de O’nun yolundan gittiler. Nitekim kendilerinden başkalarını mâliyede ve mâlî işlerde görevlendir-

²⁶ Sahih-il Buhârî ve Sahih’i Muslim

diler. İbn-u İshâk ve Halife rivayet ettiler ve dediler ki:

وقد ولى -أي أبو بكر- أبا عبيدة ابن الجراح بيت المال، ثم وجهه إلى الشام

"Ebu Bekr, Ebâ Ubeyde ibn-ul Cerrâh'ı Beyt-ul Mâl'den sorumlu kıldı, sonra onu eş-Şâm'a gönderdi."

*"Tercemet-i Mu'aykib"*da ez-Zehebî şöyle dedi:

واستعمله أبو بكر وعمر على بيت المال

"Hem Ebu Bekr hem de Ömer onu, Beyt-ul Mâl'de görevlendirdi."

"et-Terâtib-ul İdâriyye (İdârî Düzenlemeler)" kitabı yazarının belirttiği gibi İbn-u İshâk da, el-Hâkim'in sahih isnâdı ile Abdullah ibn-uz Zubeyr'den şöyle dediğini zikretti:

وكتب لأبي بكر، وجعل إليه بيت المال، وأقره عليهما عمر بن الخطاب

"Ebî Bekr'e yazdı ve Beyt-ul Mâl'ı ona verdi. Ömer ibn-ul Hattâb da o ikisini ikrâr etti."

İbn-u Sa'd, *"et-Tabakât"*ta ve İbn-u Hacer, *"el-İsâbe"*de şöyle rivayet ettiler:

أن عمر كان خازنه يسار بن نمير مولا

"Ömer'in hâzini, azatlı kölesi Yesâr ibn-u Numeyr idi."

Ahmed, *"Musned"*inde ve AbdurRezzâk, *"el-Musannaf"*ında Lâhik ibn-u Hamîd'in şöyle dediğini rivayet ettiler:

ويعث ابن مسعود على القضاء وبيت المال

"İbn-u Mes'ûd'u Kadâ ve Beyt-ul Mâl üzerine (sorumlu olarak) gönderdi." Yani el-Kûfe'ye.

Halife, Malik ibn-u Enes'ten, o da Zeyd ibn-u Eslem'den şöyle rivayet etti:

أن عمر ولى عبد الله بن أرقم بيت المال

“Ömer, Abdullah ibn-u Erkam’a Beyt-ul Mâl üzerine velâyet verdi.”

İbn-u Huzeyme, Sahih’inde Urve ibn-uz Zubeyr’den şöyle tahric etti:

أن عبد الرحمن بن عبد القاري قال: كنت على بيت المال زمان عمر بن الخطاب

“AbdurRahmân ibn-u Abdulkârî şöyle dedi: “Ömer ibn-ul Hattâb zamanında Beyt-ul Mâl üzerinde (sorumlu) idim.”

İbn-u Hacer, *“el-Feth”*de Abdullah ibn-u Mes’ûd’un menkıbeleri bahsinde şöyle rivayet etti:

وولي بيت المال في الكوفة لعمر وعثمان

“Ömer ve Osman tarafından el-Kûfe’deki Beyt-ul Mâl’in velâyeti verildi.”

El-Cehşiyârî, *“el-Vuzerâ’ ve’l Kuttâb (Vezîrler ve Kâtipler)”* kitabında şöyle zikretti:

وكان عبد الله بن أرقم ابن عبد يغوث أحد كتاب النبي ينقل له بيت المال

“Nebi’nin kâtiplerinden biri olan Abdullah ibn-u Erkam Abdu Yeğûs, Beyt-ul Mâl’e tâyin edildi.” Yani Osman tarafından.

El-Hâkim, *“el-Mustedrak”*te ez-Zubeyr ibn-u Bekkâr’dan şöyle dedi:

كان عبد الله بن الأرقم بن عبد يغوث على بيت المال في زمن عمر وصدراً من ولاية عثمان إلى أن توفي وكانت له صحبة

“Abdullah ibn-u Erkam Abdu Yeğûs, Ömer zamanında ve Osman’ın velâyetinin başından vefat edinceye kadar Beyt-ul Mâl üzerinde (sorumlu) idi ve ona eşlik edenler vardı.”

İbn-u AbdilBerr, *“el-İsti’âb”*da şöyle dedi:

كان زيد بن ثابت على بيت المال في خلافة عثمان، وكان لزيد عبد اسمه

وهيب، فأبصره عثمان يعينهم في بيت المال، فقال: من هذا؟ فقال زيد: مملوك لي. فقال عثمان: أراه يعين المسلمين، وله الحق، وأنا أفرض له، وفرض له ألفين. فقال زيد: والله لا تفرض لعبد ألفين، وفرض له ألفاً

“Zeyd ibn-u Sâbit, Osman'ın Hilâfetinde Beyt-ul Mâl'den sorumlu idi. Zeyd'in, Vehîb isimli bir kölesi vardı. Beyt-ul Mâl'de kendilerine yardım ederken Osman onu gördü. Bunun üzerine “Bu kim?” dedi. Zeyd dedi ki: “Benim kölemdir.” Osman dedi ki: “Görüyorum ki Müslümanlara yardım ediyor. Onun da hakkı vardır. Ben de ona (ücret) tahsis ediyorum.” Böylece ona iki bin (2.000) tahsis etti. Bunun üzerine Zeyd dedi ki: “Vallahi, bir köle için iki bin tahsis edilmez.” O da bin (1.000) tahsis etti.”

Es-Sadeî, *“Ma'rîfet-u Ulemâ-i Mısır ve Men Dehalehâ min Ashâb-i Rasulillah SallAllahu Aleyhi ve Sellem (Mısır Âtimlerini ve Rasulullah'ın Ashâbından Oraya Gelenleri Tanıma)”* isimli kitabında şöyle zikretti:

وصار أبو رافع بعد ذلك إلى علي بن أبي طالب، فولاه بيت مال الكوفة

“Ebu Râfî”, ondan sonra Ali ibn-u Ebî Tâlib'in yanına geldi. O da kendisine el-Kûfe'deki Beyt-ul Mâl'in velâyetini verdi.”

İbn-u AbdilBerr, *“el-İsti'âb”*da şöyle dedi:

كان عبيد الله ابن أبي رافع خازناً وكاتباً لعلي

“Ubeydullah ibn-u Ebî Râfî”, Ali'nin hâzini ve kâtibi idi.”

El-Aynî, *“Umdet-ul Kârî”*de şöyle zikretti:

أن عبد الله بن وهب السوائي كان عليّ يكرمه ويحبه ويثق به وجعله على بيت المال بالكوفة

“Ali, Abdullah ibn-u Veheb es-Sevâî'ye ikramda bulunuyor, onu seviyor ve ona güveniyordu. Sonra onu el-Kûfe'deki Beyt-ul Mâl üzerine (sorumlu) kıldı.”

Ali RadiyAllahu Anh de Ziyâd'ı da Basra'da görevlendirdi.

El-Cehşiyârî şöyle dedi:

فلما سار عن البصرة استعمله على الخراج والديوان

“el-Basra’dan ayrılınca onu harâc ile dîvânda görevlendirdi.”

Beyt-ul Mâl’i iki kısma ayırmak mümkündür:

Vâridât (Gelirler) Kısmı: Üç dîvânı kapsar:

1. Fey ve Harâc Dîvânı: Ganîmetleri, haracı, arâzileri, cizyeyi, fey’i ve vergileri kapsar.

2. Genel Mülkiyet Dîvânı: Petrolü, doğalgazı, elektriği, mâdenleri, denizleri, nehirleri, gölleri, su kaynaklarını, ormanları, mer’aları ve özel koruma alanlarını kapsar.

3. Sadakalar (Zekâtlar) Dîvânı: Nakitlerin, ticâret mallarının, ziraî ürünlerin ve meyvelerin, develerin, sığırların ve koyunların zekâtını kapsar.

Nafakât (Giderler) Kısmı: Sekiz dîvânı kapsar:

1. Dâr-ul Hilâfet Dîvânı

2. Devlet Mashalâtı Dîvânı

3. Ödenekler Dîvânı

4. Cihâd Dîvânı

5. Sadaka (Zekât) Harcamaları Dîvânı

6. Genel Mülkiyet Harcamaları Dîvânı

7. Âcil Durumlar Dîvânı

8. Genel Bütçe -Genel Muhâsebe- Genel Murakabe Dîvânı

MEDYA

Medya; Dâvet ve Devlet için mühim işlerdendir. Bununla birlikte İnsanların Maslahatları idâresine bağlı olan maslahatlardan bir maslahat da değildir. Bilakis konumu, bağımsız bir cihaz gibi, Halife ile doğrudan irtibatlıdır. Vakıyası, Devlet'in cihazlarından herhangi bir cihazın vakıyasıdır.

Seçkin bir medya siyâsetinin varlığı, İslâm'ı kuvvetli ve müessir bir sunum ile sunar ki bu, İslâm'ın kabulü, araştırılması ve üzerinde düşünülmesi yönünde insanların akıllarını harekete geçirir. Yine İslâmî beldelerin Hilâfet Devleti'ne dâhil edilmesini kolaylaştırır. Bunun da ötesinde birçok medya işleri, Devlet ile sağlam bağlar ile irtibatlıdır. Nitekim Halife'nin emri olmaksızın yayın yapması câiz olmaz. Bu, askerî işler ve bu işler ile alâkalı askerî harekâtlar, zafer veya yenilgi haberleri ve askerî sanâyiler gibi her hususta belirginleşir. Haberlerin bu türü, İmâm (Halife) ile doğrudan bağlantılı olmayı gerektirir ki hem gizlenmesi gerekenleri hem de yayınlanıp duyurulması gerekenleri kararlaştırsın.

Bunun delili, Kitâb ile Sünnet'tir.

Kitâb'a gelince;

Allahu Teâlâ şöyle buyurmuştur:

وَإِذَا جَاءَهُمْ أَمْرٌ مِنَ الْأَمْنِ أَوْ الْخَوْفِ أَذَاعُوا بِهِ وَلَوْ رَدُّوهُ إِلَى الرَّسُولِ وَإِلَى أُولِي الْأَمْرِ مِنْهُمْ لَعَلِمَهُ الَّذِينَ يَسْتَنْبِطُونَهُ مِنْهُمْ

Onlara güvenlik veya korkuya dair bir haber geldiği zaman hemen onu yayıverirler. Hâlbuki onu Rasul'e veya kendilerinden olan Ulî'l Emr'e götürmüş olsalardı, aralarından istinbât edenler (iş i içyüzünü ortaya çıkarabi-

lenler), **onun ne olduğunu bilirlerdi.** (en-Nisâ 83)

Bu âyetin mevzusu haberlerdir.

Sünnet'e gelince;

El-Hâkim'in, *"el-Mustedrak"*te Muslim'in şartına göre *"sa-hihtir"* diyerek rivayet ettiği ve ez-Zehabi'nin de ona muvâfakat ettiği, Mekke'nin fethi hakkındaki İbn-u Abbâs hadisinde şöyle geçti:

وقد عميت الأخبار على قريش، فلا يأتيهم خبر رسول الله صلى الله عليه وسلم ولا يدرون ما هو صانع

"Kurayş'e haber karartması yapılmıştı. Ne Rasulullah Sal-lallahu Aleyhi ve Sellem'in haberi onlara geliyor, ne de yaptıklarını biliyorlardı."

İbn-u Ebî Şeybe'de geçen Ebî Seleme'nin mürselinde²⁷ şöyle geçti:

ثم قال النبي صلى الله عليه وسلم لعائشة: جهزيني ولا تعلمي بذلك أحداً، ... ثم أمر بالطرق فحبست، فعمى على أهل مكة لا يأتيهم خبر

*"Sonra Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem Âişe'ye şöyle dedi: **"Beni teçhiz et ve sakın bunu herhangi birine bildirme!"** ... Daha sonra yolların tutulmasını emretti. Bir de Ehl-i Mekke'ye karşı (haber) karartması yapıldı ki onlara hiçbir haber ulaşmasın."*

Usra (Tebuk) Gazvesi hakkında geçen Muttefekun aleyh olan Ka'b hadisinde şöyle geçti:

ولم يكن رسول الله صلى الله عليه وسلم يريد غزوة إلا ورى بغيرها حتى كانت تلك الغزوة غزاها رسول الله صلى الله عليه وسلم في حر شديد، واستقبل سفراً بعيداً ومفازاً وعدواً كثيراً، فجلى للمسلمين أمرهم ليتأهبوا أهبة غزوهم، فأخبرهم بوجهه الذي يريد

²⁷ Mürsel: Tâbiinden birinin, rivayet eden Sahâbinin ismini zikretmeksizin doğrudan Rasulullah'tan rivayet ettiği hadis.

“Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem yapıncaya kadar (maksadını gizlemek için) kendisinden başkasına tevriye yapmadıkça bir ğazve(ye çıkmak) istemezdi. Bu ğazvede ise (böyle tevriye yapmadan) ğazveye çıktı. (Çünkü) şiddetli bir sıcakta, uzak bir sefer ile, çöl içinde, muazzam bir düşman kuvvet ile karşılaşmıştı. Bunun için (bu kez) işlerini Müslümanlara açıkladı ki ğazvelerine hazırlıklarını hazırlasınlar. Böylece (gitmeyi) arzuladığı yönü onlara haber verdi.”

El-Buhârî'deki Enes hadisinde şöyle geçti:

أن النبي صلى الله عليه وسلم نعى زيداً وجعفرأ وابن رواحة قبل أن يأتيهم خبرهم فقال: أخذ الراية زيد فأصيب، ثم أخذها جعفر فأصيب، ثم أخذها ابن رواحة فأصيب، وعيناه تذرقان حتى أخذها سيف من سيوف الله حتى فتح الله عليهم

“Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem henüz haberleri gelmeden evvel Zeyd'in, Ca'fer'in ve İbn-u Ravâha'nın haberini veriyor ve şöyle diyordu: “Zeyd Râyeyi aldı ve vuruldu, sonra Ca'fer onu aldı ve o da vuruldu, sonra İbn-u Ravâha onu aldı ve o da vuruldu.” Böyle deyince gözleri yaşla doldu. (Devamla şöyle dedi:) “Sonra onu Allah'ın kılıçlarından bir kılıç aldı. Böylece Allah onlara fetih verdi.”

Râşid Halifelerin bu hükmü uygulamalarından örneklerinden bazıları da şöyledir:

İbn-ul Mubârak, “el-Cihâd”da ve el-Hâkim “el-Mustedrak”te “Muslim'in şartına göre sahihtir dedi, ez-Zehebî de ona muvâfakat etti” Zeyd ibn-u Eslem'den, o da Ömer ibn-ul Hattâb'dan şöyle rivayet ettiler:

أنه بلغه أن أبا عبيدة حصر بالشام، وقد تألب عليه القوم، فكتب إليه عمر: سلام عليك، أما بعد، فإنه ما ينزل بعبد مؤمن من منزلة شدة إلا جعل الله له بعدها فرجاً، ولن يغلب عسر يسرين، يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اصْبِرُوا وَصَابِرُوا وَرَابِطُوا وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ، قال فكتب إليه أبو عبيدة: سلام عليك أما بعد، فإن الله يقول في كتابه: اعْمُرُوا أَمْمَانَ الدُّنْيَا لَعِبٌ وَلَهُمْ وَرِثَةٌ وَتَفَاخُرٌ بَيْنَكُمْ وَتَكَاثُرٌ فِي الْأَمْوَالِ

وَالأُولَادِ، قَالَ فخرج عمر بكتابه، فقعده على المنبر، فقرأه على أهل المدينة، ثم قال: يا أهل المدينة، إنما يعرِّض بكم أبو عبيدة أن ارغبوا في الجهاد

“Ona, Ebu Ubeyde'nin eş-Şâm'ı kuşattığı ve oradaki kavmin onun aleyhinde birleştikleri haberi ulaşınca, Ömer ona şöyle yazdı: “es-Selâmu Aleyk! Emmâ ba'd. Mü'min bir kulun içine düştüğü hiçbir şiddetli bir durum yoktur ki Allah'a bir çıkış yolu vermesin. Bir zorluk asla iki kolaylığa gâlip gelemesin.”

Ey iman edenler! Sabredin, (düşman karşısında) **sebât edin,** (Cihâd için) **ribât edin** (hazırlıklı ve uyanık olun) **ve Allah'a ittikâ edin ki felaha erişebilirsiniz.** (Âl-i İmrân 200) (Râvi) dedi ki: *“Ebu Ubeyde de ona şöyle yazdı: “es-Selâmu Aleyk! Emmâ ba'd. Muhakkak ki Allah, Kitâbı'nda şöyle buyurmaktadır: ‘Bilin ki dünya hayatı ancak bir oyun, eğlence, bir süs, aranızda bir övünme ve daha çok mal ve evlat sahibi olma isteğinden ibârettir.’* (el-Hadîd 20) (Râvi) dedi ki: *Bunun üzerine Ömer onun mektubu ile çıktı, minberin üzerinde oturdu ve onu Medîne halkına okudu. Sonra dedi ki: “Yâ Ehl-il Medîne! Ebu Ubeyde, Cihâd'a rağbet etmeniz gerektiğini size arz ediyor.”*

Askerî haberler ile alâkalı olanlardan bazıları Halife veya niyâbet verdikleri ile Küfür devletlerinin temsilcileri arasında cereyan eden müzâkerelere, anlaşmalara ve tartışmalara ilişkin haberlerdir. Müzâkerelerin örneklerinden biri; el-Hudeybiye'de *SallAllahu Aleyhi ve Sellem* ile Kurayş'in mendubu arasında barış anlaşmasının maddeleri üzerinde anlaşma sağlanıncaya kadar cereyan eden müzâkeredir. Doğrudan tartışmalara örnek; *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in Necrân heyeti ile tartışması ve lânetleşmeye dâvettir. Yine *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in emrine binâen Sâbit ibn-u Kays ile Hassân'ın Temîm heyeti ile tartışmasıdır... ve benzerleri.

Tüm bunlar aleni idi ve içlerinde gizli bir bend yoktu.

Devlet ile doğrudan alâkası olmayan ve hakkında Hali-fe'nin doğrudan görüşünü gerektirmeyen günlük haberler, siyâsî, kültürel ve bilimsel programlar, dünyadaki gelişmeler gibi haberlerin başka türleri olsa da, bunların bazı kısımları, Hayata Bakış Açısı ile Devlet'in devletlerarası alâkalara bakışına tâbi tutulur. Bununla birlikte Devlet'in bunları denetlemesi, haberlerin birinci türünü denetlemesinden farklı olur.

Binaenaleyh Medya cihazının, başlıca şu iki Dâireyi içermesi gerekir:

Birincisi: *Onun işi; askerî işler, harp sanayisi, devletlerarası alâkalar ve benzerleri gibi Devlet ile doğrudan alâkası olan haberlerdir. Bu dâirenin işi, Medya cihazına sunulmadıktan sonra devlet veya özel medya araçlarında yayınlanamayan böylesi haberleri doğrudan murakabe etmektir.*

İkincisi: *Diğer haberlere tahsis edilir ve onların murâkabe-i doğrudan olmaz. Devletin medya araçları veya özel medya araçları bu türden haberleri sunmak için herhangi bir izne ihtiyaç duymazlar.*

Medya Araçlarının Ruhsatlandırılması

Medya araçlarının ruhsatlandırılmaya ihtiyacı yoktur. Bilakis İslâmî Devlet'in tâbiyetini taşıyan herkesin; görsel, işitsel veya yazılı herhangi bir Medya aracı kurmaya hakkı vardır. Kurulan medya aracının, Medya yönetiminin bilgilenmesi için "*bilgilen-dirme ve haber verme*"den başka sorumluluğu yoktur.

Daha önce zikrettiğimiz şekilde Devlet ile doğrudan alâkası olan haberlerin yayınlanmasında -beyân ettiğimiz gibi- izne ihtiyacı vardır. Diğer haberleri ise önceden izin ge-

rekmeksizin yayınlayabilir.

Bütün durumlarda, Medya araçlarının sahipleri, yayıncıları her medya unsurundan sorumludurlar ve raiyyenin fertlerinden herhangi bir fert gibi, herhangi bir Şer'î aykırılıktan hesâba çekilirler.

Devletin Medya Siyâseti

Şer'î hükümlere göre Devlet'in medya siyâsetinin genel hatlarını beyân eden bir kânun yayınlanacaktır. Devlet, bunun gereğince, İslâm'ın ve Müslümanların maslahatına ve Allah'ın ipine sımsıkı sarılan, kendisinden ve içerisinden hayır yayılan, fâsid ve mufsid fikirlere yer olmayan, sapık ve saptırıcı kültürleri barındırmayan birbirine kenetlenmiş güçlü bir İslâmî Toplum'un, pisliklerini atan ve güzelliklerini parıldatan, Âlemlerin Rabbi olan Allah'ı Hamd ile tesbih eden bir İslâmî Toplum'un inşâsına hizmet eder.

ÜMMET (ŞÛRÂ VE MUHÂSEBE) MECLİSİ

Bu, Halife'nin kendileri ile işler hakkında istişâre etmek üzere başvurması için görüş bakımından Müslümanları temsil eden şahıslardan oluşan bir Meclistir ve onlar, yöneticileri muhâsebede Ümmet'ten niyâbet alırlar. Bu ise Rasul *SalAllahu Aleyhi ve Sellem*'in, Muhâcirden ve Ensâr'dan kavimlerini temsil eden adamlar ile istişâresinden alınmıştır. Nitekim Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*, Şûrâ için Sahabesinden adamlar tahsis etmiş ve görüş almada diğerlerinden daha çok onlara başvurmuştur. İşte onlardan bazıları: Ebu Bekr, Ömer, Hamza, Ali, Selmân el-Fârisî ve Huzeyfe...

Yine Ebî Bekr *RadiyAllahu Anh*'in Muhâcirden ve Ensâr'dan adamlar tahsis edip karşılaştığı bir iş hakkında görüşlerini almak için kendilerine başvurmasından alınmıştır. Nitekim Ebî Bekr *RadiyAllahu Anh* zamanında Ehl-iş Şûrâ, âlimler ile fetvâ sahipleri idi. İbn-u Sa'd, el-Kasim'den şöyle tahrir etti:

أن أبا بكر الصديق كان إذا نزل به أمر يريد مشاورة أهل الرأي وأهل الفقه فيه، دعا رجالاً من المهاجرين والأنصار، دعا عمر، وعثمان، وعلياً، وعبد الرحمن بن عوف، ومعاذ بن جبل، وأبي بن كعب، وزيد بن ثابت

“Ebâ Bekr es-Siddîk, kendisine Ehl-ir Ra’y (Görüş sahipleri) ve Ehl-il Fıkh (Fakihler) ile istişâre edilmesini gerektiren bir iş ile karşılaştığı zaman, Ensâr'dan ve Muhâcirden bazı adamları çağırırdı: Ömer, Osman, Ali, AbdurRahman ibn-u Avf, Mu'âz ibn-u Cebel, Ubeyy ibn-u Ka'b ve Zeyd ibn-u Sâbit.”

Onların hepsi Ebî Bekr'in Hilâfetinde fetvâ veriyorlardı ve insanlar fetva için ancak onlara başvuruyorlardı. Ebu Bekr de öyle hareket ediyordu. Sonra velâyeti alan Ömer de o

kimseleri çağırıyordu. Kezâ Müslümanları yöneticileri muhâsebeyle çağırmanın delilleri de vârid oldu. Nitekim Hulefâ-ir Râşidîn zamanında meydana geldiği gibi, Müslümanlar bunu fiilen uyguluyorlardı. Ümmet'in Şûrâ konusunda niyâbet vermeye hakkı olduğu gibi, Muhâsebe konusunda da niyâbet vermeye hakkı vardı. Tüm bunlar, yöneticileri Muhâsebe konusunda ve Kur'ân ile Sünnet'in nasları ile sâbit olan Şûrâ konusunda Ümmet'ten niyâbet alan özel bir meclis edinmenin mubah olduğuna delâlet etmektedir. Buna (مجلس الأمة) "Ümmet Meclisi" ifadesi atfedilmiştir. Çünkü bu, muhâsebe ve Şûrâ konusunda Ümmet'ten alınan bir niyâbettir.

Yöneticilerin kendilerine yönelik zulümlerini, İslâm'ın üzerlerine kötü tatbikini, kendilerine hizmet götürülmemesini veya benzerlerini şikâyet bakımından, raiyyeden olan gayri-Müslimlerin de bu Meclis'te üye olmaları câizdir.

Şûrâ Hakkı

(الشورى) Şûrâ, tüm Müslümanların Halife üzerindeki bir hakkıdır. Dolayısıyla Halife'nin, istişârelerini gerektiren işlerde kendilerine başvurmasına hakları vardır. Allahu Teâlâ şöyle buyurdu:

وَشَاوِرْهُمْ فِي الْأَمْرِ فَإِذَا عَزَمْتَ فَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ

"İş hususunda onlar ile müşâvere et! Azmettiğinde, artık Allah'a tevekkül et!" (Âl-i İmân 159)

Ve Subhanehû şöyle de buyurdu:

وَأْمُرْهُمْ شُورَىٰ بَيْنَهُمْ

"Onların işleri, aralarında şûrâ ile yapılır." (eş-Şûrâ 38)

Rasul Sallallahu Aleyhi ve Sellem de kendileri ile istişâre etmek üzere insanlara başvuruyordu. Nitekim Bedir Günü,

muârake mekânı (çarpışma meydanı) konusunda müşâverelerine kulak vermiş, Uhud Günü de savaşın el-Medîne'nin içinde mi, dışında mı olması gerektiği konusunda onlar ile istişâre etmişti. İlk durumda (Bedir'de) el-Habbâb ibn-ul Munzir'in görüşü geldiğinde -ki bu, uzmandan gelen teknik bir görüş idi- onu almıştı. Uhud Günü ise çoğunluğun görüşü geldiğinde, -kendi görüşü aykırı olduğu halde- almıştı.

Ömer de Irak arazinin statüsü konusunda Müslümanlara başvurdu: Ganimet olduğu için Müslümanlara mı dağıtmalı? Yoksa rakabesi (aslı mülkiyeti) Müslümanların Beyt-ul Mâl'ine ait bir mülk olarak tutulup harâcını ödemek üzere ehlinin elinde mi bırakmalı? Bu hususta kendi ictihâdı ile amel etti ve Sahabenin çoğu da ona muvâfakat etti. Böylece araziye, harâcını ödemek üzere sahiplerinin eline terk etti.

Muhâsebenin Vâcibiyeti

Müslümanların Halife üzerinde Şûrâ hakkı bulunduğu gibi, işleri ve tasarrufları hakkında yöneticileri Muhâsebe etmeleri de üzerlerine vâciptir. Allah *Subhanehû ve Teâlâ*, yöneticileri muhâsebeyi Müslümanlara farz kılmıştır. Onları muhâsebe etmelerini ve raiyyenin haklarını çiğnedikleri, bu çerçevedeki görevlerinde kusur ettikleri, işlerinden bir işi ihmâl ettikleri, İslâm'ın hükümlerine muhalefet ettikleri ve Allah'ın indirdiklerinden başkası ile yönettikleri takdirde hallerini değiştirmelerini kesin bir emir ile emretmiştir. Nitekim Muslim, Umm-u Seleme *RadiyAllahu Anhâ*'dan Rasullullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

سَتَكُونُ أَمْرَاءُ فَتَعْرِفُونَ وَتُنْكِرُونَ فَمَنْ عَرَفَ بَرِيًّا وَمَنْ أَنْكَرَ سَلِمَ وَلَكِنْ مَنْ رَضِيَ
وَتَابَعَ، قَالُوا أَفَلَا نُقَاتِلُهُمْ؟ قَالَ: لَا، مَا صَلُّوا

“Öyle yöneticileriniz olacak ki onları bileceksiniz ve terk edeceksiniz. Her kim tanırrsa berî olur, her kim reddederse selâmeti bulur, velâkin her kim de rıza gösterip tâbi olursa...” Dediler ki: **“Onlarla savaşmayalım mı?”** Buyurdu ki: **“Hayır! Sâlahı kaldıkları sürece...”**

Burada (الصلاة) “Salâh”, İslâm ile yönetime bir kinâyedir.

Yine Müslümanlar, başlarında Ömer olmak üzere, Ebî Bekr’in mürtedler ile savaşmaya azmetmesine işin başında karşı çıktılar.

El-Buhârî ve Muslim, Ebî Hurayra’dan şöyle dediğini rivayet ettiler:

لما توفي رسول الله صلى الله عليه وسلم وكان أبو بكر رضي الله عنه، وكفر من كفر من العرب، فقال عمر رضي الله عنه: كيف تقاتل الناس وقد قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: أمريت أن أقاتل الناس حتى يقولوا لا إله إلا الله، فمن قالها فقد عصم مني ماله و نفسه إلا بحقه و حسابه على الله قال: والله لأقاتلن من فرق بين الصلاة والزكاة، فإن الزكاة حق المال. والله لو منعوني عناقاً كانوا يؤدونها إلى رسول الله صلى الله عليه وسلم لقاتلتهم على منعها. قال عمر رضي الله عنه فوالله ما هو إلا أن قد شرح الله صدر أبي بكر فعرفت أنه الحق

“Rasulullah SallAllahu Aleyhi ve Sellem vefat edince, Ebu Bekr RadiyAllahu Anh geldi. Araplardan küfre girenleri tekfir etti. Bunun üzerine Ömer RadiyAllahu Anh şöyle dedi: “İnsanlar ile nasıl savaşyorsun? Oysa Rasulullah SallAllahu Aleyhi ve Sellem şöyle buyurdu: “Allah’tan başka ilah yoktur” deyininceye kadar insanlar ile savaşmakla emrolundum. Her kim onu söylerse benden malını ve canını ancak hakkı ile korumuş olur. Hesâbı da Allah’a kalır.” O da dedi ki: **“Valahi, her kim salât ile zekâtın arasını ayırırsa mutlaka onunla savaşırım. Çünkü zekât, malın hakkıdır. VAllahi, Rasulullah SallAllahu Aleyhi ve Sellem’e verdikleri bir oğlağı bana da vermezlerse, sırf bunu men ettikleri için bile onlarla savaşır-**

rım.” Ömer RadîyAllahu Anh dedi ki: “Vallahi bu, Allah'ın Ebu Bekr'in göğsünü açmasından başka bir şey değildi. O zaman onun haklı olduğunu anladım.”

Yine Bilâl ibn-u Rabâh, ez-Zubeyr ve diğerleri, Irak arazilerini savaşçılara taksim etmemesinden dolayı Ömer'e karşı çıktılar. Bir bedevi de bazı arazileri koruma altına aldığı için Ömer'e karşı çıktı. Nitekim Ebu Ubeyde, “el-Emvâl”de Âmir ibn-u Abdullah ibn-uz Zubeyr'den, o da sanırım babasından şöyle dediğini rivayet etti:

أتى أعرابي عمر فقال: يا أمير المؤمنين، بلادنا قاتلنا عليها في الجاهلية، وأسلمنا عليها في الإسلام، علام تحميها؟ قال: فأطرق عمر، وجعل ينفخ ويفتل شاربته، وكان إذا كربه أمر قتل شاربته ونفخ، فلما رأى الأعرابي ما به جعل يردد ذلك عليه، فقال عمر: المال مال الله، والعباد عباد الله، والله لولا ما أحمل عليه في سبيل الله ما حميت من الأرض شبراً في شبر

“Bir Ârâbî, Ömer'e gelip şöyle dedi: “Ey Mü'minlerin Emîri! Cahiliye'de iken bu topraklarımız uğrunda savaştık. İslâm'da iken de onun üzerinde Müslüman olduk. O halde ne diye himâye koruma altına alıyorsun?” (Râvi) dedi ki: Ömer başını eğip sustu ve bıyığını bükerek solumaya başladı. Bir iş kendisini üzdüğünde, bıyığını bükerek ve (öfkeyle) solurdu. Ârâbî onu böyle (suskun) görünce, bunu (sormayı) tekrarlayıp durdu. Bunun üzerine Ömer dedi ki: “Mal, Allah'ın malıdır. Kullar, Allah'ın kullarıdır. Vallahi, Allah yolunda üzerine taşınanlar olmasaydı, araziden bir karışı bile koruma altına almazdım.” Yine bir kadın, insanların dört yüz dirhemden fazla mehir vermesini yasaklamasından dolayı kendisine karşı çıktı ve ona şöyle dedi:

ليس هذا لك يا عمر: أما سمعت قول الله سبحانه: وَأَتَيْتُمْ إِخْدَاهُنَّ قِنطَارًا فَلَا تَأْخُذُوا مِنْهُ شَيْئًا، فقال: أصابت امرأة وأخطأ عمر

“Bu senin hakkın değil, Yâ Ömer! Sen Allah Subhanehû'nun

şu kavlini işitmedin mi?

وَأَتَيْتُمْ إِحْدَاهُنَّ قِنطَارًا فَلَا تَأْخُذُوا مِنْهُ شَيْئًا

‘Onlardan birisine bir kantar (altın) vermiş olsanız dahi ondan hiçbir şeyi geri almayın!’ (en-Nîsa 20) *Bunun üzerine (Ömer) şöyle dedi: “Kadın isâbet etti ve Ömer hata etti.”*

Benzer şekilde Ali *RadiyAllahu Anh* de, Hacc ve Umreyi temettu edilmesi (birleştirilmesi) hakkındaki sözünden dolayı Emîr-ul Mu’minîn Osman *RadiyAllahu Anh*’e karşı çıkmıştı. Ahmed, sahîh isnâd ile Abdullah ibn-uz Zubeyr’den şöyle dediğini rivayet etti:

إنا لمع عثمان بالجحفة، ومعه رهط من أهل الشام، منهم حبيب بن مسلمة الفهري، إذ قال عثمان، وقد ذكر له التمتع بالعمرة إلى الحج: إنَّ أُنْتَمَ للحجِّ والعمرة أن لا يكونا في أشهر الحج، فلو أخرجتم هذه العمرة حتى تزوروا هذا البيت زُورَتَيْنِ كان أفضل. فإن الله تعالى قد وسع في الخير، وعلي بن أبي طالب في بطن الوادي يعلف بعبيراً له. قال فبلغه الذي قال عثمان، فأقبل حتى وقف على عثمان فقال: أعمدت إلى سنة سنها رسول الله صلى الله عليه وسلم ورخصة رخص الله تعالى بها للعباد في كتابه، تضيق عليهم فيها وتنتهي عنها، وقد كانت لذي الحاجة ولنائي الدار؟ ... فأقبل عثمان على الناس فقال: وهل نهيت عنها؟ إني لم أنه عنها، إنما كان رأياً أشرت به، فمن شاء أخذ به، ومن شاء تركه

“Biz el-Cuhfe’de Osman ile beraberdik. Onun yanında Şam ehlinden bir topluluk vardı. Onlardan biri de Habîb ibn-u Mesleme el-Fehrî idi. Osman, kendisine Umreyi Hacca temettu etmekten bahsettiğinde ona şöyle dedi: “Hacc ile Umreyi tamamlamak, Hacc aylarında olmaz. Bu Beyt’i iki defa ziyaret edinceye kadar Umreyi erteleyediniz, daha efdâl olurdu. Çünkü Allahu Teâlâ hayırda genişlik kılmıştır.” Ali ibn-u Ebî Tâlib, vadinin içinde devesini yemliyordu. (Râvi) dedi ki Osman’ın söyledikleri ona ulaştı. Osman’ın önünde duruncaya kadar ilerledi ve şöyle dedi: “Rasulullah SallAllahu Aleyhi ve

Sellem'in koyduğu Sünnet'e ve Allahu Teâlâ'nın Kitâbı'nda kullarına verdiği ruhsata kast edip bu hususta onları daraltıyor ve onları nehy mi ediyorsun? Zîra bu, hâcet sahibi ve evinden uzak olanlar içindir...." Bunun üzerine Osman insanlara yönelerek şöyle dedi: "Ben sizi bundan nehy mi ettim? Muhakkak ki ben bundan nehyetmedim. Bu ancak işâret ettiğim bir görüştür. Dolayısıyla dileyen onu alır, dileyen de terk eder."

İşte tüm bunlardan ötürü, Ümmet Meclisi'nin Şûrâ hakkı vardır ve Muhâsebe de üzerine vâciptir.

Daha önce beyân edildiği gibi, Şûrâ ile Muhâsebe arasında fark vardır. Zîra Şûrâ; karar alınmadan önce görüş talep etmek veya dinlemektir. Muhâsebe ise karar alındıktan veya iş infâz edildikten sonra itiraz etmektir.

Ümmet Meclisi Üyelerinin Seçimi

Ümmet Meclisi üyeleri seçim ile seçilir, tâyin ile atanmaz. Bu onların, görüşte insanların vekilleri olmalarından dolayıdır. Vekili ise ancak müvekkili seçer. Müvekkile mutlak olarak vekil dayatılamaz. Yine Ümmet Meclisi üyeleri, fertler ve topluluklar olarak insanların görüşte temsilcisidirler. Geniş bir bölgede ve birebir tanınmayan büyük bir toplulukta temsilci, ancak insanların kendisini temsilci olarak seçmesi ile bilinir. Bunun içindir ki Rasul *Aleyhi's-Salatu ve's-Selam* görüşte kendilerine başvurduğu kimseleri, kudretlerine, kifâyetlerin ve şahsiyetlerine göre seçmemiş, bilakis onları şu iki esas üzere seçmiştir: birincisi, kudretlerini ve kifâyetlerini göz ardı ederek toplulukları üzerinde Nakîb²⁸ olmaları ve ikincisi de Muhâcir'in ve Ensâr'ın temsilcileri olmalarıdır. Nitekim Ehl-i Şûrâ'nın uğrunda var olduğu amaç, insanların

²⁸ Nakîb: Bir topluluğun lideri veya temsilcisi.

temsildir. Dolayısıyla Ümmet Meclisi üyelerinin seçiminde itibar edilen esas; insanlara dayalı temsildir. Nakîblerin seçimine kastedilmesi halinde, topluluklara dayalı temsilde olduğu gibi ve Muhâcir ile Ensâr'ın seçimine kastedilmesinde olduğu gibi. Birebir tanınmayan insanlardan fertlerin ve toplulukların bu temsili, seçimler ile olmadıkça gerçekleşmez. Şu halde Ümmet Meclisi üyelerinin seçimi kaçınılmazdır. Rasul *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*'in istişâre ettiği kimse-lerin seçimini bizâtîhi üstlenmesinin nedenine gelince; çünkü Muhâcir ile Ensâr'ın içerisinde buldukları bölge dar idi ki orası el-Medîne idi. Yine Müslümanların artık birebir kendisince tanınıyordu. Bunun delili, İkinci Akabe Bey'atı'nda kendisine bey'at veren Müslümanların kendisince henüz tanınmamasından dolayı Nakîbler seçme işini onlara terk etmesi ve şöyle buyurmasıdır:

أُخْرِجُوا إِلَيَّ مِنْكُمْ اثْنَيْ عَشَرَ نَقِيْبًا يَكُوْنُونَ عَلَيَّ قَوْمِهِمْ

“Bana aranızdan, kavimlerinin üzerinde (temsilci) olacak on iki (12) nakîb çıkarınız.”²⁹

Buna göre, Ümmet Meclisi üyelerinin görüş hususunda vekiller olmaları, Ümmet Meclisi'nin bulunma illetinin, görüşte ve muhâsebede fertlerin ve toplulukların temsilcisi olması ve genel seçimler olmadıkça tanınmayan insanlar hakkında bu illetin tahakkuk etmemesi bakımından, tüm bunlar bakımından, Ümmet Meclisi üyelerinin seçim ile seçilmeleri ve tâyin ile atanmamaları istinbât edilir.

Ümmet Meclisi Seçimlerinin Keyfiyeti

1. Vâlîler bahsinde, şu iki maksatla ehlini temsil edecek

²⁹ İbn-u Hişâm, es-Sîra'da Ka'b ibn-u Malik'ten zikretti.

bir Vilâyet Meclisi seçilmesini benimsediğimizi zikretmiştik.

Birincisi: Vâlî için vilâyetin vâkiası ve ihtiyaçları konusunda gerekli bilgileri sunmaktır ki vilâyet ehli için huzurlu ve güvenli bir yaşam sağlayacak ve ihtiyaçlarının giderilmesini ve hizmetlerinin karşılanmasını kolaylaştıracak şekilde işini yapmasında Vâlîye destek olsunlar.

İkincisi: Vâlînin kendilerini yönetiminden râzı veya şikâyetçi olduklarını açığa vurmaktır ki Vilâyet Meclisi'nin çoğunlukla Vâlîden şikâyetçi olması, Vâlînin azlını gerektirsin.

Yani Vilâyet Meclisi'nin vakıası, vilâyetin vâkiasını kavratmak ve kendisinden razı veya şikâyetçi olunduğunu açığa vurmak suretiyle Vâlîye yardımcı olmaya yönelik idârî bir vâkiadır. Tüm bunlar onu, işini ihsân (mükemmellik) ile yapmaya sevk eder. Ancak bu Meclis, ileri de beyân edilecek Ümmet Meclisi gibi başka salâhiyetlere sahip değildir.

2. Sonra biz burada, bir Ümmet (Şûra ve Muhâsebe) Meclisi oluşturulmasını, seçilmiş olmasını ve Ümmet'in temsilcisi olmasını, ileride beyân edilen mevzusunda ifade edilmiş salâhiyetlere sahip olmasını benimsiyoruz.

3. Bu da hem Vilâyet Meclisleri üyelerinin seçilmesi için bir seçim, hem de Ümmet Meclisi üyelerinin seçilmesi için bir seçim olacağı anlamına gelmektedir.

4. Seçim işlemini kolaylaştırmak ve raiyyeyi seçimlerin tekrarı ile meşgul etmemek için biz, evvelâ Vilâyet Meclisleri'nin seçilmesini, sonra Vilâyet Meclisleri'nde kazananların toplanıp kendi aralarından Ümmet Meclisi üyelerini seçmelerini, yani Vilâyet Meclisleri'nin Ümmet'in doğrudan seçimi ile seçilmesini, Ümmet Meclisi'nin de Vilâyet Meclisleri tarafından seçilmesini benimsiyoruz. Bu ise Ümmet Meclisi

müddetinin başlangıç ve bitişinin, Vilâyet Meclisleri'nin başlangıç ve bitişi ile aynı anda olacağı anlamına gelmektedir.

5. Vilâyet Meclisleri'nden Ümmet Meclisi'ne üye olarak seçilen kimsenin yerini, kendi vilâyetinin meclis seçimlerinde kaybeden adaylardan en çok oy sahibi olan kimse alır. En çok oyu eşit sayıda alan birden fazla olursa, aralarında kura çekilir.

6. Ehl-iz Zimme³⁰ de Vilâyet Meclisleri'ne kendi temsilcilerini seçerler. Onların bu temsilcileri de Ümmet Meclisi'ndeki temsilcilerini seçerler. Tüm bunlar, Vilâyet Meclisleri seçimleri ve Ümmet Meclisi seçimleri ile birlikte olur.

Binâenaleyh bu geçen unsurları dikkate alan ve Vilâyet Meclisleri seçimlerinin ve kezâ Ümmet Meclisi seçimlerinin icraatlarını beyân eden bir kânun hazırlanmıştır. Tartışması ve benimsemesi münâsip bir vakitte tamamlanacaktır, bi-İznillah.

Ümmet Meclisi'ne Üyelik

Tâbiyet taşıyan her Müslüman'ın, ister erkek ister kadın olsun, âkil-bâliğ olduğunda, Ümmet Meclisi'ne üyelik hakkı ve Ümmet Meclisi üyelerini seçme hakkı vardır. Çünkü Ümmet Meclisi, yönetim kâbilinden değildir ve kadının yönetici olmasını yasaklayan hadîs-iş şerîfin kapsamına girmez. Bilakis bu, Şûrâ ve Muhâsebe kâbilindedir ve erkeğin hakkı olduğu gibi, kadının da hakkıdır. Zîra Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem'e* Bi'setin'in (Nübüvvetinin) 13. yılında (yani Hicret ettiği sene) yetmiş beş (75) Müslüman gelmişti. Bunların yetmiş üçü (73) erkek ve ikisi (2) kadın idi. Onlar hep birlikte

³⁰ Zimmi: Hilâfât Devleti'nin gayri-Müslim tebâsı

kendisine İkinci Akabe Bey'atı'nda bey'at vermişlerdi ki bu, hem Harb ve Kitâl bey'atı idi hem e siyâsî bir bey'at idi. Kendisine bey'atları tamamlandıktan sonra onlara şöyle dedi:

أَخْرِجُوا إِلَيَّ مِنْكُمْ اثْنَيْ عَشَرَ نَقِيبًا يَكُونُونَ عَلَى قَوْمِهِمْ

“Bana aranızdan, kavimlerinin üzerinde (temsilci) olacak on iki (12) nakîb çıkarınız.”³¹

İşte bu, aralarında seçim yapmaları için hepsine yönelik bir emirdi. Yalnızca erkeklere has değildi ve ne seçenler ne de seçilenler noktasında kadınları istisnâ etmişti. (المطلق يجري على إطلاقه ما لم يرد دليل التقييد) *“Mutlak, -takyid (kayıtlayıcı) delil vârid olmadıkça- mutlaklığı üzere câri olur, (olagelir)”* Yine (العام يجري على عمومه ما لم يرد دليل التخصيص) *“Umum (genel), -tahsis (özelleyici) delil vârid olmadıkça- umumluğu (genelliği) üzere câri olur.”* Burada ise hem genel hem de mutlak bir ifade vardır. Ne tahsis ne de takyid delili vârid olmuştur. Dolayısıyla Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in, o iki kadına da nakîbler seçmelerini emrettiğine ve o iki kadın için de Müslümanların iki nakîbi olarak seçilme hakkı verdiği delâlet vardır.

Bir gün Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem* insanların kendisine bey'at vermeleri için oturuyordu. Ebu Bekr ve Ömer de kendisi ile birlikte oturuyorlardı. O sırada hem erkekler hem de kadınlar kendisine bey'at veriyorlardı. Bu bey'at, İslâm üzere değil, ancak ve sadece yönetim üzere bir bey'at idi. Çünkü onlar zaten Müslüman kadınlar idi. Sonra el-Hudeybiye'deki Rıdvân Bey'atı'nda, kadınlar da kendisine bey'at veriyorlardı ki, Allahu Teâlâ bu hususta şöyle buyurdu:

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِذَا جَاءَكَ الْمُؤْمِنَاتُ يُبَايِعْنَكَ عَلَى أَنْ لَا يُشْرِكْنَ بِاللَّهِ شَيْئًا وَلَا يَسْرِقْنَ

³¹ Ahmed'in Ka'b ibn-u Malik yoluyla tahrir ettiği uzun bir hadisin parçasıdır

وَلَا يَزْنِينَ وَلَا يَقْتُلْنَ أَوْلَادَهُنَّ وَلَا يَأْتِينَ بِبُهْتَانٍ يَفْتَرِينَهُ بَيْنَ أَيْدِيهِنَّ وَأَرْجُلِهِنَّ وَلَا يَعْصِينَكَ فِي مَعْرُوفٍ قَبَائِعُهُنَّ وَاسْتَعْفِرَ لَهُنَّ اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ

Ey Nebi! Mü'min kadınlar hiçbir şeyi Allah'a şirk koşmayacaklarına, hırsızlık yapmayacaklarına, çocuklarını öldürmeyeceklerine, elleri ve ayakları arasında bir iftira düzüp getirmeyeceklerine (zina mahsulü çocukları nikâhlı kocalarına nispet etmeyeceklerine), hiçbir ma'rufta Sana isyan etmeyeceklerine dair bey'at etmek üzere Sana geldikleri zaman onların bey'atını al. Onlar için Allah'tan mağfiret dile. Muhakkak ki Allah Ğafur'dur, Rahîm'dir. (el-Mumtehine 12)

İşte bu bey'at da yönetim üzere idi. Çünkü Kur'ân, onların Mü'mine kadınlar olduklarını ve o bey'atın ma'rufta (Allah'ın emirlerinde) O'na isyan etmemeleri üzerine olduğunu ikrâr etmektedir.

Buna ilâveten kadının, görüşte kendisi için vekil edinme ve başkasına vekil olma hakkı vardır. Çünkü görüş belirtme ve dolayısıyla bu hususta vekil edinme hakkı vardır. Zîra vekâlette, erkek olmak şart koşulmaz. O halde kadının da başkasının vekili olmaya hakkı vardır.

Ayrıca Efendimiz Ömer'den sâbit olduğuna göre kendisi, hakkında Müslümanların görüşünü almak istediği bir olay ile karşılaştığı zaman -ki bu ister Şer'î hükümler ile alâkalı olsun, ister yönetim ile alâkalı olsun, isterse Devlet'in işlelerinden herhangi bir iş hakkında olsun- Müslümanları el-Mescid'e çağırıyordu. Üstelik hem erkekleri hem de kadınları çağırıyor, hepsinin görüşlerini alıyordu. Mehrin sınırlandırılması konusunda bir kadın kendisine karşı çıktığında kendi görüşünden vazgeçiyordu.

Müslümanların Ümmet Meclisi'nde hakları olduğu gibi, gayri-Müslimlerin de Ümmet Meclisi'nde temsil edilmeye ve orada kendilerince seçilmiş nâibler olmaya hakları vardır ki İslâm hükümlerinin üzerlerine kötü tatbik edilmesi ve yöneticinin zulmünden kendilerine dokunan hususlar hakkındaki görüşlerini onlara niyâbeten dile getirebilsinler.

Fakat bununla birlikte gayri-Müslimlerin Şer'î hükümler hakkında görüş belirtme hakkı yoktur. Çünkü şer'i hüküm, İslâmî Akîde'den kaynaklanır. Zîra bunlar, tafsîlî delillerinden istinbât edilmiş amelî Şer'î hükümlerdir ve bunlar, İslâmî Akîde'nin belirlediği muayyen bir bakış açısına göre insanın sorunlarını çözerler. Gayri-Müslim ise İslâmî Akîde ile çelişen bir akîdeye inanmaktadır. Onun hayata bakış açısı da İslâm'ın bakış açısı ile çelişmektedir. Dolayısıyla Şer'î hükümler hakkında onun görüşü alınmaz.

Benzer biçimde gayri-Müslimlerin, hem Halife'nin seçiminde hem de aralarından Halife seçilmesi için Hilâfet'e aday olanların sınırlandırılmasında da hakkı yoktur. Çünkü onların yönetimde hakkı yoktur. Ümmet Meclisi'nin salâhiyetlerinden olan diğer hususlarda ise, Müslüman üye gibi, gayri-Müslim üyenin de konu hakkında görüş belirtme hakkı vardır.

Ümmet Meclisi'ne Üyelik Müddeti

Ümmet Meclisi'ne üyelik müddeti sınırlandırılır. Çünkü kendilerine başvurmada Ebu Bekr, Rasul *Sallallahu Aleyhi ve Sellem* şûrâda kendilerine başvurduğu kimseler ile mukayyed olmadı. Yine kendilerine başvurmada Ömer ibn-ul Hattâb da Ebu Bekr'in kendilerine başvurduğu şahıslar ile mukayyed olmadı. Hatta Ömer *Radiyallahu Anh*'in görüş hususunda yönetiminin sonunda kendilerine başvurduğu şa-

hıslar, yönetiminin başında kendilerine başvurduğu şahıslardan farklı idi. Bu da Ümmet Meclisi üyeliğinin belirli bir müddet ile sınırlandırılması gerektiğine delâlet etmektedir.

Biz de burada bu müddetin beş (5) sene olmasını benimsiyoruz.

Ümmet Meclisi'nin Salâhiyetleri

Ümmet Meclisi aşağıdaki salâhiyetlere sahiptir:

1.

a. Yönetim, öğretim, sağlık, iktisâd, ticâret, sanâyi, ziraat ve benzeri işler bakımından raiyyenin huzurlu bir yaşam sürmesi için lâzım olan hizmetlerin yerine getirilmesi gibi ve şehirlerinin tahkim edilmesini, güvenliklerinin korunmasını ve düşman tehlikesinin kendilerinden uzaklaştırılmasını talep etmeleri gibi, derin fikrî araştırma ve dakik bakış gerektirmeyen dâhilî siyâsetteki işlerin yürütülmesi ile alâkalı olan amelî işlerde ve hususlarda, Halife onunla istişâre eder ve o da Halife'ye görüş bildirir. Meclis'in tüm bu konulardaki görüşü, Halife'yi bağlayıcı olur, yani çoğunluğun görüşünü infâz eder.

b. Hakikatlerin ortaya çıkarılması veya savaş kararı alınması gibi derin araştırma ve dakik bakış gerektiren fikrî işlere, savaş planları hazırlamak gibi uzmanlık, mâlumat ve dirâyet gerektiren işlere ve tüm fennî ve ilmî işlere gelince; söz konusu bu işler, çoğunluğun görüşünden değil ihtisas ehlerinden (uzmanlardan) alınır. Kezâ Halife; Mâliye, Ordu ve Hâricî Siyâset işlerini de, Meclis'in görüşüne göre değil, Şer'î hükümlere dayalı kendi görüşüne ve ictihâdına göre üstlenir. Halife'nin bu konularda istişâre etmek için Meclis'e başvurmaya ve görüşünü değerlendirmeye hakkı vardır. Yine Mec-

lis'in de bu konulardaki görüşünü bildirmeye hakkı vardır. Lâkin Meclis'in bu konulardaki görüşü bağlayıcı değildir.

2. Teşrî' de (yasamada) Meclis'in görüşü alınmaz. Bilakis teşrî'; Allah'ın Kitâbı ve Rasulü'nün Sünneti ile irşâd ettikleri İcmâ'-us Sahabe ve Şer'î Kıyâs'tan alınır. Bu da sahih icthâd ile olur. Şer'î hükümlerin benimsenmesi ve kânunlar çıkarılması da işte bu yön üzere olur. Halife'nin benimsemek istediği hükümleri ve kânunları Meclis'e havâle etme hakkı vardır ve Meclis'in Müslüman üyelerinin de bunları tartışıp doğru ve yanlış yönlerini beyân etme hakları vardır. Devlet'te benimsenmiş Şer'î usûle dayalı benimseme metoduna aykırılığı bakımından istinbâtının veya delillerinin sıhhati hakkında Halife ile ihtilâfa düştükleri takdirde, bu ihtilâfı halletmek için Mezâlim Mahkemesi'ne başvurulur. Mahkeme'nin bu husustaki görüşü bağlayıcıdır.

3. İster Dâhilî, ister Hâricî, ister Mâlî, ister Askerî isterse başkası olsun, Devlet'te bilfiil meydana gelen işlerin tümü üzerine Meclis'in Halife'yi muhâsebe etme hakkı vardır. Çoğunluğun görüşünün bağlayıcı olduğu durumlarda Meclis'in görüşü bağlayıcıdır. Çoğunluğun görüşünün bağlayıcı olmadığı durumlarda da Meclis'in görüşü bağlayıcı değildir.

Şer'î açıdan bilfiil tamamlanmış bir iş hakkında Meclis, Halife ile ihtilâfa düştüğü takdirde, Şer'î yönden olup olmadığı bakımından o hususta kesin kararı vermesi için Mezâlim Mahkemesi'ne başvurulur. Mahkeme'nin bu husustaki görüşü bağlayıcıdır.

4. Meclis'in, Muâvinlerden, Vâlîlerden ve Âmillerden râzı olmadığını açığa vurma hakkı vardır. Meclis çoğunluğunun bu husustaki görüşü bağlayıcıdır. Bu durumda Halife onları azletmelidir. Vâlîlerden veya Âmillerden razı veya şikâyetçi

olma hususunda Ümmet Meclisi'nin görüşü, muayyen Vilâyet Meclisi'nin görüşü ile çelişirse, bu hususta öncelik Vilâyet Meclisi'nindir.

5. Mezâlim Mahkemesi'nin İn'ikâd şartlarına sahip olduklarına karar verdiği Hilâfet adaylarını, -Halife seçimindeki mevzusunda beyân edildiği gibi- gerek altıya (6) gerekse ikiye (2) sınırlandırma hakkı, Meclis üyelerinden Müslüman olanların hakkıdır ve onların çoğunluğunun bu husustaki görüşü bağlayıcıdır. Dolayısıyla Meclis'in sınırlandığı adaylardan başkasının adaylığı kabul edilmez.

İşte bunlar, Ümmet Meclisi'nin salâhiyetleridir. Bu salâhiyetlerin delilleri aşağıdaki gibidir:

Birinci Bend: a) Derin fikrî araştırma ve dakik bakış gerektirmeyen amelî işlerde ve hususlarda Ümmet Meclisi'nin görüş bildirmesinin deliline gelince; Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in, -kendisinin ve Sahabenin büyüklüklerinin el-Medîne'de kalınması ve dışına çıkılmaması şeklindeki görüşüne rağmen- Uhud muâralesinde, orduların karşılaşması için el-Medîne dışına çıkılması şeklindeki çoğunluğun görüşüne uymasından alınmıştır. Yine *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in Ebî Bekr ile Ömer *RadiyAllahu Anhuma*'ya yönelik şu kavlden alınmıştır:

لَوْ اجْتَمَعْنَا فِي مَشُورَةٍ مَا خَالَفْنَاكُمْ

“Siz ikiniz bir meşverette birleşerseniz, ben size muhalefet etmem!”

Bundan ötürü, raiyyenin yaşamlarını huzurlu sürdürmelerine yönelik hizmetlerin yerine getirilmesi, güvenliklerinin korunması, şehirlerinin tahkim edilmesini, tehlikenin üzerlerinden uzaklaştırılması bakımından işe götüren görüş ile alâkalı tüm bu amelî hususlar, arzusuna aykırı olsa dahi Ha-

life'yi bağlayıcı olmak üzere Meclis'teki çoğunluğun görüşüne göre olur. Aynen Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in, Uhud'a çıkarken kendi görüşüne rağmen, çoğunluğun görüşüne uyması hâdisesinde olduğu gibi.

Birinci Bend: b) Bunlarda asıl olan, Halife'nin, bu kısım işleri kuşatmada yetkin olan âlimlerin, bilim adamlarının, uzmanlık erbâbının ve ihtisas ehlinin görüşünü almasıdır. Aynen Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in, Bedir muâraresinin konumunu seçmede el-Habbân ibn-ul Munzir'in görüşünü aldığı zaman hâsıl olduğu gibi. Nitekim "*Sîret-i İbn-i Hişâm*"da şöyle geçti:

إنه صلى الله عليه وسلم ، حين نزل عند أدنى ماء من بدر، لم يرض الحباب بن المنذر بهذا المنزل، وقال للرسول صلى الله عليه وسلم: يا رسول الله، رأيت هذا المنزل، أمنزلاً أنزلك الله ليس لنا أن نتقدمه ولا نتأخر عنه، أم هو الرأي والحرب والمكيدة؟ قال: بل هو الرأي والحرب والمكيدة، فقال: يا رسول الله، فإن هذا ليس بمنزل، فانهض بالناس حتى تأتي أدنى ماء من القوم فننزله، ثم نغور ما وراءه من القلب، ثم نبنى عليه حوضاً فتملؤه ماء، ثم نقاتل القوم فنشرب ولا يشربون، فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم: لقد أشرت بالرأي، فنهض رسول الله صلى الله عليه وسلم ومن معه من الناس، فسار حتى إذا أتى أدنى ماء من القوم نزل عليه، ثم أمر بالقلب فغُورَت، وبنى حوضاً على القلب الذي نزل عليه، فملئ ماء، ثم قذفوا فيه الأنية

"SallAllahu Aleyhi ve Sellem, Bedir suyundan uzak bir yere konakladığı zaman, Habbâb ibn-ul Munzir bu konak yerine razı olmadı. Bunun üzerine Habbâb, Rasul SallAllahu Aleyhi ve Sellem'e dedi ki: "Yâ Rasul Allah! Bu yer, ne ilerisine ne de gerisine gidemeyeceğimiz, Allah'ın sana (vahiy ile) bildirdiği bir yer midir? Yoksa bu görüş, harp ve harp hilesinden midir?" Dedi ki: "Bilakis bu, görüş, harp ve harp hilesindedir." Bunun üzerine Habbâb dedi ki: "Yâ Rasul Allah! Burası uygun bir yer değildir. O halde insanları kaldır da kavme (Kurays'e)

*en yakın suyun oraya gidelim ve oraya konaklayalım. Sonra gerideki (kuyuların) hepsini kapatalım. Ardından üzerine bir havuz yapalım ve su ile dolduralım. Daha sonra kavim ile savaşalım. Biz sudan içtiğimiz halde, onlar içemezler.” Bunun üzerine Rasulullah SallAllahu Aleyhi ve Sellem dedi ki: “**Sen bir görüşe işâret ettin.**” Böylece Rasulullah SallAllahu Aleyhi ve Sellem ve beraberindeki insanlar kalktılar. Kavme en yakın suyun oraya varıncaya kadar ilerleyip orada konakladılar. Sonra kuyular için emretti, onlar da kapattılar. Üzerine konakladığı kuyunun başına bir havuz yaptılar ve su ile doldurdular. Sonra içerisine bir kap koydular.” Böylece Rasul SallAllahu Aleyhi ve Sellem el-Habbâb’ın sözünü dinleyip ona tâbi oldu.*

Bu hâdisedeki gibi “görüş”, “harp” ve “harp hilesi” kâbi-linden olan hususların kararlaştırılmasında, insanların görüşlerinin herhangi bir kıymeti yoktur. Ancak uzman görüşüne bakılır. Buna benzer teknik hususlarda, araştırma ve dakik bakış gerektiren fikirlerde ve kezâ târiflerde, insanların görüşlerine değil, uzmanlık erbâbına ve ihtisas sahiplerine başvurulur. Zîra bu konularda çoğunluğun hiçbir kıymeti yoktur, bilakis yalnızca ilmin, bilginin, tecrübenin, uzmanlığın ve ihtisasın kıymeti vardır.

Mâlî işler de böyledir. Çünkü Şeriat, toplanacak malların türlerini belirlediği gibi, bunların harcama yönlerini ve yine vergilerin ne zaman konulacağını da belirlemiştir. Buna göre ne malların toplanmasında ne de harcanmasında insanların görüşünün bir önemi vardır. Yine Ordu da böyledir. Çünkü Şeriat, onun işlerinin yürütülmesini Halife’ye ait kılmış ve Cihâd hükümlerini belirlemiştir. Dolayısıyla Şeriatın kararlaştırdığı hususlarda insanların görüşünün hiçbir önemi yoktur. Devlet’in kendisi dışındaki devletler ile âlâkalarına

yönelik işler de böyledir. Çünkü bu, araştırma ve dakik bakış gerektiren fikirlerdendir ve bunun Cihâd ile alâkası vardır. Hele bu, “görüş”, “harp” ve “harp hilesi” türündendir. Bundan ötürü çoğunlukla veya azınlıkla olsun insanların bu husustaki görüşünün hiçbir önemi yoktur. Bununla birlikte Halife'nin, kendileri ile haklarında istişâre etmek üzere bu hususları Ümmet Meclisi'ne arz etmesi câizdir. Çünkü zâtı itibariyle arz, mubahlardandır. Üstelik Bedir hâdisesinde sâbit olduğu gibi Meclis'in bu hususlardaki görüşü bağlayıcı da değildir. (إنما القرار لصاحب الصلاحية) “Karar ancak salâhiyet sahibinindir.”

Birinci bendin (a) ile (b) fıkrası arasındaki farkı netleştirmek için diyoruz ki:

Ulaşım ve benzerleri bakımından uzak kalmış bir köydeki insanların maslahatına hizmet etmek için bir nehrin üstüne bir köprü inşa edildiği zaman, Meclis çoğunluğunun bu husustaki görüşü, köyün ulaşım sorununun çözümü için köprü inşası ile Halife'yi bağlayıcı olur. Fakat köprü inşası için teknik olarak uygun mekânın seçiminde ve asılı mı olmalı, yoksa nehir içine çakılı sütunlar üzerinde mi olmalı ve benzerleri gibi köprü için en başarılı mühendislik tasarımının kararlaştırılmasında, uzmanlık ve ihtisas sahipleri ile istişâre edilir ve Meclis'in çoğunluğuna bakılmaz.

Aynı şekilde kasabalardaki okullara ulaşımalarının ciddi güçlüklerle karşı karşıya olan bir köyün çocukları için bir okul yapılması konusunda Ümmet Meclisi'nin çoğunluğunun görüşü Halife'yi bağlayıcı olur. Tasarıma elverişli konumdaki toprak zeminin kuvveti bakımından okulun köydeki konumunun seçilmesi ve yine inşâatın keyfiyeti, Devlet'in o araziye mülk edininip edinmeyeceği, yani satın mı almalı, yok-

sa bir veya birkaç seneliğine kiralamal mı ve benzeri konular, uzmanlık ve ihtisas sahipleri ile istişâre edilir ve Meclis'in çoğunluğuna bakılmaz. Her ne kadar Halife'nin bu konularda kendileri ile istişâre etmeye hakkı olsa da onların görüşü bağlayıcı değildir.

Ayrıca suğur³² üzerinde bir belde hakkında, beldenin güçlendirilmesi, başından düşman tehlikesinin uzaklaştırılması ve herhangi bir düşman saldırısında katliama ve yağmaya mâruz kalmaması... bakımından Ümmet Meclisi'nin çoğunluğunun görüşü bağlayıcı olur. Fakat bu tahkimâtın inşâ keyfiyeti ve tehlikenin savılmasında hangi savaş araçlarının kullanılacağı... gibi tüm bunlar hakkında uzmanlık ve ihtisas sahipleri ile istişâre edilir ve Meclis'in çoğunluğuna bakılmaz.

Ve hakezâ...

İkinci Bend: Muhakkak ki (التشريع) Teşrî' (yasama) ancak ve sadece Allah'a aittir. Allah *Subhanehû ve Teâlâ* şöyle buyurdu:

إِنَّ الْحُكْمَ إِلَّا لِلَّهِ

Hüküm sadece Allah'a aittir. (Yusuf 40) Ve şöyle buyurdu:

فَلَا وَرَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ حَتَّىٰ يُحَكِّمُوكَ فِيمَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ ثُمَّ لَا يَجِدُوا فِي أَنفُسِهِمْ حَرَجًا مِّمَّا قَضَيْتَ وَيُسَلِّمُوا تَسْلِيمًا

Hayır! Rabbine and olsun ki onlar aralarında çıkan anlaşmazlıklarda Seni hakem kılıp sonra da Senin verdiğin hükme içlerinde hiçbir sıkıntı duymaksızın tam bir teslimiyet ile teslim olmadıkça iman etmiş olmazlar!

(en-Nisâ 65)

Yine *Sallallahu Aleyhi ve Sellem* de, اِتَّخَذُوا أَحْبَابَهُمْ وَرُهْبَانَهُمْ أَرْبَابًا

³² Suğur: Düşman ile karşılaşma hattı

Allah'ı bırakıp rahiplerini ve hahamlarını... Allah'tan başka Rabler edindiler... (et-Tevbe 31) âyetinin tefsirinde şöyle geçti:

et-Tirmizî, Adıyy ibn-u Hâtim yoluyla şöyle dediğini tahric etti:

أتيت النبي وفي عنقي صليب من ذهب، فقال يا عدي اطرح عنك هذا الوثن. وسمعتة يقرأ في سورة براءة

“Boynumda altından bir haç olduğu halde Nebi (Sallallahu Aleyhi ve Sellem)’nin yanına geldim. Bana dedi ki: “Ey Adıyy üzerinden şu putu at!” Onu Berâe (et-Tevbe) Sûresindeki şu ayeti okurken işittim:

اتَّخَذُوا أَحْبَارَهُمْ وَرُهَبَانَهُمْ أَرْبَاباً مِّن دُونِ اللَّهِ

Allah'ı bırakıp rahiplerini ve hahamlarını... Allah'tan başka Rabler edindiler... (et-Tevbe 31)

قال: أما إنهم لم يكونوا يعبدونهم، ولكنهم كانوا إذا أكلوا لهم شيئاً استحلوه، وإذا حرّموا عليهم شيئاً حرّموه

“Dedi ki: “Fakat onlara ibâdet (kulluk) etmiyorlar, velâkin onlar kendilerine herhangi bir şeyi helâlleştirdiklerinde o şeyi helâl sayıyorlar ve onlar kendilerine herhangi bir şeyi haramlaştırdıklarında o şeyi haram sayıyorlardı.”

Bundan ötürü teşrî', Meclis'in görüşünden alınmaz, ne mutâbakat ne de çoğunluk ile! Bilakis Allah'ın Kitâbı ve Rasulü'nün Sünneti ile irşâd ettiği Sahabe İcmâ'ı ve Şer'î Kıyâs'tan sahih ictihâd yoluyla alınır. Bunun için Rasul *Sallallahu Aleyhi ve Sellem* Hudeybiye Sulhu hakkında Müslümanların çoğunluğunun görüşünü reddetmiş ve şöyle buyurmuştur:

إني عبد الله ورسوله، ولن أخالف أمره

“Şüphesiz Ben Allah’ın kulu ve Rasulü’yüm ve Ben O’nun emrine asla muhalefet etmem!”

Çünkü bu sulh, Allah Subhanehû’dan bir vahiy ile yapılmıştı. İşte bu nedenle, teşrî’de insanların görüşüne başvurulmaz. Şer’î hükümler benimseme ile kânunlar çıkarma, işte bu esas üzere olur ve daha önce beyân ettiğimiz gibi hükümler ve kânunlar benimsemek, yalnızca Halife’nin salâhiyetlerindedir. Ancak bununla birlikte Halife’nin, benimsemek istediği Şer’î hükümleri ve kânunları, haklarındaki görüşlerini öğrenmek üzere Ümmet Meclisi’ne arz etmeye hakkı vardır. Nitekim Ömer ibn-ul Hattâb *RadiyAllahu Anh* Şer’î hükümler hakkında Müslümanlara başvurduğunda böyle yapmıştı ve Sahabe kendisine karşı çıkmamıştı. Irak’ta fethedilen araziler hâdisesinde de böyle olmuştu. Müslümanlar kendisinden, fethettiklerini savaşçılara taksim etmesini talep etmişlerdi de o insanlara sormuştu. Sonra görüşü, adam başı cizye ödemelerine ek olarak mâlum harâcını ödemek şartıyla arazilerin sahiplerinin elinde kalması lehinde istikrar bulmuştu. İşte böylece Ömer, ondan önce de Ebu Bekr, Şer’î hükümler hakkında görüşlerini sorup almış, Sahabe de kendilerine bu hususta karşı çıkmamıştı. İşte bu, Sahabenin bunun cevâzı üzerinde İcmâ’ ettiklerine delildir.

Devlet’te benimsenmiş Şer’î usûle dayalı benimseme metoduna aykırılığı bakımından, bu kânunların istinbâtının veya delillerinin sıhhati hakkında Halife ile Şûrâ Meclisi arasında ihtilâf çıkması halinde Mezâlîm Mahkemesi’ne başvurulmasına gelince; Halife’nin benimsediği hükme, Şer’î delilin olup olmadığı ve delilin hâdisine üzerine intibak edip etmediği açısından bakmak Mezâlîm Kâdisinin salâhiyetlerindedir. Bundan ötürü Halife, Meclis ile (yani Meclis’in çoğunluğu ile) Halife’nin benimsediği hükmün sahih bir Şer’î

hüküm olup olmadığı hakkında ihtilâfa düştüğü takdirde, bu çekişmeyi Mezâlim Kâdîsi halleder. Çünkü bu onun ihtisâsındandır ve Mezâlim Mahkemesi'nin görüşü bağlayıcıdır.

Meclis'in gayri-Müslim üyelerinin, Halife'nin benimsemek istediği hükümlere ve kânunlara bakmaya hakları yoktur. Bu, İslâm'a iman etmemelerinden dolayıdır. Onların yalnızca, yöneticinin üzerlerinde vukuu bulan zulümleri hakkında görüş belirtme hakları vardır. Şer'î hükümler ve kânunlar hakkında görüş belirtmeye değil!

Üçüncü Bend: Bunun delili, yöneticilerin muhâsebesi hakkında gelen nassların genelliğidir.

Ahmed, İbn-u Ömer'den Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in şöyle dediğini rivayet etti:

سَيَكُونُ عَلَيْكُمْ أَمْرَاءُ يَأْمُرُونَكُمْ بِمَا لَا تَفْعَلُونَ، فَمَنْ صَدَقَهُمْ بِكَذِبِهِمْ، وَأَعَانَهُمْ عَلَى ظُلْمِهِمْ، فَلَيْسَ مِنِّي وَلَسْتُ مِنْهُ، وَلَنْ يَرِدَ عَلَيَّ الْحَوْضُ

“Başınızda öyle yöneticiler olacak ki kendi yapmadıklarını sizlere emrederler. Her kim onların yalanlarını doğrular ve zulümlerinde onlara yardım ederse, Benden değildir, Ben de ondan değilim ve o, Havzımın başında yanımda da olmayacaktır.”

Ahmed, Ebî Sa'ûd el-Hudrî'den Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in şöyle dediğini rivayet etti:

أَفْضَلُ الْجِهَادِ كَلِمَةٌ حَقٌّ عِنْدَ سُلْطَانٍ جَائِرٍ

“...Cihâdın en faziletlisi zalim bir sultanın (yöneticinin) yanında (söylenen) hak sözdür.”

El-Hâkim, Câbir'den Nebi *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'in şöyle dediğini rivayet etti:

سيد الشهداء حمزة بن عبد المطلب، ورجل قام إلى إمام جائر فأمره ونهاه فقتله

“Şehidlerin efendisi Hamza ibn-u AbdulMuttalib’tir ve zâlim yöneticiye karşı çıkıp ona (ma’rufu) emreden ve onu (münkerden) nehyeden ve (bunun için) katledilen kimse-dir.”

Muslim, Umm-u Seleme *RadiyAllahu Anhâ’* dan Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem’in* şöyle dediğini rivayet etti:

سَتَكُونُ أَمْرَاءَ فَتَعْرِفُونَ وَتُنْكِرُونَ فَمَنْ عَرَفَ بَرِيًّا وَمَنْ أَنْكَرَ سَلِمَ وَلَكِنْ مَنْ رَضِيَ
وَتَابَعَ

“Öyle yöneticileriniz olacak ki onları bileceksiniz ve terk edeceksiniz. Her kim tanırsa berî olur, her kim reddederse selâmeti bulur, velâkin her kim de rıza gösterip tâbi olursa...”

İşte genel naslar, yöneticinin Şer’î hükümlere göre muhâsebe edilmesi gerektiğine ve bu muhâsebenin tüm işlere yönelik olduğuna delâlet etmektedir. Buna göre Meclis’in Halifeyi ve onun haricinde Muâvinleri, Vâlîleri ve Âmilîleri muhâsebe etmesi, bilfiil meydana gelen her işe yönelik olur. İster Şer’î hükme bir aykırılık olsun, ister bir hata olsun, ister Müslümanlara ilişkin bir zarar olsun, ister raiyyeye ilişkin bir zulüm olsun, isterse raiyyenin işlerinin yürütülmesinde bir aksaklık olsun fark etmez. Halife, kendisinden kaynaklanan işler, sözler ve tasarruflar hakkındaki bakış açısını ve gerekçesini beyân ederek muhâsebeyeye ve itirazlara karşılık vermelidir ki Meclis işlerin ve hususların iyi gittiğinden ve Halife’nin istikâmet üzere bulunduğundan mutmain olsun. Meclis’in, Halife’nin bakış açısını kabul etmemesi ve gerekçesini reddetmesi halinde ise bakılır: eğer bu, -Birinci Bend’in (a) fıkrasındaki durumlar gibi- çoğunluğun görüşünün bağlayıcı olduğu durumlar hakkında ise, Meclis’in o husustaki görüşü bağlayıcı olur. Ancak eğer gö-

rüşü, -Birinci Bend'in (b) fıkrasındaki gibi durumlar- hakkında ise bağlayıcı değildir. Meselâ; eğer muhâsebe, önceki örnekte geçen okulun neden yapılmadığı hakkında olursa, bu muhâsebe bağlayıcı olur. Eğer muhâsebe, okulun neden falanın tasarımı ile değil de filanın tasarımı ile inşâ edildiği hakkında olursa, bu muhâsebe bağlayıcı olmaz.

Muhâsebe edenler, yönetici ile işlerden bir işin Şer'î yönünden olup olmadığı hakkında ihtilâfa düşerlerse, Meclis'in talebi üzerine Mezâlim Kadâsına başvurulur. Nitekim Allahu Teâlâ şöyle buyurdu:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَأُولِي الْأَمْرِ مِنْكُمْ فَإِنْ تَنَازَعْتُمْ فِي شَيْءٍ فَرُدُّوهُ إِلَى اللَّهِ وَالرَّسُولِ

Ey iman edenler! Allah'a itaat edin! Rasul'e itaat edin ve sizden olan Uli'l Emr'e de! Eğer bir hususta çekişirseniz, onu Allah'a ve Rasul'e götürün! (en-Nîsâ 59)

Bu da demektir ki, eğer herhangi bir konuda Uli'l Emr (emir (yönetim) sahipleri) ile anlaşmazlığa düşerseniz, onu Allah'a ve Rasulü'ne götürün, yani Şeriatin hakemliğine başvurun, Ey Müslümanlar! Şeriatin hakemliği, kadâyaya başvurmaktır. Bunun için Mezâlim Mahkemesi'ne başvurulur ve onun görüşü bağlayıcıdır. Çünkü bu durumda Mahkeme, ihtisas sahibidir.

Dördüncü Bend: Bunun delili, Rasulullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*'in el-Bahreyn Âmili Alâ' ibn-u Hadramî'yi, Abdu Kays heyetinin onu Rasul *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*'e şikâyet etmesinden dolayı azletmesidir. İbn-u Sa'd, Muhammed ibn-u Ömer yoluyla şöyle rivayet etti:

أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قد كتب إلى العلاء بن الحضرمي أن يقدم عليه بعشرين رجلاً من عبد القيس، فقدم عليه بعشرين رجلاً رأسهم عبد الله بن عوف الأشج، واستخلف العلاء على البحرين المنذر بن ساوى، فشكا الوفد العلاء

بن الحضرمي، فعزله رسول الله صلى الله عليه وسلم وولى أبان بن سعيد بن العاص، وقال له استوص بعبد القيس خيراً، وأكرم سراتهم

“Rasulullah SallAllahu Aleyhi ve Sellem el-Alâ’ ibn-ul Hadrâmî’ye, Abd el-Kays’tan yirmi (20) kişilik bir grupta Medîne’ye gelmesi için bir mektup yazdı. Başkanlığını Abdullah ibn-u Avf el-Eşecc’in yaptığı yirmi (20) kişilik grup Medîne’ye geldi. el-Alâ, el-Bahreyn’de yerine el-Munzir ibn-u Sâvâ’yı halef bıraktı. Heyetin, el-Alâ’ ibn-ul Hadrâmî’den şikâyetçi olması üzerine Rasulullah SallAllahu Aleyhi ve Sellem onu azletti ve yerine Ebân ibn-u Sa’îd ibn-ul Âss’a velâyet verdi ve ona şöyle dedi: “Abdi Kays’a hayır tavsiye et, liderlerine de ikramda bulun!”

Yine Ömer ibn-ul Hattâb, insanların kendisi hakkındaki mücerret şikâyeti üzerine Sa’d ibn-u Ebî Vakkâs’ı Vâlîlikten azletti ve şöyle dedi:

إني لم أعزله عن عجز ولا عن خيانة

“Ben onu ne bir acziyetten ne de bir hıyânetten ötürü azlettim.”

Bu da vilâyet halklarının, Vâlîlerine ve Emîrlere öfkeli olduklarını ve onlardan râzı olmadıklarını açığa vurmaya hakları olduğuna, Halife’nin bu durumda onları azletmesi gerektiğine delâlet etmektedir. Yani Vilâyet meclislerini ve kezâ -vilâyetlerdeki tüm Müslümanların vekîl olması bakımından- Ümmet Meclisi’nin, Vâlîlerden ve Âmillerden râzı olmadıklarını açığa vurmaya hakkı vardır ve Halife’nin, ilgili Vilâyet Meclisi’nin çoğunluğunun veya Ümmet Meclisi’nin çoğunluğunun şikâyet etmesi halinde onları azletmesi gerekir. Bu iki meclisin ayrışması halinde öncelik Vilâyet Meclisi’nindir. Çünkü o, Vâlînin ahvâli hakkında, Ümmet Meclisi’nden daha dirâyetli, daha bilgili ve daha vâkıftır.

Beşinci Bend: İki meselesi vardır: Birincisi, adayların sınırlandırılmasıdır ve ikincisi de sınırlandırmanın önce altı (6) ile, sonra iki (2) ile olmasıdır.

Birincisine gelince; Râşid Halifelerin nasp edilme keyfiyetinin izlenmesinden açığa çıkmaktadır ki adaylar için, doğrudan Müslümanların temsilcilerince veya kendilerine niyâbeten adayları sınırlandırmak üzere Halife'den bunu talep etmeleri ile yapılan bir sınırlandırma vardır.

Benî Sâ'ide sakîfesindeki adaylar; Ebâ Bekr, Ömer, Ebâ Ubeyde ve Sa'd ibn-u Ubâde idi ve onlar ile yetinildi. Yani adaylık onlarla sınırlandırıldı ki bu, sakîfedekilerin muvâfakati ile, ardından Ebâ Bekr'e peşi sıra bey'at veren Sahabe'nin muvâfakati ile yapıldı.

Ebâ Bekr *RadiyAllahu Anh* son zamanlarında, kendisinden sonra Hilâfet mansıbı hakkında kendileriyle görüş alışverişinde bulunarak Müslümanlar ile yaklaşık üç ay istişâre etti. Bu hususta onunla tartıştıktan sonra kendilerine Ömer'i aday göstermesine yani adaylığı tek bir kişi ile sınırlandırmasına muvâfakat ettiler.

Sınırlandırma, Ömer *RadiyAllahu Anh*'in hançerlenmesinden sonra daha açık ve daha net oldu. Sahâbiler *RadiyAllahu Anhum* ondan, kendileri için aday göstermesini talep ettiler. O da altı (6) aday belirleyip diğerlerine engel oldu. Bilindiği gibi bu hususta sertlik de gösterdi.

Ali *RadiyAllahu Anh*'in bey'atinde ise kendisi tek aday idi ve kendisinden başka bir aday da yoktu. Dolayısıyla orada sınırlandırmaya da gerek yoktu.

Bu sınırlandırma, Müslümanların gözü önünde yapıldı. Bu, câiz olmasaydı, karşı çıkılacak ve uygulanamayacak hususlardandı. Zîra bu hususta başkalarının adaylık hakkı en-

gellenmekteydi. Bundan ötürü Hilâfet'e aday olanların sınırlandırılması, İcmâ'-us Sahabe ile câizdir. Dolayısıyla Ümmet'in, yani temsilcilerinin adayları sınırlandırma hakkı vardır. Bu, ister doğrudan Ümmet yoluyla olsun, isterse önceki Halife'nin, kendilerine niyâbeten sınırlandırma ile yetkilendirilmesi yoluyla olsun fark etmez.

Bu, sınırlandırma bakımından idi. Sınırlandırmanın başlangıçta altı (6) ile olması ise, Ömer *RadiyAllahu Anh'in* fiiline istinâdendir. Ondan sonra sınırlandırmanın iki (2) ile olması da, Abdurrahmân ibn-u Avf *RadiyAllahu Anh'in* fiiline istinadendir. Bey'atın, Müslüman seçmenlerin çoğunluğu ile olması mânâsının gerçekleşmesi için de böyledir. Zira adaylar ikiden fazla olursa, oyların meselâ yüzde otuz (%30) oranını alan seçimi kazanmış olur. Yani çoğunluğun -ki bu yüzde elliden (%50) fazlasıdır- daha azını alarak kazanmış olur. Oysa adayların ikiden fazla olmaması halinde kazanan için salt çoğunluk gerçekleşmiş olur.

Ümmet Meclisi'nin altıya (6) ve ikiye (2) sınırlandırmasının, Mezâlîm Mahkemesi'nin İn'ikâd şartlarına sahip olduklarına karar verdiği adaylar arasından olmasına gelince; bu, Ümmet Meclisi'nin bu sınırlandırmayı, aralarından Halife'nin seçilmesi için yapıyor olmasından dolayıdır. Yani adaylarda İn'ikâd şartlarının bulunması kaçınılmazdır. Bundan ötürü Mezâlîm Mahkemesi, Hilâfet'e aday olanlardan İn'ikâd şartlarına sahip olmayanları uzaklaştırır. Ardından Ümmet Meclisi, Mahkeme'nin İn'ikâd şartlarına sahip olduklarını kararlaştırdığı adaylar arasında sınırlandırma işlemini yapar.

İşte Beşinci Bend bunun için vardır.

Engersiz Konuşma ve Görüş Belirtme Hakkı

Ümmet Meclisi üyelerinden her bir üyenin, -Şariat'in helâl kıldığı sınırlar dâhilinde- herhangi bir engel olmaksızın dilediği şekilde konuşmaya ve görüş belirtmeye hakkı vardır. Zîra Meclis üyesi, görüş sunmada ve muhâsebe etmede Müslümanlardan niyâbet alan vekildir. Onun işi, Halife'nin veya Devlet'teki herhangi bir yöneticinin veya cihazlarından herhangi bir cihazdaki görevlinin yaptıklarını araştırma-inceleme işidir. Yine onun işi, tüm bu kimseleri, kendilerine nasihat ederek, görüş ileterek, öneriler sunarak, kendileriyle tartışarak, Devlet'ten hâsıl olan aykırı işlere itiraz ederek muhâsebe etmektir. O, tüm bu işleri ancak, Ma'rufu Emretme ve Munkerden Nehyetme, yöneticileri Muhâsebe etme, onlara Nasihat etme ve onlarla istişâre etme vâcibi hakkında Müslümanlara niyâbeten yapar. Allah Subhanehû şöyle buyurdu:

كُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ

Siz, insanlar için çıkarılmış en hayırlı Ümmetsiniz. (Siz ki) **ma'rufu emredersiniz ve münkerden sakındırarsınız.** (Âl-i İmrân 110) Ve şöyle buyurdu:

الَّذِينَ إِنْ مَكَّنَّاهُمْ فِي الْأَرْضِ أَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزُّكَاةَ وَأَمَرُوا بِالْمَعْرُوفِ وَنَهَوْا عَنِ الْمُنْكَرِ

Eğer Biz onları yeryüzünde yerleştiresek (hâkim kılsarsak), **Salâtı ikâme ederler, Zekâtı verirler, Ma'rufu emrederler ve Munkerden nehyederler.** (el-Hacc 41) Ve şöyle buyurdu:

وَلَنْكُنَّ مِنْكُمْ أُمَّةً يَدْعُونَ إِلَى الْخَيْرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ

Sizden, Hayr'a (İslâm'a) dâvet eden, ma'rufu emreden ve münkerden nehyeden bir ümmet (siyâsî hizb) bulunsun! (Âl-i İmrân 104)

Yine “Ma’rufu Emretme ve Munkerden Nehyetme”ye delâlet eden pek çok hadis de vârid olmuştur. Meselâ Sallallahu Aleyhi ve Sellem şöyle buyurdu:

وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَتَأْمُرُنَّ بِالْمَعْرُوفِ وَلَتَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ أَوْ لَيُوشِكَنَّ اللَّهُ أَنْ يَنْبَعَثَ عَلَيْكُمْ عِقَابًا مِنْ عِنْدِهِ ثُمَّ لَيَنْدَعُنَّهُ فَلَا يَسْتَجِيبُ لَكُمْ

“Nefsimi elinde tutana (Allah’a) yemin olsun ki ya ma’rufu emreder ve münkerden sakındırarsınız yada Allah, üzerinize katından bir cezâ gönderir. Sonra O’na duâ edersiniz ama (artık) icâbet edilmez.”³³ Ve şöyle buyurdu:

مَنْ رَأَى مِنْكُمْ مُنْكَرًا فَلْيُغَيِّرْهُ بِيَدِهِ فَإِنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فَبِلِسَانِهِ فَإِنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فَبِقَلْبِهِ وَذَلِكَ أَضْعَفُ الْإِيمَانِ

“Sizden her kim bir münker görürse onu eli ile değiştirsin. Gücü yetmezse dili ile gücü yetmezse ona da kalbi ile (buğzetsin). Bu ise imanın en zayıfıdır.”³⁴

Tüm bu âyetler ve hadisler Müslümanlara, ma’rufu emretmelerini ve münkerden nehyetmelerini emretmektedir. Yöneticileri muhâsebe etmek de ancak “Ma’rufu Emretme ve Munkerden Nehyetme”dendir. Üstelik hassâten yöneticileri muhâsebe etmeyi açıkça ifade eden hadisler de vârid olmuştur. Nitekim yöneticiyi muhâsebe edip ona ma’rufu emretmenin ve onu münkerden nehyetmenin ciddi bir önemi vardır. Umm-u Atiyye’den, Ebî Sa’îd’den Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem’in şöyle buyurduğu rivayet edildi:

أَفْضَلُ الْجِهَادِ كَلِمَةٌ حَقٌّ عِنْدَ سُلْطَانٍ جَائِرٍ

“...Cihâdın en faziletlisi zalim bir sultanın (yöneticinin) yanında (söylenen) hak sözdür.”

İşte bu, yöneticiyi muhâsebe etmenin ve onun karşısında

³³ Ahmed, Huzeife yoluyla rivayet etti

³⁴ Muslim, Ebî Sa’îd yoluyla rivayet etti

hak sözü söylemenin farzîyetini ifade etmekte, bunu Cihâd gibi görmekte, hatta Cihâd'ın en faziletlisi haline getirmektedir. O kadar ki -Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem*'den rivayet edilen sahih bir hadiste vârid olduğu gibi- ölüme götürse bile buna şiddetle teşvik ve tahrik de etmektedir. Nitekim şöyle buyurdu:

سيد الشهداء حمزة بن عبد المطلب، ورجل قام إلى إمام جائر فأمره ونهاه فقتله

“Şehidlerin efendisi Hamza ibn-u AbdulMuttalib'tir ve zâlim yöneticiye karşı çıkıp ona (ma'rufu) emreden ve onu (münkerden) nehyeden ve (bunun için) katledilen kimse-dir.”

Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem* el-Hudeybiye Sulhu'nün akdedilmesi hakkında Sahabe kendisine şiddetli bir itiraz ile itiraz ettiği zaman dahi, bu itirazlarından dolayı onları azarlamadı, ancak görüşlerini reddetti ve anlaşmayı akdetmeye gitti. Çünkü yaptığı, Allah Subhanehû'dan bir vahiy idi ve o hususta insanların görüşünün hiçbir kıymeti yoktu. Onları azarlaması sadece, kurban kesmelerini, başlarını tıraş etmelerini ve ihramdan çıkmalarını talep ettiği zaman, emrine itaat etmemelerinden dolayı idi. Yine Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem* Bedir'de, konuşlandığı mevkie itiraz ettiği zaman el-Habbâb ibn-ul Munzir'i azarlamadı. Aksine onun görüşüne tâbi oldu.

Kezâ Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem* Uhud'da, Kurayş'i karşılamak için el-Medîne'nin dışına çıkma konusunda çoğunluğun görüşüne uydu. Oysa kendi görüşü bunun tam aksine idi. İşte Rasul *SallAllahu Aleyhi ve Sellem* bütün bunlarda itirazlarını dinliyor ve onlara karşılık veriyordu.

Sahabe *Rıdvânullahi Aleyhim* de, Rasul *Salâvâtullahi ve Selâmuhu Aleyh*'ten sonra Râşid Halifeleri muhâsebe ediyor-

lardı da Râşid Halifeler onları azarlamıyordu. Nitekim Ömer ibn-ul Hattâb'ı, minber üzerinde Yemenî hırkalar taksim ediyorken muhâsebe ettikleri gibi, bir kadın da mehirlere artışını yasaklamasına itiraz ediyordu. Yine fethedildikten sonra Irak arazisini taksim etmemesine itiraz edip onu hesaba çekiyorlardı. Bu hususta Bilâl ve ez-Zubeyr oldukça şiddetli idiler. Yine de Sahabe ile diyalog kuruyor ve onları görüşüne ikna edinceye kadar istişâre ediyordu.

Bundan ötürü Ümmet Meclisi'nin herhangi bir üyesi, Müslümanları temsil etmesi itibariyle, -herhangi bir engel olmaksızın ve herhangi bir baskı olmaksızın- Meclis'te dileği gibi konuşabilir ve dilediği gibi görüş belirtebilir. Muhâsebesinde ve görüşünü belirtmesinde -Şer'î hükümlere bağlandığı sürece- Halife'yi, Muâvinleri, Vâlîleri, Devlet cihazlarındaki herhangi bir görevliyi muhâsebe edebilir ve onların da kendilerine karşılık vermeleri gerekir.

Kezâ Ümmet Meclisi'nin gayri-Müslim üyelerinin de - herhangi bir engel olmaksızın ve herhangi bir baskı olmaksızın- yöneticinin üzerlerinde vukuu bulan zulümleri hakkında -görüş belirtmeye ilişkin Şer'î hükümler çerçevesinde olduğu sürece- görüşlerini belirtmeye hakları vardır.

Livâlar ve Râyeler

Devlet'in Livâları ve Râyeleri olur. Bu, Rasulullah *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*'in el-Medînet-ul Munevvera'da kurduğu İlk İslâmî Devlet'te olanlardan aşağıdaki gibi istinbât edilmiştir:

1. Hem (اللواء) Livâ' hem de (الرأية) Râyeye, luğatte (العلم) "alem" olarak geçer. "*Kamus-ul Muhît*"ın (رَوَيْ) maddesinde şöyle geçti: "...Râyeye alemdir ve çoğulu (رايات) Râyâttır." (ألوية) maddesinde ise şöyle geçti: "...Livâ' alemdir ve çoğulu (ألوية) Elviye'dir."

Sonra Şâri' (Şeriat Koyucu) bunların her birine kullanıldığı yere göre Şer'î bir mânâ verdi. Şöyle ki;

- Livâ' beyazdır ve üzerinde siyah hat ile (لا إله إلا الله محمد) رسول الله yazılıdır. Ordu'nun Emîrine veya Ordunun Komutanına bağlanır. Bu, onun yeri için bir âlamettir. Her nereye yerleşirse yerleşsin, bu (livâ') o yere eşlik eder. Livâ'ın Ordu'nun emîrine bağlanmasının delîli şudur:

أن النبي صلى الله عليه وسلم دخل مكة يوم الفتح ولواؤه أبيض

"*Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem fetih günü Mekke'ye beyaz bir livâ ile girdi.*"³⁵ en-Nesâi Enes'ten şöyle rivayet etti:

أنه صلى الله عليه وسلم حين أمر أسامة بن زيد على الجيش ليغزو الروم عقد

لواءه بيده

"*Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem Usâme ibn-u Zeyd'i Rumlar ile savaşacak olan orduya komuta etmesi için tâyin ettiğinde, onun livâ'ını kendi eliyle bağladı.*"

- Râyeye siyahtır ve üzerinde beyaz hat ile (لا إله إلا الله محمد) رسول الله yazılıdır. (Tabur, tümen ve ordunun diğer birimleri

³⁵ İbn-i Mâce Câbir'den rivayet etti

gibi) ordu birliklerinin komutanları ile beraber bulunur. Bunun delili, Nebi *Sallallahu Aleyhi ve Sellem*'in Hayber'de Ordu'nun komutanı iken söylediği şu kavlidir:

لأعطين الراية غداً رجلاً يحب الله ورسوله، ويحبه الله ورسوله، فأعطاها علياً

“Yarın Râyeyi Allah ve Rasulü'nü seven ve Allah ve Rasulü'nün de kendisini sevdiği bir adama vereceğim. Böylece onu Ali'ye verdi.”³⁶

O zaman Ali'ye *KerramAllahu Vechehu* Ordu'da bir taburun veya tümenin komutanı olarak îtibar ediliyordu. Kezâ el-Harîs ibn-u Hassan el-Bekrî'nin hadisinde şöyle geçti:

قدمنا المدينة فإذا صلى الله عليه وسلم على المنبر وبلال قائم بين يديه متقلد السيف بين يدي الرسول صلى الله عليه وسلم، وإذا رايات سود فسألْتُ ما هذه الرايات فقالوا عمرو بن العاص قدم من غزاة

“Medine'ye geldiğimizde Rasulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem'i minber üzerinde ve Bilâl'i de Rasul Sallallahu Aleyhi ve Sellem'in karşısında kılıcı kendi önünde tuttuğunu ve siyah Râyelerin dalgalandığını gördük. Böylece bu Râyelerin ne olduğunu sordum. Dediler ki, Amr-u ibn-ul Âss ğazveden döndü.”

Dolayısıyla (وإذا رايات سود) ***“siyah Râyeler gördük”*** demek, ***“Ordu'da birçok Râyeler bulunuyordu.”*** demektir. O zaman Ordu'nun komutanı tek kişiydi ve o Amr-u ibn-ul Âss idi. Bu demektir ki taburların ve birliklerin komutanlarının yanında Râyeler vardı.

Bu nedenle Livâ' Ordu'nun Emîrine bağlıdır ve Râyeler de Ordu'nun kalanı, tümenleri, taburları ve birimleri ile birliktedir. İşte böylece Ordu'da tek bir Livâ' bulunur, ama Ordu'nun tamamında birçok Râyeler bulunur.

³⁶ Muttefekun aleyh

Böylelikle Livâ' başkası değil ancak Ordu'nun Emîrinin alemidir ve Râyeler de askerler ile birlikte olan alemlerdir.

2. Livâ' Ordu'nun Emîrine bağlanır ve onun karargâhının üzerindeki bir alemdir. Yâni o Ordu'nun Emîrinin karargâhına eşlik eder. Fakat muârakede; Muârakenin Emîri -o ister bizzat Ordu'nun Emîri olsun isterse Ordu Emîrinin tayin ettiği bir başkası olsun- kendisine savaş esnasında meydana taşınması için Râye verilir. Bunun içindir ki (أم الحرب) *Umm-ul Harb* olarak isimlendirildi. Zîra o, muârakenin komutanı tarafından meydanda taşınır.

Bu nedenle gerçekleşecek bir savaş halinde, muârakenin her komutanında tek bir Râye olur. Bu, o zamanlar herkes tarafından bilinen bir meseleydi ve yükseltilmiş duran Râye muârake komutanının kuvvetliliğinin bir delîli idi. Bu da orduların savaşlarının örflerine göre idârî bir düzenlemedir.

Nitekim daha haberi askerlere ulaşmadan Rasulullah *Sal-Allahu Aleyhi ve Sellem* insanlara Zeyd'in, Câ'fer'in ve İbn-u Ravâha'nın şehâdetini ilan ediyordu:

أخذ الراية زيد فأصيب ثم أخذ جعفر فأصيب ثم أخذ ابن رواحة فأصيب

“Zeyd Râyeyi aldı ve vuruldu, sonra Ca’fer onu aldı ve o da vuruldu, sonra İbn-u Ravâha onu aldı ve o da vuruldu.”

Kezâ gerçekleşecek savaş halinde, Ordu'nun meydandaki komutanı bizzat Halife olursa, sadece Râyelerin değil Livâ'nın da muârakede yükseltilmesi câizdir. Nitekim *“Sîret-i İbn-i Hişâm”*da Büyük Bedir Ğazvesi hakkındaki hadiste muârake sırasında hem Livâ' hem de Râye bulunduğu vârid oldu. Fakat barış halinde veya muârake sona erdikten sonra, -Amr-u ibn-ul Âss Ordusu hakkındaki el-Harîs ibn-u Hassan el-Bekrî hadisinde geçtiği gibi- ordunun tümenleri, taburla-

rı, tugayları ve ve diğer birlikleri tarafından yükseltilmek üzere Râyeler orduda dağıtılır.

3. İslâm'da ordunun komutanı Halife'dir. Bunun içindir ki Şer'an onun karargâhı olan Dâr-ul Hilâfet üzerine Livâ' çekilir. Çünkü Livâ' Ordunun Emîrine bağlıdır. Yine Halife'ye, Devlet'in müesseselerin başkanı olarak itibar edilerek Dâr-ul Hilâfet üzerine (idârî olarak) Râyenin çekilmesi de câizdir.

Devlet'in diğer cihazlarına, müesseselerine ve idârelerine gelince; bunlar üzerine -Livâ olmaksızın- yalnızca Râyeler çekilir. Zîra Livâ', yerinin bir alâmeti olarak sadece Ordu'nun komutanına hastır.

4. Livâ' mızrağın ucuna bağlıdır, onun üzerine sarılıdır ve orduların sayısınca ordu komutanlarına verilir. Dolayısıyla Birinci, İkinci ve Üçüncü Ordu'nun komutanlarına... Ya da eş-Şâm, Irak ve Filistin Ordusu'nun komutanlarına... Ya da Haleb, Hums ve Beyrut Ordusu'nun komutanlarına... Ordulara verilen isimlere göre böylece devam eder.

Livâ' esâsen mızrağın ucuna sarılmalı ve gerekmedikçe açılmamalıdır. Meselâ Dâr-ul Hilâfet üzerinde açılır ki orası önemli bir yerdir. Yine barış halinde orduların komutanlarının karargâhları üzerinde açılır ki Ümmet ordularının Livâlarının azametini görsün. Fakat bu gereklilik, düşmanın ordu komutanının karargâhını öğrenmesinden korkulması gibi güvenlik yönü ile çeliştiği takdirde, Livâ' aslına döndürülür ve açılmayıp sarılı bırakılır.

Râye'ye gelince, o bugünkü bayraklar gibi rüzgârın dalgalandırmasına bırakılır. Bunun için Devlet'in dâirelerine tevdi edilir.

Ve'l Hülâsa;

Birincisi: Orduya ilişkin olarak;

1. Gerçekleşecek savaş halinde Livâ'nın, Ordu'nun Emîri-nin karargâhına ait olması lâzımdır. Esasen açılmaz bilakis mızrak üzerinde sarılı kalır. Sadece güvenlik yönünün tetkik edilmesinden sonra açılması mümkündür.

Meydanda ise muârake komutanı tarafından taşınan tek bir Râye bulunur. Halife meydanda olduğu zaman, Livâ taşınması da câizdir.

2. Barış halinde ise Livâ', Orduların komutanlarına bağlıdır. Mızrağa sarılıdır ve Ordu komutanlarının karargâhları üzerinde açılması mümkündür.

Râyeler de Ordu'daki tümenlere, taburlara, tugaylara, birliklere ve diğer teşkilatlara dağıtılır. Her bir tabur veya tümen için (idârî olarak) ayırt edici özel bir Râyenin olması mümkündür ve bunlar (asıl) Râye ile birlikte çekilir.

İkincisi: Devlet'in dâirelerine, müesseselerine ve güvenlik teşkilâtlarına ilişkin olarak;

Dâr-ul Hilâfet müstesnâ olmak üzere tüm bunlar üzerine yalnızca Râye çekilir. Dâr-ul Hilâfet üzerine ise, Halife'nin Ordu'nun komutanı olması itibariyle Livâ' da çekilir. Orada Livâ' ile Râyenin (idârî olarak) birlikte çekilmesi câizdir. Zîra Dâr-ul Hilâfet, Devlet'in müesseselerinin başıdır. Benzer şekilde özel müesseselerin ve sıradan insanların da Râye taşımaları ve bilhassa bayramlar, zaferler ve benzer münâsebetlerde müesseselerine ve evlerine asmaları mümkündür.

Hilâfet Devleti'nin (Neşidi) Marşı

Muayyen bir topluluğun diğerlerinden veya bir devletin diğerlerinden ayırt edilmesi için seslendirilen şiarlar edinilmesi mubahlardandır. Müslümanlar, savaşta diğer devletler ile karşılaştıklarında seslendirdikleri şiarlar ediniyorlardı. Bunu Rasulullah *SallAllahu Aleyhi ve Sellem* zamanında yapıyorlar ve *Salâvâtullahi ve Selâmuhu Aleyh* de ikrâr ediyordu. Nitekim Hendek ile Kurayza'da (حَم لَّا يَنْصُرُونَ) "**Hâ-Mîm, Onlara Zafer Yok!**" şîârını, Benî el-Mustalık'ta (يَا مَنْصُورَ أَمِثْ أَمِثْ) "**Ey Mansur, Öldür, Öldür!**" şîârını edinmişlerdi... Hakezâ.

Ayrıca Allah *Subhanehû ve Teâlâ*'nın, insan yaratılışında fitratına yerleştirdiği işitmek, görmek, konuşmak... gibi Allah'ın insanı nîmetlendirdiği hususiyetlerin vakıası, mubah delillerin genelliği altına girer. Dolayısıyla insan, görür, işitir, konuşur ve dilediğini haykırır. Ancak bunlardan bir şey ile alâkalı hususî delil vârid olduğunda, ona bağlanır.

Bundan ötürü İslâmî Devlet'in, seslendirilen, kendisini diğer devletlerden ayırt eden ve diğer devletler ile alâkalarında kullanacağı bir şiar (marş) edinmesi câizdir. Zîra bu, kendi ziyaretlerinde veya diğer devlet başkanlarının kendisini ziyaretlerinde Halife'ye eşlik eder. Yine insanların da kendi münâsebetlerinde, ortamlarında, genel toplantılarında, okullarında, yayınlarında ve benzer durumlarda onu kullanması mümkündür.

Marşın keyfiyetine gelince; yüksek sesli veya düşük sesli olması, besteli veya bestesiz olması... tüm bunlar câizdir. Nitekim Müslümanlar kendi şiarlarını, seslendirdikleri

münâsebetle göre etkileyici bir ses ile ahenkli bir şekilde haykırıyorlardı.

Devlet için gerektiğinde kullanılacak, Halife'nin diğer devlet başkanları ile resmî görüşmelerinde kendisine eşlik edecek ve kezâ Ümmet tarafından muayyen münâsebetlerde kullanılacak bir marş olması benimsenmiştir. Allah'ın izni ile kurulacak olan İkinci Râşidî Hilâfet Devleti'nin marşında aşağıdaki unsurlara riâyet edilmiştir:

1. İçerisinde, İkinci Râşidî Hilâfet'in geri dönüşü ile Rasullullah SallAllahu Aleyhi ve Sellem'in müjdesinin gerçekleştiği ve el-Ukâb Râyesi'nin, Rasulullah SallAllahu Aleyhi ve Sellem'in Râyesinin yeniden yükseltildiği zikredilir.

2. İçerisinde, Hilâfet kurulduktan sonra yeryüzünün hazinelerini dışarı çıkaracağına ve gökyüzünün bereketini aşağı indireceğine, zulüm ile dolduktan sonra yeryüzünün yeniden adâlet ile dolacağına dair Rasulullah SallAllahu Aleyhi ve Sellem'in müjdesi zikredilir.

3. İçerisinde, uğrunda sefer için hazırlanan yegâne Üç Mescid'den -Mescid-il Harâm, Mescid-in Nebevî ve Yahudi varlığı kökünden yok edildikten sonra Mescid-il Aksâ- başlamak üzere, Müslümanların beldeleri Hilâfet'in otağına dâhil olduktan sonra dünyanın dört bir yanına fethin ve hayrın yayılacağı zikredilir.

4. Ümmet'in, Allah'ın kendisinden olmasını murâd ettiği gibi "İnsanlar için çıkarılmış en hayırlı Ümmet" haline geldiği, yüce gâyesinin de Allah Subhanehû'nun Rıdvânı haline geldiği ve dolayısıyla Allah'tan fadlı, rahmeti ve Firdevs-il A'lâ Cenneti ile kendisine ikramda bulunması temennisi ile tamamlanır.

5. İçerisinde tekbîrler tekrarlanır. Zîra tekbîrin İslâm'da

ve Müslümanların hayatında çarpıcı bir özel etkisi vardır. Zaferlerinde ve bayramlarında tekbirler yankılanır ve her mües-sir münasebette onu dillerinden düşürmezler.

Bu kitabın eki, bu mezkûr unsurlar ışığında arzulanan marşı ve keyfiyetini içerecek ve münâsip bir vakitte ilan edilecektir,

bi-İznillah...

وآخر دعوانا أن الحمد لله رب العالمين

*Ve duâlarımızın sonu, Âlemlerin Rabbi olan Allah'a
hamd etmektir.*